Regeringens proposition 1989/90: 88

om vissa näringspolitiska frågor

Prop.
1989/90: 88

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 8 mars 1990 för de åtgärder och de ändamål som framgår av föredragandenas hemställan.

På regeringens vägnar

Odd Engström

Rune Molin

Propositionens huvudsakliga innehåll

I anslutning till årets budgetproposition redovisades vissa förändringar avseende regeringens arbetsformer. Dessa innebär bl.a. bildandet av en särskild statsrådsgrupp för samordning av näringspolitiska frågor. Arbetet inom näringspolitiken kommer att inriktas på att utveckla en långsiktig och sammanhållen strategi för att främja näringslivets utveckling och den ekonomiska tillväxten. Flera olika områden såsom kommunikationsväsendet, energiförsörjningar, utbildningsfrågor och den ökande internationaliseringen är därvid av intresse.

Föreliggande proposition är ett första steg i detta arbete. I propositionen redovisas näringspolitikens inriktning på medellång sikt. Vidare redovisas de områden som är särskilt angelägna att beakta vid utformningen av en näringspolitik för ökad tillväxt.

Emellertid redovisas också vissa konkreta förslag till åtgärder och förändringar. Detta gäller i första hand frågor som varit föremål för tidigare utredningar och där det inte finns anledning att avvakta med förslag.

Småföretagsutveckling

I propositionen betonas småföretagens stora betydelse för förnyelse och tillväxt liksom för dynamiken i näringslivet. Politiken föreslås bli inriktad på att stödja nyföretagande och minska hinder för småföretagens expansion. Särskild uppmärksamhet bör ägnas de teknikbaserade företagen och underleverantörerna.

De regionala utvecklingsfondernas målgrupp föreslås bli utvidgad till att omfatta i princip alla småföretag. Staten föreslås i fortsättningen få tillsätta hälften av antalet ledamöter i fondernas styrelser.

Nya regionala riskkapitalbolag föreslås för att förbättra småföretagens försörjning med eget kapital. Utvecklingsfonderna, Småföretagsfonden och Norrlandsfonden blir ägare. Privat delägande eftersträvas. Småföretagsfonden föreslås få en miljard kr. från AP-fondsmedel under fem år.

I propositionen dras riktlinjer upp för bl. a. utvecklingsfondernas arbete med

- kompentensutveckling i småföretagssektorn,
- nyetableringsinsatser,
- främjande av underleverantörer,
- tekniskspridning,
- designstöd samt
- miljöfrågor för småföretagen.

Teknisk utveckling och förnyelse

Ett särskilt treårigt program för verkstadsteknisk utvecklingsverksamhet påbörjas 1990/91.

STU:s inriktning koncentreras mot tillämpad teknisk forskning och teknisk utveckling och profileras ytterligare mot små och medelstora företag. Ökade satsningar föreslås för produktutveckling.

I propositionen framhålls att det är en angelägen uppgift för Industrifonden att stödja teknikupphandlings- och underleverantörsprojekt samt EUREKA-samarbete. Särskild uppmärksamhet bör ägnas nyetablerade teknikbaserade företag och småföretag med kvalificerade utvecklingsprojekt. Fonden avser att närmare studera möjligheterna till ett ökat samarbete med banker för att utveckla sitt redan etablerade stöd genom garantier.

Det statliga stödet till standardisering föreslås reformeras och öka. Inom SIS-Standardiseringskommissionen föreslås ett konsumentråd och ett arbetsmiljöråd bli inrättade.

Lagen om kontroll genom teknisk provning och om mätning kompletteras med ett bemyndigande för statens mät- och provstyrelse (MPR) att även kunna ackreditera certifieringsorgan. Bidraget till riksmätplatserna som fördelas av MPR föreslås öka.

Verksamheten vid statens provningsanstalt (SP) föreslås fortsätta enligt de riktlinjer som lagts fast för treårsperioden 1989/90–1991/92. SP föreslås öka sina insatser när det gäller FoU-verksamheten och medverkan i det internationella samarbetet särskilt inom Europa.

Internationalisering

I propositionen redovisas omfattningen och utvecklingen av näringslivets investeringar i utlandet och utländska investeringar i Sverige. Det föreslås att samrådet med de svenska internationellt verksamma storföretagen intensifieras beträffande frågor som rör internationalisering. I propositionen slås fast att den svenska lagstiftningen om kontroll av utländska

företagsförvärv i ljuset av stundande förhandlingar om ett brett EES-samarbete måste anpassas till internationellt vedertagna principer. Det anges också att de fackliga organisationernas möjlighet till information och förhandling i samband med företagsförvärv måste öka.

Förslag till lagstiftning i dessa frågor läggs dock inte fram nu.

Statliga företag

I propositionen lämnas en redovisning för situationen i den statsägda företagssektorn. Det finns nu förutsättningar för och behov av en mer aktiv statlig ägarpolitik i syfte att främja den ekonomiska tillväxten i vårt land. Förslag lämnas om att statens aktier i bl. a. de sju större hel- eller delägda industrikoncernerna överförs till ett särskilt förvaltningsbolag. Härigenom skapas förutsättningar för ett effektivt statligt ägarengagemang i de enskilda bolagens utveckling och för medverkan i eventuell samverkan och strukturering över företagsgränserna. Vidare föreslås att det nya förvaltningsbolaget skall ges möjligheter att öka sin handlingsfrihet genom att ta upp lån mot konvertibla skuldebrev.

Förslag läggs också fram om en övergång till aktiebolagsform för affärsverket FFV. I bolagsform kommer FFV att arbeta på samma villkor som sina konkurrenter och därigenom läggs en god grund för en positiv utveckling av koncernen.

Kommunikationer

I propositionen slås fast att infrastruktur är en viktig faktor för en tillväxtinriktad politik och för näringslivets utveckling. Utöver förslag till anslag vad gäller väghållning och järnvägen för nästa budgetår redovisas de problem och resursbehov som finns vad gäller vägar, järnvägar och kollektivtrafikanläggningar. En infrastrukturfond föreslås för investeringar i järnvägar och kollektivtrafik. Slutligen lämnas vissa förslag avseende finansieringen på lång sikt av infrastrukturen.

Anslagsfrågor

Förslag läggs fram rörande en rad anslag inför budgetåret 1990/91. Det gäller främst områdena Småföretagsutveckling och Teknisk forskning och utveckling. Nya anslag föreslås för internationellt samarbete på företagsområdet. Vidare föreslås anslag inom kommunikationssektorn.

Av följande tablå framgår vilka anslag för budgetåret 1990/91 som föreslås i propositionen samt – i förekommande fall – föreslagna anslagsramar för treårsperioden 1990/91 – 1992/93 eller ramar för kalenderåret 1991 (1 000-tal kr.):

Industridepartementet		1990/91	Ram 1990/91 – 1992/93
A5	Internationellt samarbete på företagsområdet	6 000	–
B1	Statens industriverk: förvaltningskostnader	65 957	–
B2	Statens industriverk: utredningsverksamhet	5 250	–
B4	Åtgärder för att främja industridesign	5 000	15 000
B7	Småföretagsutveckling	215 300	645 900
C4	Åtgärder för att främja utländska investeringar i Sverige	1 500	5 000
E5	Infriande av pensionsgaranti för FFV AB	1 000	
E6	Värdepappersskatt vid försäljning av vissa aktier ägda av staten	400 000	–
F3	Bidrag till Stiftelsen Sveriges tekniskt-vetenskapliga attaché-verksamhet	30 700	–
F8	Statens provningsanstalt: Uppdragsverksamhet	1	–
F9	Bidrag till statens provningsanstalt	41 135	–
F10	Statens mät- och provstyrelse: Myndighetsverksamhet	1	–
F11	Statens mät- och provstyrelse: Bidrag till riksmätplatsverksamhet	8 000	–
F14	Bidrag till Standardiseringskommissionen	32 278	–
F22	Industriell utveckling m. m. inom verkstadsteknikområdet	50 000	150 000

Kommunikationsdepartementet	1990/91	Ram kalenderåret 1991
B1. Vägverket: Ämbetsverksuppgifter m. m.	11 484	
B2. Drift och underhåll av statliga vägar[1]	5 859 900	
B3. Byggande av riksvägar	1 512 000	
B4. Byggande av länstrafikanläggningar	1 041 800	
B5. Bidrag till drift och underhåll av statskommunvägar[2]	595 000	
B6. Bidrag till drift och byggnader av enskilda vägar	482 000	
B7. Vägverket: Särskilda bärighetshöjande åtgärder[3]	669 900	
D1. Drift och vidmakthållande av statliga järnvägar	2 784 000	2 895 000
D2. Nyinvesteringar i stomjärnvägar	864 000	
D3. Ersättning till bankverket för vissa kapitalkostnader	189 000	
D4. Särskilda nyinvesteringar i stomjärnvägar	68 000	
L1. Infrastrukturfond för transportsektorn	5 000 000	

[1] Tidigare Drift av statliga vägar
[2] Tidigare Bidrag till drift av kommunala vägar och gator
[3] Tidigare Littera B9.

1. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1983: 1092) med reglemente för allmänna pensionsfonden.

Härigenom föreskrivs att punkt 7 övergångsbestämmelserna till lagen (1983: 1092) med reglemente för allmänna pensionsfonden skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

7.[1] Summan av de medel som enligt 27 § andra stycket första meningen får överföras till en löntagarfondstyrelses förvaltning skall för åren 1984 och 1987 minskas med ett belopp om 20 miljoner kronor vardera året. Riksförsäkringsverket skall efter beslut av regeringen överföra sammanlagt 200 miljoner kronor till en av regeringen inrättad småföretagsfond.

Föreslagen lydelse

7. Summan av de medel som enligt 27 § andra stycket första meningen får överföras till en löntagarfondsstyrelses förvaltning skall för åren 1984 och 1987 minskas med 20 miljoner kronor vardera året *och för år 1990 med 200 miljoner kronor.* Riksförsäkringsverket skall efter beslut av regeringen överföra *dels* sammanlagt 200 miljoner kronor till en av regeringen inrättad småföretagsfond *dels för åren 1990 till och med 1994 sammanlagt en miljard kronor, fördelade med 200 miljoner kronor vardera år till samma fond.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1990.

[1] Senaste lydelse 1987: 547.

Lag om ändring i lagen (1989: 164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1989: 164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning

dels att nuvarande 15–28 §§ skall betecknas 18–31 §§,

dels att i 12 och 13 §§ samt i nya 18, 19 och 22 §§ orden "statens mät- och provråd" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "statens mät- och provstyrelse" i motsvarande form,

dels att de nya 21, 24 och 25 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas tre nya paragrafer, 15–17 §§, samt närmast före nya 15 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Ackreditering av certifieringsorgan
	15 §
	Certifieringsorgan kan få bekräftelse på sin kompetens och tillförlitlighet vid certifiering av produkter, kvalitetssystem eller personal (ackreditering).
	Ackreditering får också avse organ som utför besiktning eller liknande kontroll (kontrollorgan). Vad som i lagen sägs om certifieringsorgan tillämpas även på kontrollorgan.
	Statens mät- och provstyrelse meddelar beslut om ackreditering och föreskriver de villkor som skall gälla för verksamheten.
	16 §
	Ackreditering meddelas för viss tid eller tills vidare.
	Statens mät- och provstyrelse kan återkalla ackrediteringen om certifieringsorganet inte längre uppfyller fordringarna för ackreditering eller i något väsentligt avseende bryter mot de villkor som gäller för verksamheten.
	17 §
	Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om ackreditering av certifieringsorgan.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
21 §	
Ackrediterade laboratorier skall betala avgift till *statens mät- och provråd* för att täcka kostnaderna för ackrediteringen och tillsynen.	Ackrediterade laboratorier *och certifieringsorgan* skall betala avgift till *statens mät- och provstyrelse* för att täcka kostnaderna för ackrediteringen och tillsynen.
24 §	
Statens mät och provråds beslut i ackrediteringsärenden enligt 12 och 13 §§ och tillsynsärenden enligt 16 § får överklagas hos kammarrätten.	*Statens mät- och provstyrelses* beslut i ackrediteringsärenden enligt 12–13, *15 och 16 §§* och tillsynsärenden enligt *19 §* får överklagas hos kammarrätten.

Betämmelserna i 23–25 §§ förvaltningslagen (1986:223) om hur beslut överklagas skall tillämpas också i fråga om beslut enligt 10 § av bolag eller annan juridisk person.

25 §	
Återkallar *statens mät- och provråd* en ackreditering enligt 13 § andra stycket får rådet besluta att återkallelsen skall gälla med omedelbar verkan.	Återkallar *statens mät- och provstyrelse* en ackreditering enligt 13 § andra stycket *eller 16 § andra stycket* får *styrelsen* besluta att återkallelsen skall gälla med omedelbar verkan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1990.

Närvarande: statsråden Engström, ordförande, och Hjelm-Wallén, S. Andersson, Göransson, Gradin, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Molin, Sahlin, Larsson, Åsbrink

Föredragande: statsråden Molin och G. Andersson

Proposition om vissa näringspolitiska frågor

Statsrådet Molin anför:

En samlad näringspolitik för ökad tillväxt

Utgångspunkt

Den svenska samhällsutvecklingen har under efterkrigstiden präglats av en framgångsrik välfärdspolitik byggd på full sysselsättning, social trygghet och rättvis fördelning. Medborgarnas välfärd har hela tiden varit ett överordnat mål för den socialdemokratiska politiken och det yttersta syftet med regeringens insatser inom olika områden.

Detta var också den självklara utgångspunkten vid regeringsskiftet år 1982, då det långsiktiga tryggandet av den allmänna välfärden sattes i förgrunden genom en politik som syftade till full sysselsättning och ett ökat sparande för ekonomisk balans och framtidsbyggande. En summering av den tredje vägens politik visar på en otvetydig framgång inom viktiga områden.

Genom den tredje vägens politik har den svenska industrin kunnat dra nytta av en förbättrad världskonjunktur. Det har genom en konsekvent politik varit möjligt att successivt minska det statliga budgetunderskottet samtidigt som arbetslösheten kunnat hållas på en historiskt sett, och i internationell jämförelse, mycket låg nivå. Som en följd därav har Sverige i dessa avseenden ett gott utgångsläge inför 90-talet.

De ekonomiska problem som vi i dag står inför är i flera avseenden av en annan karaktär än de som var vägledande för politikens utformning år 1982. Då var arbetslösheten mer än dubbelt så hög som i dag, industriproduktionen snarast minskade och statens budgetunderskott uppgick till 90 miljarder kronor. Då var inte heller insikten om miljöproblemens allvar tillräckliga. I dag är arbetslösheten rekordlåg, industriproduktionen har under lång tid ökat och statens budget är i balans. Dagens problem har till betydande del sitt ursprung i en historiskt sett mycket långvarig högkonjunktur med påfallande tendenser till överhettning.

Dessa olikheter betyder emellertid inte att problemen är mindre allvarliga. Vi har i dag en pris- och lönestegringstakt som inte långsiktigt är

förenlig med samhällsekonomisk balans. Även om skillnaden minskat under det senaste året är den svenska inflationen fortsatt hög i förhållande till våra konkurrentländer. De svenska företagens prisökningar har medfört förlorade marknadsandelar både på export- och hemmamarknaden.

Samtidigt är sparandet i den svenska ekonomin otillräckligt. Förbättringen av den offentliga sektorns ekonomi har inte kunnat uppväga en försämring av den privata sektorns sparande, vilket medfört ett betydande underskott i bytesbalansen. För att förtroendet för den svenska ekonomin skall kunna bibehållas är det nödvändigt att sparandet ökar och att vi därigenom kan uppnå balans i våra utrikes betalningar.

Om inte dessa problem får sin lösning finns en risk att de ekonomiska förutsättningarna snabbt försämras. Det är därför nödvändigt att med kraft och inom alla relevanta områden utforma politiken för att motverka en sådan utveckling. I det arbetet krävs insatser av såväl kortsiktig som långsiktig natur.

Behovet av ökad tillväxt

En viktig förklaring till problemen i den svenska ekonomin är att den ekonomiska tillväxten inte varit tillräckligt hög för att både sanera ekonomin och öka utrymmet för reformer och privat konsumtion.

För att klara den utmaning vi nu står inför – att utveckla välfärden med bibehållen balans i ekonomin – krävs därför *en snabbare ekonomisk tillväxt*. Genom ekonomisk tillväxt skapas utrymme, inte bara för ökad privat konsumtion, utan också för den offentliga sektorns verksamhet och ordentliga satsningar på en bättre miljö.

Den ekonomiska tillväxten är visserligen inget mål i sig, men en stark ekonomi är i flera avseenden avgörande för en tryggad välfärd. Detta visades inte minst av utvecklingen under 1970-talets senare del, då sjunkande investeringar och neddragningar av produktionen medförde en ökad utlandsskuld, sjunkande reallöner och en dramatisk försämring av det statsfinansiella läget.

En stark ekonomi baserad på ekonomisk tillväxt är också nödvändig för att Sverige skall kunna bibehålla ett betydande mått av nationell handlingsfrihet. En stabil ekonomisk utveckling innebär att vi på viktiga samhällsområden har möjlighet att med god framförhållning välja de lösningar som främjar övergripande politiska mål vad avser exempelvis sysselsättning och regional balans.

Det är de enskilda människornas arbete som är grunden för den ekonomiska tillväxten och för möjligheterna att utveckla välfärden. Människornas vilja till arbete är därför nationens viktigaste tillgång. Med denna utgångspunkt har den socialdemokratiska politiken alltid byggt på principen att den tillväxt som skapas skall fördelas rättvist. Tillväxten får heller inte komma till stånd på ett sätt som ger upphov till orättvisor och ökade klyftor i samhället. Det innebär bl. a. att sparande och kapitalbildning måste ske på sådana villkor att kravet på en rättvis fördelning uppnås. Tillväxten förutsätter samverkan mellan olika parter i samhället och en rättvis fördel-

ning av resultatet är också nödvändig för att alla skall känna delaktighet och ansvar för utvecklingen.

Den ekonomiska tillväxten får inte komma till stånd på bekostnad av andra mer övergripande mål för samhällsutvecklingen såsom förbättrad miljö och livskvalitet. Målet är inte att under alla förhållanden maximera den ekonomiska tillväxten. När det gäller att sätta gränser för olika verksamheter måste hänsyn tas till människor och miljö. För att långsiktigt klara full sysselsättning, förbättrad standard och social trygghet krävs det *både* en stark ekonomi och en god livsmiljö.

Motsättningarna mellan dessa mål skall emellertid inte överdrivas. Tillväxten är i regel en förutsättning för att nå de välfärdsmål som satts upp inom olika områden. Ett ökat ekonomiskt utrymme gör det lättare att exempelvis införa ny teknik som minskar energiförbrukningen och en negativ miljöpåverkan. Det gör det också möjligt att bedriva en politik som minskar de regionala obalanserna och stöder utsatta grupper. Kritiken mot en hög ekonomisk tillväxt som ett mål kan således tolkas som en kritik mot ett alltför snävt sätt att *mäta* tillväxten. Regeringen avser att inom kort tillsätta en utredning om hur miljöaspekterna bättre skall kunna komma till uttryck i nationalräkenskaperna. Detta bidrar till ett bättre beslutsunderlag när det gäller att ge miljön en ökad vikt i ekonomiska beräkningar och bedömningar.

Näringspolitikens roll

Ekonomins funktionssätt och näringslivets utveckling är beroende av en rad olika beslut som fattas av enskilda aktörer. Näringspolitikens uppgift är inte att ersätta de initiativ som tas av individer och företag. Den primära uppgiften är i stället att genom olika insatser aktivt främja *förutsättningarna* för näringslivets förnyelse och den tillväxt som krävs för att trygga och utveckla välfärden.

Detta sker främst genom ansvaret för en väl fungerande infrastruktur och att den omgivning företagen har att verka i präglas av klara regler som ger möjlighet till god framförhållning och flexibilitet. I vissa fall finns det emellertid skäl för samhället att ta ansvar även för mindre generella insatser. För att dessa vid varje givet tillfälle skall bli så verkningsfulla som möjligt måste utrymme finnas för att anpassa åtgärderna till de problem som är specifika för en viss grupp av företag eller en bransch. Det kan gälla exempelvis riktade utbildnings- och finansieringsinsatser.

Ekonomins olika delar kan inte betraktas som inbördes oberoende. Om förutsättningarna för verksamheten inom en sektor förändras får det i regel effekter även inom andra områden. Näringspolitiken kan därför inte avgränsas till insatser som är direkt riktade till företag. Arbetet med att stärka och utveckla svenskt näringsliv måste ses i ett bredare perspektiv, där insatser inom skilda områden och på olika nivåer *samverkar* för att skapa gynnsamma förhållanden.

I anslutning till årets budgetproposition redovisades vissa förändringar avseende regeringens arbetsformer, vilket bl. a. innebar att en särskild statsrådsgrupp bildades för samordning av de näringspolitiska frågorna.

Gruppens arbete kommer inledningsvis att inriktas på utformningen av en långsiktig och sammanhållen strategi för att främja näringslivets utveckling och den ekonomiska tillväxten. Detta kommer bl. a. att innebära en analys av de förändringar som på olika sätt kan tänkas påverka ekonomins funktionssätt under 1990-talet och en fortlöpande utvärdering av olika näringspolitiska insatser. Flera olika områden såsom kommunikationsväsendet, energiförsörjningen, utbildningsfrågor och den ökade internationaliseringen är därvid av intresse. Detta innebär att olika typer av insatser kan aktualiseras vid sidan av de som vanligen ansetts förknippade med näringspolitiska initiativ i en snävare mening. Bland annat måste höga krav ställas på tillväxtens kvalitet och innehåll. Arbetet måste även innefatta en öppen dialog med företag, myndigheter och anställda.

De förslag som nu läggs fram är ett första steg i detta arbete. I det följande redovisas först näringspolitikens *inriktning* på medellång sikt och därefter de *områden* som kan anses särskilt angelägna att beakta vid politikens utformning. Min avsikt är att under 1990 och 1991, med dessa riktlinjer som utgångspunkt, återkomma med ytterligare förslag ägnade att främja förutsättningarna för en ökad tillväxt.

I föreliggande proposition redovisas emellertid också vissa konkreta förslag till åtgärder och förändringar. Det gäller i första hand frågor som varit föremål för tidigare utredningar och där det inte finns anledning att avvakta med förslag.

Näringspolitiska riktlinjer

Politikens allmänna inriktning

Den potentiella BNP-tillväxten bestäms av hur tillgången på arbetskraft förändras och av produktivitetsutvecklingen. Enkelt uttryckt innebär det att vårt välstånd ytterst är avhängigt hur mycket vi får ut av de resurser vi sätter in i olika typer av produktion. En produktivitetsökning kan utnyttjas på olika sätt. Den gör det möjligt att producera mer med en given arbetsinsats, men kan även utnyttjas för att producera lika mycket med en mindre arbetsinsats. Förändringar i produktiviteten påverkar därför, på ett omedelbart sätt, vår handlingsfrihet i en rad avseenden, exempelvis förutsättningarna för reallöneökningar och en förkortning av arbetstidens längd.

Den låga tillväxttakten i svensk ekonomi är i betydande utsträckning betingad av att produktivitetsutvecklingen under senare år varit alltför svag. Näringspolitiken måste därför i ökad utsträckning inriktas på åtgärder som stimulerar ett *ökat utbyte av insatta resurser* i befintliga verksamheter. Det sker bl. a. genom insatser som påverkar faktorer relaterade till tekniska och organisatoriska lösningar samt arbetskraftens yrkesskicklighet.

Eftersom produktivitetsutvecklingen skiljer sig åt mellan olika företag och sektorer, bestäms tillväxten *i ekonomin som helhet* inte bara av produktivitetsutvecklingen i enskilda företag och sektorer utan också av hur den relativa storleken på dessa förändras. Därför måste en samlad näringspolitik för ökad tillväxt även omfatta åtgärder som främjar *rörlighet och*

flexibilitet. Denna typ av insatser är dessutom viktig för att påverka *utbudet* av arbetskraft, vilket varierar med dels den demografiska utvecklingen i form av födelsetal, åldersstruktur, migration m.m., dels lagstiftning och avtal vad avser arbetstidens längd, sjukfrånvaro samt människors val mellan arbete och fritid.

Regeringen har givit en särskild delegation i uppdrag att studera produktivitetsfrågorna. Delegationen skall kartlägga förhållandena samt föreslå åtgärder som leder till förbättringar.

Områden av särskild betydelse

Utvecklingen såväl inom landet som i vår omvärld innebär att förutsättningarna för företagens verksamhet ständigt förändras. Näringslivet ställs hela tiden inför nya krav, vilket innebär att näringspolitiken fortlöpande måste anpassas till de nya villkor som gäller. En långsiktig näringspolitisk strategi måste ta sin utgångspunkt i de områden som är av övergripande betydelse för näringslivets framtida möjligheter och där insatser från samhällets sida aktivt kan bidra till en positiv utveckling. Parallellt med aktiva insatser inom viktiga områden krävs en fördjupad analys av framtida krav och en ständig utvärdering av möjliga framkomstvägar.

Internationaliseringen

Sverige är en relativt liten och gentemot omvärlden öppen ekonomi. Vid näringspolitikens utformning är det därför nödvändigt att beakta de förändringar som sker på internationell nivå. Vi har under de senaste åren upplevt en ökad grad av internationalisering, vilken tydligt markeras av de västeuropeiska ländernas intensifierade strävan att förverkliga en enhetlig marknad. Sverige deltar aktivt i detta arbete, bl. a. genom de förhandlingar som nu förs mellan EFTA och EG i syfte att etablera ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde, EES. När det gäller Östeuropa torde utsikterna till snabba ekonomiska framsteg vara begränsade, vilket inte hindrar att den omdaning som där sker på ett påtagligt sätt kan påverka förutsättningarna för svenskt näringsliv. Ett viktigt led i Östeuropas ekonomiska förnyelse är uppbyggnaden av en modern infrastruktur och industri. Svenska företag ligger mycket långt framme inom dessa områden, vilket borde öppna betydande möjligheter för avsättning av svenska industriprodukter.

Sverige har mycket att vinna på öppna och goda relationer med omvärlden. Möjligheterna att genom frihet i handelsutbytet utnyttja en internationell arbetsfördelning har alltid varit av stor betydelse för välfärdsutvecklingen i vårt land och det finns inga skäl att ändra vår i grunden positiva inställning till internationaliseringen.

Under senare år har såväl svenska företags investeringar i utlandet som utländska företags investeringar i Sverige ökat i omfattning. En utveckling som i många fall är ett uttryck för en fortgående internationell strukturomvandling. I takt med den ökade internationaliseringen skärps också kraven på näringspolitiken och inom samtliga områden av betydelse för nä-

ringslivets utveckling och den ekonomiska tillväxten måste hänsyn i dag tas till en ökad rörlighet över nationsgränserna. Det är därför nödvändigt att gemensamma ansträngningar görs inom landet för att utveckla och rätt använda Sveriges konkurrensfördelar inom olika områden.

En viktig del i regeringens strategi för att möta en ökad internationalisering och upprätthålla Sveriges ställning som ledande industrination är ett aktivt deltagande i det internationella samarbetet. Sveriges medverkan i integrationsarbetet mellan EFTA och EG, liksom pågående GATT-förhandlingar, är viktiga led i en sådan process. Sverige måste på ett tidigt stadium och på olika nivåer delta vid utformningen av internationella normer och regler på olika områden. Det gäller dels att våra internationellt verksamma företag garanteras likabehandling i utlandet, dels frågor som rör utformningen av exempelvis statliga stödåtgärder, regler för offentlig upphandling, konkurrensregler, miljölagstiftning och arbetsrätt. Det handlar även om skattelagstiftningen liksom människors möjligheter att arbeta och studera i andra länder. I detta arbete är det emellertid inte möjligt att dra nytta av internationaliseringens alla fördelar och samtidigt välja bort alla nackdelar.

En ökad öppenhet gentemot omvärlden innebär en rad nya möjligheter men är samtidigt en utmaning. För många företag ökar konkurrensen, vilket ställer höga krav på effektivitet och förnyelseförmåga. Regeringens strategi kan därför inte begränsas till ett aktivt svenskt deltagande i det internationella samarbetet. Den måste även bygga på sådana insatser som mer direkt främjar den industriella utvecklingen inom landet. De svenska företagen måste bl. a. ges möjlighet att delta i de europeiska forskningsprojekten på samma villkor som företagen inom EG. Genom informations- och utbildningsinsatser måste stimulans ges åt de mindre och medelstora företag som inte själva har de resurser som krävs för att fullt utnyttja de möjligheter som följer med utvecklingen. Som exempel på insatser kan nämnas utvecklingsfondernas informationsverksamhet och de förhandlingar som för närvarande förs om EFTA-ländernas medverkan i EG:s småföretagsprogram.

I syfte att främja förutsättningarna för näringslivets utveckling inom landet och stärka företagens anknytning till Sverige lägger regeringen stor vikt vid en fortlöpande och öppen dialog med företagen och de fackliga organisationerna. Sådana möjligheter ges inom ramen för bl. a. det näringspolitiska rådet. Rådets arbetsformer och inriktningar bör övervägas så att det i högre grad än idag kan utgöra ett ändamålsenligt forum för konkreta diskussioner kring frågor som rör näringslivet.

I en allt mer internationaliserad värld ställs svenska företag hela tiden inför nya utmaningar. I takt med förändringarna ställs också nya krav på politikens inriktning vilket bl. a. får effekter på näringspolitikens utformning. En viktig del av statsrådsgruppens arbete blir att analysera internationaliseringens betydelse i olika avseenden och mot denna bakgrund utforma en ändamålsenlig nationell strategi för att främja näringslivets utveckling och konkurrenskraft.

Avreglering

Olika typer av regler som påverkar den ekonomiska aktiviteten är ofta nödvändiga, men måste hela tiden anpassas så att de främjar ekonomins funktionssätt. De får inte försämra möjligheterna att ta till vara de effektivitetsvinster som kan göras genom en ständig prövning och omfördelning av ekonomins resurser. Utgångspunkten måste vara att skapa klara och enhetliga regler samt att företagen vid förestående ändringar ges rimliga möjligheter till framförhållning och anpassning.

Under senare år har en rad åtgärder vidtagits för att skapa mer ändamålsenliga regler. I syfte att stärka konkurrensen har avregleringar skett på kreditmarknaden liksom inom transportområdet och vad avser telekommunikationer. Mot samma bakgrund har beslut också fattats om att avskaffa importrestriktionerna på textil- och konfektionsområdet. På jordbruksområdet väntas en inhemsk avreglering leda till dämpade priser. En proposition om en reformering av jordbrukspolitiken kommer att lämnas under våren 1990. Regeringen har också tillsatt en utredning med uppgift att se över hur konkurrenspolitiken ytterligare kan stärkas. Utredningen skall överväga ändringar i gällande konkurrenslagstiftning och föreslå åtgärder som minskar omfattningen av offentliga regleringar av näringslivet.

Skattereformen innebär att beskattningen blir neutral och likformig. Detta bör leda till en mer effektiv resursanvändning och att förutsättningarna för tillväxt förbättras. Reformeringen av företagsbeskattningen medför att företagen i sin verksamhet kommer ägna mindre uppmärksamhet åt olika skattehänsyn och mer se till företagens produktivitet och lönsamhet.

I slutet av år 1983 tillkallade regeringen en särskild arbetsgrupp, den s. k. normgruppen, för att gå igenom sådana regler som onödigtvis fördyrar näringslivets verksamhet. Normgruppens uppdrag var tidbegränsat och har i stor utsträckning byggt på kontaktverksamhet och arbete med attitydförändringar. Genom beslut förra året inordnades normgruppens verksamhet i industridepartementets ordinarie organisation, där frågorna ges fortsatt hög prioritet. Avsikten är bl. a. att regelförändringar som föreslås framledes skall prövas från utgångspunkten hur de påverkar förutsättningarna för de för framtiden så betydelsefulla småföretagen.

Arbetet med att se över olika slag av nationella och internationella regelsystem utgör ett viktigt led i arbetet med att underlätta en effektiv resursanvändning. Statsrådsgruppen för näringslivsfrågor har därför anledning att nära följa utvecklingen och överväga nya initiativ inom området.

Energi

Den pågående omställningen av energisystemet har som syfte att landets behov av energi varaktigt skall kunna tillgodoses på ett sätt som är förenligt med samhällsekonomiska, sociala och miljöpolitiska mål.

För en betydande del av den svenska industrin är god tillgång på elenergi en viktig förutsättning för konkurrenskraften. De elintensiva branscherna sysselsätter omkring 100 000 personer och svarar för närmare en tredjedel av industrins förädlingsvärde och export.

I anslutning till riksdagens beslut om kärnkraftens avveckling uppdrog regeringen åt en särskild utredningsman att redovisa avvecklingens effekter på den elintensiva industrins konkurrensförhållanden. Regeringen har vidare uppdragit åt bl. a. statens energiverk att utreda vissa frågor rörande energihushållning och effektivare elanvändning. Resultaten från de olika utredningar som nu arbetar kommer att ligga till grund för den energipolitiska proposition som regeringen avser att förelägga riksdagen hösten 1990. Utgångspunkten är att energipolitiken måste inriktas på långsiktigt bärkraftiga lösningar som skapar möjlighet till god framförhållning och bibehållen konkurrenskraft.

Energiforskningens inriktning och omfattning till och med budgetåret 1992/93 behandlas i den proposition om forskning (1989/90: 90) som regeringen tidigare lagt fram.

Arbetslivet

Den yttersta grunden för välstånd är alltid de enskilda människornas arbetsinsatser. Den fulla sysselsättningen, liksom god motivation och yrkesskicklighet bland de anställda utgör därför centrala mål i en politik för ökad tillväxt. Möjligheten till ett utvecklande och stimulerande arbete är dessutom viktigt för den enskildes sociala trygghet, självförverkligande och oberoende. Dåligt organiserade arbetsplatser och oförmåga att ta till vara de anställdas kunskaper innebär alltid ett slöseri med resurser.

Den snabba utvecklingen mot ett mer kompetenskrävande och kunskapsintensivt arbetsliv innebär utan tvekan ökade krav på de anställdas erfarenheter och att förmågan att möta förändringar blir en allt viktigare faktor för att stärka det svenska näringslivets konkurrenskraft.

Kunskap och delaktighet bland de anställda ökar också förståelsen för nödvändiga förändringar. I svensk industri har betydande strukturomvandlingar skett inom viktiga branscher och det samlade resultatet är att vi i dag har en mer livskraftig industristruktur än flera andra länder, vilka har den omställningsprocess framför sig som vi redan gått igenom. Omstruktureringen av den svenska industrin har kunnat ske genom en aktiv och konstruktiv medverkan från de anställdas sida.

Samhället har ett ansvar, inte bara för en god grundutbildning, utan också för att förutsättningar skapas för en fortlöpande vidareutbildning i olika former. Det är ett viktigt led i en politik för ökad tillväxt att utveckla ändamålsenliga former för sådan utbildning. Strävan är att åstadkomma ett flexibelt och högkvalitativt utbildningssystem på alla nivåer. Utbildningen skall inte enbart innebära fördjupade kunskaper i det egna yrket, utan måste även vara så anpassad att den underlättar de anställdas möjligheter att byta verksamhet. Det ger den enskilde en starkare ställning på arbetsmarknaden, det ger en ökad valfrihet och är samtidigt en förutsättning för näringslivets förnyelse.

Dessa frågor kommer att ägnas ytterligare uppmärksamhet. För närvarande bedrivs inom utbildningsdepartementet en omfattande översyn av vuxenutbildningens struktur och organisation. Avsikten är att under nästa år komma med förslag till en strategi inom detta område på kort och lång

sikt. Regeringen kommer inom en nära framtid också att tillsätta en särskild utredning om kompetensutveckling i arbetslivet. Utredningens uppgift blir att kartlägga behoven och överväga åtgärder för att stimulera kompetensutveckling i arbetslivet.

Dåliga arbetsmiljöer leder inte bara till en oacceptabel fysisk och psykisk ohälsa, det innebär också att arbetets kvalitet och de enskildas prestationsförmåga försämras. Utslagningen drabbar såväl unga som äldre och skapar kostnader i form av mänskligt lidande, produktionsbortfall och utgifter för bl. a. förtidpensionering och vård. Insatser för att förbättra arbetsmiljön och undvika utslagning förenar därför kravet på sundare och säkrare arbetsplatser med strävan efter ökad produktivitet.

Som ett led i arbetet med att komma till rätta med dåliga arbetsmiljöer och ge de människor som drabbats möjligheter att komma tillbaka till arbetslivet, har regeringen inrättat en särskild arbetslivsfond. Fondens medel, som kommer att uppgå till drygt 10 miljarder kronor, skall användas för att stimulera arbetsgivare till förbättringar av arbetsmiljön samt till yrkesinriktad rehabilitering.

Vidare bedrivs inom ramen för arbetsmiljökommissionen ett intensivt arbete för att kunna föreslå åtgärder för bättre, sundare och säkrare arbetsplatser. Avsikten är att kommissionen skall vara klar med sitt arbete i juni 1990. Kommissionens arbete kommer att följas av ytterligare åtgärder från regeringens sida.

Genom förbättringar inom arbetsmiljöområdet och sjukförsäkringssystemet är det möjligt att minska mänskligt lidande och bättre ta till vara människors kunnande. Minskade långtidssjukskrivningar och förtidspensioneringar ökar arbetskraftsdeltagandet och ger fler möjlighet till ett innehållsrikt arbetsliv. En ökad tonvikt vid den s. k. arbetslinjen i socialförsäkringssystemet är ett viktigt steg i detta avseende och innebär bl. a. kraftigt ökade insatser för rehabilitering som underlättar ett återinträde på arbetsmarknaden.

Under de närmaste åren måste ytterligare ansträngningar göras för att bättre ta till vara och utveckla de anställdas kunskaper och förmåga. Detta kräver insatser inom en rad olika områden, såsom utbildning, rehabilitering och arbetsmiljö. I dessa frågor har även de enskilda företagen ett betydande ansvar. Den förnyelse av näringslivet som eftersträvas måste också innebära en förnyelse och förbättring av arbetets innehåll och organisation.

Forskning, utbildning och teknisk utveckling

Av grundläggande betydelse för tillväxten och välfärdsutvecklingen är utbildning och kunskapsuppbyggnad. Utbildning, grundforskning, tillämpad forskning och produktutveckling är centrala områden för att stärka den kunskapsbas som är nödvändig för en kontinuerlig förnyelse. Denna kunskapsuppbyggnad har ofta betydande positiva spridningseffekter, varför det är motiverat med olika former av insatser via den offentliga sektorn. Vad avser utbildning, grundforskning och tillämpad forskning är motivet att dessa verksamheter, bl. a. på grund av deras långsiktiga karaktär, annars inte skulle komma till stånd i tillräcklig omfattning. I de fall det

finns behov av riskdelning kan det också vara motiverat med statliga insatser, vad avser det sista steget att föra en teknisk lösning från ritbordet till en kommersiellt gångbar produkt eller process.

Den tekniska grundforskningen utgör basen för god teknisk utbildning och de internationella kontakter som är en viktig källa till ny kunskap. Det är därför angeläget att den tekniska grundforskningen har en omfattning som långsiktigt tryggar vår kompetens och kunskapsbas. Under senare år har emellertid grundforskningens andel av den tekniska forskningen minskat. I den proposition om forskning, som regeringen lagt fram, föreslås därför att den tekniska grundforskningen stärks genom inrättandet av ett särskilt teknikvetenskapligt forskningsråd. I propositionen om forskning återfinns även andra förslag av långsiktig industriell betydelse, exempelvis en kraftig uppräkning av anslaget för europeiskt FoU-samarbete, anslag till rymdverksamhet och ett särskilt program för utveckling av miljöteknik.

Tillskapandet av ett teknikvetenskapligt forskningsråd innebär att de resurser som styrelsen för teknisk utveckling, STU, har till sitt förfogande kan koncentreras på tillämpad forskning och teknisk utveckling. Det innebär också att STU:s profilering mot FoU-behoven i de små och medelstora företagen stärks. Förändringarna motiverar även en översyn av STU:s arbetsuppgifter och programstruktur.

Verkstadsteknik kommer att vara ett område av särskild betydelse under 1990-talet. Det gäller inte minst för den viktiga grupp av små och medelstora företag, vilka arbetar som underleverantörer. Mot denna bakgrund föreslås särskilda FoU-satsningar inom ramen för ett nationellt program på detta område. Avsikten är att stärka företagen genom att främja utvecklingstakten och introduktionen av ny teknik.

Inom flera industriellt viktiga områden, exempelvis kraftproduktion, telekommunikation och vägtransporter, är den offentliga sektorn en viktig aktör. Dessa s. k. utvecklingsblock spelar ofta stor roll för den industriella aktiviteten och det är därför angeläget att samhället aktivt, målmedvetet och i olika skeden verkar för att utvecklingen inom dessa sektorer bidrar till att skapa förutsättningar för ökad tillväxt.

Den svenska kunskapsbasen måste utnyttjas mer effektivt. I syfte att öka den ekonomiska tillväxten är det angeläget att nya tekniska lösningar också kan omsättas i kommersiellt gångbara produkter och processer. Åtgärder för att stimulera en bred *användning* av ny teknik inom alla områden är därför viktiga. Traditionellt har den tekniska forskningen främst riktats mot behoven inom tillverkningsindustrin. I takt med en ökad privat och offentlig tjänsteproduktion, där produktivitetsutvecklingen enligt tillgänglig statistik varit relativt låg, är det emellertid angeläget att behovet av rationaliseringslösningar även inom dessa sektorer kan tillgodoses.

Särskilda insatser bör riktas mot de mindre företagen, inte minst de som är verksamma som underleverantörer. Dessa företag utgör en viktig bas för återväxten i det svenska näringslivet, men hämmas ofta i sin tillväxt på grund av bristande resurser att utveckla kompetens och inhämta information. Risken är att många bärkraftiga idéer aldrig realiseras och att onödiga

konkurser drabbar de nyetableringar som kommer till stånd. Det är ett samhällsekonomiskt intresse att avhjälpa dessa brister.

Trots en mycket god tradition på området och betydande satsningar inom företag och institutioner svarar Sverige för endast en liten del av den totala forskningen i världen. Internationella kontakter har därför alltid varit av avgörande betydelse för möjligheterna att bibehålla en forskningsmiljö av hög kvalitet inom landet. Ytterligare insatser bör göras för att öka de svenska företagens och forskningsinstitutionernas internationella utbyte. Av särskilt intresse är de möjligheter som nu öppnar sig inom EG:s ramprogram för FoU och inom det s. k. Eurekasamarbetet. Det är också angeläget att pröva Sveriges möjligheter att på andra vägar tillgodogöra sig de forsknings- och utvecklingsresultat som framkommer i andra länder.

Betydelsen av teknisk forskning och utveckling pekar på behovet av åtgärder som stärker och breddar den svenska kunskapsbasen. Internationellt deltagande är en viktig del i detta. Det finns därför anledning att uppmärksamma hur internationellt kunskapsutbyte mellan forskare, studenter m. m. kan förbättras. Det är också viktigt att stimulera intresset för forsknings- och utvecklingsarbete i företag och branscher som traditionellt inte ägnat sig åt sådan verksamhet.

Kapitalförsörjningen

Trots att avregleringen på kreditmarknaden väsentligt förbättrat förutsättningarna för en effektiv kapitalförmedling har många små och medelstora företag i dag brist på riskkapital. Det gäller inte minst teknikbaserade företag som kräver betydande investeringar i produktutveckling, utrustning och marknadsföring.

Samtidigt finns det bland dessa företag en betydande potential för teknisk och kommersiell förnyelse. Samhället bör därför ta ett ansvar för att bärkraftiga idéer verkligen realiseras och inte faller bort som en följd av brister i kapitalförsörjningen. Företagens finansieringsbehov varierar emellertid mellan olika verksamheter, varför formerna för statens finansiella stöd inte bör avgränsas till exempelvis möjligheten att ge lån. I stället bör insatserna kunna anpassas till det enskilda företagets behov.

Mot denna bakgrund och de senaste årens utveckling på kreditmarknaden finns det därför skäl att ompröva väsentliga delar av den finansieringsverksamhet som bedrivs via de regionala utvecklingsfonderna. En betydande del av de resurser som utvecklingsfonderna har till sitt förfogande för att lämna lån och utvecklingskapital bör i stället, tillsammans med medel från andra håll, utnyttjas för tillskott av eget kapital till företagen. Dessutom bör det övervägas att så långt det är möjligt ersätta andra delar av statens utlåningsverksamhet med olika former av garantigivning som underlättar finansiering på kapitalmarknaden.

Företagens riskkapitalanskaffning skall normalt ske genom den ordinarie marknaden och på de villkor som där gäller. Från flera håll, bl. a. i näringslivet, framförs emellertid synpunkten att riskkapitalförsörjningen är ett problem för många tillverkningsföretag. Det finns därför anledning att närmare studera de eventuella problem som kan finnas i samband med

kapitalbildningen och hur dessa i så fall kan lösas med bibehållna krav på rättvis fördelning.

Det statliga ägandet

Ett väl fungerande näringsliv förutsätter en bred och mångsidig bedömning av olika investeringsalternativ. I den statliga ägarutredningens betänkande (SOU 1988: 38) betonas därför vikten av att det i ekonomin finns en mångfald ägare med olika uppbyggnad, huvudmannaskap och verksamhetsinriktning. Utredningen pekade också på behovet av en klar och väl fungerande ägarfunktion. Utvecklingen under 1980-talet har visat att det statliga ägandet i dessa avseenden har en viktig uppgift. Genom effektiviseringar och ökad lönsamhet i de statliga företagen har investeringsutrymme skapats, som bidragit till industriell utveckling och tryggad sysselsättning inom viktiga områden.

Det är angeläget att den statliga företagssektorn även fortsättningsvis och i ännu högre grad än hittills kan bidra till en sund och vital näringslivsutveckling i landet. Staten bör som ägare och med bibehållen affärsmässighet även i framtiden kunna spela en väsentlig roll i svenskt näringsliv. För att leva upp till denna målsättning är det nödvändigt att förutsättningar skapas för att ägarfunktionen kan utövas rationellt och att erforderligt kapital kan ställas till företagens förfogande.

Infrastrukturen

En viktig del i näringspolitiken är att skapa förutsättningar för en ändamålsenlig infrastruktur i samhället. En god kvalitet på exempelvis transportsystem och telekommunikationer är av central betydelse för den ekonomiska tillväxten.

Utbyggnaden av infrastrukturen skall ske med beaktande av högt ställda miljökrav. En väl fungerande samhällsplanering har betydelse för möjligheterna att begränsa transportbehovet i samhället. Genom bl. a. samplanering av bostäder och arbetsplatser kan kollektivtrafiken ges goda förutsättningar varvid miljöproblemen kan begränsas.

Grunderna för trafikpolitiken under 1990-talet fastställdes genom riksdagens trafikpolitiska beslut 1988. Det övergripande målet är att erbjuda medborgarna och näringslivet i landets olika delar en tillfredsställande, säker och miljövänlig trafikförsörjning till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad. Motsvarande mål har också fastlagts för telekommunikationerna.

Näringslivets krav på kommunikationssystemen är av olika slag. Ett ökat behov av rationaliseringar i form av bl. a. förbättrad materialadministration ökar kraven på transportsystemens tidsprecision och flexibilitet.

Denna utveckling kommer sannolikt att förstärkas på 1990-talet genom att storföretagen inför datoriserade produktionsstyrningssystem mellan olika produktionsenheter där transporterna är en alltmer integrerad del av produktionskedjan. Detta understryker behovet av ändamålsenliga telekommunikationer bl. a. för dataöverföring.

Vad gäller persontransporter aktualiseras alltmer kraven på snabbhet och turtäthet. Bakom dessa behov ligger bl. a. den ökande andelen kunskapsberoende verksamheter och önskan att kunna arbetspendla också över längre avstånd.

Kraven på effektiva kommunikationer aktualiseras också av en fortsatt internationalisering vad gäller handel och kunskapsförsörjning. Utvecklingen inom ett Europa med öppna gränser kommer att medföra ytterligare krav på transportsystemen och därmed på utformningen av infrastrukturen. Också en ökad transittrafik genom Sverige från våra grannländer påverkar utformningen av transportsystemen. Denna utveckling måste mötas med bl. a. en ökad kombitrafik för in- och utrikestrafik. Mot den bakgrunden bör särskild vikt läggas vid säkra och kapacitetsstarka länkar mellan de svenska och de europeiska väg- och järnvägsnäten.

Underhålls- och investeringsbehoven vad gäller infrastrukturen inom väg- och järnvägssektorn är fram till år 2000 mycket omfattande.

Från näringspolitiska utgångspunkter finns starka skäl för att förbättra transportinfrastrukturen. Samtidigt är det inte möjligt att över statsbudgeten anvisa medel till transportsektorn i tillräcklig omfattning för att avhjälpa de brister som finns. Huvudproblemet är således av finansiell karaktär inom vissa delar av transportsektorn, dvs. för väg och järnväg. Även för lokal och regional kollektivtrafik är resursanspråken mycket större än de budgetmedel som avsätts.

Mot denna bakgrund krävs nu ställningstaganden till vissa principfrågor rörande finansieringen av underhåll och investeringar i väg- och järnvägsnäten samt ett uppföljande arbete med att utforma ändamålsenliga finansieringslösningar som bygger på dessa principer. Utgångspunkten bör vara att nödvändiga förbättringar av infrastrukturen finansieras utanför statsbudgeten. I avvaktan på resultatet av arbetet med att finna nya finansieringsformer och för att åstadkomma en snabbare utbyggnad än vad som är möjligt inom ramen för anslagen till vägverket och banverket bör vissa åtgärder vidtas. En särskild infrastrukturfond bör därför inrättas för investeringar i järnvägar och kollektivtrafik.

Problemen att finna former för att finansiera och lösa infrastrukturen har en särskild karaktär och svårighetsgrad i storstadsområdena. Där är inte bara behoven störst. Konkurrensen om mark, pengar och personella resurser är där hårdare än i andra delar av landet. Detta motiverar att dessa frågor hanteras i särskild ordning genom att särskilda förhandlare – en för varje storstadsområde – får i uppdrag att i samarbete med bl. a. kommuner, landsting och näringsliv utarbeta överenskommelser i syfte att förbättra trafikförsörjningen och minska miljöolägenheterna från trafiken.

Vad gäller de sektorer som televerket, postverket samt luft- och sjöfartsverket svarar för, råder en betydligt bättre balans mellan tillgång och efterfrågan på medel, även om man beaktar att kraven även inom dessa delsektorer är omfattande.

Statsråden Molin och G. Andersson anmäler sina förslag. Anförandena och förslagen redovisas i underprotokoll för resp. departement.

Statsrådet Molin hemställer att regeringen i en proposition förelägger

riksdagen vad han och statsrådet G. Andersson har anfört för de åtgärder och de ändamål som de har hemställt om.

Regeringen ansluter sig till föredragandenas överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredragandena har anfört för de åtgärder och de ändamål som de har hemställt om.

Regeringen beslutar att de anföranden och förslag som redovisas i underprotokollen skall fogas till propositionen som bilagorna 1 och 2.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 mars 1990

Föredragande: statsrådet Molin

Anmälan till proposition om vissa näringspolitiska frågor

1 Inledning

Riksdagen beslutade våren 1987 om näringspolitik inför 1990-talet (prop. 1986/87: 74 NU:30 rskr:271).Jag vill nu följa upp och föra vidare vad som där beslutades.

Jag har nyss redovisat min syn på en samlad näringspolitik. Jag har nu för avsikt att lämna en redogörelse för vissa insatser inom ramen för näringspolitiken som faller inom industridepartementets ansvarsområde.

Regeringen har tidigare vid sin anmälan till propositionen om forskning (prop. 1989/90: 90) behandlat statens initiativ och stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete. Där har även berörts förslag om geovetenskaplig forskning samt forskning om turism och rekreation.

Som underlag för mina allmänna överväganden har inom industridepartementet utarbetats en promemoria om svensk industri i utveckling (Ds I 1990: 16).

Jag tar vidare upp frågor som har behandlats i en rad betänkanden och rapporter.

Standardiseringsutredningen (SISU) har avlämnat betänkandet (SOU 1989:45) Standardiseringens roll i EFTA/EG-samarbetet. Betänkandet har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som underbilaga 1: 1.

Finansieringsutredningen har avlämnat betänkandet (SOU 1989:24) Statligt finansiellt stöd? Till betänkandet har fogats ett antal rapporter (SOU 1989:25). Betänkandet har remissbehandlats. En sammanfattning av utredningen samt en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som underbilaga 1:2 och 1:3.

Ägarutredningen har avlämnat betänkandet (SOU 1988:38) Ägande och inflytande i svenskt näringsliv.Betänkandet har remissbehandlats. En sammanfattning av utredningen samt en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som underbilaga 1:4 och 1:5.

Företagsförvärvsutredningen har avlämnat betänkandet (SOU:1989:37) Utländska förvärv av svenska företag. Vidare har inom industridepartementet upprättats en promemoria (Ds I 1989:57). Ändrade regler om utländska förvärv. Såväl utredningen som promemorian har remissbehandlats.

Delegationen för samordning av havsresursverksamheten (DSH) har

överlämnat rapporten Svensk havsresursverksamhet på 90-talet. Rapporten har remissbehandlats.

Statens industriverk (SIND) har till regeringen överlämnat följande rapporter.

- Sverige drivhus för internationell konkurrenskraft? (SIND PM 1988: 1)
- Riskkapitalet och de mindre företagen (SIND PM 1988: 3)
- Gränslös konkurrens – En studie av tre internationella företagsmiljöer (SIND PM 1988: 7)
- Venture capitalmarknaderna i de nordiska länderna (SIND PM 1989:1)
- Nyföretagande i fem länder (SIND PM 1989: 3)
- Nio råd till ett medelstort företag (SIND 1989: 1)
- Svensk industri inför EG 92. En antologi om effekter på handel, branscher, företag, regioner (SIND 1989:2).
- Summering av erfarenheter från SIND:s design-program (PM 1989-11-28).

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) har till regeringen överlämnat rapporten Effektivare innovationsprocess. Rapporten har remissbehandlats.

Vidare har ett antal utvärderingar genomförts inom teknikpolitikens område.

Synpunkter och förslag till åtgärder har förts fram i skrivelser från organisationer, företag och enskilda personer.

Den följande framställningen kommer jag att disponera på följande sätt.

Inledningsvis behandlar jag det svenska näringslivets utveckling i ett internationellt perspektiv (avsnitt 2).

Jag går därefter över till att ge min syn på de förslag som faller under industridepartementets ansvarsområde (avsnitt 3).

I avsnitt 4 behandlas småföretagspolitiken.

I avsnitt 5 behandlas Teknikpolitiken.

I avsnitt 6 behandlas frågor om statligt företagande.

Avsnitt 7 behandlar frågor om internationella investeringar.

I avsnitt 8 redovisar jag upprättande lag förslag och i avsnitt 9 specialmotiveringen till lagen om ändring i lagen om kontroll genom teknisk provning och om mätning.

Avsnitt 10 innehåller min hemställan på andra punkter än de som avser anslagsfrågor.

Anslagsfrågorna för de områden som jag tar upp i avsnitt 4 och 5 behandlas samlat i avsnitt 11. Mina förslag i avsnitten 4 och 5 – i den mån som medel samtidigt begärs för ändamålet – är att anse som anslagsvillkor.

2.1 Internationell bakgrund

1980-talet inleddes med en djup recession i industriländerna, men decenniet har sedermera präglats av en enastående lång period av god ekonomisk tillväxt. Uppgången inleddes år 1983 i USA och spreds med något års eftersläpning till Europa och Japan.

Tabell 2.1 BNP-utveckling i OECD. Årlig procentuell förändring i volym

	1960–1968	1968–1973	1973–1979	1979–1983	1983–1988
USA	4,4	3,2	2,4	0,6	4,1
Japan	10,4	8,4	3,6	3,5	4,4
OECD-Europa	4,6	4,9	2,4	1,1	2,7
Hela OECD	5,1	4,7	2,6	1,4	3,6
Sverige	**4,4**	**3,7**	**1,8**	**1,4**	**2,7**

Källa: OECD Historical Statistics, OECD Economic Outlook.

Högkonjunkturen i OECD-länderna har lett till ett uppsving i den internationella handeln. Mellan åren 1983 och 1988 ökade världshandeln i volym med i genomsnitt 6 % per år, jämfört med 3 % per år under perioden 1973–1983 (tabell 2.2).

Tabell 2.2 Världshandelns tillväxt. Årlig procentuell förändring i volym

	1963–1973	1973–1983	1983–1988
Världshandel	9	3	6
Importvolym:			
Industriländer	9	2,5	8
Oljeexporterande u-länder	9,5	12	–10,5
Icke-oljeexporterande u-länder	17,5	3,5	6,5

Källa: World Economic Outlook, October 1989.
Förändringstalen är avrundade till närmaste halva (0,5) procentenhet

Världshandeln har dock inte ökat i lika snabb takt under 1980-talet som under 1960-talet. Detta beror till stor del på att sänkningen av oljepriserna åren 1984 och 1985 samt skuldkrisen hämmat u-ländernas importförmåga.

2.2 Utrikeshandeln

Sverige har genom åren i allt högre grad utnyttjat fördelarna med internationell handel och specialisering. Följaktligen har importens andel av tillförseln av varor och tjänster ökat samtidigt som exporten, vilken ska finansiera importen, fått allt större betydelse för den inhemska produktionen och sysselsättningen. Den internationella arbetsfördelningen är mest utpräglad inom industrin. I dag svarar importen och exporten för nära 50 % av tillförseln resp. produktionen av industriprodukter.

Ingenting talar för att internationaliseringen av näringslivet skulle avta. Inom jordbruket, teko och delar av tjänstesektorn samt transportsektorn

finns fortfarande restriktioner som försvårar internationell konkurrens. Under 1990-talet lär dock även dessa och andra sektorer bli alltmer internationaliserade, bl. a. som en följd av den pågående Uruguayrundan i GATT och Sveriges närmande till EG.

EG är Sveriges största exportmarknad

EG är Sveriges största exportmarknad. Under 1980-talen har drygt 50 % av exporten avsatts där. Därnäst kommer EFTA, vars andel legat på ca 20 %. Sammantaget tar alltså Europa emot 70 % av Sveriges export.

Den amerikanska marknaden har ökat i betydelse för Sverige. År 1988 gick 10 % av exporten till USA. Den kraftigaste uppgången skedde åren 1982 – 1984 och var en följd av en mycket snabb ökning av importefterfrågan i USA och en uppgång i dollarkursen.

Japans betydelse som exportmarknad har också ökat, men dess andel är fortfarande liten. Blott 2 % av den svenska exporten levererades till Japan år 1988.

U-ländernas andel av exporten har legat på i genomsnitt 10 % under perioden 1970 – 1988. Under 1970-talet steg andelen på grund av ökad export till de oljeproducerande länderna. Under 1980-talet har dessa länders betydelse som marknad minskat.

Statshandelsländernas andel av den svenska exporten har legat på 2 – 3 % under perioden 1970 – 1988.

Industrin dominerar utrikeshandeln

Under 1970- och 1980-talet har exporten till 85 % utgjorts av varor (tabell 2.3). Så gott som hela varuexporten består av industriprodukter. Exporten av reala tjänster domineras av transport- och kommunikationstjänster. De reala tjänsternas andel av exporten har minskat, framförallt på grund av nedgången i transportinkomster från rederinäringen. Uppehållskostnader, dvs. utlänningars köp av varor och tjänster i Sverige, har svarat för blott några procent av exporten.

Tabell 2.3 Exporten av varor och tjänster. Andelar i procent av total export

	1970	1980	1988
Varor	84	83	86
Transport- och kommunikationstjänster	11	7	6
Uppehållskostnader m. m.	2	3	4
Övriga reala tjänster	3	7	4
Summa	**100**	**100**	**100**

Källa: Nationalräkenskaperna.

2.3 Resursutnyttjande och produktivitet i den svenska ekonomin

Resursanvändningen

Resursanvändningen i termer av antalet arbetade timmar i ekonomin ökade med i genomsnitt knappt två tiondels procent per år från 1950 till mitten av 1960-talet. Därefter sjönk antalet arbetade timmar med i genomsnitt 0,5 % per år fram till början av 1980-talet. Då vände utvecklingen och mellan åren 1981 och 1988 ökade det totala antalet arbetade timmar med i genomsnitt drygt 1 % per år.

Den mest slående långsiktiga förändringen i sysselsättningens fördelning mellan olika sektorer i ekonomin är att näringslivets andel minskat och att den offentliga sektorns andel ökat (tabell 2.4). Med offentlig sektor avses verksamheten vid statliga och kommunala myndigheter samt skolor, sjukhus etc. (vilka tillhandahåller tjänster utan motprestation eller till priser som ej är avsedda att täcka kostnaderna). Statliga och kommunala affärsverk och aktiebolag räknas däremot till näringslivet.

Tabell 2.4 Olika sektorers andel av sysselsättningen (antalet arbetade timmar). Andelar i procent

	1970	1980	1988
Jordbruk, skogsbruk, fiske	8	5	4
Industri (inkl. energi)	28	26	23
Byggnadsindustri	9	8	8
Privata tjänster	34	34	36
Offentliga tjänster	21	27	28
Summa	**100**	**100**	**100**

Källa: Nationalräkenskaperna.

Antalet arbetade timmar i den offentliga sektorn ökade med i genomsnitt 2,5 % per år mellan åren 1970 och 1988. Den offentliga sektorns andel av sysselsättningen ökade därmed från 21 % till 28 %.

Industrins andel av sysselsättningen minskade från 28 % till 23 % mellan åren 1970 och 1988, medan den privata tjänstesektorns andel ökade från 34 % till 36 %.

Industrins andel av resursutnyttjandet har minskat också i andra utvecklade industriländer. Det unika med Sverige är att tjänsteproduktionens tillväxt främst skett inom den offentliga sektorn.

Produktiviteten

Under 1960-talet och första hälften av 1970-talet ökade produktiviteten i industrin med i genomsnitt 6 % per år (tabell 2.5). Därefter sjönk ökningstakten till i genomsnitt 2,5 % per år mellan 1975 och 1983. Åren 1983–1988 var den genomsnittliga ökningstakten blott 2 % per år.

Tabell 2.5 Produktivitetsutvecklingen i näringslivet. Årlig procentuell förändring

	1963–1975	1975–1983	1983–1988
Jordbruk, skogsbruk, fiske	6	4,5	2
Industri	6	2,5	2
Byggnadsindustri	4	2	2,5
Privata tjänster	3,5	1,5	1
Hela näringslivet	4,5	2,5	2

Källa: Nationalräkenskaperna.

Anm: Förändringstalen har avrundats till närmast halva (0,5) procentenhet.

Den markanta nedgången i produktivitetens ökningstakt i industrin under andra hälften av 1970-talet torde till stor del förklaras av att kapacitetsutnyttjandet var lågt. Vidare var investeringsutvecklingen svag. Å andra sidan skedde en utslagning av olönsam kapacitet och rationaliseringar i industrin, vilka främjade produktiviteten.

Den svaga produktivitetsutvecklingen i industrin under 1980-talet är anmärkningsvärd mot bakgrund av den goda industriella utvecklingen i övrigt. Eftersom kapacitetsutnyttjandet i industrin varit högt under senare år kan utvecklingen förväntas spegla produktivitetetens långsiktiga tillväxttakt. Produktivitetens tillväxt bestäms på lång sikt i huvudsak av omfördelning av arbetskraft från lågproduktiva till högproduktiva branscher samt av den takt varmed realkapitalet förnyas.

Produktionsstatistik saknas i stor utsträckning för tjänstenäringarna (handel, restaurang, hotell, transporter och kommunikationer, bank och försäkring, fastighetsförvaltning, uppdragsverksamhet m. fl.) varför underlaget för att beräkna produktivitetsutvecklingen i denna sektor är bräckligt. Den långsammare produktivitetstillväxt som uppmäts i tjänstenäringarna kan delvis vara skenbar.

För den offentliga sektorn saknas överhuvudtaget underlag för att beräkna produktivitetsutvecklingen.

Produktivitetens ökningstakt har försvagats även i andra industriländer (tabell 2.6). Nedgången under andra hälften av 1970-talet var emellertid kraftigare i Sverige än i andra länder. Detta kan delvis förklaras av att konjunkturnedgången i Sverige var djupare än i flertalet industriländer och att kapacitetsutnyttjandet följaktligen var lägre.

Under högkonjunkturåren 1983–1988 har produktiviteten i den svenska industrin i genomsnitt ökat i långsammare takt än i andra industriländer.

Tabell 2.6 Produktiviteten (förändlingsvärde per timme) i tillverkningsindustrin i några industriländer. Genomsnittlig procentuell förändring per år

	1963–1975	1975–1983	1983–1988
USA	2	2,5	4
Japan	9	6	5,5
Västtyskland	5,5	3,5	2,5
Frankrike	6	4,5	3
Storbritannien	4	2	4,5
Italien	5,5	5,5	4
Belgien	7	6,5	3,5[a]
Nederländerna	7	5	3,5
Danmark	6,5	3	–0,5
Norge	4,5	2,5	3[a]
Sverige	**6**	**2,5**	**2**

Källa: US Department of Labor.
[a] 1983–1987.
Anm: Förändringstalen har avrundats till närmast halva (0,5) procentenhet

2.4 Produktionen i näringslivet

Näringslivets produktionsvolym ökade med i genomsnitt 2,5 % per år mellan åren 1965 och 1988. Tillväxtförloppen skiljer sig dock åt i olika sektorer (Diagram 2.1).

Diagram 2.1 Förädlingsvärde i olika sektorer i näringslivet. Fasta priser

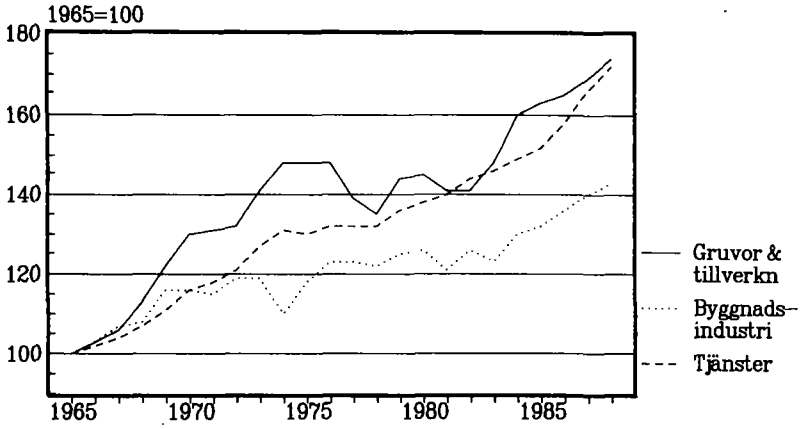

Källa: Nationalräkenskaperna.

Industrins produktion ökade i stort sett oavbrutet under 1960-talet och första hälftena av 1970-talet. Den genomsnittliga årliga tillväxttakten åren 1965–1974 uppgick till 4,5 %. Därefter upphörde industriproduktionen att växa under tio år.

Stagnationen i industrin under andra hälften av 1970-talet var förknippad med de svåra strukturproblemen i flera branscher. Nedgången i Sverige blev dock långvarigare än i flertalet andra OECD-länder (diagram 2.2).

Diagram 2.2 Industriproduktionen i Sverige och några industriländer.

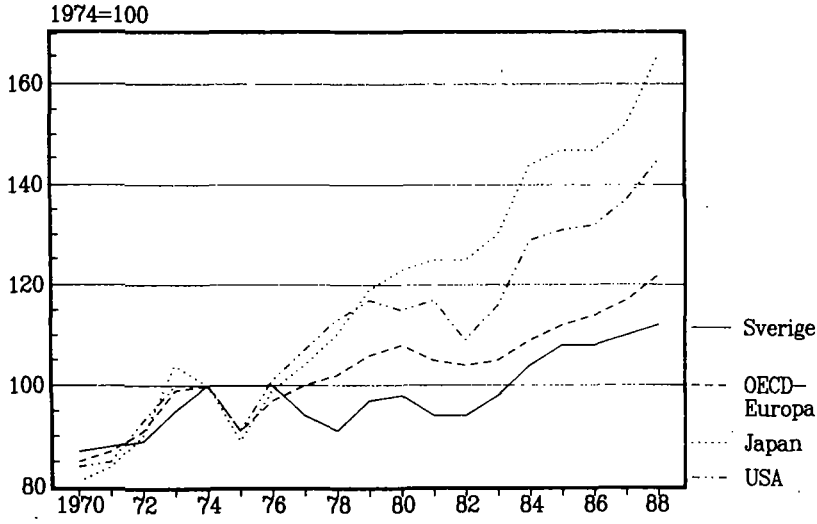

Källa: OECD Main Economic Indicators.

Devalveringarna åren 1981 och 1982 samt den internationella konjunkturuppgången bidrog emellertid till att stagnationen upphörde. Mellan åren 1983 och 1988 ökade industriproduktionen med i genomsnitt drygt 3 % per år. Uppgången har dock inte varit tillräckligt stark för att hämta in det försprång som andra OECD-länder skaffade sig under andra hälften av 1970-talet.

Produktionen i den privata tjänstesektorn (handel, hotell, restaurang, samfärdsel, bank, försäkring, bostadsförvaltning och andra tjänter) har ökat i ungefär samma takt som i industrin mellan 1965 och 1988. Tillväxten har dock i jämförelse med industrin varit påfallande stabil.

Tillväxten i byggsektorn under perioden 1965–1988 har varit långsammare än i industrin och tjänstesektorn. Orsaken är nedgången i bostadsbyggandet under 1970-talet. Under 1980-talet har emellertid byggandet återhämtat sig. Från år 1983 till år 1988 har produktionen i byggsektorn ökat med i genomsnitt 3 % per år.

2.5 Kapacitetsutnyttjandet i industrin

Uppgången i industriproduktionen under 1980-talet har medfört att resursutnyttjandet nått en nivå som närmast kan jämföras med situationen under högkonjunkturen 1973–1974 (Diagram 2.3). Bristen på produktionsresurser har utgjort ett större hinder för ökad produktion än efterfrågan under åren 1988 och 1989.

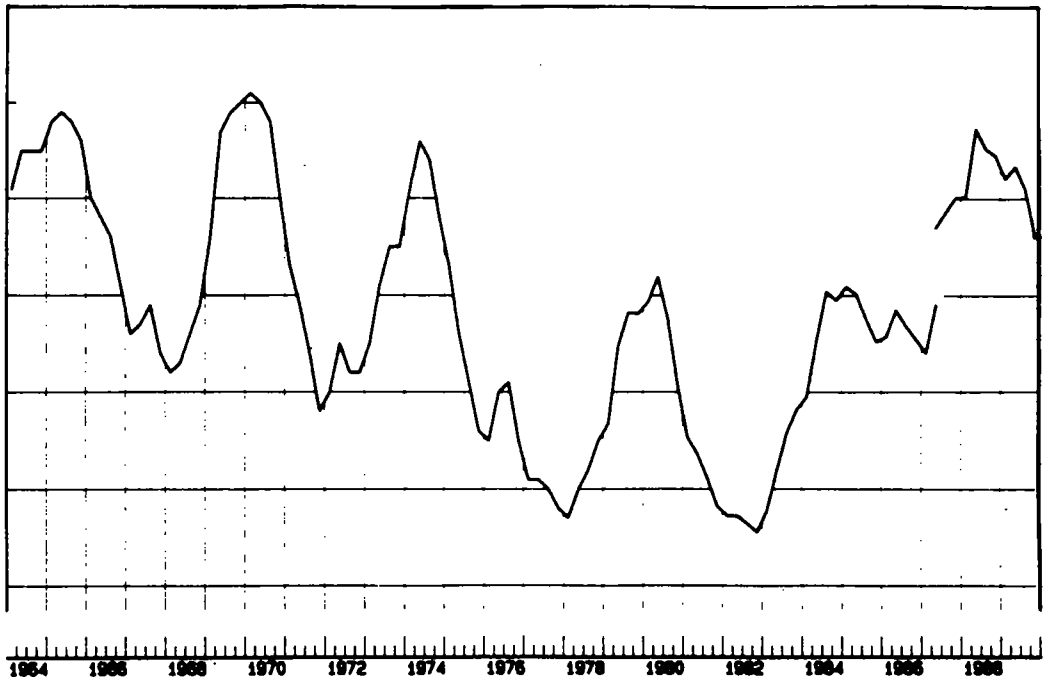

Källa: Konjunkturinstitutet.
Anm: Kurvan visar sammanvägda uppgifter om fullt kapacitetsutnyttjande och brist på arbetskraft enligt konjunkturbarometern.

Resursutnyttjandet har varit högt i alla branscher under de senaste åren. I skogsindustrin har främst anläggningskapaciteten begränsat produktionen, medan tillgången till arbetskraft varit den allvarligaste flaskhalsen i verkstadsindustrin.

Det höga kapacitetsutnyttjandet har, förutom att begränsa produktionen, bidragit till snabbare prisökningar på svenska än på utländska produkter på såväl hemmamarknaden som exportmarknaden under 1980-talet.

Överhettningen på arbetsmarknaden ger incitament till rationaliseringar, vilket på sikt främjar produktivitetsutvecklingen. Samtidigt förstärks motiven att flytta produktionen utomlands, t ex till EG där arbetslösheten under hela 1980-talet varit betydligt högre än i Sverige.

2.6 Lönsamheten i industrin

Real räntabilitet

Lönsamheten i industrin var låg under de första åren av 1970-talet. Åren 1973 och 1974 steg så lönsamheten mätt som real räntabilitet på eget kapital från 4% till 13% (diagram 2.4).

Diagram 2.4 Real räntabilitet på eget kapital i industrin

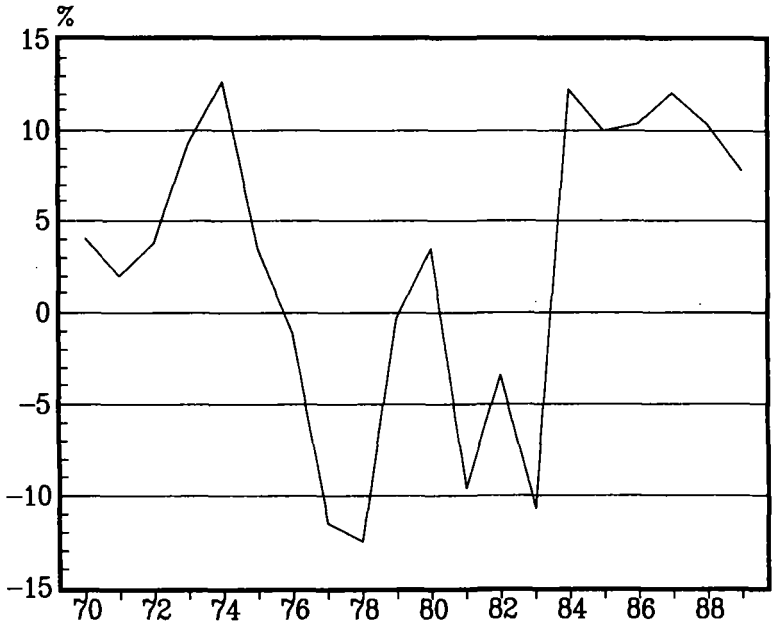

Källa: Finansstatistik för företag.

Lönsamheten försämrades dock snabbt efter de s. k. "övervinståren" och den reala räntabiliteten var negativ under större delen av perioden 1975 – 1982. Lönsamheten förbättrades emellertid kraftigt år 1983 på grund av devalveringarna och den internationella konjunkturuppgången. Prishöjningar på svenska exportvaror samt en gynnsam utveckling av kronan i förhållande till den japanska yenen och de västeuropeiska valutorna bidrog till en fortsatt god lönsamhet åren 1984 – 1988, då den reala räntabiliteten låg på 10 – 12 %. Under 1989 försvagades dock lönsamheten åter och prognoser pekar på en real räntabilitet på ca 8 %.

Lönsamheten har dock inte utvecklats positivt i alla företag. Spridningen i lönsamhet mellan olika företag är stor och den har inte minskat sedan 1970-talet. Trots den genomsnittligt goda lönsamheten gick vart fjärde företag med förlust under åren 1983 – 1988 (under krisåren 1977 – 1978 gick vart tredje företag med förlust). Förlustföretagen har sedan år 1983 svarat för mellan 15 % och 20 % av antalet anställda i industrin.

Lönsamheten varierar också mellan olika branscher. Under 1980-talet har avkastningen på eget kapital varit högst i livsmedelsindustrin och transportmedelsindustrin. I tekoindustrin samt järn- och stålindustrin har lönsamheten varit lägst.

Likviditet och soliditet

Avkastningen på finansiellt kapital i industrin har under 1970- och 1980-talen varit relativt hög och stabil. Däremot har avkastningen på materiellt kapital i regel varit lägre och varierat mera (diagram 2.5). Detta har medfört att andelen finansiellt kapital i företagen har ökat. Närmare

bestämt har andelen finansiellt kapital ökat från 20 % till 40 % mellan åren 1970 och 1988. Finansiella placeringar har alltså blivit en allt viktigare inkomstkälla för industrin. Företagens likvida medel har fördubblats realt under 1980-talet och de beräknas år 1989 ha uppgått till 107 miljarder kronor, vilket motsvarar mer än två års bruttoinvesteringar på de senaste årens nivå.

Diagram 2.5 Avkastning på finansiellt och materiellt kapital i industrin

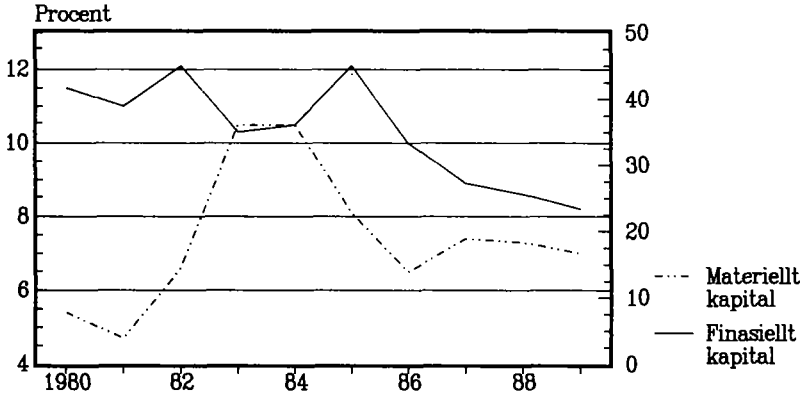

Källa: Finansstatistik för företag.

Soliditeten i industriföretagen sjönk åren 1970–1977, vilket delvis torde förklaras av att avkastningen på sysselsatt kapital översteg låneräntan. Företagen lånefinansierade i stor utsträckning sin verksamhet, vilket ledde till att andelen eget kapital i företagen sjönk. Åren 1977–1981 var soliditeten i det närmaste oförändrad, men den har sedermera ökat. År 1989 beräknas soliditeten ha uppgått till ca 32 %, dvs. ungefär samma nivå som i början av 1970-talet.

2.7 Investeringar

Materiella investeringar

Investeringskvoten i industrin, dvs. bruttoinvesteringarnas andel av förädlingsvärdet, steg under första hälften av 1970-talet och nådde nära 20 % år 1975 (diagram 2.6). Därefter föll investeringskvoten kraftigt och låg på i genomsnitt 14 % åren 1977–1984. Sedermera har investeringskvoten ökat och den beräknas ha uppgått till ca 18 % år 1989, dvs. samma nivå som under första hälften av 1970-talet. Om man tar hänsyn till leasning av maskiner har investeringskvoten under de senaste åren legat på samma nivå som under första hälften av 1970-talet.

Diagram 2.6 Bruttoinvesteringar (exkl. leasning) i relation till förädlingsvärdet i industrin

Källa: Nationalräkenskaperna.

Industrins investeringar har under de senaste tjugo åren omfördelats från den råvarubaserade industrin (gruvorna, skogsindustrin samt järn- och stålindustrin) till verkstadsindustrin (tabell 2.7). Verkstadsindustrin svarade under åren 1983 – 1988 för nära 38 % av industrins totala investeringar. Basindustrins andel var 34 %.

Tabell 2.7 Bruttoinvesteringar i industrin fördelade på sektorer. Andelar i procent

	1970–1975	1976–1982	1983–1988
Råvarubaserad industri	45	42	34
Verkstäder	32	31	38
Övriga branscher	22	27	28

Källa: Nationalräkenskaperna.

Immateriella investeringar

Företagens immateriella investeringar, dvs. forskning och utveckling (FoU) samt kostnader för marknadsföring med sikte på att öppna nya marknader (marknadsinvesteringar), har under 1980-talet ökat stadigt och tillmäts allmänt en allt större betydelse. Den ökade internationaliseringen av näringslivet i kombination med en hårdnande konkurrens på världsmarknaden medför att behovet av produktutveckling, utbildning och långsiktiga marknadsföringsinsatser ökar. Flertalet av de stora industriföretagen konkurrerar idag dessutom i allt större utsträckning med kvalitet och ser-

vice, något som ytterligare förstärker behovet av utveckling och förnyelse för att bibehålla och stärka konkurrenskraften.

Sverige ligger mycket högt i en internationell jämförelse av FoU-investeringar (tabell 2.8).

Tabell 2.8 Forsknings- och utvecklingskostnaderna i procent av förädlingsvärdet i företagssektorn

	1981	1983	1985
Västtyskland	2.2	2.3	2.5
Storbritannien	2.1	1.9	..
USA	2.0	2.2	2.3
Japan	1.6	1.8	2.1
Norge	0.8	1,0	1.4
Danmark	0.9	1,0	1.1
Finland	0.9	1.0	1.3
Sverige	**2.3**	**2.5**	**3,0**

Källa: OECD.
.. Uppgift saknas

Svenska företags investeringar i utlandet

Fem storföretag, Volvo, Electrolux, ABB, Ericsson och Saab-Scania har nära 190000 anställda i Sverige och svarar för nästan en fjärdedel av sysselsättningen i industrin. Inklusive underleverantörer sysselsätter dessa företag mer än en tredjedel av de industrianställda. De fem företagen sysselsätter dock betydligt fler i utlandet än i Sverige. Antalet anställda utomlands uppgår sammanlagt till 320000.

Antalet anställda utomlands i svenska företag har ökat från 329000 till 418000 mellan åren 1985 och 1988 (ABB betraktas som utlandsägt och ingår därför inte i uppgiften för 1988).

Samtidigt som svenska företag expanderar utomlands har utländska investerare förvärvat svenska företag. Enligt företagsförvärvsutredningen har antalet sysselsatta i utlandsägda industriföretag ökat från 42000 år 1970 till 117000 år 1988.

2.8 Strukturomvandlingen

Branschstrukturens förändring

Strukturomvandlingen pågår ständigt i en värld med ekonomisk tillväxt, tekniska förändringar och internationell konkurrens. Näringslivets struktur måste hela tiden anpassas så att produktionen inriktas på varor och tjänster för vilka Sverige har de relativt sett bästa förutsättningarna att konkurrera jämfört med andra länder.

Den internationella konkurrensen har spelat en mycket viktig roll för att öka effektiviteten i näringslivet. En vidareutveckling av Sveriges integration med övriga länder i Europa väntas leda till ett fortsatt omvandlingstryck.

Strukturomvandlingen speglas delvis i förändringar av olika branschers andel av näringslivet (tabell 2.9). Stora förändringar i produkter och

produktionsteknik sker dock också inom de branschaggregat som förekommer i statistiken. Exempelvis har utvecklingen från mekanik till elektronik förändrat såväl produkter som tillverkningsmetoder i teleproduktindustrin. Liknande exempel finns i de flesta branscher.

Tabell 2.9 Industriproduktionens fördelning mellan olika branscher. Andelar i procent

	1970	1980	1988
Råvarubaserad industri			
Gruvor	3,5	2	1,5
Trävaruindustri	8	8,5	6,0
Massa- och pappersindustri	7,5	7	9
Järn-, stål- och metallverk	7,5	5,5	5
Verkstadsindustri			
Metallvaruindustri	9	9	9
Maskinindustri	12	13	11,5
Transportmedelsindustri	7	9	13,5
Varv	2,5	1,5	0,5
Instrumentindustri	1	1	1,5
Elektroindustri	6,5	8,5	7,5
Övriga branscher			
Livsmedelsindustri	10,5	10,5	9,5
Tekoindustri	6	3,5	2,5
Grafisk industri	5,5	6,5	7
Kemisk industri	8	9,5	11,5
Jord- och stenvaruindustri	4	3,5	3
Annan tillverkningsindustri	0,5	0,5	0,5
Summa	**100**	**100**	**100**

Källa: Nationalräkenskaperna.
Anm: Andelarna har avrundats till närmaste halva tiondels (0,5) procentenhet.

Under perioden 1970–1988 har de råvarubaserade branschernas andel av industriproduktionen sjunkit från 27% till 22%. Andelsminskningen gäller gruvorna, trävaruindustrin samt järn- och stålindustrin. Däremot har massa- och pappersindustrins andel av industriproduktionen ökat från 7,5% till 9%.

Verkstädernas andel av industrins förädlingsvärde har ökat från 38% till 44% mellan åren 1970 och 1988. Ökningen gäller främst transportmedelsindustrin vars andel ökat från 7% till 13,5%.

Bland övriga branscher är den mest markanta förändringen under perioden 1970–1988 att tekoindustrins andel av industriproduktionen minskat från 6% till 2,5%, medan den kemiska industrins andel ökat från 8% till 11,5%.

En jämförelse av omställningstakten i termer av förändringar av branschstrukturen mellan Sverige och andra länder visar inga större skillnader. Enligt en OECD-undersökning där 13 länder ingår, har omställningstakten i Sverige varit ungefär lika hög som i Japan och högre än i Västtyskland (tabell 2.10).

Tabell 2.10 Omställningstakt i olika länder

	1970/72–1976/78	1976/78–1983/85
USA	0,18	0,33
Japan	0,22	0,25
Västtyskland	0,17	0,18
Frankrike	0,19	0,27
Storbritannien	0,18	0,46
Italien	0,16	0,12
Kanada	0,19	0,25
Australien	0,14	0,29
Belgien	0,25	0,26
Finland	0,21	0,22
Nederländerna	0,23	0,38
Norge	0,21	0,32
Sverige	**0,19**	**0,25**

Källa: OECD, Economies in Transition, 1989.
Anm: Omställningstakten är beräknad som den genomsnittliga absoluta förändringen i de relativa andelarna för 22 branscher inom tillverkningsindustrin.

Tillgången till råvaror, främst skog, medför att Sveriges industri i högre grad än OECD:s är inriktad på råvarubaserad produktion (tabell 2.11). Den råvarubaserade produktionen, som är kapitalintensiv, har vidare gynnats av att realräntan tidigare varit låg i Sverige jämfört med andra länder. En annan gynnsam faktor för den råvarubaserade produktionen har varit de elpriser som rått i Sverige. Under 1990-talet förväntas höjda elpriser till följd av bl. a. behovet av ny elproduktionskapacitet och skärpta miljökrav. Kärnkraftsavvecklingen kommer att påskynda prishöjningarna. Prishöjningar på el som skiljer sig från Sveriges konkurrentländer påverkar industrins strukturomvandling. De branscher som härvidlag är speciellt känsliga är bl. a. massa- och pappersindustrin samt metallframställning. Regeringen avser förelägga riksdagen en energipolitisk proposition hösten 1990. I denna proposition kommer att redovisas eventuella förslag till åtgärder för att rimliga konkurrensvillkor skall kunna behållas för denna industri samtidigt som kärnkraften avvecklas.

Tabell 2.11 Specialisering i utrikeshandeln i Sverige och OECD

	Sverige		OECD	
	1980	1988	1980	1988
Råvarubaserad industri				
Skogsindutri	7,2	5,8	1,1	1,0
Gruvor, stålindustri	0,5	0,7	0,4	0,6
Verkstadsindustri				
Maskinindustri	1,5	1,3	1,8	1,4
Elektroindustri	1,1	0,8	1,5	1,2
Transportmedelsindustri	1,2	1,4	1,5	1,2
Övrig industri	0,5	0,5	1,0	0,9

Anm: Specialiseringsgraden för en viss bransch är beräknad som branschens andel av total export dividerad med dess andel av total import.

Den kunskapsintensiva verkstadsindustrins andel av industriproduktionen har växt kontinuerligt under de senaste tjugo åren. Kunskapskapitalet, dvs. tillgången till skickliga yrkesarbetare, tekniker, ekonomer och andra experter, blir under 1990-talet allt viktigare för konkurrensförmågan. Sverige har en mångårig tradition inom vissa verkstadsbranscher, t. ex. tillverkning av maskiner för gruvbrytning, skogsavverkning och papperstillverkning. Vidare finns ett stort kunnande när det gäller tillverkning av utrustning för kraftverk och kraftöverföring, telekommunikationer och transportmedel. I några fall har statlig upphandling spelat en viktig roll för att utveckla detta kunnande. Inom vissa verkstadsbranscher har alltså svenska företag förvärvat internationellt sett hög kompetens.

Två tredjedelar av Sveriges handel består av ett utbyte av produkter som är nära substitut (s. k. inombranschhandel) med länder på ungefär samma kunskapsnivå. Sveriges närmande till EG under 1990-talet kommer av allt att döma att förstärka detta handelsmönster. Den framtida konkurrenskraften kommer sålunda att i allt högre grad baseras på förmågan att differentiera produkter och utnyttja stordriftsfördelar inom speciella segment av marknaden.

Stora förändringar i Sveriges relativa kostnadsnivå kan, åtminstone temporärt påverka, konkurensförutsättningarna. Sålunda medförde devalveringarna i början av 1980-talet att Sveriges relativa lönekostnader sjönk kraftigt. Detta förbättrade läget för arbetskraftsintensiv produktion. Vidare förbättrades lönsamheten kraftigt i den råvarubaserade industrin. Däremot gavs inte samma incitament i verkstadsindustrin. Devalveringarna gav där upphov till relativt stora kostnadsökningar på grund av att importen av insatsvaror fördyrades. Motsvarande effekt blev inte alls lika stor i t. ex. skogsindustrin, där den inhemska förädlingsvärdeandelen är högre. Devalveringarna förefaller alltså ha förstärkt ett specialiseringsmönster grundat på arbetskraftsintensiv och råvarubaserad produktion.

"Högteknologi" är ett begrepp med stark positiv värdeladdning vars innebörd emellertid är något oklar. Bland argumenten för mer högteknologi brukar ingå behovet att satsa på tillväxtmarknader. Att en marknad är expansiv behöver dock inte innebära att svenska företag har de bästa förutsättningarna att konkurrera just där. Det avgörande kriteriet är att företagen förmår konkurrera och vara lönsamma, inte huruvida marknaden växer i snabb eller långsam takt.

Det är vidare viktigt att man skiljer på teknikvån i produkterna respektive i tillverkningsprocesserna. Avgörande för var produktionen skall lokaliseras är den senare aspekten. Att en produkt i sig kan anses tekniskt avancerad säger inget om vilka förutsättningar som krävs för att tillverka den. Tillverkning av komponenter till och sammansättning av "högteknologiska" produkter kan ofta klaras av relativt okvalificerad arbetskraft. Samtidigt kan i många fall själva produktionsprocessen vara utomordentligt högteknologisk medan produkterna inte är det.

Sverige har relativt god tillgång till specialister inom vissa fält som kan utgöra grunden för utveckling av tekniskt avancerade produkter inom dessa områden. På flertalet områden är dock de svenska företagen –

liksom hittills – beroende av att tillgodogöra sig teknik som utvecklats i andra länder.

Sverige har relativt sett gott om yrkesarbetare och ingenjörer, som utgör grunden för en fortsatt specialisering på differentierade och kundanpassade produkter. Fördelen med detta är bl. a. att priset på sådana produkter inte är ett lika avgörande konkurrensmedel som för standardiserade varor. Vidare är konjunkturvariationerna inte lika stora som på t. ex. råvarubaserade produkter. I praktiken har också industrin inriktat sig på en sådan strategi. Detta gäller för övrigt alla branscher där så är möjligt. Branschbegreppet är allltså inte lämpat för att analysera industrins internationella konkurrensförutsättningar.

Nyföretagandet

Företag i stagnerande branscher måste på sikt ersättas med ny konkurrenskraftig verksamhet. Det är därför positivt att notera att antalet nya företag under 1980-talet uppgått till nästan 20000 per år. Över 80% av de nya företagen tillhör tjänstenäringarna. De flesta av de nya företagen är små och förblir små.

Antalet företag som startar med en ny affärsidé eller med ny teknik är litet. En stor del av dessa företag är lokaliserade till högskoleorterna, som också har ett större antal nya företag per invånare än i andra delar av landet.

En studie av nyföretagandet i fem olika länder avseende år 1987 visar att antalet nyetableringar per 1 000 invånare uppgick till en i Holland, drygt två i Sverige, tre i Danmark och Norge samt nära fem i Västtyskland. Nyföretagandet i Sverige har ökat under de senaste åren, men är alltjämt lägre än i t. ex. Västtyskland.

Konkurrenskraft och marknadsandelar

I ett längre perspektiv har Sveriges andel av världshandeln minskat (diagram 2.7). Sålunda har Sveriges andel av OECDs export i löpande priser sjunkit med 16% mellan åren 1970 och 1987.

Diagram 2.7 Sveriges andel av OECDs export av olika industriprodukter

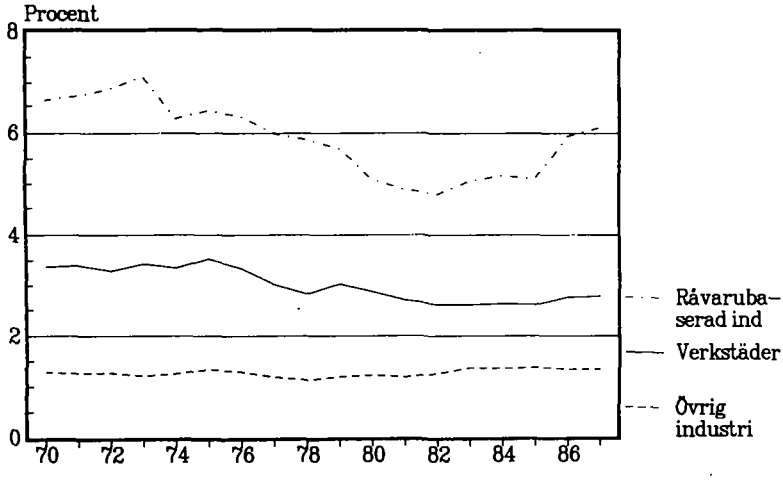

Källa: SINDCOM.

Den s. k. kostnadskrisen vid mitten av 1970-talet och de följande omställningsproblemen ledde till en kraftig minskning av marknadsandelarna. Produktionskapacitet rationaliserades bort inom stålindustrin, skogsindustrin, varven och andra exportindustrier. Investeringarna under senare hälften av 1970-talet var alltför låga för att kunna ersätta detta bortfall.

Devalveringarna åren 1981 och 1982 bröt emellertid den negativa utvecklingen. Sveriges export i löpande priser ökade i snabbare takt än OECDs under åren 1983–1987. År 1987 hade sålunda två tredjedelar av andelsförlusterna från åren 1975–1982 återvunnits. Enligt preliminär statistik sjönk emellertid marknadsandelarna under åren 1988 och nedgången bedöms ha fortsatt under år 1989. Detta beror delvis på det höga kapacitetsutnyttjandet i Sverige, men också på att ett höjt relativt kostnadsläge försvagat konkurrenskraften.

Den råvarubaserade industrins marknadsandelar har varierat mest. Mellan åren 1973 och 1982 sjönk andelarna i löpande priser med 33%. År 1987 vände utvecklingen och år 1987 hade nära 60% av förlusterna återhämtats.

Verkstadsexportens position har däremot försämrats kontinuerligt. Mellan år 1970 och 1987 har dess andel av OECDs verkstadsexport räknat i löpande priser minskat med 17%. Nedgången har skett på alla marknader utom USA. Utvecklingen har dock inte varit enhetlig. Sålunda har exempelvis transportmedelsindustrin klarat sig betydligt bättre på exportmarknaderna under 1980-talet än t. ex. elektroindustrin. Det är framför allt till

Japan som Sverige förlorat terräng, vilket även andra industriländer fått kännas vid.

Relativpriserna har stigit på svensk export alltsedan år 1984 och bedöms år 1989 ha nått 1976 års nivå. Ökningen av relativpriserna har bidragit till att de svenska marknadsandelarna räknat i *volym* sjunkit sedan 1983. Prisökningarna har emellertid fram till och med 1987 varit tillräckligt starka för att åstadkomma en ökning av marknadsandelarna i löpande priser.

Relativprishöjningar, som beror på att kvaliteten på svenska exportprodukter ökar jämfört med konkurrenternas, är positivt och speglar en önskvärd strukturomvandling i industrin. Höjda relativa priser som beror på ett högre kostnadstryck och en högre inflationstakt i Sverige än i omvärlden innebär å andra sidan ett latent hot, som på sikt kan leda till att nedgången i marknadsandelarna (räknat i volym) accentueras. Problemet kan bli akut vid en avmattning av den internationella konjunkturen. Med nuvarande utveckling av kostnader och priser riskerar Sverige att återigen hamna i samma situation som under senare hälften av 1970-talet.

3 Förslagens inriktning

3.1 Utgångspunkt

Ett viktigt inslag i den tredje vägens politik har varit insatser för att främja näringslivets utveckling och trygga sysselsättningen. Som framgår av föregående avsnitt har denna politik varit framgångsrik. Lönsamheten i stora delar av näringslivet är åter i nivå med vad som gällde före krisåren på 1970-talet, samtidigt som arbetslösheten är rekordlåg. Den lediga kapacitet som fanns vid 1980-talets början har tagits i anspråk och investeringarna har successivt ökat. Betydande strukturförändringar har ägt rum. Nya företag har etablerats medan andra lagts ned eller ändrat verksamhetsinriktning och i många avseenden står det svenska näringslivet i dag bättre rustat än på mycket länge.

Näringslivets utveckling och internationella konkurrenskraft kommer även under 1990-talet att vara av avgörande betydelse för möjligheterna att trygga sysselsättningen och utveckla välfärden. Insatserna inom industridepartementets ansvarsområde för att stärka Sveriges ställning som industriland syftar således ytterst till att främja förutsättningarna att nå mer övergripande mål för samhällsutvecklingen.

Näringslivets utveckling är beroende av en rad olika faktorer och i en dynamisk ekonomi sker hela tiden förändringar som i olika avseenden påverkar företagens arbetsvillkor. Inriktningen på de förslag som presenteras i föreliggande proposition skall ses mot bakgrund av de senaste årens utveckling och de nya krav på svenskt näringsliv som utvecklingen medfört.

Under 1980-talet har det svenska näringslivets internationella beroende ökat. Som framgår av avsnitt 2 har näringslivet ökat sina investeringar utomlands och mellan åren 1985 och 1988 ökade de svenska företagens anställda utomlands med drygt 25 %. Utvecklingen har även inneburit att antalet sysselsatta i utländska företag verksamma i Sverige ökat. Sveriges ställning som industriland och möjligheterna att attrahera svenska såväl som utländska investeringar kommer i ökad utsträckning att vara beroende av förmågan till flexibilitet och produktutveckling. Kompetensen hos företagsledare och anställda är därvid en nyckelvariabel som ägnas betydande uppmärksamhet i de förslag som presenteras inom industridepartementets ansvarsområde.

En strategisk resurs i detta avseende är den nationella forsknings- och utvecklingskapaciteten. Företagens investeringar i FoU samt kostnader för marknadsföring med sikte på att öppna nya marknader har ökat stadigt under 1980-talet och tillmäts allmänt en allt större betydelse. Insatser ägnade att främja de svenska företagens möjligheter att hävda sig på detta område måste därför ges en hög prioritet. Omfattande förslag med denna inriktning redovisas också i den proposition om forskning (1989/90: 90) som regeringen tidigare lagt fram.

Som framgår av vad jag redovisat i avsnitt 2 kan den relativt låga tillväxttakten i den svenska ekonomin i betydande utsträckning förklaras av en låg produktivitetstillväxt. Åren 1983-1988 uppgick den genomsnittliga ökningen av produktiviteten i industrin till 2 %, vilket endast är en tredjedel av

den årliga produktivitetsökningen under perioden 1963-1975. Tillgänglig statistik pekar mot en ännu sämre utveckling inom den privata tjänstesektorn. Den ekonomiska tillväxten har dessutom hämmats av kapacitetsbrist. Bristen på bl. a. arbetskraft har under de senaste åren utgjort ett större hinder för ökad produktion än efterfrågan.

Den låga produktivitetsökningen i kombination med bristen på arbetskraft accentuerar behovet av rationaliseringar genom teknisk förnyelse. Omfattande insatser föreslås därför för att stärka bl. a. teknisk forskning och utveckling samt spridning av ny teknik.

Det svenska näringslivet domineras i flera avseenden av den råvarubaserade industrin och företag inom verkstadsbranscher. De jämförelser som redovisats i föregående avsnitt visar att det inte föreligger några större skillnader mellan Sverige och andra länder vad gäller takten i strukturomvandlingen. Stora förändringar i Sveriges relativa kostnadsnivå kan emellertid påverka förutsättningarna för skilda delar av näringslivet olika. Som en följd av devalveringarna i början av 1980-talet förbättrades läget för arbetskraftsintensiv verksamhet och exportindustri med lågt importinnehåll, främst råvarubaserad tillverkning.

Den förbättrade lönsamheten i den svenska basindustrin har varit till stor fördel för svensk industriproduktion och tillväxt men innebär samtidigt en förstärkning av ett specialiseringsmönster byggt på traditionella näringsgrenar. Dessa företag kommer visserligen under lång tid framöver att utgöra en mycket betydelsefull del av svenskt näringsliv, men det finns samtidigt anledning att understryka behovet av att tillväxten i nya långsiktigt livskraftiga företag och branscher inte hämmas. Insatser för att aktivt främja återväxten och förnyelsen av det svenska näringslivet genom de små och medelstora företagen utgör därför ett viktigt inslag i en offensiv och framåtsyftande näringspolitik. I föreliggande proposition redovisas ett spektrum av olika förslag till åtgärder, där teknikstöd, kompetensutveckling och tillgången på riskkapital är centrala delar.

En grupp av företag som bör ägnas särskild uppmärksamhet är underleverantörerna. Omstrukturering och internationalisering av storföretagens produktionsstruktur liksom utvecklingen inom EG kommer att ställa stora krav på förnyelse i dessa företag. Särskilda åtgärder föreslås därför inom en rad områden i syfte att främja bl. a. teknikutveckling och kompetensutveckling bland underleverantörerna.

I avsnitt 3.2 redovisar jag viktigare förslag inom industridepartementets ansvarsområde, vilka syftar till att främja kompetensutveckling samt teknisk forskning och utveckling för näringslivets förnyelse. Jag redovisar även förslag avseende de små och medelstora företagens kapitalförsörjning, internationell samverkan och det statliga ägandet.

3.2 Förslagen i korthet

3.2.1 Teknisk förnyelse

Teknisk kompetens och förmågan att utnyttja tekniska framsteg kan betraktas som en strategisk resurs. Framgång i dessa avseenden har under

efterkrigstiden blivit allt viktigare för näringslivets förnyelse och den internationella konkurrenskraften. Därför investerar i dag såväl industriländerna som de stora multinationella företagen betydande belopp på att utforska och tillvarata teknikens möjligheter. Regeringen har sedan länge satsat på omfattande program inom såväl teknisk grundforskning som mer tillämpad forskning och produktutveckling. Samtliga dessa områden är viktiga för att bibehålla den nationella kunskapsbas som krävs för en fortlöpande utveckling och förnyelse.

I syfte att öka de resurser som avsätts till teknisk grundforskning har regeringen i en särskild proposition om forskning föreslagit att ett teknikvetenskapligt forskningsråd inrättas. Budgetåren 1990/91-1992/93 beräknas närmare 320 milj. kr. tillföras forskningsrådet och på sikt innebär förslaget att resurserna för teknisk grundforskning mångdubblas.

I propositionen om forskning föreslås även ett ökat stöd till svenskt deltagande i EG:s FoU-program. Förslaget innebär att svensk industri nu ges bättre möjligheter att delta i EG:s ramprogram för teknikutveckling och standardisering. EG:s forskningsprogram har en total budget på närmare 50 miljarder kronor över fem år.

Vidare föreslås i propositionen om forskning att omkring 1,1 miljard kronor satsas under en treårsperiod för att främja europeiskt rymdsamarbete. Tyngdpunkten i verksamheten kommer att vara deltagandet i olika projekt inom det europeiska rymdorgandet ESA. Dessutom föreslås att 180 milj. kr. avsätts under en treårsperiod för nationell rymdverksamhet inriktad på bl. a. utvecklingen av fjärranalys och rymdverksamhet i Kiruna. I det nationella programmet ingår även insatser för att ytterligare höja den svenska rymdindustrins kompetens.

Ett viktigt instrument för insatser på teknikområdet är styrelsen för teknisk utveckling (STU). Genom STU upprätthålls en viktig koppling mellan teknisk forskning, utveckling och produktion. Genom kontinuerliga kontakter i båda riktningar ökar sannolikheten att tekniska framsteg på ritbordet även skall resultera i kommersiellt gångbara produkter. Anslagen till STU föreslås nästa budgetår uppgå till ca 820 milj. kr.

Tillskapandet av ett teknikvetenskapligt forskningsråd innebär att STU tydligare kommer att kunna inrikta sin verksamhet mot tillämpad forskning och teknisk utveckling. Insatser för att ge de små och medelstora företagen goda möjligheter att utveckla och använda ny teknik kommer därvid att prioriteras.

STU är ett av de organ, vilka under den närmaste tiden kommer att ägna frågor kring underleverantörernas möjligheter särskild uppmärksamhet. Jag föreslår dessutom ett särskilt verkstadstekniskt program med inriktning mot mindre företag och underleverantörer. En viktig del i programmet är att genom kunskaps- och tekniskspridning stimulera nya framkomstvägar och ökad användning av ny teknik. Arbetet inom programmet kommer att inbegripa materialteknik och utnyttjandet av elektronik.

Frågor rörande underleverantörernas situation uppmärksammas även genom att Industrifonden i sin verksamhet föreslås att prioritera bl. a. underleverantörsprojekt. Även inom ramen för Exportrådets arbete kommer denna grupp av företag att ägnas särskild uppmärksamhet. I syfte att för-

bättra samverkan mellan olika insatser riktade mot underleverantörer föreslår jag att statens industriverk, SIND, som tillsammans med utvecklingsfonderna också driver egna projekt med denna inriktning, får ansvaret att samordna de olika myndigheternas verksamheter inom området.

Svenskt näringsliv är starkt internationaliserat och många av våra stora företag har en betydande del av såväl tillverkning som försäljning utomlands. Om Sverige skall behålla sin plats som ett ledande industriland är det nödvändigt med öppna och väl fungerande kontakter över nationsgränserna. Inte minst viktigt är det att svenska företag får möjlighet att på ett systematiskt sätt ta del av information avseende den tekniska utvecklingen i vår omvärld.

Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachéverksamhet, STATT, spelar här en viktig roll. STATT:s huvudsakliga uppgift är att bidra till den svenska industrins tekniska utveckling. Det sker dels genom fortlöpande rapportering i form av bl. a. notiser, dels genom de uppdrag som utförs av STATT:s utlandskontor.

3.2.2 Återväxt genom småföretagsutveckling

Svenskt näringsliv karaktäriseras av att ett fåtal stora företag svarar för en väsentlig del av sysselsättning, produktion och export. Dessa företag är en värdefull tillgång för landet, men innebär samtidigt ett visst mått av beroende. Det gäller särskilt på orter som domineras av ett enskilt storföretag. I syfte att främja den långsiktiga tillväxten och stimulera återväxten i nya livskraftiga företag och branscher föreslår regeringen att sammanlagt 645 milj. kr. satsas under den kommande treårsperioden på småföretagsutveckling. Regeringens insatser för småföretagen omfattar bl. a. stöd vid nyetablering, kompetensutveckling, teknikspridning samt olika typer av finansieringsinsatser.

Teknikspridning påskyndar introduktionen av ny och mer ändamålsenlig teknik i de mindre företag, som inte själva har ekonomiska resurser att inhämta och utvärdera tillgänglig information. Det finns i dag ett stort antal myndigheter och organisationer som är engagerade i teknikspridningsarbetet. Bland dessa kan nämnas STU, utvecklingsfonderna, SIND, de kollektiva forskningsinstituten liksom olika teknik- och utvecklingscentra. I syfte att stärka effekten av olika insatser anser jag det nödvändigt att samverkan mellan olika aktörer förbättras. Som ett led i detta föreslår jag att STU bör kunna samla dokumentation om de FoU-resurser som finns tillgängliga inom landet.

När det gäller företagens möjligheter att skaffa medel på kapitalmarknaden har utvecklingen under 1980-talet medfört betydande förändringar. Bankernas möjligheter att förse företagen med krediter har förbättras, men tillgången på riskkapital är dock fortfarande ett problem för många småföretag. Mot denna bakgrund föreslår jag att utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet ges en delvis ny inriktning ägnad att förbättra tillgången på riskkapital. Strävan är att inte begränsa finansieringsverksamheten till att endast omfatta utlåning. I stället bör möjligheter ges att anpassa formerna

för finansiering till företagens skiftande behov i olika branscher och utvecklingsskeden. Jag föreslår också att utvecklingsfondernas målgrupp inte bör begränsas till vissa branscher utan omfatta små och medelstora företag i samtliga näringsgrenar.

I syfte att tillhandahålla företagen eget kapital bör de regionala utvecklingsfonderna gå in som delägare i ett antal regionala riskkapitalbolag. Totalt bör ca 600 milj. kr. av de medel fonderna för närvarande förfogar över för utlåning överföras till sådan verksamhet. Strävan är att de regionala riskkapitalbolagen skall tillföras medel även från annat håll.

Jag föreslår också att Småföretagsfonden ges ytterligare resurser. Sammanlagt bör Småföretagsfonden under en femårsperiod tillföras 1 000 milj. kr. från AP-fonden enligt den modell som tidigare använts för tillskott i fonden. En förutsättning för denna överföring är att Småföretagsfonden använder huvuddelen av detta tillskott för placeringar i de ovan nämnda riskkapitalbolagen. Regeringen skall också fastställa nya regler avseende småföretagsfondens avkastningskrav.

Med hänsyn till behovet av riskkapital i småföretagssektorn avser jag att begära regeringens bemyndigande att uppta överläggningar med Norrlandsfonden angående fondens medel. Enligt min bedömning bör 200 milj. kr. av de totalt 500 milj. kr. som Norrlandsfonden i dag förfogar över placeras i det regionala riskkapitalbolag som blir verksamt i norra Sverige.

3.2.3 Internationell samverkan

Industridepartementet är ansvarigt för de bilaterala regeringsavtal om ekonomiskt, industriellt och tekniskt samarbete som Sverige slutit med länder i Östeuropa samt med Jugoslavien. Den demokratiseringsprocess och det ekonomiska reformarbete som under senare år inletts i dessa länder, medför att samarbetet delvis ändrat karaktär. Frågor avseende utbildningssamarbete, utveckling av små och medelstora företag samt företagsledning betraktas som nyckelområden i den nya ekonomiska politiken i dessa länder. Regeringen föreslår därför att 6 milj. kr. anslås för en inledande försöksverksamhet avseende småföretagsutveckling och företagsledarutbildning.

Arbetet med standardisering är av stor betydelse för bl. a. näringslivets effektivitet, dess internationella konkurrenskraft och medborgarnas säkerhet. Därför föreslås jämte en förstärkning av stödet till standardiseringsarbetet en ny och mer ändamålsenlig finansieringsmodell. Standardiseringsprojekt som särskilt rör arbetsmiljö, miljöskydd och konsumentskydd och som främjar harmoniseringsarbetet gentemot EG prioriteras.

Sverige deltar inom ramen för EFTA aktivt i de förhandlingar som för närvarande pågår i syfte att förverkliga ett närmare samarbete med EG. Målet för förhandlingarna är att etablera ett gemensamt ekonomiskt område, EES, omfattande länderna inom EFTA och EG. Ett förverkligande av detta samarbete förutsätter bl. a. förändringar i Sveriges nuvarande system för kontroll av utländska förvärv av svenska företag. Den svenska lagstiftningen på detta område bör därför anpassas till den internationella utveck-

lingen och göras förenlig med internationella överenskommelser på området. Därigenom undanröjs också risken för att den svenska lagstiftningen kan åberopas som grund för diskriminering av svenska företag utomlands. Jag anser emellertid att den närmare utformningen av de nya reglerna bör anstå till dess mer konkreta resultat från EES-förhandlingarna föreligger. Jag återkommer därför med förslag beträffande reglernas utformning.

Ägarutredningen har i sitt betänkande (SOU 1990: 1) lagt fram förslag om förbättrade möjligheter till facklig information och förhandlingar i samband med företagsförvärv. Det är enligt min mening angeläget att de berättigade kraven på tillfredsställande informations- och förhandlingsmöjligheter kan tillgodoses så snart som möjligt. Dessa frågor bör således ges prioritet. I dessa frågor har jag samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet. Dessutom måste frågor om de anställdas möjligheter till insyn och påverkan över nationsgränserna i internationellt verksamma företag drivas av Sverige vid förhandlingar med EG och i andra internationella sammanhang.

3.2.4 Ett aktivt statligt ägande

Det är viktigt att den betydande industriella resurs som de statliga företagen utgör kan utvecklas på bästa möjliga sätt och aktivt bidra till det svenska näringslivets förnyelse. Som ägare bör staten också kunna spela en västentlig roll i nödvändiga strukturella förändringar i enskilda branscher. För detta ändamål krävs att företagen har kvalificerade personella resurser och ekonomiska förutsättningar för sin egenutveckling. Företagen måste också kunna tillvarata nya affärsmöjligheter, vilket kan kräva särskilda ägarinsatser.

Jag föreslår därför att staten överför sina direkta aktieinnehav i ett antal konkurrensutsatta företag till ett helägt förvaltningsaktiebolag. Det samlade marknadsvärdet på förmögenheten i förvaltningsbolaget beräknas uppgå till ca 27 miljarder kronor. Förvaltningsbolaget föreslås få möjlighet att ge ut konvertibla skuldebrev motsvarande högst 15 % av sitt egna aktiekapital. Ytterligare ägarspridning skall kräva riksdagens godkännande.

Jag föreslår också att FFV ombildas från affärsverk till aktiebolag. De skäl som vid inrättandet av FFV år 1943 angavs för affärsverksformen är i dag inte relevanta. Från att ha varit direkta försvarsfabriker har FFV utvecklats till en konkurrensutsatt industrikoncern. FFV saknar helt myndighets- och förvaltningsfunktioner.

4 Småföretagsutveckling

4.1 Småföretagspolitikens mål och medel

Min bedömning: Småföretagspolitikens mål är att få till stånd effektiva småföretag, som kan lämna avgörande bidrag till den ekonomiska tillväxten.

Politiken inriktas på att stödja nyföretagande och på att stimulera vidareutveckling i småföretag med expansionmöjligheter. På så sätt främjas ett konkurrenskraftigt näringsliv med hög produktivitet. Det finns ett betydande behov av riktade insatser vad gäller framför allt kompetensutveckling och riskkapitalförsörjning.

Skäl för min bedömning: Jag vill först kortfattat redogöra för den senaste utvecklingen i småföretagssektorn. Inom industridepartementet har som jag tidigare har nämnt upprättats promemorian Svensk industri i utveckling (Ds I 1990:16). Där ges ytterligare uppgifter om bl.a. småföretagens ekonomiska utveckling.

Det finns ungefär en halv miljon företag i Sverige, varav över 99% är små eller medelstora dvs. har färre än 200 anställda. Bara inom industrin finns ca 50000 sådana företag.

Fler småföretag och ökade investeringar

De svenska småföretagen har tillsammans drygt 1,1 miljoner anställda och sysselsätter dessutom ett betydande antal egenföretagare. I dag har vi ett omfattande och växande nyföretagande. Under en femårsperiod har ca 95000 helt nya företag startats. Samtidigt har drygt 5000 företag varje år försatts i konkurs. Konkurserna har ökat under år 1989.

Småföretagens lönsamhet har varit god under senare år. Soliditeten har stärkts men är fortfarande lägre än i större företag bl.a. till följd av bristen på eget kapital. Investeringarna har ökat kraftigt. I reala termer ligger småföretagens investeringar i dag 80% högre än de gjorde år 1982.

Dynamik i näringslivet

Småföretagen spelar en central roll för utvecklingen av marknadsekonomin och för dynamiken i näringslivet. Dessa företag kan flexibelt anpassa sig till nya situationer och ställa om produktion och annan verksamhet efter marknadens utveckling.

Många småföretag utvecklar nya produkter, förnyar produktionsmetoder eller skapar nya sätt att marknadsföra varor och tjänster. Våra storföretags framgångar på exportmarknaden bygger i hög grad på tillgången till effektiva underleverantörer med en hög teknisk kompetens.

Mindre företag är spridda över olika delar av landet och har därigenom stor betydelse för möjligheterna att nå en tillfredsställande regional balans. Orter med många småföretag står bra rustade inför eventuella kriser i storföretag eller branscher. Småföretagens flexibilitet och geografiska spridning är betydelsefull också för vår försörjningsberedskap inför kriser och krig.

Information och kunskap

Det är ett samhälleligt intresse att etablering av företag baseras på korrekt information och kunskaper om företagande samt att de administrativa rutinerna vid etablering är enkla. Den enskilde personen som

startar ett eget företag bör således fatta sitt beslut utifrån relevant information om de regler som gäller för företagandet och de risker som föreligger. Härigenom bereds den enskilde möjlighet att pröva sin egen affärsidé och ta ställning till om den är hållbar. Genom att tillhandahålla grundläggande information till de som startar eget kan samhället bidra bl. a. till att antalet misslyckade projekt blir mindre. Antalet konkurser kan därmed begränsas, vilket minskar störningarna på marknaderna och risken för negativa sociala konsekvenser.

Grundvillkoren på marknaderna innebär att det är den inbördes konkurrensen som avgör affärsidéers och företags framgångar. Nyetableringarnas funktion i ekonomin är att få till stånd en prövning på marknaden av ett stort antal kommersiella idéer. Några av dessa kommer inte att efterfrågas i tillräcklig omfattning och därför kommer de företag som etablerats på dessa idéer att avvecklas.

Det bör understrykas att det i en stor del av varuproduktionen finns väsentliga stordriftsfördelar som innebär att det inte är ekonomiskt att etablera ett litet företag. I de produktionskedjor som finns inom många av dessa varuområden har dock småföretagen en viktig roll att spela.

Underleverantörer

Den roll som småföretaget ofta har i olika produktionskedjor är att vara underleverantör – eller medleverantör – av varor och tjänster till det större företaget, som självt svarar för de viktigaste komponenterna i produkten och för slutmontering. Produktionskedjorna inom industrin varierar i betydande omfattning. Inom stora delar av industrin sker nu en utveckling mot att de större beställarföretagen ställer krav på att underleverantören skall kunna leverera färdiga komponenter och delsystem i stället för detaljer, att underleverantören bör bedriva eget produktutvecklingsarbete och att leveranser kan ske kontinuerligt enligt ett strikt tidschema samt med hög kvalitet. Denna utveckling innebär i regel att underleverantörerna måste höja sin kompetens för att vara konkurrenskraftiga men också en möjlighet till större självständighet för dem.

Tjänsteproduktion

I tjänsteproduktion saknas i många fall utpräglade stordriftsfördelar och den privata tjänstesektorn domineras därför i stor utsträckning av småföretag. Väsentliga undantag finns dock, t. ex. bank- och försäkringsverksamhet.

Den privata tjänstesektorn har expanderat men uppvisar enligt vissa mätningar en låg produktivitetstillväxt. För att förbättra det nuvarande underlaget avseende sektorns produktivitetsutveckling har regeringens handels- och tjänsteråd beslutat genomföra ett projekt som syftar till att skapa en kunskapsöversikt och en genomgång av tillämpliga mätmetoder. Arbetet skall bilda ett underlag för produktivitetsdelegationens (I 1989:02) behandling av tjänstesektorn.

En ständig utveckling av teknik och marknader kräver en kontinuerlig anpassning av företagens kompetens. Rådgivning i form av konsultinsatser och utbildning av företagsledning och övriga anställda är därför viktigt för att stärka befintliga företag. Sådan kompetensutveckling är viktig för näringslivet generellt; särskilt för att FoU- och kunskapsintensiva verksamheter inom industrin skall kunna utvecklas på ett kraftfullt sätt. Viktiga komponenter i kompetensutvecklingen är också förstärkning av kunnan-

det i fråga om design, produktkvalitet och miljö. Vidare ökar intregrationsprocessen i Europa kompetenskraven på de små och medelstora företagen.

Det lilla företaget med begränsade resurser saknar ofta möjlighet att vidareutbilda sin personal eller att anlita externa konsulter. De kortsiktiga anspråken på de personella och ekonomiska resurserna tenderar till att personalens kompetensutveckling hålls på en nivå som hämmar företagets långsiktiga tillväxt och effektivitet. En sådan utveckling är till samhällsekonomisk nackdel och det kan därför vara motiverat att samhället stöder utbildnings- och rådgivningsverksamhet i små företag för att föra upp denna på en högre nivå. Ett grundläggande ansvar vilar dock på företagen själva.

Fortsatt tillväxt och ökad effektivitet i tjänsteproduktionen är i högre grad än för varuproduktionen knuten till arbetskraftens kompetensutveckling och utveckling av företagens organisation. Liksom i industriföretag finns det en tendens till att det kortsiktiga ianspråkstagandet av det lilla företagets personalresurser leder till att den långsiktiga kompetensutvecklingen eftersätts. I jämförelse med industriföretagen finns det dock en något större benägenhet hos tjänsteföretagen att tilldela kompetensutveckling särskild vikt, eftersom det ofta råder ett mer omedelbart samband mellan tjänsteföretagets konkurrenskraft och kompetensen hos dess personal.

Behov av riskkapital

En viktig förutsättning för genomförande av en företagsetablering är givetvis att tillräckligt kapital finns tillgängligt och att de villkor, på vilka kapitalet tillhandahålls, är anpassade till den situation som det nyetablerade företaget befinner sig i. I regel är kapitalbehoven störst för nyetableringar inom industrin, eftersom dessa kräver investeringar i produktionsanläggningar och ofta också i produktutveckling.

Det kapital som erfordras i samband med utveckling av små industriföretag kan i vissa fall inte genereras i tillräcklig omfattning inom företagets rörelse. Verksamhetens tillväxt blir härigenom beroende av externt kapital som är riskvilligt. Förutom att kapitalet skall vara riskvilligt bör avkastningen på kapitalet baseras på värdetillväxt under en längre tid.

Det råder i dag brist på riskkapital till små och medelstora företag. Det hämmar den långsiktiga industriella tillväxten i landet. Det finns flera skäl till den brist som föreligger. Ett skäl är att det kapital som skulle kunna kanaliseras till denna sektor kan finna en tillfredsställande avkastning till lägre risk på andra marknader. Från långsiktig industriell tillväxtsynpunkt är det motiverat att skilja det långsiktiga (samhälleliga) förräntningskravet från det kortsiktiga förräntningkravet, eftersom det senare bestäms av i huvudsak andra faktorer såsom aktuellt och förväntat konjukturläge, den offentliga sektorns finansiella ställning, internationella rörelser m. m.

Statens roll

Erfarenheten visar således att, åtminstone i expansiva perioder med högavkastande alternativ, kapitalet söker sig bort från de mer riskfyllda satsningarna inom småföretagen. Det skapar en ryckighet i tillförseln av kapital, vilket är till nackdel för en långiktig strategisk utveckling av näringslivet. Vill man därför åstadkomma en långsiktigt gynnsam tillväxt, bör man tillförsäkra sig om ett jämnt tillföde av riskkapital. Det torde främst vara staten som kan påta sig en sådan roll. Det bör dock ske i

samverkan med andra som kan vara intresserade av sådana långsiktiga placeringar. Att intressera andra för denna typ av placeringar genom olika incitament via skattesystemet har dock väsentliga nackdelar, bl. a. fördelningspolitiska.

För att möta internationaliseringen och för att stärka den inhemska tillväxten är det, vid sidan av generellt goda arbetsvillkor för svenskt näringsliv, också viktigt att skapa en god och bred återväxt av nya och växande småföretag. Det sker genom en kombination av närings-, regional- och arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Även de medelstora företagen behöver i många fall förstärka sin kompetens för att kunna utvecklas gynnsamt i en hårdnande internationell konkurrens. SIND har i några utredningsrapporter belyst de medelstora företagens situation.

Småföretagspolitiken syftar till att stimulera och stärka de små och inte minst de nybildade företagen för att åstadkomma tillväxt och effektivitet i näringslivet. Det sker främst genom att undanröja olika slags hinder för företagen och genom riktade utvecklingsinsatser i övrigt. Hänsyn tas därvid till att olika målgrupper kan ha skilda behov.

Jag har i mitt inledningsanförande redogjort för min syn på vilka näringspolitiska riktlinjer i stort som jag anser bör vara vägledande på 1990-talet. Jag betonade bl. a. vikten av avregleringar och en god infrastruktur. Jag tog upp internationaliseringen och skattereformen, som får stor betydelse inte minst för småföretagen, liksom de ökade kraven på en god miljö. Jag avser nu att mot denna bakgrund närmare gå in på småföretagspolitikens medel i framtiden.

Riktade insatser

Småföretagen påverkas i hög grad av de allmänna ekonomiskt-politiska åtgärder som regering och riksdag beslutar om. Därutöver behövs dock på vissa områden riktade insatser.

Genom att undanröja utvecklingshinder i form av brist på information, kompetens och riskkapital kan samhället bidra till att stimulera småföretagens utveckling. Med hjälp av särskilda insatser främjas dels ett kvalificerat nyföretagande, dels de befintliga företagens produktivitet och tillväxt samt en allmän förnyelse till gagn för hela näringslivet.

Jag avser att i det följande (avsnitt 4.2—4.12) redovisa min syn på de mer specifika åtgärder som behövs — vid sidan av de generella åtgärderna — för att undanröja hinder för expansion och stimulera utvecklingen i småföretagssektorn.

Frågan om resurser för de riktade insatserna tas upp senare (avsnitt 11).

Min bedömning: Arbetet med att förenkla det statliga regelsystemet gentemot näringlivet är en central uppgift inom näringspolitiken. Arbetet inordnas i regeringskansliets ordinarie organisation.

Åtgärderna för att främja en minskning och förenkling av de regler som riktar sig mot företagen har lett till positiva resultat. På flera områden har avregleringar eller åtgärder som medför administrativ förenkling för företagen genomförts.

Skälen för min bedömning: Statsmakterna ger ramar för företagens beteende genom lagar som beslutas av riksdagen, förordningar som fastställs av regeringen eller föreskrifter av myndigheter, underställda regeringen. Styrningen kan bl. a. ske genom kontroll på förhand, exempelvis auktorisation, legitimering eller tillståndsgivning. Det finns även ekonomiska styrmedel, såsom skatter eller avgifter.

Regler kan medföra kostnader

Alla styrmedel medför i regel kostnader i någon eller några samhällssektorer. Ett komplicerat system med normer kan för företagen leda till effektivitetsförluster, försvåra nyetablering och försämra marknadernas funktion och därmed negativt påverka den industriella tillväxten. Avreglerings- och förenklingsarbetet kan därför bidra till att uppnå effektivitet och förnyelse i näringslivet.

I november år 1983 tillkallade regeringen mot denna bakgrund en arbetsgrupp – den s. k. normgruppen (I 1983:H) – som fick i uppgift att gå igenom sådana regler som riktar sig mot näringslivet. Arbetet skulle inriktas på de regler som är kostnadsdrivande genom att t. ex onödigtvis fördyra produkter och processer eller öka näringslivets administrativa kostnader. Översynen skulle gälla såväl innehåll som tillämpning av aktuella regler men inte omfatta den grundläggande målsättningen med dessa. Åt normgruppen uppdrogs även att föreslå i vilka avseenden berörda författningar borde ändras.

Normgruppen har haft en bred kontaktverksamhet, arrangerat seminarier och utgett skrifter samt gjort eller initierat utredningar som i flera fall har lett till regelförenklingar.

Attitydförändring

Medvetenheten om den stora betydelsen av regelgivning och förenklingsarbete har fått en fast förankring hos myndigheterna. Det har skett en genomgripande attitydförändring, och en rad konkreta åtgärder har genomförts för att uppnå förenkling. Ett exempel på detta är den nya begränsningsförordningen (SFS 1987:1 347).

Regeringen har i årets budgetproposition (prop. 1989/90: 100 bil.2) lämnat en samlad redovisning av arbetet med avreglering och delegering.

Regelförenklingsarbetet integreras nu i **budgetprocessen** inom statsförvaltningen. Den nya budgetprocess, som nu har introducerats, inriktas på genomlysning av myndigheternas verksamhet inklusive regelsystemen. Detta betyder att analyser av regelsystemen skall göras, att förslag till regeländringar som myndigheten själv inte kan besluta om skall ingå i anslagsframställningen och att konsekvensanalyser skall göras.

Skattesystemet har varit föremål för ett omfattande reformarbete de senaste åren och ett nytt system håller nu på att genomföras. Ett viktigt syfte med skattereformen är att uppnå enhetlighet och förenkling.

För närvarande pågår en reformering av **livsmedelspolitiken** i riktning mot en ökad marknadsanpassning och en avveckling av regleringen. Chefen för jordbruksdepartementet avser att senare i vår lägga fram förslag om en ny livsmedelspolitik.

Produktivitetsdelegationen (I 1989:02) har fått som uppgift att bl. a. belysa hur samhällets regelsystem kan tänkas inverka på produktivitetsutvecklingen.

En **utbildning** i "regelekonomi" i regi av riksrevisionsverket (RRV) och statens institut för personalutveckling (SIPU) är under genomförande för handläggare inom statsförvaltningen. Den syftar till att ge ökad kunskap om reglers konsekvenser i bl. a. kostnadshänseende.

Det **internationella harmoniseringsarbete** som pågår inom EG och EFTA för att skapa en marknad där varor, tjänster, kapital och arbetskraft kan röra sig fritt, påverkar myndigheternas regelgivning i stor utsträckning.

Ett exempel på detta är det omfattande standardiseringsarbete som nu pågår i Europa och där Sverige tar aktiv del. Att tillverka produkter i olika utföranden för olika länder är dyrbart. Harmoniseringsarbetet rymmer därför i sig vissa förenklingsaspekter. För näringslivet är det ofta viktigare med enhetliga regler än deras detaljinnehåll. Jag återkommer strax till det internationella harmoniseringsarbetet.

Industridepartementet har i departementspromemorian (Ds I 1989:57) Ändrade regler om utländska företagsförvärv behandlat ändringar i lagen (1982:617) om **utländska förvärv av svenska företag** m. m. Förslagen innebär ett väsentligt förenklat prövningsförfarande. Jag återkommer senare till denna fråga (avsnitt 7).

Syftet med normgruppen var, som jag tidigare berört, att genom en i tiden begränsad insats driva på konkreta avregleringar och regelförenklingar samt få till stånd mer långsiktigt verkande attitydförändringar.

Min bedömning är att normgruppens arbete har inneburit en väsentlig stimulans i förenklingsarbetet. Nu bör arbetet drivas vidare i andra former. Genom beslut av regeringen den 7 december 1989 har därför normgruppen upphört. Dess sekretariat har inordnats i industridepartementets linjeorganisation. Detta ger inte anledning att nöja sig med det hittills uppnådda, eftersom det fortfarande kan finnas vissa trögheter och hinder att komma över.

Arbetet med avreglering och regelförenkling går därför vidare och kommer att inriktas på fortsatt bevakning av reglers konsekvenser för näringslivet samt fortsatt kontaktverksamhet mot myndigheter och näringsliv. Förutom bevakning av existerande regelsystem kommer det att vara en viktig uppgift för industridepartementet att bevaka att nya regler som kan avsevärt försämra verkningsgrad och produktivitet inom näringslivet inte tillkommer.

Min bedömning: Refomeringen av skattesystemet kommer att underlätta för småföretagen bl. a. genom att det blir enklare och mer enhetligt.

Skälen för min bedömning: Efter flera års reformarbete på skatteområdet har regeringen nyligen överlämnat en remiss till lagrådet med förslag om den skattereform som skall vara fullt genomförd år 1991. Enhetlighet och förenkling har varit vägledande i arbetet med att ta fram det nya skattesystemet.

Inriktningen på företagsbeskattningens område är att skattesatserna sänks, samtidigt som möjligheterna till reserveringar begränsas. I det nya systemet kommer det inte att finnas rätt till avdrag för avsättningar till allmän investeringsfond och allmän investeringsreserv eller till avdrag för lagernedskrivning. Nuvarande avskrivningsregler för inventarier och byggnader behålls i sina huvuddrag. Avsikten är att det sammanlagda uttaget av inkomstskatt från företagssektorn skall vara i stort sett oförändrat.

Bättre och enklare system

Skattesystemet kommer sammantaget att förbättras och förenklas. Detta är särskilt önskvärt för **småföretagen**, som inte har samma resurser som storföretagen att sätta sig in i det komplicerade regelverket. En ny typ av reserveringsmöjlighet införs dock, s. k. skatteutjämningsreserv (SURV).

För att reserveringsmöjligheterna inte ska begränsas mer än nödvändigt för egenföretagarna, föreslås att de får rätt till sådan avsättning på generösare villkor än för bolag. Avsättningen föreslås bl. a. kunna vara grundad på den egna inkomsten för att tillgodose reserveringsbehov för nystartade företag som saknar SURV-grundande kapital.

Det tidigare lämnade förslaget om särskild redovisningsmetod kommer att utredas vidare, bl. a. för att se om det är möjligt att ge egenföretagare möjligheter att arbeta på samma skattemässiga villkor som aktiebolag. Likaså utreds frågan om att göra handelsbolag till skattesubjekt.

4.4 Internationella småföretagsfrågor

Min bedömning: Integrationen i Europa skapar nya möjligheter för de svenska småföretagen men medför också ökade krav. I förhandlingar med EG bör strävan vara att svenska småföretag ges möjlighet att ta del av EG:s småföretagsprogram. Informationsinsatserna riktade till småföretagen rörande EG bör vidareutvecklas. Medel bör anvisas för att föra över erfarenheter från Sverige till vissa länder i Östeuropa rörande bl. a. företagsledning och nyetablering.

Skälen för min bedömning: Det svenska näringslivet kännetecknas av bl. a. en fortlöpande internationalisering. Även de mindre företagen har blivit mer beroende av det som sker utanför landets gränser. Ca 85% av

alla familjeföretag med mellan 20 och 199 anställda har någon form av export. Konkurrens utifrån liksom möjligheter till export är en del av vardagen för många småföretag.

Skapandet av EG:s inre marknad påverkar i stor utsträckning de små och medelstora företagens situation. Detta gäller i synnerhet underleverantörerna samt de små och medelstora företag som i dag arbetar inom branscher med höga kvarstående handelshinder.

EG-integration gynnar småföretag

Enligt min mening kommer den gemensamma EG-marknaden att främst innebära stora fördelar för de svenska småföretagen. En ökad tillväxt inom EG kommer sannolikt att medföra en ökad import och därmed ökade möjligheter för svenska exportföretag. Dessutom kommer avvecklingen av kvarstående handelshinder mellan EG-länderna att även gynna utomstående exportörer till EG-marknaden.

De svenska småföretagens möjligheter att dra fördel av EG-marknaden är i hög grad beroende av den pågående svenska harmoniseringen till EG:s regelverk m. m. Det gäller bl. a. strävandena att minska kostnaderna vid gränspassage samt att avveckla tekniska handelshinder. Harmoniseringen är särskilt viktig för småföretagen, eftersom de sällan har lika goda förutsättningar som storföretagen att själva etablera verksamhet inom EG.

Man bör emellertid samtidigt vara medveten om att en integration av EG-ländernas marknader kommer att medföra ett effektivare utnyttjande av tillgängliga produktiva resurser inom EG. De små och medelstora företag som exporterar till EG kommer därför att möta en skärpt konkurrens. Förstärkningen av EG-företagens konkurrensställning kommer emellertid även att gälla den svenska marknaden och andra exportmarknader utanför EG.

För underleverantörerna kompliceras bilden av det starka beroendet av storföretagen. Storföretagens internationalisering ställer de svenska underleverantörena inför nya förutsättningar. Jag återkommer till dessa frågor när jag senare (avsnitt 4.9) behandlar underleverantörsfrågorna.

Regeringens ambition är att Sverige och övriga EFTA-länder under det närmaste året skall kunna teckna ett avtal med EG om ett omfattande europeiskt samarbete. Ett sådant avtal bör i hög grad kunna medverka till att främja de små och medelstora företagens utveckling.

För att de små och medelstora företagen inom EG skall kunna dra fördel av den gemensamma marknaden, har EG utvecklat ett särskilt småföretagsprogram. Småföretagsprogrammet kan övergripande indelas i fyra olika områden:

- åtgärder för att informera företagen om förestående förändringar
- utbildningsåtgärder
- åtgärder för att underlätta finansieringen
- åtgärder för att främja teknisk utveckling

I syfte att skapa samma förutsättningar för svenska småföretag som för motsvarande företag inom EG anser jag det vara angeläget att även svenska småföretag ges möjlighet att ta del av dessa program. För närvarande diskuterar Sverige tillsammans med övriga EFTA-länder med EG möjligheterna för småföretag i EFTA-länderna att delta i EG:s småföretagsprogram. Ett första delprogram är därvid det s. k. Business Cooperation

Network (BC-net), vilket är ett datoriserat system som gör det möjligt för ett företag att snabbt finna tänkbara samarbetspartner.

De kostnader som uppstår för ett svenskt deltagande ryms inom ramen för befintliga resurser, bl. a. anslaget Småföretagsutveckling.

Sverige har i december 1989 undertecknat ett avtal med EG om deltagande i utbildningsprogrammet "COMETT", som syftar till att på olika sätt underlätta kunskapsöverföring mellan högskola och näringsliv. Särskilda hänsyn skall tas till småföretagens behov. I årets budgetproposition har beräknats medel för det svenska deltagandet i programmet (prop. 1989/90: 100 bil. 10 s. 210).

EG-rådgivning till småföretag

För närvarande genomförs informationsinsatser riktade till småföretagen, rörande EG och dess verksamhet samt marknadsutvecklingen i EG-länderna (prop. 1988/89: 100 bil. 14). Syftet med detta arbete är att underlätta för små och medelstora företag att beakta de hot och möjligheter som förändringarna inom EG medför. Insatserna har planerats av SIND i samråd med Exportrådet och genomförs av utvecklingsfonderna.

Utvecklingsfondernas konsulter har genomgått en speciell utbildning för att på bästa sätt kunna ge råd och service till småföretagen i resp. län. Informationsinsatserna till företagen, som påbörjades under hösten 1989, sker bl. a. i form av konsekvensanalyser i enskilda företag. Företagsledare och andra anställda i företagen får en genomgång rörande vad EG betyder för just deras företag, vilka hot och möjligheter som finns. Dessutom kan utvecklingsfonderna genom en s. k. "EG-check" delfinansiera konsultinsatser i småföretag.

Under treårsperioden fram t. o. m. budgetåret 1992/93 bör denna satsning enligt min mening vidareutvecklas, varvid totalt ca 1 500 företag kan komma att beröras.

Utöver de speciella EG-insatser som görs, kommer givetvis EG-frågan även att prägla mycket av den övriga verksamhet som bedrivs inom ramen för småföretagsprogrammet.

Jag vill här även erinra om att Fonden för industriellt utvecklingsarbete (Industrifonden) har till uppgift att bl. a. uppmärksamma möjligheterna för småföretag att engagera sig i projekt inom det s. k. EUREKA-samarbetet.

Jag övergår nu till att behandla frågan om visst samarbete på det näringspolitiska området med länder i **Östeuropa.**

Den reformprocess som inletts i de flesta av länderna i Östeuropa innebär också en förändring av den ekonomiska strukturen i riktning mot marknadsekonomi.

Regeringen har i årets budgetproposition föreslagit att sammanlagt 1 miljard kronor avsätts för insatser i syfte att främja reformprocessen i Östeuropa under en treårsperiod. Av de föreslagna medlen avses sammanlagt 900 milj. kr. rymmas inom anslaget för internationellt utvecklingsbistånd medan resterande 100 miljoner skall komma från övriga anslag.

Inom ramen för bl. a. de regeringsavtal om ekonomiskt, industriellt och tekniskt-vetenskapligt samarbete som Sverige under perioden 1968–1976 ingått med olika länder i Östeuropa har under senare år önskemål framförts att få ta del av svenska erfarenheter av omstrukturering av industri

och de åtgärder som vidtagits för att motverka de negativa konsekvenserna av olika strukturomvandlingsåtgärder.

Etablering och företagsledning

Samarbetsönskemål som i detta sammanhang särskilt har betonats rör frågor kring utbildning när det gäller etablering och utveckling av små och medelstora företag samt företagsledning. Dessa frågor har också hög prioritet i den svenska näringspolitiken och institutioner inom såväl den offentliga som den privata sektorn har etablerats för att främja det svenska näringslivet i dessa avseenden.

Institutioner inom den offentliga sektorn, inom industridepartementets ansvarsområde bl. a. SIND, SIFU och de regionala utvecklingsfonderna, bedriver omfattande verksamhet på de aktuella områdena. Genom dessa institutioners nära samarbete med bl. a. näringslivet finns idag en bred kunskapsbas som bör vara av intresse för flera av länderna i Östeuropa. Viss internationell erfarenhet finns genom de uppdrag som några av dessa institutioner fullgjort inom ramen för svenska biståndsinsatser i u-länder. Liknande insatser har fullgjorts av institutioner och företag inom den privata sektorn. Normalt gäller dock för såväl privata som offentliga institutioner att insatserna görs med krav på lönsamhet eller åtminstone full kostnadstäckning.

För flera av länderna i Östeuropa är bristen på konvertibel valuta det största hindret för att man skall kunna etablera ett närmare utbildningssamarbete på de nämnda områdena. För att möjliggöra ett samarbete beräknas därför medel erfordras för att täcka kostnader för förberedande arbete, etablerande av kontakt med lämpliga institutioner i aktuella länder, framtagande och anpassning av t. ex. läromedel och kursmaterial inkl. översättningar, bidrag till genomförande av kurser, bl. a. arvoden till svenska föreläsare. Vidare kan det röra sig om kostnader för deltagande i kurser i Sverige.

Jag anser det angeläget att så långt möjligt kunna tillmötesgå de önskemål om samarbete på det näringspolitiska området som framförts och kan komma att framföras av olika länder i Östeuropa. Då behoven på detta område är mycket omfattande utgår jag från att det skall vara möjligt att använda även en del av de medel som är avsatta under anslaget för internationellt utvecklingsbistånd för detta ändamål.

För att möjliggöra denna verksamhet kommer jag strax att föreslå att ett nytt anslag tas upp på statsbudgeten under industridepartementets huvudtitel för detta ändamål (avsnitt 11).

Verksamheten bör, i den mån den berör småföretagsutveckling, planeras av SIND och bedrivas av bl. a. SIFU och utvecklingsfonderna i samverkan med näringslivet och dess organisationer.

Mitt förslag: Utvecklingsfonderna är av avgörande betydelse för att genomföra samhällets småföretagspolitik. Fonderna ges resurser för att vidareutveckla sin verksamhet när det gäller rådgivning, information och utbildning. Målgruppen skall i fortsättningen omfatta små och medelstora företag i samtliga näringsgrenar. Särskild prioritet ges insatser i teknikbaserade företag och underleverantörsföretag.

Staten tar upp förhandlingar med landstingen och berörda kommuner med sikte på att staten skall utse i princip hälften av antalet ledamöter i fondernas styrelser.

Skälen för mitt förslag: För att genomföra den riktade småföretagsspolitiken har en regional utvecklingsfond inrättats i varje län. Fonderna är stiftelser och har som huvudmän dels staten, dels landstingen samt Gotlands, Malmö och Göteborgs kommuner. Verksamheten regleras genom avtal mellan huvudmännen och till avtalen fogade stadgar för stiftelserna. Avtalen förnyades senast år 1982.

Avtalen löper på tre år i sänder med automatisk förlängning såvida inte någondera parten säger upp dem. Nuvarande avtalsperiod löper t. o. m. kalenderåret 1991. Landstingen och berörda kommuner utser styrelser i resp. fond och bidrar tillsammans med staten till att täcka fondernas driftskostnader.

Fonderna skall komplettera det privata utbudet av finansierings-, rådgivnings- och utbildningstjänster till små företagen. Enligt min bedömning är utvecklingsfondernas verksamhet av mycket stor betydelse för att stimulera småföretagens utveckling. De samhällskostnader som är förknippade med fondernas verksamhet uppvägs på lång sikt av en ökad konkurrenskraft och produktivitet i näringslivet.

Jag vill framhålla att en stor majoritet av berörda organisationer såväl i sina remissvar över finansieringsutredningen som i andra sammanhang betonar utvecklingsfondernas stora betydelse.

Utvecklingsfonderna har stor betydelse

Enligt min mening bör fonderna vidareutveckla och förstärka sin rådgivnings-, informations- och utbildningsverksamhet. Jag återkommer strax till finansieringsfrågorna samt till vissa andra specifika delar av området småföretagsutveckling, där fonderna har betydelsefulla uppgifter.

Jag vill också ta upp frågan om utvecklingsfondernas **målgrupp**. När det gäller finansieringsverksamheten är målgruppen fastlagd i förordningen (1987:894) om statlig finansiering genom regional utvecklingsfond. Målgruppen består av i första hand tillverkande företag samt serviceföretag som riktar sina tjänster till näringslivet. Även turistföretagen ingår i målgruppen.

När det gäller rådgivnings- och utbildningsverksamheten finns ingen skarpt avgränsad målgrupp. Den rena nyetableringsverksamheten skall enligt tidigare uttalanden från statsmakterna omfatta alla potentiella företagare oavsett näringsgren.

Det finns enligt min mening motiv som talar för att utvecklingsbara företag i alla näringsgrenar bör ha möjlighet att få del av samhällets insatser på småföretagsområdet. Jag vill särskilt betona tjänstesektorns växande betydelse och stora utvecklingspotential, som bör kunna tas bättre till vara med hjälp av fondernas insatser.

Målgruppen utvidgas

Jag förordar därför att utvecklingsfondernas verksamhet i fortsättningen i princip står öppen för små och medelstora företag inom samtliga delar av näringslivet. Jag räknar dock med att fondernas nuvarande målgrupp på kort sikt kommer att dominera verksamheten. Jag ser det som angeläget att fonderna lägger ökad vikt vid att främja teknikbaserade företag och underleverantörer inom industrin.

Jag är medveten om att fondernas begränsade resurser gör det svårt att hjälpa samtliga företag som kan komma att efterfråga fondernas tjänster. Detta gäller även om vissa resurser frigörs i samband med den begränsning i finansieringsverksamheten som jag föreslår i det följande (avsnitt 4.7). Samtidigt ställs på sikt nya krav på fondernas styrelse och personal att utvidga sin kompetens. Det kan ske bl. a. genom ökat samarbete med företagens organisationer.

Bl. a. resursbegränsningen gör att det i fortsättningen bör vara respektive utvecklingsfond som gör de prioriteringar och eventuella branschavgränsningar som från tid till annan kan anses lämpliga i det enskilda länet. En sådan ordning stämmer enligt min mening väl överens med samhällets allmänna strävan att så långt som möjligt decentralisera beslutanderätt och uppgifter till regional nivå. Som jag tidigare har framhållit bör dock teknikbaserade företag och underleverantörer ges hög prioritet.

I samverkan med SIND bedriver de flesta utvecklingsfonder idag verksamhet med **Strategisk Företagsutveckling**, ett delprogram som infördes i samband med regeringens s. k. förnyelseproposition (prop. 1983/84: 135). Om fonderna inom ramen för detta delprogram lämnar s. k. utvecklingskapital för att delfinansiera t. ex. produkt- eller marknadsutveckling i vissa utvecklingsbara företag, kan SIND i efterskott lämna bidrag till fonderna som motsvarar hälften av sådana finansieringsinsatser.

Erfarenheterna av detta delprogram är goda. Programmet har medverkat till att flertalet fonder nu i sin dagliga verksamhet tillämpar det arbetssätt som programmet syftade till att införa. Det finns således inte längre behov av att på detta sätt stimulera utvecklingsfonderna att arbeta med djupgående förändringsarbete i företagen.

De medel som inom ramen för anslaget Småföretagsutveckling har reserverats för delprogrammet Strategisk Företagsutveckling bör därför i fortsättningen användas för de andra insatser som SIND och fonderna bedriver och som jag kommer att kommentera ytterligare i det följande.

Den verksamhet som utvecklingsfonderna bedriver skall också stå i samklang med samhällets regionalpolitiska strävanden. Genom sin roll som rådgivare och finansiär till näringslivet har fonderna betydelse för den regionala utvecklingen. Fonderna i särskilt de regionalpolitiskt prioriterade områdena har idag också vissa uppgifter i samband med handläggning och uppföljning av regionalpolitiskt stöd. Fonderna gör företagsekonomiska utredningar och lämnar dessa med eget yttrande till länsstyrelser-

na. Det är vidare fondernas uppgift att följa utvecklingen i de företag som har fått stöd och rapportera eventuella problem till länsstyrelserna.

Jag har emellertid vid min anmälan till den regionalpolitiska propositionen (prop. 1989/90:76) anmält att jag avser att föreslå regeringen att länsstyrelserna i fortsättningen skall ha det samlade ansvaret på regional nivå för såväl beredning och beslut som uppföljning av regionalpolitiskt stöd. Jag framhöll då bl. a. att jag förutser att fonderna även i fortsättningen kommer att ha viktiga uppgifter i samband med sådant stöd, bl. a. eftersom länsstyrelserna kan välja att på konsultbasis utnyttja den företagsekonomiska kompetens som finns samlad hos utvecklingsfonderna. Jag vill särskilt framhålla att fonderna bör kunna tillföra värdefull kompetens i samband med handläggningen av det s. k. utvecklingsbidraget.

Jag övergår nu till att behandla frågan om utvecklingsfondernas **organisation och styrning.** Verksamheten i fonderna bestäms i huvudsak genom avtalen och stadgarna. Därutöver har huvudmännen möjlighet att ställa vissa villkor i samband med tilldelning av löpande resurser för driften. Finansieringsverksamheten styrs, som jag har nämnt, av en statlig förordning. Styrelsen i varje fond beslutar om prioriteringar och verksamhetsinriktning inom ramen för stadgar och förordning.

Utvecklingsfondernas styrelser

Finansieringsutredningen har förordat att fondernas styrelser utses på ett sätt som bättre avspeglar det delade huvudmannaskapet. Det skulle innebära att även staten skulle få utse ledamöter. Förslaget har mött blandade reaktioner vid remissbehandlingen. Landstingen och utvecklingsfonderna själva vill bevara den rådande ordningen. Landstingsförbundet påpekar dock att utvecklingsfonderna inte är några politiska nämnder. SIND har i sitt remissvar och i andra sammanhang framhållit att det finns behov av statligt utsedda ledamöter.

SIND har vidare föreslagit en ny ordning för att teckna avtal om fonderna. Regeringen och landstingen skulle teckna ett översiktligt basavtal som gäller tills vidare och kompletteras med ett treårigt tilläggsavtal som landstingen tecknar tillsammans med SIND. Tilläggsavtalen skulle mer flexibelt kunna anpassas till ändrade förhållanden.

Jag anser att det är av största vikt att utvecklingsfondernas styrelser har en hög kompetens och rymmer ledamöter som är aktiva inom näringslivet. Dessutom bör de rymma ledamöter med god överblick över näringslivet i och utanför det egna länet liksom kännedom om samhällets näringspolitik. Vidare bör styrelserna för att kunna arbeta effektivt vara relativt små.

Staten bör utse hälften

I likhet med finansieringsutredningen samt SIND och flera andra remissinstanser anser jag att den nuvarande ordningen för val av styrelser i utvecklingsfonderna bör ändras. Det är rimligt att staten och den kommunala huvudmannen utser i princip lika många ledamöter i en utvecklingsfonds styrelse. I län med ett delat kommunalt huvudmannaskap bör staten utse hälften av ledamöterna. Landstinget och berörd kommun utser tillsammans den andra hälften enligt grunder som de kommer överens om.

Det är även i fortsättningen viktigt att styrelserna dels har den kompetens som jag har angett, dels genom bl. a. SIND:s och Landstingsförbundets försorg får den information som erfordras för att de skall fullgöra sina uppgifter på bästa sätt.

När det gäller frågan om modell för att teckna avtal och besluta om stadgar för utvecklingsfonderna bör nuvarande ordning – med regeringen och landstingen som avtalsparter – gälla även i fortsättningen. Genom att avtal och stadgar är relativt allmänt hållna finns det enligt min mening redan idag en god flexibilitet i systemet. Jag anser dock att det bör övervägas att förlänga avtalsstiden till förslagsvis fem år.

Jag avser att ta initiativ till förhandlingar mellan staten och de kommunala huvudmännen om förnyade avtal om utvecklingsfonderna senast inför nästa ordinarie avtalsperiod, som börjar år 1992. Jag räknar med att landstingen i detta sammanhang är beredda att diskutera även en sådan allmän förnyelse av avtal och stadgar som föranleds av de förändringar i fondernas verksamhet som har inträffat sedan år 1982 och som jag kommer att föreslå i det följande.

4.6 Kompetensutveckling

Mitt förslag och min bedömning: Kompetensutveckling i småföretagssektorn blir allt viktigare med hänsyn till internationaliseringen och den snabba tekniska utvecklingen. Utvecklingsfonderna och SIFU har här viktiga uppgifter.

Det är angeläget att SIND fortsätter att stärka kompetensutvecklingen såväl allmänt bland småföretagen som inom tekoindustrin och den träbearbetande industrin. Medlen för insatser inom träindustrin anvisas i fortsättningen från anslaget Småföretagsutveckling.

Kompetens höjer produktiviteten

Skälen för mitt förslag och min bedömning: En hög kompetensnivå i företagen bidrar till att höja produktiviteten i näringslivet och ökar därmed tillväxten. Goda möjligheter till fortbildning och en ständigt förbättrad kompetens är en förutsättning för en gynnsam utveckling av de små och medelstora företagen. Goda kunskaper är rent allmänt ett viktigt konkurrensmedel. I dagens läge när många företag har brist på kvalificerad arbetskraft, har också utbildningsfrågorna kommit i fokus på ett särskilt sätt.

Många småföretag saknar resurser för att hålla sig informerade om utvecklingen på skilda områden. Dessa företag har enligt min mening ett särskilt behov av stöd när det gäller att skaffa sig nödvändig kompetens. Inte minst de nyetablerade företagen och de personer som står i begrepp att starta företag har stort behov av utbildning. Jag återkommer strax till dessa frågor (avsnitt 4.8).

Fortbildning bedrivs såväl i privat som i samhällets regi. De samhällsstödda verksamheterna avses komplettera de privata. De rent kommersiella utbildningsgivarna synes dock ha minskat sina insatser gentemot småföretagen, som inte uppfattas som en tillräckligt lönsam målgrupp.

SIFU och utvecklingsfonderna bedriver utbildning

Inom industridepartmentets verksamhetsområde bedrivs, med stöd av SIND, fortbildningsverksamhet för småföretag av dels utvecklingsfonderna, dels Stiftelsen Institutet för Företagsutveckling, SIFU. Jag räknar med att utvecklingsfonderna i stor utsträckning kan intensifiera sina kompetenshöjande insatser. Jag gör det dels mot bakgrund av den uppräkning av anslaget Småföretagsutveckling som jag senare föreslår (avsnitt 11), dels eftersom jag räknar med att fonderna får viss ledig personell kapacitet i samband med att deras finansieringsverksamhet blir mindre omfattande (avsnitt 4.7).

Även privata utbildningsgivare har möjlighet att erhålla stöd av samhället, bl. a. av SIND, för specifika småföretagsinsatser.

Värdefulla utbildningsinsatser inom småföretagssektorn görs idag av företagens egna organisationer. Inom arbetsmarknadspolitiken bedrivs utbildning av bl. a. AMU. Även Komvux bedriver fortbildning som till viss del riktar sig till företagssektorn. Inom högskolan har på olika håll utvecklats fort- och vidareutbildning samt konsultverksamhet med särskild inriktning på småföretag.

Samverkan

En ökad information om och en närmare samverkan avseende olika utbildningsgivares aktiviteter skulle enligt min mening kunna bidra till att befintliga resurser utnyttjas effektivare. Därmed skulle möjligheterna för småföretagen att öka sin kompetens förbättras. Jag har med tillfredsställelse erfarit att SIND avser att ta initiativ till sådana utökade informations- och samordningsinsatser.

Småföretagen har mycket skilda behov. En individuell anpassning av åtgärderna till företagens situation kräver aktiva insatser på lokal och regional nivå. Bl. a. av det skälet spelar utvecklingsfonderna en viktig roll, inte minst som förmedlare av fortbildningstjänster.

Jag vill också erinra om att vissa kompetensutvecklande insatser görs inom ramen för regionalpolitiken. Jag har har vid min anmälan till den regionalpolitiska propositionen (prop. 1989/90: 76) redogjort för min syn på dessa frågor. Där föreslår jag bl. a. att företag i stödområdet skall kunna ges s. k. utvecklingsbidrag för vissa kompetenshöjande åtgärder.

Det är enligt min mening väsentligt att olika aktörer fortsätter att utveckla och genomföra utbildning för småföretag. Det gäller både offentliga institutioner och privata utbildningsföretag. Jag vill betona att det är angeläget att berörda offentliga organ även i framtiden vid behov anlitar den kompetens och de resurser som finns samlade i den privata utbildningssektorn, t. ex. hos företagens organisationer.

Inom ramen för SIND:s verksamhet med att utveckla delar av den **träbearbetande industrin** samt **tekoindustrin** bedrivs olika former av kompetenshöjande insatser.

Stora delar av den **träbearbetande industrin** har förbättrat sin lönsamhet under senare år. Vid en jämförelse med andra industribranscher ligger dock lönsamheten relativt lågt. I ett långsiktigt perspektiv behöver lönsamheten stärkas med tanke på behovet av investeringar i produktion, produkter, marknader och personal. Det gäller inte minst sågverken och snickeriindustrin.

En övergång till ökad vidareförädling inom sågverksindustrin kräver

rent allmänt en förstärkning av sågverksföretagens kompetens. Men dessutom krävs att snickeriföretagen anpassar sig till en situation som innebär att sågverken i högre grad tar över snickeriföretagens traditionella uppgifter.

För att vidmakthålla och om möjligt stärka den internationella konkurrensförmågan måste båda dessa delbranscher vidare utnyttja de möjligheter till ökad effektivitet som introduktion av modern teknik och underleverantörsystem ger.

SIND:s insatser inom ramen för verksamheten med branschfrämjande åtgärder syftar till att belysa och avhjälpa problemen vid bl. a. övergång till vidareförädlade produkter samt teknisk förnyelse.

Mot bakgrund härav förordar jag att programmet för sågverks- och snickeriindustrierna fortsätter under ytterligare en treårsperiod. Målsättningen bör vara att programmet kan avslutas vid utgången av treårsperioden med start budgetåret 1990/91.

Möbelindustrin har varit föremål för statliga branschfrämjande åtgärder sedan år 1972. Möbelbranschens situation är för närvarande relativt tillfredsställande. Mot denna bakgrund förordar jag att delprogrammet inriktas på att avslutas budgetåret 1990/91.

Jag förordar att anslaget Branschfrämjande åtgärder upphör och att medel för dessa åtgärder anvisas från anslaget Småföretagsutveckling.

Inom **tekoindustrin** gör SIND, inom ramen för ett särskilt program, olika insatser i syfte att höja branschens tekniska kompetens. Det gäller bl. a. åtgärder i samverkan med STU och textilforskningsinstitutet för att främja forskning, utbildning och teknikspridning. Vad gäller utbildning anordnas kurser, konferenser och studieresor.

Avsikten är att öka branschens kunskap om bl. a. marknad, produkter, produktion, design, ekonomi och organisation. Huvuddelen av SIND:s utbildningsaktiviteter förläggs till Stiftelsen för det produktionstekniska utvecklingscentret för teko (PROTEKO) i Borås. Även företag som anordnar egna kurser av betydelse för tekoindustrins utveckling kan erhålla visst bidrag från SIND. Min företrädare har i annat sammanhang (prop. 1989/90: 100 bil. 14 s. 26–27) mer ingående redogjort för detta program.

Mitt förslag: De regionala utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet innefattar för närvarande räntebärande lån, utvecklingskapital och garantier. De statliga finansieringsinsatserna avseende små och medelstora företag vidareutvecklas och inriktas i ökad utsträckning på att tillhandahålla icke räntebärande eget kapital.

Staten inleder därför överläggningar med landstingen och fonderna som syftar till dels att 1 miljard kronor av fondernas totala resurser för finansieringsändamål betalas in till staten, dels att fonderna av sina kvarvarande medel placerar 0,6 miljarder kr. i nya riskkapitalbolag för att stärka egenkapitalförsörjningen i småföretagssektorn. Ett privat delägande av sådana bolag eftersträvas.

Överläggningar med Stiftelsen Norrlandsfonden inleds som syftar till att fonden placerar 0,2 miljarder kronor av sina tillgångar i ett av de nya riskkapitalbolagen.

Stiftelsen Småföretagsfonden tillförs ytterligare 1 miljard kronor av AP-fondsmedel under en femårsperiod.

Såväl Småföretagsfonden som de nya riskkapitalbolagen får avkastningskrav som är anpassade till deras verksamhet med att gå in med minoritetsposter i småföretag.

Skälen för mitt förslag: Samhället behöver på olika sätt förstärka och komplettera kapitalmarknadens funktionssätt, bl. a. för att tillgodose småföretagens behov av eget kapital. Bristen på privat riskkapital som satsas i form av minoritetsposter i småföretag medför att samhället bör engagera sig i sådan verksamhet.

SIND har bl. a. i rapporten Venture-capitalmarknaderna i de nordiska länderna (SIND PM 1989:1) konstaterat att de privata riskkapitalbolagen i Sverige satsar allt mindre i form av minoritetsägande i småföretag. Bolagen engagerar sig snarare i mogna företag med stabil vinstutveckling, vilket ger möjlighet till snabbare och säkrare avkastning. Tillflödet av kapital till marknaden har minskat. SIND gör bedömningen att tillgången på riskkapital för främst nya teknikbaserade företag är lägre än vad som är samhällsekonomiskt önskvärt.

Brist på riskkapital

Staten har medverkat till att avhjälpa bristen på riskkapital i form av minoritetsposter i småföretag. Jag kommer strax att redogöra för den verksamhet som bedrivs av dotterbolag till två regionala utvecklingsfonder. Även det till hälften statsägda Företagskapital AB samt den statliga stiftelsen Småföretagsfonden arbetar med en sådan inriktning. Jag återkommer strax till frågan om Småföretagsfondens framtida verksamhet.

Finansierings-utredningen

Jag har tidigare (avsnitt 1) nämnt finansieringsutredningens betänkande (SOU 1989:24) "Statligt finansiellt stöd?".

Utredningen gör bedömningen att den fortlöpande avregleringen på kreditmarknaden minskar behovet av statligt finansiellt stöd i dess nuvarande former. Jag avser nu att mer ingående redovisa min syn på de av finansieringsutredningens förslag som berör småföretagen och vissa andra

finansieringsfrågor som har stor betydelse för mindre företag. Jag redovisar i annat sammanhang (avsnitt 5) de förslag som rör teknisk forskning och utveckling.

På småföretagsområdet föreslår utredningen att de regionala utvecklingsfonderna ges möjlighet att bli delägare i regionala riskkapitalbolag. Nuvarande finansieringsformer upphör, så när som på ett tidsbegränsat system med lånegarantier. Fonderna föreslås vidare kunna ge s. k. startaeget-stipendier. Huvuddelen av finansieringsresurserna dras in till staten, men 600 milj. kr. föreslås användas för de nämnda riskkapitalbolagen.

Stiftelsen Småföretagsfonden föreslås få ytterligare resurser för sin verksamhet, som bör koncentreras till satsningar via andra riskkapitalbolag. Stiftelsen Norrlandsfondens verksamhet föreslås bli inriktad på riskkapitalsatsningar i samma former som Småföretagsfonden.

En mer utförlig sammanfattning av betänkandet har redovisats i annat sammanhang (underbilaga 1:2).

Utvecklingsfonderna

De regionala utvecklingsfonderna bedriver som jag nyss har nämnt finansieringsverksamhet enligt föreskrifter i en statlig förordning. De kan lämna lån, garantier och s. k. utvecklingskapital. Fonder som verkar inom regionalpolitiska stödområden kan också erhålla medel för att bevilja s. k. regionalpolitiskt utvecklingskapital. Lån kan i vissa fall vara förenade med villkorlig återbetalningsskyldighet.

Hög risknivå

Utvecklingskapital kan lämnas i form av medelstillskott med förbehåll att mottagaren förbinder sig att ge ersättning till fonden i form av royalty eller annan typ av avgift. För samtliga finansieringsformer gäller att risknivån är så hög att banker och andra privata kreditinstitut inte är beredda att medverka.

Utvecklingsfondernas samlade kapital för finansieringsändamål uppgick den 1 januari 1989 till drygt 2,6 miljarder kronor, varav ca hälften bestod av utestående eller utlovade engagemang i småföretag och ca hälften utgjordes av likvida medel.

Utvecklingsfonderna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län fick i samband med nedläggningar inom varvsindustrin i slutet av 1970-talet möjlighet att bilda helägda dotterbolag – Malmöhusinvest AB och Startinvest AB – med uppgift att genom ägarinsatser i småföretag bidra till att utveckla näringslivet i berörda varvsregioner.

Finansieringsutredningen har, som jag nyss har berört, föreslagit att fonderna i fortsättningen inte skall få lämna vare sig lån eller utvecklingskapital samt att möjligheten att lämna garantier inskränks avsevärt och begränsas till tre år. Fondernas nuvarande medel för finansieringsändamål föreslås bli indragna till staten. Fonderna föreslås dock kunna bli delägare i riskkapitalbolag som kan gå in med ägarkapital i småföretag. Av de medel som omedelbart och på sikt skulle dras in till staten skulle fonderna få tillbaka 0,6 miljarder kronor för att placera i sådana riskkapitalbolag.

En klart övervägande del av remissinstanserna avvisar förslaget att helt förbjuda fonderna att lämna lån eller utvecklingskapital och i samband

därmed dra in fondernas medel till statskassan. Bl. a. hänvisar de till att lånen ligger på en risknivå som bankerna i regel inte accepterar och att många småföretag därför skulle stå utan finansiering för nödvändig expansion och utveckling.

Exempelvis finner Industriförbundet det inte troligt avregleringen av kreditmarknaden kommer att vara tillräcklig för att en venture capitalmarknad skall växa fram i Sverige. Inte heller tror förbundet att banksystemet kommer att kunna ta över hela den finansieringsfunktion som utvecklingsfonderna svarar för.

Jag har förståelse för finansieringsutredningens allmänna syn på konsekvenserna av att kreditmarknaden har avreglerats. Jag delar dock remissorganens bedömning av utvecklingsfondernas betydelse när det gäller att med riskfyllda lån och annan typ av finansiering stimulera småföretagens tillväxt och förnyelse. Jag är därför inte beredd att verka för att helt avskaffa möjligheten att lämna lån eller någon annan del av fondernas nuvarande medelsarsenal på finansieringsområdet. Ett ytterligare skäl till att behålla vissa utlåningsmöjligheter för fonderna är att jag tidigare har föreslagit att lokaliseringslånen skall avskaffas (prop. 1989/90: 76).

Jag delar finansieringsutredningens och i stort sett samtliga remissinstansers syn på behovet av en förstärkt riskkapitalförsörjning i småföretagssektorn. Inte minst teknikbaserade småföretag är ofta i stort behov av ägarkapital. Jag anser dock att utredningen har markant underskattat behovet av samhälleliga resurser inom detta område. Enligt min mening bör samhällets finansieringsresurser på småföretagsområdet omprioriteras och i första hand inriktas mot riskkapitalområdet, där behoven är som störst.

Utlåning begränsas

Med hänsyn till fondernas likviditetssituation, utvecklingen på kreditmarknaden och statens behov av resurser för bl. a. ägarkapital för småföretagen är det rimligt att fondernas möjligheter att bedriva nuvarande former av finansieringsverksamhet begränsas. I samband därmed bör enligt min mening en del av fondernas kapital betalas tillbaka till staten för att fördelas om till sådana områden som är mer eftersatta.

Del av kapitalet betalas tillbaka

Jag har nyss anfört att avtalen om utvecklingsfonderna bör sägas upp och överläggningar tas upp med landstingen och de berörda kommunerna om nya avtal senast fr. o. m. år 1992 (avsnitt 4.5). I samband därmed bör överläggningar föras med landstingen och fonderna själva med syftet att fonderna successivt skall betala in 1 miljard kronor av sina medel till staten. Inbetalningen bör ske i sådan takt att fonderna fortlöpande kan bedriva en egen finansieringsverksamhet, även om denna årligen kommer att vara av betydligt mindre omfattning än för närvarande. Det är en uppgift för regeringen att för statens räkning ta ställning till frågan om hur inbetalningen skall gå till. Därvid skall hänsyn tas till den regionala problembilden.

Nya riskkapitalbolag

Av de medel som utvecklingsfonderna har kvar bör de successivt placera 0,6 miljarder kronor i ett antal nya, regionalt verksamma riskkapitalbolag

som i sin tur satsar ägarkapital i småföretag. Regeringen bör i samband med bl. a. de nämnda förhandlingarna verka för att fonderna gör dessa placeringar och i övrigt besluta om de närmare villkoren för fondernas verksamhet med riskkapitalbolag. Jag vill för riksdagens information redogöra för min syn på några förutsättningar som jag anser bör gälla för verksamheten. Jag återkommer i det följande med förslag till hur Stiftelsen Småföretagsfondens resurser bör bidra till kapitalbildningen i de nya riskkapitalbolagen.

Min bedömning är att fem till sex sådana bolag bör bildas för att få en god geografisk täckning. Jag förordar att flera utvecklingsfonder är delägare i varje sådant riskkapitalbolag och förutsätter att fonderna beaktar möjligheterna till samordning med de två befintliga bolag som ägs av fonderna i Malmöhus respektive Göteborgs och Bohus län. Jag anser att följande förutsättningar i övrigt bör gälla för bolagen.

Bred kapitalbas

En första förutsättning gäller själva verksamheten i riskkapitalbolagen. Det är väl känt att uthållig riskkapitalverksamhet kräver en betydande kapitalbas. Intäkterna av verksamheten kommer i regel många år efter det att medel har satsats i portföljföretagen, även om företagen utvecklas gynnsamt. Det innebär att riskkapitalbolagen sällan får löpande utdelning men i stället får del i portföljföretagens värdetillväxt efter flera års aktieinnehav. Samtidigt kommer erfarenhetsmässigt några av satsningarna att misslyckas.

Det är bl. a. av dessa skäl som jag förordar att i regel såväl utvecklingsfonder som Småföretagsfonden tillsammans går in som ägare i ett riskkapitalbolag. Det är också viktigt att riskkapitalverksamheten särskiljs från utvecklingsfondernas övriga verksamhet, eftersom bolagen blir delägare i småföretag. Det är oundvikligt att bolagens portföljföretag i många fall kommer att ha konkurrenter som söker konsulthjälp eller finansiering hos respektive utvecklingsfond. En nära anknytning av verksamheterna skulle kunna medföra risk för att förtroendet för fondens opartiskhet skulle rubbas.

En strävan bör vidare vara att även privata och andra intressenter deltar med kapital i dessa bolag. På så sätt tillförs bolagen ytterligare kompetens, och verksamhetens grundförutsättningar prövas på kommersiella villkor.

Minoritetsengagemang

En andra förutsättning anser jag bör vara att dessa riskkapitalbolag skall göra sina satsningar i huvudsak i form av minoritetsposter i nya eller andra små företag under utveckling. Jag förutsätter att dessa bolag bl. a. kommer att beakta de teknikbaserade företagens särskilda behov. Det är just minoritetsägandet i kombination med ökad kompetens utifrån som enligt de flesta bedömare saknas mest på kapitalmarknaden för småföretag idag.

Jag har nyss framhållit att privata delägare i dessa bolag av olika skäl bör eftersträvas. En risk med en alltför stor andel privat kapital i bolagen är dock enligt min mening att en sådan verksamhetsinriktning som jag nyss har förordat blir svår att upprätthålla. Privata ägare kan ha ett intresse av att agera kortsiktigt och kräva snabb utdelning på sitt kapital, vilket inte ligger i linje med samhällets intresse att långsiktigt utveckla småföretagssektorn. Det är därför lämpligt att utvecklingsfonderna och Småföretags-

fonden svarar för majoriteten av kapitaltillskottet till och därmed ägandet av bolagen.

Det ligger också enligt min mening ofta en fördel i att den ursprungliga ägaren av ett litet företag kan behålla ett avgörande inflytande över sitt företag, samtidigt som tillförseln av både riskkapital och kompetens ökar möjligheterna för företaget att utvecklas vidare.

Den valda inriktningen påverkar avkastningskraven i bolagen. En strävan bör självfallet vara att bolagen blir lönsamma, men avkastningen kan realiseras först på lång sikt, när bolagen kan ta tillvara portföljföretagens värdetillväxt genom t.ex. försäljning av aktieinnehavet till andra ägare eller OTC-notering.

En tredje förutsättning för dessa bolag bör vara att deras styrelser skall vara relativt små och till klart övervägande del bestå av ledamöter som är aktiva inom näringslivet i eller utanför respektive region. Styrelsen får en mycket stor betydelse för verksamheten och svarar för en avgörande del av kompetensöverföringen till portföljföretagen.

Det kommer att dröja innan de förslag som jag nyss har lagt fram har hunnit genomföras, d.v.s. innan medlen till staten har betalats in och medel har placerats i riskkapitalbolag. Jag förutsätter att utvecklingsfonderna i avvaktan på denna process kommer att vara restriktiva med att bevilja lån och utvecklingskapital så att de inte får onödiga likviditetsproblem. Jag förutsätter att fonderna i detta avseende samråder med SIND.

Småföretagsfonden

Stiftelsen Småföretagsfonden inrättades år 1984 (prop. 1983/84:135, NU 42, rskr.379). Vid inrättandet samt år 1987 (prop.1986/87:74, NU 30, rskr. 271) har ett stiftelsekapital på sammanlagt 200 milj. kr. tillförts fonden från AP-fondsmedel. Fondens stadgar har fastställts av regeringen, som också utser dess styrelse. Enligt stadgarna överför fonden en viss avkastning varje räkenskapsår till AP-fonden. Avkastningen beräknas som en procentsats av nuvärdet på förvaltade medel. Procentsatsen är speciellt låg under de första åren efter det att kapital har tillförts.

För närvarande saknar fonden eget kansli och köper administrativa tjänster av Föreningsbankernas Bank.

Syftet med Småföretagsfonden är att bidra till att med riskkapital finansiera små och medelstora företag. Verksamheten har beskrivits närmare i prop. 1986/87:74.

Per den 31 december 1989 hade fonden placerat sina 200 milj. kr., jämte ränteintäkter och minskat med förluster, på följande sätt.

	Milj. kr.
Ägarengagemang i företag	82
Andra engagemang i företag	21
Beslutade, ej genomförda engagemang	38
Fasta placeringar av likvida medel	56
Likvida medel för satsningar i nya projekt och i nuvarande kundföretag	54
Summa	251

Av de medel som var placerade i företag hade ca 50% satsats i andra riskkapitalbolag.

Finansieringsutredningen har föreslagit dels att fonden tillförs ytterligare 200 milj. kr. över statsbudgeten, dels att fondens inriktning renodlas till att åter gälla indirekta satsningar via riskkapitalbolag och inte direkt i tillverkande och andra småföretag. Flertalet remissinstanser lämnar förslagen om Småföretagsfonden utan erinran.

Småföretagsfonden får utökade resurser

Med hänsyn till det stora behovet av riskkapital inom småföretagssektorn förordar jag – i likhet med finansieringsutredningen och flera remissinstanser – att Småföretagsfonden nu tillförs ytterligare resurser. Det bör dock inte ske över statsbudgeten. Sammanlagt bör Småföretagsfonden under en femårsperiod med början år 1990 tillföras 1 miljard kronor från AP-fondssystemet, i likhet med vad som skedde åren 1984 och 1987. Det innebär att fonden får 200 milj. kr. per år t. o. m. år 1994.

Inom industridepartementet har upprättats ett förslag till lag om ändring i lagen (1983:1 092) med reglemente för allmänna pensionsfonden. Förslaget – som består i ett tillägg i övergångsbestämmelserna – har upprättats i samråd med chefen för finansdepartementet. Det innebär att riksförsäkringsverket åren 1990–1994 skall föra över ytterligare sammanlagt 1 miljard kr. till Småföretagsfonden. Därmed kommer sammanlagt 1,2 miljarder kr. att ha förts över till fonden.

Jag anser att en förutsättning för de ökade resurserna till Småföretagsfonden bör vara att fonden placerar huvuddelen av tillskottet i de nya regionala riskkapitalbolag som jag nyss har föreslagit. Det är min avsikt att inhämta regeringens bemyndigande att inleda överläggningar med fondens ledning i syfte att åstadkomma erforderliga förändringar i fondens stadgar.

Vad gäller den övriga inriktningen av Småföretagsfondens verksamhet anser jag att fonden även i fortsättningen bör ha möjlighet att göra direkta placeringar i rörelsedrivande företag, då detta bedöms vara befogat. På så sätt får fonden också värdefulla erfarenheter av enskilda projekt. Jag förordar dock att huvuddelen av fondens medel skall vara placerade i riskkapitalbolag eller i samverkan med sådana bolag.

Småföretagsfondens avkastningskrav bör i princip vara oförändrade. I likhet med finansieringsutredningen anser jag det dock rimligt att avkastningen bör kunna levereras in till AP-fonden efter lång tid. Småföretagsfonden kan inte själv räkna med att likvidera värdetillväxten i portföljföretagen förrän i normalfallet 7–10 år efter det att respektive placering har gjorts. Regeringen bör fastställa nya regler om fondens avkastningskrav.

Med den breda kapitalbas för Småföretagsfonden som blir följden av mitt förslag kan det enligt min mening vara befogat att – som finansieringsutredningen förordar – fonden bygger upp ett eget kansli och anställer en verkställande direktör. Jag avser att ta upp även denna fråga vid de överläggningar med fondens styrelse som jag nyss har aviserat.

Stiftelsen Norrlandsfondens verksamhet berördes senast av statsmakterna våren 1986 (prop. 1985/86: 100 bil. 14. NU 14, rskr. 170). Våren 1987 uttalade dåvarande chefen för industridepartementet (prop. 1986/87: 74) att Norrlandsfonden i större utsträckning än dittills borde inrikta sin verksamhet på att finansiera industriellt utvecklingsarbete i små och medelstora företag. Vidare betonades vikten av ett nära samarbete med bl. a. de regionala utvecklingsfonderna, Småföretagsfonden och Industrifonden. Denna delvis nya inriktning återspeglas i de stadgar för Norrlandsfonden som regeringen fastställde i december 1987.

Norrlandsfonden har en balansomslutning på ca 500 milj. kr., varav drygt 200 milj. kr. utgör likvida medel. Av de likvida medlen är emellertid en viss andel reserverad för beslutade men ej genomförda engagemang. Vissa av de utestående lånen är förknippade med betydande förlustrisker.

Finansieringsutredningen föreslår att Norrlandsfonden får möjlighet att göra riskkapitalsatsningar i samma former som Småföretagsfonden. Den nuvarande verksamheten bör enligt utredningen vridas över mot ren riskkapitalfinansiering. Förslaget har godtagits av flertalet av de remissinstanser som har behandlat frågan.

Norrlandsfonden blir delägare i riskkapitalbolag

Med hänsyn till det stora behovet av riskkapital i småföretagssektorn avser jag att begära regeringens bemyndigande att ta upp överläggningar med Norrlandsfonden med syfte att Norrlandsfonden skall placera 200 milj. kr. av sina nuvarande tillgångar som aktiekapital i ett av de nya riskkapitalbolag som jag nyss har föreslagit. I övrigt bör fonden fortsätta med sin nuvarande finansieringsverksamhet. Placeringen i riskkapitalbolag bör ske i takt med att det finns tillgängliga resurser och med beaktande av Norrlandsfondens behov av resurser för övrig verksamhet.

Det bör vara regeringen som efter samråd med Norrlandsfondens styrelse beslutar om den närmare utformningen av Norrlandsfondens verksamhet.

Norrlandsfonden har ansökt om ytterligare medel för den framtida verksamheten. Jag är dock inte beredd att nu föreslå att Norrlandsfonden får utökade resurser.

Temu Interactor AB

Temu Interactor AB (Temu) bildades år 1984 genom en sammanslagning av de tre TEMU-bolagen. Dessa hade startat sin verksamhet år 1981 efter beslut av riksdagen år 1979 (NU 1978/79: 54, rskr 415). Bolaget är lokaliserat till Östersund. Sammanlagt har bolaget av staten tillförts ett kapital på 17 milj. kr. (prop. 1983/84: 135, NU 42, rskr. 379). Samtliga aktier i bolaget ägs av staten genom industridepartementet.

Sedan år 1988 är verksamheten koncentrerad till de fyra nordligaste länen. Denna inriktning fastlades i propositionen om särskilda regionalpolitiska insatser i delar av Bergslagen och norra Sveriges inland (prop. 1987/88: 64 bil. 5 AU14 rskr. 147). Det innebär att bolagets uppgift skall vara att med landets universitet och högskolor som bas identifiera och analyse-

ra kommersiellt utvecklingsbara resultat av forsknings- och utvecklingsprojekt. Bolaget skall därvid medverka till att sådana projektresultat utvecklas till produkter och tjänster som kan produceras och marknadsföras av företag i de fyra nordligaste länen. Bolaget ska dessutom kunna medverka med riskfinansiering i projekt eller företag om så erfordras. Temu samverkar med de olika organ som verkar inom angränsande verksamhetsområden, t. ex. STU, de regionala utvecklingsfonderna och Norrlandsfonden.

Norrlandsfonden övertar Temu

Jag har erfarit att Norrlandsfonden är intresserad av att ta över ansvaret för Temu. Enligt min mening bör detta bidra till en värdefull samordning mellan de båda organens verksamhet. Jag förordar därför att regeringen inhämtar riksdagens godkännande till att aktierna i Temu säljs till Norrlandsfonden för ett symboliskt belopp.

Jag förutsätter därvid att den verksamhet som Temu idag bedriver på sikt i högre grad än nu kan anpassas till övrig verksamhet i Norrlandsfonden. Det bör därvid ankomma på Norrlandsfonden att avgöra om Temu:s verksamhet skall bedrivas inom fonden eller inom ramen för ett av de riskkapitalbolag som jag nyss har föreslagit skall bildas.

Industrifonden

Jag redogör i annat sammanhang (avsnitt 5) för verksamheten vid Stiftelsen Industrifonden. Jag vill här endast erinra om att Industrifonden har till uppgift att hos främst små och medelstora företag stödja potentiellt lönsamma men riskfyllda utvecklingsprojekt. Industrifonden samarbetar därvid med bl. a. de regionala utvecklingsfonderna.

4.8 Nyetableringsinsatser

Min bedömning: Insatserna bör i ökad utsträckning inriktas mot att förstärka företagens överlevnadsmöjligheter och hjälpa dem att uppnå konkurrenskraftig företagsstorlek. Särskilda åtgärder bör vidtas för att stärka de teknikbaserade företagen. Det är viktigt att kvinnors intresse för att starta och driva företag tas tillvara fullt ut.

Skälen för min bedömning: I en situation där många av våra större företag väljer att investera utomlands, är det av särskild stor betydelse att stimulera och utnyttja den utvecklingspotential som finns i nya livskraftiga företag och branscher. En god återväxt av nya företag är nödvändig för en god ekonomisk utveckling i Sverige.

Nyföretagandet positivt för samhällsekonomin

De nya företagen kan bidra till att ersätta den verksamhet som idag etableras utomlands och det är bland dessa företag som vi kan finna framtidens medelstora och stora företag. Nyföretagandet medför även en rad andra positiva effekter för samhällsekonomin, såsom att det

- förbättrar möjligheterna för större företag vad beträffar underleverantörer och service etc.,

- bidrar till att stärka svaga regioner,
- underlättar anpassning till snabb ekonomisk och teknisk strukturomvandling samt
- ökar konkurrensen på marknaden och motverkar uppkomst av monopol.

Många nya företag

Nyföretagandet har ökat kraftigt under de senaste åren. Under perioden 1985 t.o.m. 1988 startades ca 95000 företag med helt ny verksamhet i Sverige. Tjänstesektorn svarar för i stort sett hela ökningen i nyföretagandet medan antalet nystartade industriföretag har varit konstant under senaste åren.

En viktig förklaring till det ökade nyföretagandet ligger i det gynnsamma ekonomiska klimat som präglat slutet av 1980-talet. Dessutom bör de informations- och utbildningsinsatser som genomförts av de regionala utvecklingsfonderna m. fl. organisationer ha stärkt nyföretagandet.

En internationell studie av nyföretagandet i Sverige, Norge, Holland och Västtyskland har genomförts av SIND. I studien konstateras att nyetableringsfrekvensen i stort sett ligger på samma nivå i Sverige, Norge och Danmark. Västtyskland har en betydligt högre och Holland en betydligt lägre etableringsnivå än de nordiska länderna. Det framgår vidare att samtliga länder har haft en kraftig uppgång av antalet nyetableringar under 1980-talet. Enligt vad jag har erfarit avser SIND att närmare studera några av de metoder som används i de berörda länderna för att stödja nyföretagandet.

De olika instrument som finns för att stimulera nyföretagandet kan i stort delas in i tre olika klasser:

1. Åtgärder för att uppmuntra och skapa intresse hos individer att starta eget.
2. Åtgärder för att hjälpa och underlätta för företagare i startskedet.
3. Åtgärder för att genom uppföljning förstärka de nya företagens överlevnadschanser på lång sikt och hjälpa dem att uppnå konkurrenskraftig företagsstorlek.

Som jag ser det bör samhällets insatser i fortsättningen i första hand inriktas på att hjälpa företagen i startskedet och framför allt öka de nya företagens överlevnads- och tillväxtmöjligheter. Vidare bör dessa insatser i ökad utsträckning koncentreras mot nya teknikbaserade tillväxtföretag.

Utvecklingsfonderna hjälper nya företag

Utvecklingsfonderna genomför fortlöpande insatser för att stärka nyföretagandet i resp. län. Insatserna består av dels starta-eget-kurser, dels individuell rådgivning för och finansiering av nya företag. Kostnaderna belastar i huvudsak de driftbidrag som fonderna får av landstingen, staten och kommunerna.

Av fondernas totala finansiella engagemang under senare år svarar de nyetablerade företagen för ca 20%. Under år 1988 erhöll ca 13% av alla nystartade industriföretag men endast drygt 2% av samtliga nya företag finansiering genom utvecklingsfonderna.

Utvecklingsfonderna bör även fortsättningsvis bedriva rådgivnings- och utbildningsverksamhet inriktad på utvecklingsbara nyetablerade företag oavsett bransch. Det är naturligt att utvecklingsfondernas finansiering till

nyetablerade företag i ökad utsträckning koncentreras till nya teknikbaserade företag.

Teknikbaserade företag

Ett flertal utredningar, däribland finansieringsutredningen, har uppmärksammat den brist på kapital som ofta föreligger i nystartade teknikbaserade företag. Dessa företag har ofta höga utvecklingskostnader samtidigt som tiden fram till lönsam försäljning är lång. Detta medför att det kortsiktigt ofta inte är lönsamt att satsa kapital i dessa företag.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det, trots att avkastningen till en början är låg, ändå viktigt att dessa företag tillförs kunskap och kapital. De nya teknologibaserade företagen har en stor betydelse för den framtida utvecklingen av högteknologi i Sverige och bidrar härigenom på sikt till en snabbare tillväxt och en gynnsam strukturomvandling.

Jag utgår från att SIND vid sin tilldelning av anslag till utvecklingsfonderna uppmärksammar behovet av särskilda resurser för att stimulera de teknikbaserade företag som startas i anslutning till universiteten/högskolorna. Jag vill även erinra om att Industrifonden har till uppgift att stödja bl. a. nyetablerade, högteknologiska företag.

SIND har i sitt förslag till treårsplan förordat att nyföretagandet skall vara ett särskilt s. k. insatsområde. SIND:s verksamhet på detta område bör i stor utsträckning bygga på samverkan med andra organ. Syftet bör vara att på olika sätt stimulera centrala, regionala och lokala utvecklingsorganisationer, utbildningsgivare, rådgivare, konsulter m. fl. att i samarbete med näringslivet självt förbättra förutsättningarna för nystartade företag.

Bland tänkbara sammarbetspartner kan nämnas STU, universitet och högskolor, utvecklingsfonder, länsstyrelser, länsarbetsnämnder m. fl. samhällsorgan samt Trygghetsrådet, Trygghetsfonden, småföretags- och branschorganisationer, banker m. fl. intressenter. Projektet "Att driva företag", som genomförs av SIND tillsammans med bl. a. banker och universitet, utgör i detta sammanhang ett exempel på möjligheten att tillsammans med andra parter genomföra insatser i syfte att stärka nyetablerade företag.

Antalet konkurser har under senare år legat på en i stort sett oförändrad nivå, dock med en uppgång under år 1989. Det antal anställda som berörs av konkurserna har långsiktigt minskat. Minskningen förklaras av en nedgång i antalet konkurser i stora och medelstora företag under den senaste tidens högkonjunktur.

Även om konkurserna är en del av en fungerande marknadsekonomi, ligger det i samhällets intresse att minska antalet konkurser. Här anser jag att utvecklingsfonderna och de andra organ som arbetar med nystartade företag har en viktig funktion att fylla. Genom utbildning och rådgivning ökar man de nystartade företagens överlevnadsmöjligheter och kan medverka till att dåliga affärsidéer inte förvärkligas.

Jag vill även erinra om att dåvarande chefen för justitiedepartementet hösten 1988 tillkallade en särskild utredare för att utreda vissa konkursrättsliga frågor. Utredningen väntas lämna ett första betänkande sommaren 1990.

Finansieringsutredningen har föreslagit en ny typ av stimulansåtgärder,

s. k. starta-eget-stipendier. Jag är inte beredd att förorda sådana stipendier. Den typ av särskilt intressanta nyetableringsprojekt som utredningen åsyftar kan enligt min mening i många fall erhålla resurser genom den förstärkta riskkapitalförsörjning som jag nyss har föreslagit (avsnitt 4.7).

En avsevärd del av alla nyetableringar görs av **kvinnor.** Det är viktigt att kvinnors intresse för att starta och driva företag tas tillvara fullt ut. En särskild anpassning av utbildnings- och rådgivningsinsatserna kan behövas.

En annan utgångspunkt för strävandena att öka det kvinnliga företagandet är kravet på ökad jämställdhet. Statsmakterna strävar efter att minska skillnaderna mellan kvinnor och män ifråga om bl. a. val av yrke, arbetstid, arbetsmiljö, inkomster och samhällsinflytande (jfr. prop. 1987/88: 105).

Kvinnliga företagare får hjälp av utvecklingsfonder

Särskilda insatser för att främja och stödja kvinnligt företagande görs av de regionala utvecklingsfonderna. På initiativ av riksdagen (NU 1984/85: 23, rskr. 242) har regeringen tillsammans med Landstingsförbundet verkat för att varje fond skall utse en person, en s. k. jämställdhetsansvarig, som skall arbeta med frågor som rör kvinnligt företagande. Jag har erfarit att flertalet fonder har utsett sådana jämställdhetsansvariga handläggare. Inriktningen på de jämställdhetsansvarigas arbete har koncentrerats på aktiviteter som främjar kvinnligt företagande.

Så gott som samtliga fonder har genomfört särskilda aktiviteter för kvinnliga företagare. Många fonder har bedrivit kurser och seminarier om marknadsföring, ledarskap och starta-eget. Andra aktiviteter har varit rådgivning, bildande av nätverk och föreningar samt mässor och utställningar. Erfarenheterna har visat att behovet och intresset för denna verksamhet är stort.

Industridepartementet och SIND har bidragit till att finansiera en konferens för kvinnliga företagare i Norden i maj 1989, varvid ett trettiotal företagare från Sverige deltog.

Handlingsprogram av SIND

Regeringen har vidare beviljat särskilda medel till SIND för att finansiera ett treårigt projekt som syftar till att stödja kvinnor som startar och driver företag. Inom ramen för detta projekt har SIND nyligen tagit fram ett handlingsprogram som syftar till fler lönsamma företag i kvinnlig regi. SIND kommer bl. a. att kartlägga de problem som kvinnliga företagare upplever sig ha.

Många kvinnor startar företag inom tjänstesektorn. Den utvidgning av utvecklingsfondernas målgrupp som jag nyss har föreslagit kan därför enligt min mening bidra till att ytterligare stödja kvinnor som startar eget.

Kunskapen om betydelsen av kvinnors företagande för näringslivets tillväxt och utveckling bör enligt min mening ytterligare kunna förbättras. Detsamma gäller det kvinnliga företagandets omfattning. Vidare har hittills saknats utvärderingar och uppföljning av aktiviteter som görs inom utvecklingsfonderna m. fl. organ. Jag förutsätter att SIND inom ramen för nyssnämnda program gör en bedömning av behovet av utredningar e. d. för att öka denna kunskap.

Jag har vid min anmälan till den regionalpolitiska propositionen (prop.

1989/90: 76) tagit upp frågan om särskilda resurser för att stimulera kvinnor att etablera och driva företag i det regionalpolitiska stödområdet.

SIND bör uppmärksamma utvecklingsfondernas behov av service, utbildning m. m. för verksamheten med att främja nyföretagandet.

4.9 Underleverantörsfrågor

Min bedömning: Underleverantörerna utsätts för en hårdnande internationell konkurrens. Stora krav ställs på förnyelse och specialisering. Det är angeläget att SIND och utvecklingsfonderna tillsammans med STU, Industrifonden och Sveriges Exportråd ökar sina ansträngningar för att främja underleverantörernas utveckling. Berörda organ bör avdela särskilda resurser för att främja bl. a. teknikutveckling inom underleverantörssektorn.

Skälen för min bedömning: Som underleverantörer räknas företag som framställer produkter som är avsedda att ingå i ett köparföretags slutprodukt. Underleverantörssystemet är särskilt betydelsefullt i verkstadsindustrin. Bland de små och medelstora företagen dominerar underleverantörsrollen, bland de större företagen dominerar köparrollen.

I en undersökning av SIND (1985:5) uppskattas att ca en tredjedel av industriföretagen med 20—200 anställda är underleverantörer. Ser man bara till verkstadsindustrin skulle ca två tredjedelar av företagen inom storleksgruppen vara underleverantörer.

Sett med köparens ögon kan man idag allt tydligare urskilja tre nivåer i leverantörsstrukturen: systemleverantörer, funktionsleverantörer och specialister.

Till systemleverantörerna räknas leverantörer som har totalt produktions- och utvecklingsansvar för ett komponentsystem. Systemleverantörerna i Sverige är få, totalt finns mellan 10 och 20 företag.

Funktionsleverantören har produktions- och utvecklingsansvar för en funktion i ett komponentsystem. I Sverige har vi ungefär 400 företag som kan karaktäriseras som funktionsleverantörer.

Specialisterna är den stora gruppen underleverantörer i Sverige, ca 3 500 företag med 5—200 anställda. Deras kunnande är främst produktionstekniskt och de kan sägas hyra ut sina maskiner till köparna. Företagen inom denna grupp har ofta rollen som sekundärleverantör genom att de levererar till en system- eller funktionsleverantör.

Ökade krav på underleverantörer

Under 1980-talet har snabba omvärldsförändringar påverkat underleverantörens konkurrenssituation. Storföretagen förändrar sin inköpspolitik på så sätt att man reducerar antalet leverantörer samtidigt som man ökar kraven på de kvarvarande. Utgångspunkten är att köparföretagen vill dra nytta av den möjlighet till besparingar som ligger i att delar i en färdig produkt tas fram och levereras av specialister utanför köparföretaget.

Vidare bestämmer omstruktureringen och internationalisering av storföretagens produktionsstruktur i stor utsträckning avsättningsmöjligheter-

na för de svenska underleverantörsföretagen. Ju mer tyngdpunkten i svenska företag förskjuts utomlands, desto större är också risken för att detta får negativa effekter på den svenska underleverantörsstrukturen, genom att köparföretagen väljer utländska leverantörer.

Utvecklingen av EG:s inre marknad och Sveriges närmande till EG kan förväntas öka konkurrenstrycket från utländska leverantörsföretag. Genom att normer, standards och andra regler inte längre kommer att variera mellan EG-länderna, kommer EG-leverantörena kunna få ut stordriftsfördelar samtidigt som de blir mer flexibla. Ett svenskt deltagande i denna process innebär emellertid också att det skapas ökade möjligheter för svenska underleverantörer att konkurrera eller samarbeta med utländska företag.

Dessa förändringar kommer att ställa krav på förnyelse av den svenska underleverantörsindustrin om den skall behålla sin konkurrenskraft. Förändringar blir nödvändiga såväl i strukturen hos industrin som i sättet att arbeta i det enskilda företaget.

Enligt vad jag har erfarit genomför SIND för närvarande en kartläggning av större underleverantörssystem inom verkstadsindustrin. SIND och de regionala utvecklingsfonderna genomför också särskilda aktiviteter för att stärka svenska underleverantörer. Exempel på detta är projektet Medleverantör 90 som genomförs av utvecklingsfonden i Göteborgs och Bohuslän tillsammans med bl. a. SIND och Göteborgs kommun. Projektet syftar till att med hjälp av utbildning, mässresor, konsult- och finansieringsinsatser m. m. stärka och påskynda utvecklingen av Göteborgsregionens underleverantörsföretag.

Utöver de särskilda insatser som riktar sig direkt mot underleverantörerna omfattas underleverantörsföretagen av utvecklingsfondernas ordinarie verksamhet. Även inom ramen för Exportrådets verksamhet genomförs insatser för underleverantörerna i exportfrämjande syfte.

Såväl STU som Industrifonden gör viktiga insatser för att främja den tekniska utvecklingen inom småföretagssektorn, inte minst bland underleverantörerna. STU bidrar till utvecklingen av dessa företag dels genom direkta projektstöd, dels genom att stödja kollektiva forskningsinstitut som i stor utsträckning arbetar med underleverantörsföretag. Industrifonden finansierar riskfyllda utvecklingsprojekt och ger därvid prioritet åt underleverantörer.

SIND har i sitt förslag till treårsprogram föreslagit underleverantörsutveckling som ett särskilt insatsområde. I enlighet med SIND:s förslag anser jag att insatserna i framtiden bör ta sikte på att bl. a. uppgradera grupper av specialister till funktionsleverantörer. En möjlighet är här att underlätta kontakterna mellan underleverantörsföretag för att initiera aktioner som leder till önskvärda strukturförändringar.

Vidare anser jag det vara viktigt att utveckla den strategiska kompetensen hos i synnerhet de mindre underleverantörsföretagen. Mot bakgrund av de omfattande omvärldsförändringarna är det nödvändigt att företagsledarna i dessa företag i ökad utsträckning blir medvetna om företagets strategiska situation.

Härutöver ser jag det som angeläget att även fortsätta med särskilda underleverantörsprogram, typ Medleverantör 90, där insatserna syftar till att höja kompetensen hos underleverantörsföretagen i en viss region eller i en viss bransch.

Krav på ökade och mer samordnade insatser inom underleverantörsområdet har framförts av bl. a. företagens och de anställdas organisationer. Jag ser positivt på det starka engagemanget från dessa organisationer och räknar med att berörda myndigheter och andra samhällsorgan i ökad utsträckning kommer att samverka med dem. Det är naturligt att SIND tar på sig en samordnande roll i detta arbete. Jag har därför för avsikt att senare föreslå regeringen att uppdra åt SIND att genomföra denna uppgift.

Jag tar senare upp frågan om medel för att bl. a. förbättra verkstadsföretagens konkurrensförmåga genom ny teknik och nya material (avsnitt 5).

4.10 Teknikspridning

Min bedömning: Teknikspridning till främst småföretag är väsentlig för att öka tillväxt och produktivitet i näringslivet. Särskilda teknikkonsulter bör få i uppgift att bl. a. informera om det samlade teknikutbudet. STU och SIND bör få i uppdrag att redovisa ett långsiktigt program avseende åtgärder för teknikspridning.

Skälen för min bedömning: Jag har tidigare berört teknikutvecklingens betydelse för näringslivets tillväxt och förnyelse.

Teknikspridning – en nyckelfunktion

Teknikspridning har en nyckelfunktion i en väl fungerande marknadsekonomi. En fortsatt god konkurrenskraft ställer stora krav på företagens förmåga att utnyttja ny, effektivare och mer miljöanpassad teknik i produktionen och i produkterna.

Teknikspridningspolitiken syftar till att påskynda introduktionen av ny teknik, främja en regionalt balanserad teknikspridning samt påverka tekniken i energi- och miljösparande riktning.

Åtgärderna riktas i första hand mot de små och medelstora företagen. Detta motiveras av att dessa företag inte i samma utsträckning som storföretagen kommer i kontakt med ny teknik. Detta gäller både den teknikspridning som sker på marknaden i kontakten mellan köpare och säljare och den offentliga teknikspridningen som huvudsakligen sker genom utbildning av teknologer och forskare och som har sin kunskapsbas i verksamheten vid högskolor, forskningsinstitut etc.

Teknikcheckar

Det finns idag ett stort antal myndigheter och organisationer som är engagerade i teknikspridningsarbetet: universitet/högskolor, STU och SIND, kollektiva forskningsinstitut, utvecklingsfonder, teknik- och utvecklingscentra, länsstyrelser, kommuner m. m. De regionala utvecklingsfonderna har genom sina insatser inom områdena företagsservice och finansiering en naturlig uppgift att sprida teknik till småföretagen. Sedan år 1986 har ett flertal utvecklingsfonder tillsammans med SIND på försök bedrivit en verksamhet med s. k. teknikcheckar. Man har härigenom kun-

nat ge bidrag till mindre företag för upphandling av externa konsultinsatser i syfte att höja den tekniska nivån. I en utvärdering som gjorts av Teknikcentrum i Linköping, konstateras att teknikcheckarna har fungerat mycket väl. De deltagande företagen är överlag mycket positiva till systemet med teknikcheckar.

Samtidigt som det är positivt med ett flertal olika aktörer och ett vitt förgrenat nätverk medför detta vissa problem. De olika institutionerna inom tekniksprid ningsområdet har ofta bristande kännedom om vad andra liknande organ arbetar med. Den samhällsfinansierade kunskaps- och teknikproduktionen är dessutom alltför lite känd i näringslivet. Detta leder till att företagen ofta har svårt att utnyttja befintliga resurser.

STU bör enligt min mening kunna samla dokumentation om de FoU-resurser som finns tillgängliga inom landet. En bättre samordning i övrigt kan åstadkommas genom att de olika aktörerna i teknikspridningssystemet är informerade om det samlade teknikutbudet. Jag anser därför att insatserna bör inriktas på att stärka samarbetet mellan olika aktörer.

Teknikkonsulter

På försök bör därför särskilda teknikkonsulter utses. De bör i första hand knytas till de regionala utvecklingsfonderna. Dessa har redan idag personal med teknisk kompetens, vilka – i vissa fall efter vidareutbildning – skulle kunna bedriva den form av teknikspridning som jag här avser. I några fall kan det vara lämpligt att teknikkonsulterna kopplas till befintliga teknikcentra eller att uppgifterna utförs av kommunala näringslivssekreterare. Teknikkonsulterna bör äga kunskap om det samlade teknikutbudet och kunna fånga upp företagens behov av teknik och anvisa vägar att lösa problemen. Den löpande utbildningen av konsulterna bör bekostas av staten och genomföras av SIND och STU i samverkan.

I vissa regioner är nätverket av teknikutvecklingsorgan fortfararande svagt. Det kan då av regionalpolitiska skäl vara angeläget att förstärka strukturen. Exempel på åtgärder i en sådan riktning kan vara en förstärkning av de nya högskolorna och stöd till teknikcentra. Jag har vid min anmälan till den regionalpolitiska propositionen (prop. 1989/90: 76) närmare redogjort för dessa frågor. Jag framhöll då också att det är angeläget att verksamheten med teknikkonsulter ges en god täckning i regionalpolitiskt prioriterade regioner. Det kan därvid bli aktuellt att bestrida en del av kostnaderna med regionalpolitiska medel.

Utöver dessa åtgärder bör företagens efterfrågan på teknikspridningstjänster stimuleras. Jag förordar därför att systemet med teknikcheckar utvidgas till att gälla samtliga utvecklingsfonder. Jag förutsätter att SIND verkar för detta och att verksamheten finansieras genom omprioritering inom ramen för anslaget Småföretagsutveckling.

Som jag tidigare nämnt (avsnitt 4.4) diskuterar Sverige tillsammans med övriga EFTA-länder med EG angående möjligheterna för småföretag i EFTA-länderna att delta i EG:s småföretagsprogram. Ett särskilt teknikspridningsprogram med anknytning till småföretagsprogrammet är det s. k. SPRINT. Detta bedrivs genom ett nätverk av konsulter och rådgivare som är specialister på att söka information om ny teknik och föra den vidare till småföretag. De fortsatta diskussionerna mellan EG och EFTA får utvisa om det går att utvidga SPRINT-programmet till EFTA-länderna.

Jag avser att senare förelägga regeringen förslag om ett uppdrag till STU och SIND att ta fram ett program för den långsiktiga inriktningen av arbetet med teknikspridning. Därvid kommer också kopplingen till europeiska teknikspridningprogram att beaktas.

4.11 Design

Mitt förslag: Särskilda medel anvisas även i fortsättningen för att stimulera designverksamhet främst i små och medelstora företag. Stiftelsen Svensk Industridesign får en utökad roll, bl. a. när det gäller designstödet till enskilda företag.

Design stärker konkurrenskraften

Skälen för mitt förslag: Design är av stor betydelse och kommer att bli ett allt viktigare medel för att stärka konkurrenskraften i svensk industri och i synnerhet de små och medelstora företagen. En genomtänkt design syftar till att förbättra en produkts utseende och funktion. Designinsatserna spelar en allt viktigare roll i företagens utvecklings- och konstruktionsarbete liksom i marknadsaktiviteterna.

Industridesign är ett underutnyttjat konkurrensmedel särskilt i de mindre företagen. Ny kunskap och kompetens på designområdet bör därför tillföras de tillverkande företagen genom information, utbildning och konsultstöd. Under budgetåren 1984/85–1989/90 har staten med särskilda medel finansierat designfrämjande åtgärder i små och medelstora företag. Totalt har 30 milj. kr. anslagits för dels etablering och drift av ett Design Center i Stockholm, dels insatser för att främja design i enskilda småföretag. Medlen disponeras av SIND.

SIND har i en skrivelse till regeringen i november 1989 summerat sina erfarenheter från det hittillsvarande designprogrammet.

Design Center

Ett Design Center har drivits i Stockholm sedan år 1985, som ett samarbete mellan statens industriverk och Föreningen Svensk Form med medverkan av yrkesföreningarna inom designområdet. Verksamheten har bedrivits i de två programområdena Kontakt och rådgivning samt Utställningar och programverksamhet.

Under perioden 1985–89 har 47 utställningar visats på Design Center. Även andra länder har varit representerade och samtliga utställningar har fokuserat på olika aspekter av design.

Kontakt- och rådgivningsverksamheten har bedrivits i samarbete med bl. a. utvecklingsfonderna, kommuner och lokala banker. Projektet "100 timmar design" har hittills genomförts i 18 kommuner. Design Center har besökt 360 företag och diskuterat designfrågor. Av dessa har fyra företag i varje kommun erhållit konkreta designinsatser. Projekten har följts upp med redovisningar i form av utställningar och föredrag.

Ny stiftelse

För att utveckla och bredda verksamheten vid Design Center beslutade SIND, Föreningen Svensk Form och Ingenjörsvetenskapsakademien i november 1988 att bilda en stiftelse benämnd Stiftelsen Svensk Industridesign. Regeringen har godkänt stiftelsebildningen vad gäller industriverkets deltagande och tillskott av medel.

Stiftelsens ändamål är att bedriva och främja forskning och utveckling inom industridesignområdet, verka för den praktiska användningen av god design genom utbildning, rådgivning och information samt verka för en klarare inriktning hos företagen på industridesign som konkurrensmedel. Verksamheten är en fortsättning på de insatser på designområdet som bedrivits vid Design Center.

Verksamheten vid Stiftelsen Svensk Industridesign kommer att bedrivas inom tre programområden. För det första skall stiftelsen verka för överföring och förmedling av kunskap och metoderfarenhet rörande industridesign samt rådgivning i frågor som rör organisation och verkställande av designfunktionen i enskilda företag.

Vidare avser man att arbeta med utställningar, seminarier och information. Verksamheten omfattar redovisning och spridning av kunskap och utvecklingsresultat i olika media, bl. a. genom Design Centers utställnings- och programverksamhet.

Ett tredje programområde gäller kunskap och kompetens. Detta program kommer att vara forsknings- och utvecklingsinriktat. Programmet kommer att rymma bl. a. utveckling av begrepp och metoder som leder till en bättre hantering av industridesign och som kan skapa bättre förståelse för design och dess betydelse i industriella utvecklingsprocesser. Verksamheten skall genomföras i nära samarbete med näringslivsintressenter, universitet och högskolor.

Insatser i enskilda företag

Vid sidan av verksamheten vid Design Center har särskilda medel satsats på designfrämjande insatser i enskilda företag. Sedan år 1985 har SIND beslutat om designstöd till ca 270 företag, som inte tidigare utnyttjat designers i sin verksamhet. Erfarenheterna visar på mycket goda resultat.

Med hänsyn till den kunskap inom industridesignområdet som finns samlad inom Stiftelsen Svensk Industridesign anser jag att stiftelsen – utöver att driva verksamheten vid Design Center och projektet "100 timmar design" – bör få en utökad roll i samband med designfrämjande insatser i enskilda företag. Enligt min mening bör stiftelsen ta emot och bedöma ansökningar från de enskilda företagen. SIND bör efter att ha hört stiftelsen fatta de slutliga besluten om statsbidrag.

Verksamheten bör även i fortsättningen bedrivas i samverkan med de regionala utvecklingsfonderna. De statliga medlen bör liksom hittills svara för högst 50 % av kostnaderna för verksamheten. Regeringen bör besluta om de närmare riktlinjerna för verksamheten.

SIND bör även i fortsättningen ha ett samordnande ansvar vad gäller designfrämjande insatser i de små och medelstora företagen. Jag räknar med att bidrag skall kunna lämnas för designfrämjande insatser i enskilda företag även inom ramen för de medel som anvisas under anslaget Småföretagsutveckling. Även detta bör i så fall kunna ske enligt den handläggningsordning som jag nyss har angett.

De hittills gjorda insatserna för att främja tekoföretagens designverksamhet har visat goda resultat. Satsningar har härvid gjorts på bl. a. konsultverksamhet, utbildning och stöd till en rad projekt vid Design Center. Jag räknar med att SIND även fortsättningsvis, inom ramen för anvisade medel för industripolitiska åtgärder för tekoindustrin, kommer att främja

produktutvecklingen inom tekoföretagen. Det kan ske bl. a. genom Stiftelsen Svensk Industridesign.

4.12 Miljöfrågor

Mitt förslag: Små och medelstora företag har ett behov av förbättrad kunskap om miljöteknik. Utvecklingsfonderna ges möjlighet att använda s. k. miljöcheckar för att stimulera teknikförbättrande åtgärder i små och medelstora företag.

Skälen för mitt förslag: Hänsyn till den yttre miljön successivt har blivit en integrerad del av företrädesvis de större företagens verksamhet. De större företagen har oftast kunskaper, stategier och resurser för att exempelvis bedriva erforderlig systematisk utvecklingsverksamhet, med syfte att uppfylla miljökraven.

Kompetensbrister i småföretag

Små och medelstora företag saknar ofta kompetens dels om hur man skall tolka de miljökrav som ställs, dels vilka möjligheter som finns för att lösa olika miljöproblem.

Bristen på kunnande och resurser inom företagen försvårar arbetet med de yttre miljöfrågorna och ger inte frågorna det utrymme, som krävs för att säkerställa företagens långsiktiga konkurrenskraft. Företagen kan sällan avsätta tillräckliga resurser för att höja kompetensen inom miljöområdet och utveckla ett strategiskt synsätt.

Det krävs en helhetssyn för att kunna möta miljökraven och samtidigt ta tillvara goda affärsmöjligheter. Vidare krävs ofta nya tekniska och organisatoriska lösningar för att nå sänkta kostnader eller måttliga kostnadsökningar i samband med exempelvis produktförnyelse.

Tillgången på lämplig teknik är, enligt vad jag har erfarit, emellertid ofta sämre för de små och medelstora företagen. Teknikutvecklingen är till större delen inriktad på storskaliga lösningar för tillämpning inom större företag. En förklaring kan vara, att miljöteknik är ett relativt nytt område, varför såväl tekniskspridning som marknad ännu är begränsade.

Små och medelstora företag har, enligt min bedömning, ett samlat behov av miljöteknik och allmän rådgivning kring frågor om den yttre miljön. Som ett bra exempel på möjliga vägar vill jag framhålla, att SIND tillsammans med STU och Sveriges Mekanförbund har påbörjat en kartläggning hos ett antal företag med syfte att beskriva rådande "miljöstatus" hos företagen samt att föreslå åtgärder. Grundtanken är att företagen själva skall bli observanta på de effekter verksamheten har på den yttre miljön. Det kan gälla även den miljöpåverkan de tillverkade varorna har när de används och så småningom kasseras.

Projektet avser att resultera i ett analys- och utbildningsmaterial, vilket sedan skall kunna erbjudas företag inom verkstadsindustrin. Bland de viktigaste inslagen i ett sådant material är den interna miljörevisionen, som syftar till att kartlägga miljökonsekvenserna för företagets processer, hantering av kemikalier, reningsutrustning, utsläppssvillkor etc. Arbetet beräknas vara avslutat under våren 1990.

SIND deltar vidare i en referensgrupp, tillsammans med branschorganisationer och andra intressenter för industrier som tillverkar armerad plast. Gruppen har bildats mot bakgrund av de ökade kraven vad gäller styrenutsläpp. Enligt SIND kan kraven komma att leda till kraftiga omstruktureringar av branschen. I gruppens arbete ingår att inventera befintliga tekniska lösningar för att hantera branschens miljöproblem.

Ytterligare ett intressant projekt kring företagen och den yttre miljön genomförs av utvecklingsfonden i Göteborgs och Bohus län. Projektet syftar till att ge företagen en ökad kunskap och kompetens om gällande miljölagstiftning, råvaruhantering och användning i produktionsprocesser, avfallshantering, miljövänliga teknologier m. m. Avsikten är delvis att söka utveckla lämpliga former för de regionala utvecklingsfondernas bidrag till företagen när det gäller att uppmärksamma och lösa miljöproblemen. Utfallet av projektet skulle, enligt min bedömning, kunna bilda grund för att initiera verksamhet vid flera utvecklingsfonder framöver.

Även andra utvecklingsfonder har i sin verksamhet uppmärksammat miljöfrågornas betydelse. Bland satningarna kan nämnas det särskilda miljöstipendium som fonden i Värmlands län har instiftat. Stipendiet syftar bl. a. till att stimulera och öka intresset för affärsutveckling inom naturvårds- och miljöskyddsområdet.

Jag kan konstatera att de små och medelstora företagen inte alltid avsätter tillräckliga resurser för exempelvis kompetenshöjande åtgärder inom företaget. För dessa företag skulle det, enligt min bedömning, underlätta om det i ett initialt skede kunde tillföras någon form av ekonomisk stimulans.

Miljöcheckar genom utvecklingsfonderna

Jag har tidigare nämnt det positiva utfallet av systemet med teknikcheckar (avsnitt 4.10). På motsvarande sätt anser jag, att tillgången till en "miljöcheck" kan vara ett instrument för stimulans till företagen i fråga om satsningar på exempelvis internutbildning om den yttre miljön samt konsultinsatser m. m. Jag förordar därför att utvecklingsfonderna får använda miljöcheckar som ett medel i sin verksamhet. Verksamheten bör finansieras med medel inom ramen för anslaget Småföretagsutveckling.

Utformningen av arbetet inom detta område bör ske i samverkan mellan SIND, STU, utvecklingsfonderna och naturvårdsverket.

5 Teknikpolitik

5.1 Inledning

5.1.1 Teknikbehov

Teknikens betydelse som produktionsfaktor i industrin har ökat under hela efterkrigstiden. Tekniken har blivit mer avancerad och givit produkter och processer allt högre prestanda. Samtidigt har också förståelsen för teknikens roll ökat, liksom förmågan att systematiskt utnyttja tekniska framsteg. Såväl industriländerna som de stora multinationella företagen satsar nu stora resurser på att utforska och tillvarata teknikens möjligheter. Det gäller i högsta grad Sverige och svensk industri.

Sverige har, trots sin begränsade storlek, en industri som är fördelad över många branscher och teknikområden. Tendensen har under 1980-talet varit att företagen snävat in sitt verksamhetsområde och koncentrerat utveckling och tillverkning till de mest lönsamma produkterna. Den tekniska bredden i svensk industri är dock fortfarande stor. Det leder till behov av kompetens över ett brett spektrum.

De stora företagen

De stora företagen har betydande egna FoU-resurser. Med dessa täcker de största delen av sina behov av process- och produktutveckling. Från staten behövs främst insatser för att trygga tillgången på personer med kompetens på olika nivåer. På den mest kvalificerade nivån spelar den tekniska grundforskningen en central roll. Den är nödvändig för kvaliteten i civilingenjörs- och forskarutbildningen på högskolan. Den svarar också i stor utsträckning för landets kontakter med det internationella forskarsamhället.

De 20 mest internationaliserade företagen har hälften av sin totala verksamhet förlagd till Sverige, men fyra femtedelar av sin FoU. Denna svarar för omkring hälften av Sveriges FoU på det tekniska och naturvetenskapliga området. Storföretagens FoU-enheter utgör således en väsentlig del av landets FoU-resurser. De verkar i nära kontakt med övriga resurser, t. ex. högskolor och kollektiva forskningsinstitut. Nyttan av detta är ömsesidig. Det är alltså ett nationellt intresse att behålla – och helst öka – de stora företagens FoU inom landet.

De små och medelstora företagen

De små och medelstora företagen är en heterogen grupp. I den finns ett litet men växande antal företag som baserar sin verksamhet på avancerad och ibland unik teknik. Flertalet små och medelstora företag är dock i en annan situation. De har inte de stora företagens eller de teknikbaserade företagens resurser för att följa den tekniska utvecklingen. Impulserna till teknisk förnyelse kommer ofta utifrån genom kundernas krav eller utrustningsleverantörernas erbjudanden. När behoven av ny teknik uppstår saknar företagen i denna storleksklass kännedom om de resurser och alternativ som är tillgängliga för dem. Det är därför angeläget att sörja för att information om utbudet av teknikutvecklande resurser når alla delar av svensk industri. Redan nu görs betydande insatser på tekniksprídning. De har ofta karaktären av kampanjer för att föra ut viss ny teknik. De små och medelstora företagen är emellertid mer betjänta av information som är anpassad till deras behov och förutsättningar.

Bland de små och medelstora företagen finns många som arbetar som underleverantörer. Kraven på dessa skärps nu alltmer. Det beror på att de stora företag, som är underleverantörernas kunder, ställer nya villkor. Den friare handeln i Västeuropa gör att de stora företagen kan välja i en större krets av underleverantörer. Konkurrensen mellan dessa hårdnar. Dessutom tenderar de stora företagen, som jag tidigare nämnt (avsnitt 4.9) att begära att underleverantörer skall svara för utveckling, tillverkning och leverans av delsystem, inte som tidigare av enbart komponenter. Det innebär att underleverantörerna måste ta ansvar, tekniskt, ekonomiskt och ledningsmässigt, för utvecklingsprojekt. För att klara dessa utmaningar behövs stöd av landets resurser för teknisk utveckling och av kapital berett att ta tekniska och kommersiella risker.

Tjänstesektorn

Tjänstesektorn har många sysselsatta och utnyttjar ännu i begränsad utsträckning teknik i verksamheterna. Det innebär en stor rationaliseringspotential. Den teknik som utnyttjas har ofta utvecklats på leverantörernas initiativ. På sikt kommer förmodligen ekonomiska incitament att öka FoU-aktiviteterna inom sektorn, vilket sannolikt i sin tur leder till en växande efterfrågan på specificerad teknik.

Offentlig sektor

Den offentliga sektorn domineras av tjänsteproduktion. Om delar av dess teknikbehov kan kombineras med näringspolitiska ambitioner att främja framväxt av ny industri är det möjligt att uppnå högst påtagliga resultat på båda områdena. Det finns ett antal framgångsrika teknikupphandlingsprojekt att visa upp som exempel. Dessvärre finns också ett antal kostsamma misslyckanden. Det framstår därför som angeläget att sammanställa erfarenheterna från olika teknikupphandlingsförsök för att förbättra kunskaperna om vilka förutsättningar som krävs för framgång.

5.1.2 Aktuella avvägningar

Svensk FoU på det tekniska området innehåller olika slag av FoU-arbete fördelade på skilda genomförare. Dessutom finns det många olika FoU-finansiärer inom både näringslivet och offentlig sektor. I flera avseenden karaktäriseras alltså svensk teknisk FoU av pluralism. Detta medför att systemet på ett positivt sätt påverkas av många intressenter. Det innebär också en utmaning för den statliga teknikpolitiken. En av dess huvuduppgifter är att i ett nationellt perspektiv söka få största möjliga samlade utbyte av alla FoU-insatserna. Samtidigt förändrar utvecklingen inom och utom landet efterhand förutsättningarna. Som en följd därav är det naturligt att teknikpolitiken måste anpassas och resurser omfördelas.

Jag avser nu att i korthet redogöra för de teknikpolitiska avvägningar som är aktuella inför den kommande treårsperioden.

Teknisk grundforskning

Högskolan är landets helt dominerande resurs för grundforskning på det tekniska området. Den utför även tillämpad forskning på uppdrag från sektorsorgan och företag. Under 1980-talet har omfattningen av sådan tillämpad forskning vuxit starkt. Därmed har många institutioner inom högskolans tekniska fakultet kommit att få en obalans mellan grundforskning och tillämpad forskning. Andelen ren grundforskning har blivit för liten. Den måste öka till en nivå som långsiktigt tryggar vår kompetens-

och kunskapsbas på det tekniska området. Grundforskningen har nämligen i teknikpolitiska sammanhang två viktiga funktioner. Den ger en vetenskaplig grund för utbildningen av civilingenjörer och forskare. Den skapar också de naturliga kontaktvägarna ut till den internationella forskningsvärlden med dess stora mängd av nyvunna teknologiska kunskaper.

Staten tar således ansvar för den tekniska grundforskningen. I andra änden av FoU-spektrumet finns den tekniska utveckling som avslutas med att produkter och processer utnyttjas affärs- och driftsmässigt. Sådan utveckling tar företagen i regel själva hand om.

Tillämpad forskning

I mitten av FoU-spektrumet finns den tillämpade forskningen med gränsområden mot dels riktad grundforskning, dels inledande teknisk utveckling. Här är ansvarsfördelningen mindre klar. Företagen förutsätts ta en stor del av ansvaret. Ofta sker det genom sammanslutningar som för intressenternas räkning gemensamt planerar, finansierar och låter genomföra FoU-program.

Även staten påtar sig ansvar för tillämpad teknisk forskning, såsom redovisas i regeringens tidigare framlagda proposition om forskning (prop. 1989/90: 90). Det gäller främst fall då det svenska samhället som helhet har intresse av en större volym av tillämpad forskning än den näringslivet förmår frambringa. Bland motiv för statliga insatser urskiljs följande:

- behov av industriell *förnyelse* med teknik som ännu inte har stöd i etablerade företag,
- behov av *uppehållande* av teknisk kompetens, då stödet från industrin sviktar på grund av tillfälliga ekonomiska problem,
- intresse av *rationellt utnyttjande* av landets FoU-resurser genom stimulans till samarbete,
- *beredskap* för att i kris- och/eller krigssituationer kunna underhålla teknisk utrustning för viktiga samhällsfunktioner,
- behov av teknik för att nå *samhälleliga mål* som inte attraherar affärsmässigt betingade FoU-insatser.

Det sist anförda motivet ligger bakom de särskilda forskningsinsatserna på miljöområdet. Därutöver innebär regeringens forskningspolitik också att miljöaspekterna skall föras in i avvägningar av andra FoU-insatser på det tekniska området.

När det gäller tillämpad teknisk forskning handlar avvägningsproblemen i de flesta fall om att uppnå ett välbalanserat, konstruktivt samspel mellan näringslivet och staten.

Utveckling

I många fall tas resultaten av teknisk kreativitet, dvs. vad som i dagligt tal kallas uppfinningar, tillvara av industrin. I andra fall får dock uppfinningar av god kvalitet aldrig chansen att bli ordentligt prövade. Det kan innebära att framtida möjligheter försummas. Med en förhållandevis måttlig resursförstärkning kan systemet för att fånga upp goda uppfinningar förbättras påtagligt.

De teknikpolitiska avvägningarna bör omfatta mer än fördelningen av statliga anslag mellan olika slag av FoU. Även genomförandeformer och mekanismer för att överföra resultat förtjänar uppmärksamhet. Jag har tidigare behandlat frågor om tekniskspridning (avsnitt 4.10).

Som tidigare påpekats innebär FoU-samarbete ofta ett rationellt resurs-

utnyttjande. Det gäller inte minst internationellt samarbete. Särskilt intressanta är nu de nya samarbetsmöjligheter som erbjuds i de europeiska gemenskapernas, EG:s, ramprogram för FoU och i EUREKA-samarbetet. Det finns starka skäl att stimulera till ett ökat utnyttjande av dessa.

Europeiskt samarbete

Det finns inget rätlinjigt flöde av resultat genom det tekniska FoU-systemet. Det går inte att beskriva funktionerna som en kedja från grundforskning till teknisk innovation i analogi med "från ax till limpa". Aktiviteterna i FoU-spektrumet stödjer emellertid varandra och den inbördes balansen är viktig.

Resultatöverföring

I ett väl organiserat FoU-system sker överföringen av resultat och annan information spontant mellan systemets olika delar. Det är av vikt att säkerställa att organ ansvariga för statens stöd till systemets olika delar har ett nära samarbete. Särskilt bör det av regeringen i propositionen om forskning föreslagna teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR) vinnlägga sig om nära och förtroendefulla relationer till övriga forskningsråd och till styrelsen för teknisk utveckling (STU).

Avgörande för de industriella effekterna av satsningarna på teknisk FoU är att företagen blir delaktiga av resultaten. De stora företagen har resurser att ta till sig de resultat som kommer fram. Många mindre företag är emellertid också intresserade att få del av FoU-resultat. För att så ska ske måste de FoU-ansvariga aktivt arbeta för att resultaten presenteras och förmedlas. De nationella programmen inom mikroelektronik och informationsteknologi har kritiserats för försummelser när det gäller överföringen av resultat. Det torde finnas skäl att i framtiden avdela en något större del av FoU-anslagen för att tillse att resultaten når alla potentiella utnyttjare. Därmed bör en större slutlig effekt av FoU-satsningar uppnås.

5.1.3 Vitalisering av teknisk forskning och utveckling

Mot bakgrund av de behov och avvägningar jag nyss beskrivit krävs åtgärder för att vitalisera den tekniska forskningen och utvecklingen. Jag ämnar nu redovisa huvuddragen däri.

Teknikvetenskapliga forskningsrådet

För att åstadkomma balans mellan tillämpad teknisk forskning och teknisk grundforskning behövs en kraftig förstärkning av stödet till den senare. Regeringen föreslår i sin tidigare framlagda proposition om forskning (prop. 1989/90:90) att ett särskilt teknikvetenskapligt forskningsråd (TFR) inrättas under industridepartementet. Därmed avslutas en försöksperiod under vilken STU sörjt för forskningsrådsfunktionen. Anslaget till TFR för teknisk grundforskning föreslås under den kommande treårsperioden komma att öka kraftigt.

Med detta förslag stärks landets teknologibas på ett sätt som är vitaliserande för hela systemet för teknisk FoU. Inte minst de stora företagens FoU får i högskolornas förbättrade teknikvetenskapliga kompetens ett viktigt stöd.

EG:s ramprogram för FoU

I de nu förestående förhandlingarna mellan EFTA och EG har regeringen som mål att skapa möjlighet för Sverige att medverka som likvärdig part i EG:s ramprogram för FoU. De övriga EFTA-länderna har samma mål. Det nu gällande avtalet mellan Sverige och EG möjliggör fullt svenskt

deltagande i vissa delprogram och endast projektvis medverkan i andra delprogram. EG har allt eftersom öppnat delprogram för medverkan från EFTA-länderna. Det är viktigt att i anslutning därtill successivt bygga upp det svenska deltagandet. Därmed växer samarbetet utan störande och resursförbrukande diskontinuiteter fram mot ett fullt svenskt deltagande. Regeringen föreslår således i sin proposition om forskning en kraftig uppräkning av det särskilda anslaget för europeiskt FoU-samarbete på det tekniska området.

Styrelsen för teknisk utveckling

Programmet för STU under den kommande treårsperioden innebär en koncentration av resurserna på tillämpad teknisk forskning och teknisk utveckling. Detta blir möjligt då TFR tar över ansvaret för stödet till den tekniska grundforskningen. STU:s profilering mot FoU-behoven hos små och medelstora företag och hos företagsgrupper förstärks. Inriktningen av STU:s stöd mot vissa teknikområden ligger fast. Således kommer även under den kommande treårsperioden informationsteknik inkl. mikroelektronik, verkstadsteknik, materialteknik, miljöteknik, bioteknik och biomedicinsk teknik att vara prioriterade teknikområden.

Verkstadsteknik

Några teknikområden synes bli av särskild betydelse för industrin på 1990-talet. Verkstadstekniken och dess utnyttjande av informationsteknik synes få avgörande betydelse för produktivitetsutvecklingen inom många tillverkande företag. Materialtekniken har alltid haft en framskjuten position. Den anses bli än mer markerad när nya material och materialkombinationer kan utnyttjas på ett bredare fält. För prestanda hos produkter har ofta materialvalet en avgörande betydelse.

Verkstadstekniken och materialtekniken är centrala för de små och medelstora industriföretagen, inte minst för de företag som arbetar som underleverantörer. Dessa ställs nu inför nya krav på kompetens och kapacitet när det gäller att utveckla produkterna. Därför föreslås nu en särskild FoU-satsning inom ramen för ett nationellt program på detta område. Avsikten är att öka takten i utvecklingen och introduktionen av ny teknik. Jag återkommer strax till dessa frågor (avsnitt 5.5.1).

Avfallsrelaterad miljöforskning

Genom att allt fler av de traditionella miljöproblemen som sammanhänger med produktion av varor, t. ex. utsläpp till luft och vatten, börjar lösas kommer miljöproblemen alltmer att fokuseras kring produkternas innehåll och hur restprodukter och avfall kan tas om hand. En ökad forskning behövs därför för att åstadkomma en miljöanpassad produktutveckling, en återvinning av restprodukter och ett fullgott slutligt omhändertagande av skadligt avfall. Regeringen föreslår en förstärkning av forskningsanslagen för detta område och inrättande av ett programråd för avfallsrelaterad miljöforskning.

Syftet med denna forskning är dels att identifiera de risker som en olämplig och ofullständig avfallshantering innebär för en god miljö, dels att precisera de krav som behöver ställas på produkter och metoder för avfallshantering samt på företag och hushåll. Detta innebär att det behövs såväl tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete för att utveckla ny teknik som samhälls- och beteendevetenskaplig forskning för att förändra beteenden m. m.

Det är alltså viktigt att inte begränsa forskningen till att bli snävt

teknikorienterad. I stället måste ett tvärvetenskapligt angreppssätt utvecklas. Detta är skälet för att under ett inledningsskede inrätta ett programråd med bred sammansättning och under industri- och miljödepartementens gemensamma ansvar.

5.1.4 Effektivisering av teknikanvändningen

I alla led av utvecklingen av ny teknik spelar informationsöverföringen en viktig roll. I inledningsskeden är det viktigt att få vetskap om att kunskaper relevanta för ett visst utvecklingsarbete finns tillgängliga på olika håll i världen. Det är oftast snabbare och billigare att utnyttja befintliga kunskaper än att producera dem i egen regi. Därför utför vårt system av vetenskapliga attachéer runt om i den industrialiserade världen ett värdefullt arbete. Det bör ges fortsatt stöd.

Teknikförmedling

Det avslutande ledet i utvecklingen av ny teknik, dess överföring till användning i företagen, är av utomordentlig betydelse. Jag har tidigare redovisat min syn på tekniskspridning (avsnitt 4.10). Jag vill i detta sammanhang ytterligare betona vikten av effektiv teknikförmedling. Fungerar inte detta led väl reduceras värdet av allt tidigare arbete. Därför bör spridningen och förmedlingen av resultat ägnas stort intresse. I den tidigare omnämnda särskilda FoU-satsningen på det verkstadstekniska området bör särskilda medel avdelas för att säkerställa att resultaten görs tillgängliga även för små och medelstora företag. I statsmakternas regionalpolitiska program utnyttjas teknikförmedling som ett medel att stimulera industriell verksamhet i utvalda landsdelar. Här planeras en nära samverkan mellan teknikpolitiska och regionalpolitiska insatser.

Standardisering

Tekniska standarder är sedan länge ett instrument för att rationalisera industriell tillverkning och handel. Standardernas roll för den internationella handeln har på senare tid förstärkts. Den europeiska gemenskapen, EG, utnyttjar standarder som bas för harmonisering av regler inom varu- och tjänsteområdet. EG och EFTA har gemensamt givit de europeiska standardiseringsorganen i uppdrag att ta fram nya standarder på en rad områden. Sverige deltar som fullvärdig medlem i detta arbete. Det ställer nya krav på den svenska standardiseringsverksamheten.

Detta är bakgrunden till förslagen om nyordning och förstärkning när det gäller statens stöd till den svenska standardiseringsverksamheten. Det är i det sammanhanget viktigt att tillse att arbetstagarna och konsumenterna ges inflytande. Deras intressen, som tidigare omhändertogs nationellt i olika myndigheter, måste nu få möjlighet att påverka svenska förslag och ställningstaganden i det europeiska standardiseringsarbetet.

5.2 Insatser för teknisk forskning

Teknikpolitiken omfattar stöd till teknisk forskning och utveckling inom ett brett register. Detta sträcker sig från insatser för teknisk grundforskning till stöd till enskilda uppfinnares utveckling av produktidéer.

Regeringen har tidigare i propositionen om forskning behandlat grund-

forskning och tillämpad forskning på det tekniska området. Den har då redovisat överväganden och framlagt förslag beträffande

- stödet till teknisk grundforskning och inrättandet av ett teknikvetenskapligt forskningsråd (TFR),
- svenskt deltagande i europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete,
- svensk rymdverksamhet, nationellt och som del i europeiskt samarbete,
- verksamheten vid STU.

Dessa insatser utgör en mycket väsentlig del av forskning och utveckling inom teknikpolitiken. För att ge en fullständig bild av teknikpolitiken som del av näringspolitiken, avser jag att i korthet här redogöra för de tre först nämnda insatserna. Därefter behandlar jag mer ingående verksamheten vid STU (avsnitt 5.3).

5.2.1 Teknikvetenskapliga forskningsrådet

Sammanfattning: Regeringen föreslår i sin proposition om forskning att ett teknikvetenskapligt forskningsråd (TFR) inrättas den 1 juli 1990. Det skall byggas upp successivt under en period fram till mitten av 1990-talet. För budgetåren 1990/91 – 1992/93 beräknas 67 milj. kr., 99 milj. kr. resp. 152 milj. kr.

Långsiktig teknisk grundforskning är en viktig del av landets teknologibas och behövs för att stärka den avancerade teknologiska kompetensen. Huvuddelen av medlen för grundforskning anvisas antingen direkt till högskolorna via fakultetsanslag eller via forskningsråden och STU som projektmedel eller via STU:s ramprogram.

Medlen från STU och forskningsråden står i hög grad för förnyelse, internationellt samarbete och frontlinjeforskning. Forskningsråden fördelar medel för grundforskning på grundval av inomvetenskapligt motiverade bedömningar, i första hand efter kvalitet.

Forskningsrådsfunktionen för teknisk grundforskning ligger för närvarande inom STU (STUF). De resurser som avsätts för STUF är ca 30 milj. kr. per år, vilket är väsentligt lägre än de summor som fördelas via de naturvetenskapliga och medicinska forskningsråden. Därutöver stödjer STU teknisk forskning vid universitet och högskolor genom bl. a. långsiktiga ramprogram med totalt ca 300 milj. kr. per år.

Det stöd till långsiktig teknisk grundforskning inom landet som ges via forskningsrådsfunktionen och STU:s ramprogram är otillräcklig med hänsyn till de stora behoven av teknisk grundforskning.

Balansen mellan grundforskning och tillämpad forskning har under de senaste årtiondena förskjutits till grundforskningens nackdel. Särskilt tydligt är problemet vad gäller den tekniska forskningen. Regeringen har därför tidigare denna dag i en särskild proposition om forskning föreslagit en kraftfull satsning på teknisk grundforskning och föreslagit att ett fristående teknikvetenskapligt forskningsråd inrättas.

Det teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR) föreslås byggas upp suc-

cessivt under en period fram till mitten av 1990-talet då rådet planeras få en omfattning som bättre svarar mot behoven. För budgetåret 1990/91 föreslår regeringen ett anslag om 67 milj. kr. och mot slutet av den kommande treårsperioden föreslås rådet få ett anslag om 152 milj. kr. Rådet bör tillvarata erfarenheterna från STUF.

Samverkan mellan den nuvarande forskningsrådsfunktionen och STU:s ordinarie ramprogram har varit mycket värdefull för båda verksamheterna. Via forskningsrådsfunktionen har STU kunnat identifiera nya potentiella ramprogramområden på ett tidigt stadium. Många av de av forskningsrådsfunktionen stödda forskargrupperna deltar också i STU:s ordinarie ramprogram. De vetenskapliga ledamöterna i rådet och dess prioriteringsgrupper deltar i de styrgrupper som inrättats för STU:s ramprogram. Denna samverkan bör kunna fortsätta och vidareutvecklas. Regeringen förutsätter att det teknikvetenskapliga forskningsrådet fullföljer de åtaganden som gjorts av forskningsrådsfunktionen vid STU.

Rådet bör också etablera nära kontakt med övriga grundforskningsråd, främst det naturvetenskapliga.

5.2.2 Europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete

Sammanfattning: För ökat svenskt deltagande i EG:s forsknings- och utvecklingsprogram föreslår regeringen i sin proposition om forskning att 61 milj. kr. anslås för budgetåret 1990/91.

Under 1980-talet har det industriellt orienterade FoU-samarbetet i Västeuropa intensifierats vilket avspeglas bl. a. i EG:s ramprogram för forskning och utveckling.

EG:s ramprogram för FoU har för femårsperioden 1987 – 1991 en totalbudget på ca 47 miljarder kronor. Ramprogrammet är uppdelat på ett antal program, såsom informationsteknologi, telekommunikation, energi, bioteknik, material och tillverkningsteknik. Det övergripande syftet med de flesta programmen är att stärka den europeiska industrins konkurrenskraft.

En av grundtankarna med EG-programmen är att stimulera till samarbete mellan EG-länderna. Samarbetet ska bidra till ökad effektivitet i användningen av knappa FoU-resurser.

Svensk FoU måste ta hänsyn till den internationella tekniskt-vetenskapliga utvecklingen. De möjligheter till samarbete som erbjuds inom EG-programmen bör utnyttjas för att ge bättre utdelning på svenska FoU-insatser, samt för att ge möjligheter till påverkan på teknikutvecklingen.

De kontaktnät som utvecklas inom programmen har betydelse för hur industrin på sikt utvecklas. De kunskaper om varandra som deltagarna i EG-programmen skaffar sig utgör en grund för en rationell strukturomvandling av såväl industri som forskningssystem inom EG-blocket. En sådan strukturomvandling ligger i linje med strävandena att realisera en inre marknad år 1992. Det är av strategisk betydelse för svensk industri att den kan delta i denna process.

Gemensamma standarder och gränssnitt är inom många områden en förutsättning för att en gemensam marknad skall kunna uppnås. Standardiseringsfrågor är därför en viktig del av EG:s FoU-program. Europa, dominerat av EG och dess framtida inre marknad, är det viktigaste avsättningsområdet för svensk export. Vår industri har således ett stort intresse av att i största möjliga utsträckning delta i, och påverka, den gemensamma teknikutveckling som EG organiserar i sitt ramprogram för FoU.

Regeringen framhåller i sin proposition om forskning vikten av att svenska företag och institutioner ges förstärkta möjligheter att medverka i program som rör informationsteknologi, tillämpningar av informationsteknologi i medicin och transport, telekommunikation, modernisering av tillverkningsindustrin, avancerade material, flygteknik, bioteknik och livsmedelsteknik. Det är också viktigt att hålla en beredskap för att kunna stödja svenskt deltagande inom nya områden som bedöms väsentliga.

I forskningspropositionen ges en mera utförlig redovisning av europeiskt FoU-samarbete. Regeringen föreslår där att 61 milj. kr. anslås för detta ändamål för budgetåret 1990/91.

5.2.3 Rymdverksamhet

Sammanfattning: Under treårsperioden 1990/91 – 1992/93 föreslås enligt regeringens proposition om forskning anslagen F4. Europeiskt rymdsamarbete, m. m. och F6. Nationell rymdverksamhet tillsammans uppgå till

- 421 milj. kr. för budgetåret 1990/91,
- 437 milj. kr. för budgetåret 1991/92 och
- 454 milj. kr. för budgetåret 1992/93.

Regeringen har i sin proposition om forskning redovisat sina förslag beträffande den rymdverksamhet som finansieras över anslagen F 4. Europeisk rymdverksamhet, m. m. och F 6. Nationell rymdverksamhet.

I propositionen framhålls att rymdtekniken spelar en viktig roll som pådrivare av högteknologisk utveckling. Rymdprojekten är ofta av en storlek som kräver samarbete mellan flera länder. De nuvarande insatserna motiveras av forsknings-, industri-, regional- och utrikespolitiska skäl. I sina tillämpningar berör den svenska rymdverksamheten utrikes-, bistånds-, miljö-, telekommunikation-, media- och säkerhetspolitiken.

Tyngdpunkten i verksamheten under den kommande treårsperioden kommer att vara deltagande i olika projekt inom det europeiska rymdorganet (ESA). Under de närmaste åren kommer en stor del av de svenska insatserna att utnyttjas för deltagande i ESA:s infrastrukturprogram som omfattar den tunga bärraketen Ariane 5, rymdstationsprojektet Columbus och rymdfarkosten Hermes. Avsikten är att Sverige skall deltaga i dessa projekt.

Ett utökat svenskt deltagande i ESA bidrar till att svensk rymdindustri får nya beställningar på rymdtekniskt utvecklingsarbete och rymdtekniska

produkter. Regeringen bedömer att de ökade satsningar som nu görs kommer att medföra att den höga kompetens svensk rymdindustri har kan utvecklas.

Beträffande det nationella rymdprogrammet framhålls vikten av att även i fortsättningen satsa på områden som fjärranalys, utveckling av rymdverksamheten i Kiruna, industriutveckling och rymdforskning.

Det är vidare angeläget att söka öka antalet företag som är aktiva på rymdområdet och avser att verka för detta.

Tele-X-satelliten sändes upp våren 1989 och är nu klar att tas i trafik. Ansvaret för marknadsföring av satellitens data/videoöverföringskapacitet avses lämnas till Svenska Rymdaktiebolaget. Dataöverföringskapaciteten används redan i viss utsträckning och användningen kommer att öka under år 1990. Den främsta begränsningen för ökat utnyttjande bedöms nu vara brist på markstationer för trafik via satelliten. Satelliten har vidare tre TV-kanaler. En av dessa disponeras av Norge vilket var priset för att lösa ut de norska aktierna i NSAB (det bolag som äger satelliten).

I enlighet med det avtal som träffades med Finland den 29 oktober 1983 om samarbete vid genomförande av Tele-X-projektet, skall Finland ha rätt till 3% av det belopp som tillskiftas Sverige vid en likvidation av NSAB. Förhandlingar pågår nu med syfte att klarlägga hur Finland skall kompenseras för sina rättigheter enligt avtalet av den 29 oktober 1983.

5.3 Styrelsen för teknisk utveckling

Sammanfattning: Under treårsperioden 1990/91 – 1992/93 föreslås enligt regeringens proposition om forskning till anslaget F1. Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling

- 818,8 milj. kr. för budgetåret 1990/91,
- 800,8 milj. kr. för budgetåret 1991/92 och
- 768,8 milj. kr. för budgetåret 1992/93.

Prioriterade teknikområden är enligt förslaget informationsteknik, materialteknik, verkstadsteknik, bioteknik och biomedicinsk teknik samt miljöteknik.

Regeringen har tidigare i sin proposition om forskning (prop. 1989/90: 90) redogjort för sina förslag beträffande verksamheten vid STU. Förslagen gäller dels den totala omfattningen av STU:s verksamhet under treårsperioden 1990/91 – 1992/93 och dels inriktningen av två av STU:s tre program. Dessa två program, betecknade Ny kunskap och Ny teknik, avser stöd till riktad grundforskning resp. tillämpad forskning. Båda programmen är således inriktade på stöd till *forskning* inom det tekniska området.

Jag avser nu att först lämna en kort redogörelse för de av regeringen framlagda förslagen inom STU:s båda program Ny kunskap och Ny teknik. Därefter övergår jag till att framlägga förslag beträffande inriktningen av STU:s program Nya produkter. Detta program avser stöd till teknisk utveckling. Stödet går antingen till finansiering av specifika utvecklings-

projekt av olika slag eller till åtgärder för att stimulera teknisk kreativitet och att underlätta utvecklingen av produktidéer till kommersiellt bärkraftiga innovationer.

5.3.1 STU:s program Ny kunskap och Ny teknik

Jag redogör nu för regeringens förslag beträffande innehållet i de båda programmen Ny kunskap och Ny teknik såsom de presenteras i propositionen om forskning.

Inom programmet *Ny kunskap* sker insatserna i form av långsiktiga s. k. ramprogram för kunskapsutveckling samt inom enskilda projekt. Ramprogrammen har vanligen en varaktighet av en eller flera treårsperioder. Under budgetåret 1990/91 planeras bl. a. följande satsningar.

Inom det materialtekniska området bör satsningar göras på bl. a. högtemperatur-supraledare, polymerkemi och -fysik samt nya industrimetaller. Satsningarna på högskoleforskning som rör informationsteknikens användning inom verkstadsindustrin bör fullföljas och vidareutvecklas. Regeringen anser att den snabba utvecklingen inom mikroelektroniken bör föranleda omorienteringar av ramprogram bl. a. för utveckling och tillverkning av nya halvledare liksom för komponenttillverkning. Inom systemtekniken bör flera ramprogram genomföras. Ett exempel är Människor-Data-Teknik-Arbetsliv (MDA) som genomförs i samverkan med arbetsmiljöfonden. På det biotekniska området föreslår regeringen att två nya ramprogram för studium av proteiners uppbyggnad och tillkomst genomförs. Inom processtekniken bör nysatsningar göras på det ytkemiska området och inom trätekniken bör satsningarna på trä och fukt fullföljas.

Programmet *Ny teknik* utgörs till hälften av kollektiv forskning medan resterande del består av s. k. insatsområden samt enskilda projekt. Ett insatsområde innehåller ett antal sammanhängande projekt inom ett teknikområde. Flera samverkande aktörer svarar för genomförandet under en begränsad tidsrymd, vanligen tre till sex år.

Bland nya insatsområden som regeringen anser bör startas kan på det materialtekniska området nämnas teknik för tillverkning och användning av pulvermaterial i verkstadsindustrin. Ett nytt insatsområde som bör genomföras inom miljötekniken är Styrning av reningsverk vilket bl. a. bygger på senare års landvinningar inom informationsteknologin. Inom verkstadstekniken bör tre satsningar avseende informationsteknikens tillämpningar i automatisering av produktionen modifieras och genomföras som insatsområden. Vidare planeras bl. a. ett nytt insatsområde benämnt Informationsteknik inom tjänsteproduktion för att utveckla yrkesskicklighet och produktivitet (ITYP). Detta bör genomföras under medverkan av både privat och offentlig sektor. Nya biotekniksatsningar bör göras på bl. a. läkemedel, vaccin och andra medel mot HIV. Insatsområdet Gruvteknik 2000 på det processtekniska området bör fortsätta ytterligare minst två år.

Inom området träteknik bör STU utreda aktuella FoU-behov så att insatserna kan förstärkas under budgetåret 1992/93.

För att stimulera och underlätta ett systematiskt kvalitetsutvecklingsar-

bete i alla delar av det svenska samhället föreslår regeringen inrättande av ett kollektivforskningsinstitut för kvalitetsutveckling.

5.3.2 STU:s program Nya produkter

Mitt förslag: Inom programmet *Nya produkter* föreslås ökade satsningar på produktutveckling där resurserna koncentreras mot ett mer heltäckande stöd till ett mindre antal projekt och på innovationsfrämjande åtgärder där särskild uppmärksamhet ägnas åt infrastrukturfrågor, speciellt lokala rådgivningsfunktioner, och vissa utbildningsfrågor.

Särskilda översyner görs av villkorslånen och behovet av åtgärder för att utvecklingsprojekt i ökad omfattning ska kunna nyttiggöras.

Bakgrund och underlag för mitt förslag: Jag redogör först för bakgrund och underlag för mitt förslag vad avser STU:s stöd till utvecklingsprojekt av olika slag.

Teknikupphandling

Enligt riksdagsbeslut våren 1984 (prop. 1983/84: 135, NU 42, rskr. 379) har industridepartementet disponerat medel för att främja teknikupphandling och underleverantörsutveckling under budgetåren 1984/85–1986/87. Tiden för genomförandet har förlängts och verksamheten avslutas under innevarande budgetår. Medlen har använts för förstudier av drygt 50 förslag till projekt för teknikupphandling. Verksamheten har utvärderats. I utvärderingen konstateras att stödet har bidragit till att ett antal utvecklande relationer mellan upphandlare och leverantörer blivit etablerade. Målsättningen har därmed uppfyllts.

Inom landstingssektorn stöds teknikupphandlingsprojekten av den av STU och landstingsförbundet bildade Landstingens Fond för Teknikupphandling och Produktutveckling (LFTP). För närvarande pågår ca 30 projekt där LFTP har engagerat sig. Dessutom pågår inom STU:s samverkan med den kommunala sektorn ett 20-tal projekt med primärkommuner som avnämare. Erfarenheterna av verksamheten är goda och STU anser att det finns behov av fortsatta teknikupphandlingsinsatser för att få fram nya produkter eller system som bättre svarar mot användarnas behov och krav än de som finns tillgängliga på marknaden. STU medverkar också vid teknikupphandling för att lösa problem för t. ex. en viss yrkesgrupp, äldre eller rörelsehandikappade.

Villkorslån

Det rådande systemet med villkorlig återbetalningsskyldighet av stöd till produktutveckling har i flera fall visat sig ha en ogynnsam effekt på utvecklingen av ett projekt genom att den ekonomiska grundbelastningen blir för stor. Finansieringsutredningen har föreslagit att systemet avskaffas och ersätts med bidrag. STU har förordat en översyn av reglerna för villkorslånen.

Jag övergår nu till att redogöra för bakgrund och underlag för mitt förslag beträffande innovationsfrämjande åtgärder.

Regeringen uppdrog den 10 december 1987 åt STU att tillkalla en

projektgrupp för behandling av vissa innovationsfrågor. Speciellt gällde uppdraget att identifiera de främsta hindren för en uppfinning att nå från idé till marknad samt att föreslå åtgärder för att undanröja hindren.

Effektivare innovationsprocess

Projektgruppens rapport "Effektivare innovationsprocess" presenterades i september 1989. Den innehåller förslag inom tre områden

- infrastrukturella åtgärder
- det statliga stödets fördelning i utvecklingsprojekt samt riskkapitalförsörjning
- utbildningsfrågor.

Vad avser infrastrukturfrågor föreslås en utbyggnad av ett helst rikstäckande nät av lokala rådgivare vilka ska kunna ge service till uppfinnare och småföretagare. Rådgivaren ska kunna göra en första värdering av en uppfinning, kunna anvisa vägar för kompletterande kunskapsinhämtning samt förmedla kontakter med företag, utvecklingsfonder m. fl.

Vidare föreslås en förstärkning av de regionala resurserna genom att STU och patentverket några dagar varje månad håller sex till sju regionala kontor öppna. Dessutom föreslås att ett ökat ansvar för rådgivning, nätverksbyggande och projektbedömning läggs på utvecklingsfonderna.

STU:s kompetens föreslås kompletterad genom att en teknisk kommersiell resursgrupp inrättas.

Dessutom föreslås att STU ska kunna satsa medel i senare delar av innovationsprocessen, dvs. efter det s. k. prototypstadiet. STU:s totala ram för projektstöd föreslås höjd med 50 milj. kr. och rapporten förordar vidare att åtgärder vidtages för att göra riskkapital tillgängligt i olika former.

Slutligen konstateras att en analys bör göras av det utbildningsutbud som finns i dag för uppfinnare. Denna analys föreslås göras av STU i samråd med berörda myndigheter och organisationer.

Projektgruppen bedömer att STU:s satsningar på ovanstående typ av verksamheter bör öka från nuvarande ca 130 milj. kr. till 200 milj. kr per år.

Rapporten har remissbehandlats tillsammans med STU:s anslagsframställning. De som yttrat sig över rapporten anser i stort att vissa ökade insatser på området är påkallade. Detta gäller särskilt åtgärder för att stärka infrastrukturen på området.

Förnyelseteknik

En framställan har inkommit till industridepartementet från utvecklingsfonderna i Blekinge, Gotland, Jönköping, Kalmar och Kronobergs län samt Svenska Ingenjörssamfundet avseende etablerande av ett centrum för uppfinningsutbildning vid Folkhögskolan i Grimslöv. I skrivelsen ansöks om ett bidrag med 1 150 000 kr./år i tre år till en utbildningslinje i "Förnyelseteknik".

Svenska Uppfinnareföreningen

Den treåriga försöksverksamheten vid Svenska Uppfinnareföreningen (SUF) avslutas vid utgången av budgetåret 1989/90. Verksamheten har inneburit att SUF erhållit 3 milj. kr. per år för att:

- bygga upp och vidmakthålla ett nät av lokala och regionala rådgivare,
- ge informationsservice till lokala idé- och uppfinnarföreningar,

– genomföra projekt som främjar uppfinnandet i samhället.

Resultaten av försöksverksamheten visar att systemet med lokala rådgivare har slagit mycket väl ut. Ett 15-tal rådgivare finns etablerade i landet.

Som en del i försöksverksamheten har ingått medel för att upprätthålla SUF:s allmännyttiga verksamhet.

Föreningen har i skrivelse hemställt om medel för innovationsfrämjande verksamhet. SUF har bl. a. i skrivelsen lämnat en offert på utbyggnad av systemet med lokala rådgivare. Man anför också att SUF arbetar som ideell allmännyttig förening för att främja uppfinnandet och öka industrins möjligheter att nyttiggöra uppfinningar genom att bl. a. utveckla sin informationsverksamhet och sitt samarbete med lokala föreningar och nätverk. Dessutom avser SUF upprätthålla en sådan kompetens inom området att föreningen kan fungera som en expertresurs för genomförande av olika aktiviteter på innovationsområdet.

Teknikförädling

Teknikförädlingsföretagens förening (TKF) har i skrivelse till industridepartementet hemställt om vissa åtgärder för att förbättra teknikförädlingsprocessen. Det finns i dag ca 20 företag som arbetar med teknikförädling i Sverige, dvs. åtgärder för att ett utvecklingsprojekt lättare ska kunna kommersialiseras. Flera av dessa företag har vid olika tillfällen erhållit mindre belopp i STU-stöd.

Dataordbok

I årets budgetproposition (prop. 1989/90: 100 bil. 10) redogjorde chefen för utbildningsdepartementet för Svenska språknämndens utredning om svenska språket och datorn samt för utredningens remissbehandling.

Ett av utredningens förslag innebär att Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) föreslås vara huvudman för en engelsk-svensk dataordbok samt för inrättandet av en databas med termbank till vilken en permanent dataterminologisk kommitté skall knytas.

Havsteknik

Delegationen för samordning av havsresursverksamheten (DSH) har i rapporten Svensk havsresursverksamhet på 90-talet bl. a. föreslagit en rad åtgärder för att stärka den havstekniska forskningen. DSH föreslår bl. a. att STU åter aktiverar sina insatser inom havstekniken, i första hand till stöd för den långsiktiga uppbyggnaden av kompetens genom institutionell forskning och för prövning av nya teknikidéer ur sådan forskning. Rapporten har remissbehandlats. Flera remissinstanser stöder delegationens förslag till förstärkningar av den havstekniska forskningen.

Skälen för mitt förslag: Programmet Nya produkter syftar till en breddning av industribasen inom nya produkt- och teknikområden genom att stimulera tillkomsten av nya teknikbaserade affärsverksamheter.

Uppkomsten av kommersiellt hållbara projektidéer påverkas av många faktorer utöver tekniska framsteg. Det är därför mindre lämpligt att i förväg låsa fördelningen av medel inom programmet Nya produkter till särskilda teknikområden.

Jag redogör nu först för skälen till mitt förslag vad avser STU:s stöd till olika utvecklingsprojekt.

För produktutveckling har särskilda möjligheter skapats på några områden genom STU:s tidigare insatser på program för kunskapsuppbyggnad, främst inom informationsteknik, bioteknik och biomedicinsk teknik.

Inom programmet Nya produkter bör en koncentration av utvecklingsstödet till ett mindre antal projekt genomföras. Det har visat sig angeläget att de projekt som erhåller utvecklingsmedel ges ett mera fullständigt stöd som inkluderar rådgivning och kontaktarbete gentemot efterföljande finansiärer. Utvecklingsprojekt bör också bli föremål för granskning vad gäller miljöpåverkan av såväl processer som produkter.

För budgetåret 1990/91 beräknar jag en ökning med 5 milj. kr. av insatserna för produktutveckling.

Teknikupphandling

STU bör under treårsperioden 1990/91 – 1992/93 ha ett fortsatt stort ansvar för teknikupphandlingsfrågor. Jag anser vidare att STU därvid bör överväga möjligheterna att i ökad omfattning använda sig av förstudier.

Arbetstagarinitierade projekt

Ca 10 milj. kr. av medlen under programmet avser arbetstagarinitierade projekt (ATIP). Detta innebär en i stort oförändrad verksamhetsnivå. Industrin bidrar med ca 35 % av finansieringen.

Villkorslån

Jag har erfarit att STU tänker utreda frågan om villkorslån och komma med förslag till ett modifierat system. Avvägning måste göras mellan risken att en ackumulerad återbetalningsskyldighet gör ett projekt kommersiellt ointressant och kravet att lyckade projekt i princip bör medföra återbetalningsskyldighet. Det är dessutom viktigt att sätta kostnaderna för administrationen av återbetalningarna i relation till de utbetalade stödens storlek.

Jag bedömer att STU bör kunna genomföra denna utredning under budgetåret 1990/91.

Jag övergår nu till att utveckla skälen till mitt förslag beträffande innovationsfrämjande åtgärder.

Effektivare innovationsprocess

Vad avser rapporten "Effektivare innovationsprocess" delar jag uppfattningen att satsningarna på det infrastrukturella området behöver förstärkas. Även STU har i sin anslagsframställning föreslagit ökade satsningar på bl. a. regionala kontaktnät och på vissa typer av teknikcentra. Jag anser att de av STU föreslagna ökningarna om sammanlagt 10 milj. kr. är väl motiverade.

Jag har tidigare (avsnitt 4) redogjort för mitt förslag att utse s. k. teknikkonsulter och att STU och SIND bör ha ansvaret för att dessa erhåller lämplig utbildning. Det är viktigt att, förutom personer vid de regionala utvecklingsfonderna, exempelvis lokala näringslivssekreterare m. fl. kan medverka.

Den försöksverksamhet vid Svenska Uppfinnareföreningen som inleddes budgetåret 1987/88 bör ytterligare förstärkas något. Jag föreslår nu att ett nytt treårigt program som består av två delar tar vid. Föreningen bör erhålla ett årligt basstöd om 2 milj. kr. För verksamhet avseende lokala rådgivare bör ett belopp på 3 milj. kr. utgå. Det bör

ankomma på regeringen att utfärda de närmare föreskrifterna för medlens användning.

Då jag erfarit att även STU kommer att engagera sig i ett liknande nätverksbyggande finner jag det angeläget att STU och SUF samordnar sina insatser på området så att de kompletterar varandra.

Vad avser etablerande av regionala kontor för STU och patentverket har jag erfarit att denna process redan inletts av myndigheterna själva. Jag ser med intresse på den vidare utvecklingen.

Jag anser att förslaget om inrättande av en teknisk kommersiell resursgrupp bör överlåtas till STU att besluta om.

Det finns i dag ett visst utbud av utbildning för uppfinnare. Jag har funnit att det finns anledning att kartlägga behovet av olika former av sådan utbildning och överväga ev. åtgärder. Jag avser att senare föreslå regeringen att uppdra åt STU att i samråd med SIND kartlägga målgrupperna, fastställa behovet samt bedöma kostnaderna och ge förslag till finansiering.

Förnyelseteknik

Närmast anser jag dock att den föreslagna utbildningen vid Grimslövs folkhögskola bör genomföras som ett treårigt försöksprojekt. Med hänsyn till att denna utbildning är att betrakta som uppdragsutbildning, bör den anordnas i enlighet med de regler som anges i förordningen (1986:117) om uppdragsutbildning vid folkhögskolor. Utbildningen ingår således inte i folkhögskolans reguljära kursutbud. I denna fråga har jag samrått med statsrådet Persson.

Jag förutsätter att STU och SIND kan från sina resp. anslag gemensamt finansiera verksamheten i tre år i avvaktan på att de anslagssökande parterna ordnar en permanent finansiering av utbildningen.

Teknikförädling

I den utvecklingsprocess som syftar till kommersialisering av uppfinningar är en förutsättning för att en uppfinning ska kunna bli en säljbar produkt att prototypen förädlas. Med detta avses här insatser för exempelvis design, dokumentation och testning. STU har ett ansvar för att projekt som erhåller STU-stöd, efter utvecklingsfasen kan attrahera nya investerare.

Jag anser att en översyn av detta område är motiverad och avser föreslå att regeringen ger i uppdrag till STU att:

- kartlägga behovet av tekniskt kommersiellt förädlingsarbete,
- undersöka användbara metoder för sådant arbete,
- ge förslag till var gränsen för STU:s engagemang i projekt bör dras,
- med ledning av dessa resultat ge förslag till hur statligt stöd till tekniskt kommersiellt förädlingsarbete och exploatering av ny teknik kan effektiviseras varvid STU bör undersöka möjligheterna att samverka med SIND och Industrifonden,
- lämna förslag till tänkbara utbildningsinsatser för personer verksamma inom området.

Havsteknik

Jag har inte funnit skäl för att prioritera insatser inom havstekniken. Enskilda teknikutvecklingsprojekt kan som tidigare erhålla stöd inom ramen för STU:s ordinarie verksamhet.

Det bör dock understrykas att insatser som bl. a. STU gör inom olika

teknik- och materialområden kan ha betydelse för utvecklingen inom havstekniken.

STU ansvarar vidare för stöd till tekniskt utvecklingsarbete samt övriga frågor rörande informationsförsörjning som faller inom STU:s verksamhetsområde.

Informationsförsörjning

Jag har för informationsförsörjning beräknat 5,7 milj. kr. för de insatser som faller inom industridepartementets ansvarsområde. Dessa medel avser bl. a. stöd till forskning (2 milj. kr.) att fördelas av forskningsrådsnämnden. Vidare beräknas medel för bidrag till Tekniska litteratursällskapet och Tekniska nomenklaturcentralen (TNC). Det ankommer på regeringen att besluta om den närmare fördelningen av medlen.

Dataordbok

Särskilda medel har beräknats för att ge TNC möjlighet att göra en förstudie om inriktning, organisation och finansiering av en engelsk-svensk dataordbok.

5.4 Industrifonden

Min bedömning: Industrifonden bör fortsätta att prioritera teknikupphandlings- och underleverantörsprojekt samt EUREKA-samarbete och vidare ägna målgrupperna nyetablerade teknikföretag och mindre företag särskild uppmärksamhet. Dessutom bör fonden försöka utveckla underleverantörsföretag ytterligare.

Möjligheterna att i samarbete med banker utöka den etablerade garantiformen för att skapa finansiella paketlösningar studeras.

Bakgrund: Fonden för industriellt utvecklingsarbete (Industrifonden) inrättades den 1 juli 1979 (prop. 1978/79: 123 bil. 1, NU 59, rskr. 415). Syftet var att möjliggöra statligt stöd i de utvecklingsskeden som nära föregår kommersialisering av projekt som kombinerar hög risk med hög intäktspotential.

Verksamheten regleras i förordningen (1979:630) om stöd genom Fonden för industriellt utvecklingsarbete (omtryckt 1980:470, ändrad senast 1987:587). Fonden finansierar främst sådana projekt där betydande tekniska och marknadsmässiga risker kan kvarstå även sedan projekten har passerat de utvecklingsstadier där stöd från STU kan komma i fråga.

Målet med Industrifondens verksamhet är att bidra till långsiktigt ökande lönsamhet och tillväxt i den svenska industrin genom att erbjuda riskdelning och därmed möjliggöra riskfyllda nyutvecklingsprojekt med god lönsamhetspotential. År 1986 och 1989 har konsulter utvärderat verksamheten och vid båda tillfällena konstaterat hög grad av måluppfyllelse.

Riksdag och regering har i olika sammanhang preciserat riktlinjerna för fondens verksamhet (prop. 1983/84: 135, NU 42, rskr. 379 och prop. 1986/87: 74, NU 30, rskr. 271). Fonden är för närvarande ålagd att särskilt uppmärksamma projekt inom främst följande områden:

- Små och medelstora företag
- Nyetablerade teknikbaserade företag

– Teknikupphandlings- och underleverantörsprojekt
– EUREKA-samarbete.

Sammanlagt har fonden erhållit 950 milj. kr. sedan starten år 1979. Därav har fonden år 1987 återbetalat 155 milj. kr. till statskassan. Fondens stiftelsekapital uppgår för närvarande till 795 milj. kr. I årsredovisningen för budgetåret 1988/89 gör fonden en uppskattning av sitt nuvarande värde. Osäkerheten i uppskattningen beror på svårigheter att göra bedömningar av framtida inbetalningar (bl. a. royalties) från pågående projekt. Fonden uppskattar värdet till att ligga i intervallet 1 300 – 1 500 milj. kr. Den 1 november 1989 var fondens likviditet ca 80 milj. kr.

Enligt riksdagens bemyndigande (prop. 1980/81: 151, NU 55, rskr. 303) har regeringen till Industrifonden överlåtit statens ansvar och befogenheter som part i avtalen den 6 juli 1979 och den 25 februari 1980 mellan svenska staten och Volvo Flygmotor AB om lån för civila flygmotorprojekt samt till vissa delar i avtalet den 26 februari 1980 mellan staten och Saab-Scania AB om lån för utveckling och tillverkning av civilt flygplan. De två förstnämnda avtalen slutreglerades under första halvåret 1989.

Fonden skall vidare ta emot ansökningar om stöd enligt förordningen (1981:923) om stöd genom fonden för svensk-norskt industriellt samarbete och bereda ärenden åt denna fond (jfr prop. 1980/81: 189).

Fonden ger lån med villkorlig återbetalningsskyldighet, bidrag mot royalty eller garantier. För nystartade företag är bidrag mot royalty en lämplig stödform. Under den industriella utvecklingsfasen belastas inte företaget vare sig i balansräkningen eller av löpande räntebetalningar. Betalningarna av royaltyn sker först när försäljningen har påbörjats.

Genom samverkan i långsiktiga riskprojekt kan venture capitalföretag tillsammans med övriga intressenter i riskprojektet erhålla stöd från fonden.

Industrifonden har utvecklat sin verksamhet och samtidigt intensifierat sitt informationsarbete. Särskilt gäller det gruppen nya teknikbaserade företag. Fonden har inrättat en särskild finansieringsform för sådana företag, där man finansierar kostnader för att underlätta framtagning av en realistisk, långsiktig affärsplan som bas för den tilltänkta projektverksamheten. Villkor för detta stöd är att det aktuella projektet i princip kan bli föremål för fortsatt stöd från fonden och att företaget inte befinner sig i akuta ekonomiska problem. Under budgetåret 1988/89 beslutade och avtalade fonden om engagemang i ett trettiotal projekt.

I dagsläget har fonden kunnat godkänna nästan 3 000 milj. kr. i stöd till svensk industri med 795 milj. kr. som kapitalbas. Fonden har också under senare år i betydande grad ökat andelen engagemang i småföretag. Budgetåret 1987/88 beviljade fonden av totalt 315 milj. kr. ca 80 % i stöd till gruppen små och medelstora företag. Beroende på några stora unika engagemang kom av 1988/89 års beslut om stöd på 595 milj. kr. andelen för de små och medelstora företagen att bli ca 50 %. I absoluta tal innebär detta ändå en höjning från ca 250 till ca 300 milj. kr.

Finansieringsutredningen

Finansieringsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1989:24) Statligt finansiellt stöd? lämnat följande förslag beträffande Industrifonden:

– Nuvarande stödformer ersätts med ett system med riskgarantier för

tekniska och kommersiella risker i teknikbaserade företag med förebild i exportkreditgarantisystemet. Garantiavgifterna sätts så att garantisystemet långsiktigt inte går med underskott.
- Möjlighet för venture capitalföretag att inom detta garantisystem försäkra sig mot förlustprojekt i sin portfölj.
- Verksamheten samordnas med STU.
- En engagemangsram på 2000 milj. kr. fastställs för riskgarantierna (inkl. fondens nuvarande engagemang).
- Den nuvarande stiftelsen upplöses och behållningen återförs till staten.

Remissinstanserna: Finansieringsutredningens förslag om Industrifonden har endast vunnit gillande hos *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Svenska Bankföreningen*, som inte har något att erinra mot förslaget.

Industriförbundet motsätter sig bestämt en avveckling av Industrifonden och anser att en samordning med STU inte ger några vinster. Industriförbundet menar också att det fortsatta harmoniseringsarbetet med EG underlättas om fonden och STU fortsätter att vara separata. *SIND* framför snarlika synpunkter.

LO anser att Industrifonden av näringspolitiska orsaker ej bör bli föremål för de åtgärder utredningen föreslår. Även *TCO* avstyrker förslaget.

Svenska Fordons Komponent Gruppen AB ser Industrifonden som ett mycket viktigt och behövligt instrument i den teknologiska och strukturella omdaning som svensk underleverantörsindustri står inför.

Industrifonden själv anser att dess stödsystem inte kan ersättas med det föreslagna garantisystemet. Erfarenheter från utländska garantisystem är enligt fonden mindre goda.

Industrifonden

Industrifonden hävdar att det råder en betydande brist på långsiktigt riskkapital på den privata marknaden, bl. a. till teknikföretag. Fonden föreslår mot denna bakgrund att fondens nuvarande roll med dess grundprinciper bibehålls.

Nu gällande regler för Industrifondens verksamhet innebär bl. a. att stöd får ges med högst 50 milj. kr. per projekt. Mot bakgrund av penningvärdesförsämringen sedan beloppsgränsen fastställdes år 1979, föreslår fonden att den övre storleksgränsen för stöd till ett projekt slopas. Fonden föreslår även att beloppsgränsen för beslut som skall underställas regeringen höjs från 25 till 40 milj. kr.

I sitt löpande arbete får Industrifonden erfarenheter vad gäller brister i det nuvarande systemet och idéer om hur dessa brister kan tänkas avhjälpas. Fonden konstaterar att garantiformen, som redan är en av fondens stödmöjligheter, förutsätter att kunden själv kan arrangera den egentliga finansieringen på annat sätt än genom fonden. Nyttan med garantiformen kan dock ökas om en kombination av finansiering av bankmedel och garanti från fonden aktivt skulle utarbetas. Den enskilde kunden skulle därigenom kunna utnyttja färdiga paketlösningar. Industrifonden föreslår att formerna för sådana paketlösningar närmare studeras i samarbete med banker, och önskar få återkomma med eventuellt nödvändiga förslag till förändringar av stadgar och/eller förordning som kan tänkas erfordras.

Skäl för min bedömning: Jag delar remissorganens bedömning av Industrifondens betydelse när det gäller riskfinansiering särskilt för underleverantörer och nyetablerade teknikföretag.

Finansieringsutredningens grundsyn har baserats på erfarenheter från en period under 1980-talet som i stort har präglats av en högkonjunktur. Konjunkturförsämringar kan allmänt sett försvåra läget på riskkapitalmarknaden, varför skäl kan finnas att behålla en bred stödarsenal vad gäller riskkapital. Under mindre lönsamma perioder minskar erfarenhetsmässigt företagens benägenhet att investera i FoU betydligt.

Finansieringsutredningen har inte visat att företagen på en fri kapitalmarknad kan få finansiering till långsiktiga projekt med hög risk, balanserad av hög intäktspotential. Att det finns lånekapital på marknaden är ingen garanti för att det blir tillgängligt för riskfyllda teknikutvecklingsprojekt. Alternativen för kapitalplacerarna är många. Projektuppslag med stor risk har alltid haft svårt att göra sig gällande.

Industrifonden fyller angelägna behov. Det är lätt att genom alltför snabba beslut rasera ett fungerande system men svårt att återskapa det. Jag ser mot denna bakgrund inga skäl att nu förändra fondens verksamhet eller stödformer, inte heller att samordna STU:s och fondens verksamheter.

Fonden har under sin 10-åriga tillvaro på ett förtjänstfullt sätt bidragit till förnyelse och tillväxt inom svensk industri. Genom den förda näringspolitiken har fondens ursprungliga inriktning att stödja stora riskprojekt i större företag förskjutits mot små och medelstora företag.

Industrifondens beräkning av sitt eget värde innebär att fondens kapital finns kvar oförbrukat och att det har förräntats på en nivå som i stort sett motsvarat bankräntan. Det primära är dock att fonden med sina engagemang har haft en avgörande positiv inverkan på ett antal för landet intressanta högriskprojekt. Gjorda utvärderingar indikerar en hög grad av måluppfyllelse.

Jag ser positivt på Industrifondens engagemang i projekt hos nystartade teknikföretag liksom fondens utbyggnad av rådgivningsfunktionen, speciellt riktad mot små och nystartade företag. Fonden bör härvid samverka med utvecklingsfonderna och de regionala riskkapitalbolag jag tidigare har föreslagit (avsnitt 4.7).

Jag noterar med tillfredsställelse att Industrifonden fortsätter att stödja teknikupphandlings- och underleverantörsprojekt. Projekt som innebär ett konkret samarbete mellan tillverkare och köpare bör prioriteras. Jag förutsätter att fonden även undersöker möjligheterna till tidiga engagemang i projekten och om förstudier kombinerade med den tilltänkta utbyggnaden av rådgivningsfunktionen i så fall kan underlätta denna process. En sådan arbetsmetod kan också vara ett sätt att utveckla underleverantörsföretag ytterligare.

Det är även fortsättningsvis angeläget att Industrifonden aktivt arbetar med och särskilt uppmärksammar de utvecklingsprojekt som innebär att medelstora och små svenska företag får möjlighet att engagera sig i projekt inom EUREKA-samarbetet.

I grunden delar jag finansieringsutredningens tankar om att avregle-

ringen på kapitalmarknaden i princip skapar nya möjligheter även när det gäller projektfinansiering. Bristen på riskkapital för små och medelstora företag har dock inte lösts genom dessa avregleringar. Jag har också pekat på några problemställningar, särskilt när det gäller tekniska riskprojekt i mindre företag, som jag anser ofullständigt belysta av utredningen.

Industrifonden avser att närmare studera möjligheterna till ett ökat samarbete med banker för att utveckla sitt redan etablerade stöd genom garantier. Jag finner detta lovvärt och förutsätter att i studien även vissa av finansieringsutredningens intentioner prövas. Jag anser det angeläget att fonden redovisar resultatet av studien under september månad i år.

5.5 Särskilda insatser för teknisk utveckling

Jag har tidigare redogjort för att situationen för underleverantörerna undergår en oroande förändring (avsnitt 4.9). Jag återkommer nu till denna situation med en behandling av dess teknikpolitiska aspekter.

Med friare rörlighet för varor och tjänster kommer konkurrensen att öka på många marknader. Det gäller inte minst de marknader på vilka små och medelstora företag avsätter sin produktion. En speciellt utsatt situation synes underleverantörerna få. Till den allmänt ökande konkurrensen kommer de stora köpande företagens önskan att strukturera sina system av underleverantörer. Ambitionen är att få leveranser av system eller delsystem snarare än komponenter. Det innebär färre underleverantörer med större åtaganden, som omfattar utveckling, produktion, montering, kvalitetssäkring m. m. System- och delsystembyggare kommer i sin tur att behöva underleverantörer i andra och tredje led.

För att snabbt, samordnat och behovsanpassat stärka förmågan att tekniskt utveckla produkterna kommer jag strax att föreslå en särskild insats inom området verkstadsteknik. Målgruppen bör vara små och medelstora företag, speciellt sådana som arbetar som underleverantörer. Insatsen bör ske med utnyttjande av den senaste tidens landvinningar inom informationsteknik och materialteknik. Vissa av resultaten från tidigare och pågående särskilda insatser på dessa båda områden bör kunna utnyttjas.

I detta sammanhang finner jag det motiverat att lämna en redogörelse för det särskilda program inom informationsteknologi, varom riksdagen fattade beslut för tre år sedan (prop. 1986/87: 74, NU 30, rskr. 271).

Syftet är främst att vidmakthålla och stärka kompetensen inom informationsteknologi och därmed minska vårt beroende av omvärlden på detta område. Den statliga finansiella insatsen upphör vid utgången av innevarande budgetår, 1989/90. Den hälftenfinansierar ett flertal utvecklingsprojekt, varav många för sitt slutförande pågår ytterligare ett eller två år. Redogörelsen omfattar uppföljning och utvärdering av hittills genomförd verksamhet samt planering av programmets avslutande och resultatens vidareföring.

Mitt förslag: Ett särskilt, treårigt program för verkstadsteknisk utvecklingsverksamhet påbörjas budgetåret 1990/91. Syftet är att bidra till att förbättra de små och medelstora verkstadsföretagens konkurrensförmåga och produktivitet genom att utnyttja ny teknik och nya material i produkter och produktionsprocesser. Programmet riktas främst mot företag som arbetar som underleverantörer. Verksamheten inom programmet skall tillsammans med insatser som initierats i andra sammanhang sörja för att de statliga insatserna med hänsyn till behoven är välbalanserade mellan produkt- och produktionsteknik samt utveckling och spridning av teknik.

Programmet bör till den del det finansieras med statliga medel omfatta 50 milj. kr. under vartdera budgetåret 1990/91 – 1992/93.

Programmet planeras, genomförs och följs upp i samverkan mellan stat och industri.

Parallellt med programmet görs en oberoende utvärdering av de samlade statliga stödinsatserna inom de berörda områdena bl. a. som underlag för inriktning av den fortsatta statligt initierade verksamheten efter programmets slut.

Bakgrund och underlag för mitt förslag: Jag redovisar närmast bakgrunden till mitt förslag vad gäller verkstadsbranschernas produktions- och produktteknologi. Jag övergår därefter till att redogöra för det särskilda beredningsarbetet i fråga om det förordade programmets materialtekniska inslag. I fråga om utnyttjande av informationsteknologi inom verkstadsindustrin samt om de erfarenheter som har utvunnits från tidigare satsningar i formen teknikprogram vill jag hänvisa till avsnitt 5.5.2.

Verkstadsindustrin i Sverige spelar en mycket viktig roll inom näringslivet. En betydande del av företagen är relativt små och har, som bl. a. har belysts i undersökningar av statens industriverk, begränsade möjligheter att kunna utnyttja modern och effektiv teknik i tillverkning och produkter. Bl. a. krävs ofta betydande investeringar i utbildning och utrustning. Många företag inom branschen har en viktig roll som underleverantör till större företag som arbetar i internationell konkurrens. Inom detta nätverk ökar genom alltmer skärpta krav på bl. a. snabb produktutveckling, hög kvalitet och samplanering av produktionen anspråken på även de mindre företagens förmåga till teknisk förnyelse. Mot bl. a. denna bakgrund har på uppdrag av industridepartementet en översiktlig utvärdering gjorts av inriktningen av det statliga stödet till teknisk förnyelse inom verkstadsindustrin. Utvärderingen har remissbehandlats.

Det är främst inriktningen av verksamheterna vid STU och SIND som har behandlats i utvärderingen. Det sker mot en bakgrund av den svenska verkstadsindustrin i ett internationellt perspektiv. Genom statistiska jämförelser visas bl. a. att den tekniska nivån i den svenska verkstadsindustrin är hög i fråga om produktionsteknik men jämförelsevis låg när det gäller produkterna. Härigenom främjas en effektiv produktion av produkter med

i stort sett etablerade priser snarare än introduktion av nya avancerade produkter med högre förädlingsvärde. Det förhållandet bör ses mot bakgrund av att de marknader som tekniskt avancerade produkter riktar in sig mot ofta har en särskilt snabb utveckling och därigenom betydelse för den ekonomiska tillväxten. Samtidigt påvisas i utvärderingen att en stor del av verkstadsföretagens forskning och utveckling går till förbättring av gamla processer och produkter, inte till framtagning av nya, och att STU:s och SIND:s insatser framför allt går till utveckling och spridning av produktionsteknologi. Utvärderaren rekommenderar en förskjutning av insatserna i riktning mot produktförnyelse och mot spridning av produktteknik. Vidare rekommenderas att en särskild genomgång görs av behov av och förutsättningar för statliga insatser av teknikpolitiskt slag inom verkstadsområdet.

Remissinstanserna: Efter remiss har yttranden över utvärderingen lämnats av SIND, STU, Institutet för verkstadsteknisk forskning (IVF), Sveriges Mekanförbund, Svensk Industriförening, Småföretagens Riksorganisation och Svenska Metallindustriarbetareförbundet. I fråga om utvärderingens allmänna slutsatser redovisar remissinstanserna olika bedömningar, och flera synpunkter ges på hur det statistiska materialet kan tolkas. Sålunda anför *STU* att utvärderingen inte kan användas som grund för inriktningen av framtida insatser medan *Mekanförbundet* anser att den i stort ger en god bild av problem, möjligheter och behov inom verkstadsindustrin.

I fråga om avvägningen av insatser mellan produktionsteknik och produktteknik instämmer *SIND* med utvärderarens rekommendation om att svensk industri bör satsa mer på produktutveckling, fastän detta är en företagsspecifik process som i mindre grad kan påverkas av statliga insatser. *STU* menar att gränsen mellan de båda områdena inte är klar och *IVF* att ökade insatser för produktteknik är motiverade men inte på bekostnad av dem för produktionsteknik. *Svensk Industriförening* delar utvärderingens synpunkter på avvägningar mellan insatser i fråga om produktions- och produktteknologi. Även *Metallindustriarbetareförbundet* ansluter sig till utvärderingens rekommendationer.

SIND och *Metallindustriarbetareförbundet* påpekar att arbetskraftssituationen inför 1990-talet och kraven på stimulans och meningsfullhet i arbetsuppgifterna ger starka motiv för teknisk utveckling inom verkstadsbranscherna. *IVF* och *Småföretagens Riksorganisation* understryker vikten av tekniksprid ning som medel för teknikförsörjning.

I fråga om en rekommendation i utvärderingen att inrätta en särskild arbetsgrupp med uppgift att utforma förslag till inriktning och organisation av den svenska teknikpolitiken inom verkstadsindustriområdet tillstyrker *SIND, IVF, Svensk Industriförening, Småföretagens Riksorganisation* och *Metallindustriarbetareförbundet. STU* reser inga invändningar, medan *Mekanförbundet* förordar en annan uppläggning i förening med samordnade utvecklingsinsatser.

Materialområdet omfattar basteknologier av stor betydelse för den tekniska och industriella utvecklingen, inte minst inom verkstadsbranscherna. Nya och förbättrade material är i många fall en förutsättning för höjda

prestanda och konkurrenskraftig tillverkning av såväl etablerade som nya industriprodukter.

SIND har på regeringens uppdrag utrett vad nya, avancerade material kan betyda för den svenska verkstadsindustrin. Utredningen konstaterar bl. a. att särskilda insatser behövs för att underlätta för industrin att utnyttja de möjligheter till stärkt konkurrenskraft som dessa nya material kan erbjuda.

Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) har på olika sätt uppmärksammat materialfrågornas betydelse. IVA beskriver i en rapport bl. a. hur utveckling av material i sin tur berör hela produktutvecklingskedjan och att utvecklingsinsatser inom materialområdet bör prioriteras med utgångspunkt i nyttoaspekten.

Även STU har tidigt identifierat materialtekniken som ett viktigt område för industrins framtida konkurrenskraft. STU:s stöd till materialteknik uppgår för närvarande till drygt 100 milj. kr. per år. Stödet till forskning och utveckling inom materialteknik lämnas inom ramprogram för kunskapsutveckling, allmänna program, insatsområden samt bidrag till kollektiv forskning. Resurserna har hittills varit koncentrerade till konventionella områden som exempelvis stål, metaller samt trä och träbaserade material. Satsningarna på nya, okonventionella material har varit tämligen blygsamma. Begränsade förstärkningar har kunnat göras inom främst keram och polymerområdena.

STU har tillsammans med tolv andra myndigheter utarbetat ett gemensamt förslag till en större, sammanhållen satsning inom det materialtekniska området. Förslaget belyser materialtekniska utvecklingstrender inom olika teknikområden, forskning och utbildning inom materialteknik samt den svenska industrins position i ett materialtekniskt perspektiv.

Förutom sådana industriella utvecklingsinsatser inom materialteknik som jag här förordat inom ramen för ett verkstadstekniskt utvecklingsprogram vill jag nämna det förslag till en ny arbetsform inom det materialtekniska och materialvetenskapliga området kallad "tvärvetenskapliga konsortier" som STU och naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) har lagt fram. Regeringen har i prop. 1989/90: 90 om forskning närmare redogjort för detta. Jag vill emellertid även här i korthet beröra förslaget eftersom det avser ett långsiktigt forskningsinriktat komplement till de materialtekniska utvecklingsinsatserna inom ett verkstadstekniskt program. Med ett konsortium avses i förslaget en långsiktig men tidsbegränsad tvärvetenskaplig gruppering inom högskolan med geografisk tyngdpunkt i en eller i några fall flera högskolenheter. Från forskarsamhället har inte mindre än 75 förslag till teknikområden att bilda konsortier kring inkommit. Bland dessa har STU och NFR valt ut elva efter en omfattande bedömningsprocess. Förslaget kan dessutom ses som en form av "tekniksprídning" på tvären över olika högskolediscipliner.

Ett flertal av de remissinstanser som har yttrat sig över STU:s anslagsframställning, bl. a. försvarets materielverk, universitets- och högskoleämbetet, NFR och Sveriges Industriförbund, har i fråga om förslaget till materialtekniska insatser understrukit betydelsen av forskning och utveckling inom området.

Skälen för mitt förslag: Den internationella teknikutvecklingen gör det angeläget att säkerställa att de svenska verkstadsföretagen kan utnyttja alla möjligheter som denna utveckling erbjuder att öka produktiviteten och därmed konkurrenskraften. De svenska verkstadsföretagens starka ställning kan, mot bakgrund av vad jag har anfört i det föregående, befaras något ensidigt bero på effektiv produktionsteknik, medan möjligheterna att använda ny teknik i utveckling av avancerade produkter och att anamma ny teknik i mindre verkstadsföretag inte utnyttjas tillfullo. Jag vill därför förorda att kompletterande statliga insatser görs för att snabbt finna nya vägar att stimulera användningen av ny teknik – särskilt informationsteknologi – inom verkstadsindustrin.

Verkstadsbranschernas teknikutveckling sammanhänger på flera viktiga delområden ömsesidigt med utnyttjandet av nya material. Materialteknisk kompetens och förmåga att rätt utnyttja moderna material vid konstruktion och tillverkning blir i många fall avgörande för konkurrensförmågan. Jag förordar därför att ett verkstadstekniskt program även omfattar sådana utvecklingsinsatser inom materialområdet som har föreslagits så att projekturvalet kan ske med direkt beaktande av materialens möjliga användning inom industriell produktion.

De nu berörda möjligheterna och problemen är särskilt påtagliga för företag som arbetar som underleverantörer. Dessa bör enligt min mening vara speciellt uppmärksammade som målgrupp för insatserna.

Insatserna bör genomföras som industriella utvecklingsprojekt inom ramen för ett särskilt, tidsbegränsat program och enligt en klart formulerad och redovisad strategi som bygger på de förutsättningar som ges av den internationella teknikutvecklingen, verkstadsbranschens struktur och teknikläge i Sverige och övriga statliga teknikstödjande insatser inom området. Utformningen av en strategi och det successiva genomförandet bör ske i samverkan med företrädare för verkstadsindustribranscherna. Vid utformningen bör underleverantörernas problem och de mindre företagens teknikförsörjningsbehov särskilt beaktas.

Som jag senare kommer att redovisa (avsnitt 5.5.2) har erfarenheter från genomförandet av teknikprogram av förevarande slag med medverkan från industrisidan utvunnits genom utvärderingar av de tidigare mikroelektronik- och informationsteknologiprogrammen. Dessa erfarenheter kan och bör tas till vara vid utformning och genomförande av verkstadsteknikprogrammet.

För programmets finansiering från den statliga sidan beräknar jag ett årligt behov av 50 milj. kr. Det ankommer på regeringen att besluta närmare om formerna för att genomföra programmet.

5.5.2 Informationsteknologi

Det nationella informationsteknologiprogrammet (IT-programmet) initierades under år 1987 efter beslut av riksdagen (prop. 1986/87: 74, NU 30, rskr. 271) med syfte att vidmakthålla och stärka den informationsteknologiska kompetensen och att härigenom minska vårt beroende av omvärlden på detta område samt att främja en god användning av informationstekno-

login. Programmet har under budgetåren 1987/88 – 1989/90 bl. a. tillförts 495 milj. kr. av statliga medel för industriella utvecklingsprojekt. För att planera, leda, låta genomföra och följa upp de industriella utvecklingsprojekten (IT4) inom programmet har regeringen inrättat delegationen för industriell utveckling inom informationsteknologiområdet (IT-delegationen). Delegationen har utarbetat en strategi för sin verksamhet, där prioriterade områden anges mot bakgrund av förutsättningar och behov i Sverige, sett i ett internationellt sammanhang. Inom de olika områdena har utvecklingsprojekt initierats genom avtal mellan staten och industriföretag, varvid den statliga finansieringsandelen uppgår till högst hälften. Sammanlagt har projekt nu initierats så att de anvisade statliga medlen via STU och FMV samt från televerket i huvudsak har fördelats. Merparten av utvecklingsprojekten planeras vara slutförda vid mitten av år 1992.

IT-delegationen har låtit genomföra en oberoende utvärdering av utvecklingsdelens (IT4) igångsättande, organisation och prioriteringar. Utvärderarna har i sin rapport angivit att IT-programmets utvecklingsverksamhet är en riktig satsning med hänsyn till landets förutsättningar och behov, sett i ett internationellt sammanhang, och att prioriteringarna av projekt inom de olika huvudområdena har varit lämpliga.

IT-delegationen har i en skrivelse hösten 1989 till regeringen överlämnat synpunkter på den informationsteknologiska utvecklingen i Sverige. Skrivelsen har remissbehandlats. I skrivelsen fäster delegationen bl. a. uppmärksamheten på ett betydande och växande underskott i handelsbalansen inom IT-området som ett tecken på att omvärldsberoendet håller på att öka. Delegationen rekommenderar att Sverige deltar i EG:s forsknings- och utvecklingsprogram på programnivå, understryker behovet av insatser för att främja effektiv användning av IT samt pekar på de krav som ställs på utbildnings- och forskningsresurserna och på att försvarsindustrin har begränsade möjligheter att delta i det internationella forsknings- och utvecklingssamarbetet för att den vägen säkerställa sin tillgång till avancerat IT-kunnande. Delegationen efterlyser vidare en mekanism för att möjliggöra koordinering och omvärldsbevakning som grund för statliga insatser inom hela IT-området.

Remissyttranden över IT-delegationens skrivelse har inkommit från överbefälhavaren (ÖB) gemensamt med försvarets materielverk (FMV), överstyrelsen för ekonomisk beredskap (ÖCB), byggnadsstyrelsen, statens lantmäteriverk, STU, statskontoret, statens vattenfallsverk, Sveriges Mekanförbund, Sveriges Industriförbund, Svensk Industriförening och Mikroelektronik Centrum i Linköping (MEC).

Remissorganen understryker och kompletterar IT-delegationens påpekanden och rekommendationer. I fråga om vårt internationella beroende på IT-området och handelsstatistikens vittnesbörd härom delar *ÖB/FMV*, *ÖCB* och *statskontoret* den oro som delegationen uttrycker, och de tillstyrker en närmare utredning i frågan. Betydelsen av att delta i Europasamarbetet inom forsknings- och utvecklingsområdet understryks av *FMV/ÖB*, *ÖCB*, *STU*, *Mekanförbundet* och *MEC*.

Behovet av en samordningsmekanism för olika former av insatser för att främja IT-kompetensen bejakas av bl. a. *ÖB/FMV*, *STU*, *statskontoret* och

Industriförbundet. En nationell strategi för området, grundad på en utredning av den industriella kompetensens utveckling, efterfrågas av ÖB/FMV.

Vissa av remissorganen, bl. a. *Industriförbundet*, understryker också vikten av högre utbildning och forskning inom IT-området av tillräcklig bredd. Att även andra åtgärder än forsknings- och utvecklingsstöd bör finnas med i bilden, t. ex. vad gäller offentlig upphandling, riskkapitalförsörjning och tekniskspridning, framhålls även, bl. a. av *Svensk Industriförening*, som också understryker de mindre företagens problem vad gäller teknikförsörjning.

Synpunkter som i huvudsak ansluter sig till vad som framförts av IT-delegationen och remissinstanserna har även anförts av en till IT4 knuten referensgrupp för lokala, regionala och branschvisa intressen och för enskilda företag.

För de resultat som har vuxit fram inom IT-programmet är det givetvis önskvärt att någon eller några aktörer tar över i riktning mot praktisk tillämpning, t. ex. i kommersiellt utnyttjande. Mekanismerna för detta varierar mellan olika slag av resultat, och i en del fall är statliga insatser motiverade. Som exempel kan nämnas att IT-delegationens stöd till det europeiska IT-samarbetsprogrammet inom EUREKA på biltrafikområdet, Prometheus, genom regeringsuppdrag till transportforskningsberedningen följs av ett myndighetssamarbete i fråga om främst utveckling av IT-system i vägnätet, medan utveckling på fordonssidan förutsätts ske inom industrin i kontakt med de berörda myndigheterna.

IT-programmet har föregåtts av det nationella mikroelektronikprogrammet (NMP), som avslutas under budgetåret 1989/90. NMP har utvärderats på uppdrag av industridepartementet, i första hand vad avser programdelen industriell utvecklingsverksamhet. Utvärderingen noterar goda tekniska resultat från utvecklingsprojekten, särskilt inom områden av betydelse för vissa tillämpningsområden där svensk informationsteknikindustri har en stark ställning. Spridningen av resultaten till olika kategorier av företag, där elektroniska komponenter kommer att spela en viktig roll för produktutvecklingen, har varit mindre framgångsrik.

De industriella utvecklingsprojekten inom NMP, NMP4, har initierats av programrådet för industriell utveckling inom mikroelektroniken (PRIM). PRIM har under hösten 1989 förutom den årliga verksamhetsberättelsen överlämnat en skrivelse med NMP4:s erfarenheter och rekommendationer. PRIM bedömer bl. a. att Sveriges internationella beroende inom mikroelektronikområdet ökar, och att det ankommer på samhället att bedöma om detta är en utveckling som skall accepteras eller om det är befogat med särskilda näringspolitiska åtgärder för att stödja IT-verksamheten inom landet. PRIM lämnar i sammanhanget konkreta rekommendationer, bl. a. att staten och industrin snarast bör ta upp en dialog om inriktning och utformning av framtida forsknings- och näringspolitik inom mikroelektronikområdet. Denna diskussion bör enligt PRIM också omfatta små och medelstora företag samt industrin utanför IT-området.

Jag finner mot bakgrund av skrivelsen från IT-delegationen och remissbehandlingen av denna, utvärderingarna av IT4 och NMP4 samt skrivel-

sen från PRIM att en uppföljning, bevakning och diskussion av läge och utvecklingstendenser inom IT-området samt åtgärder från statens sida är väl motiverade även sedan de nämnda organen i huvudsak har genomfört sina uppgifter i fråga om projektverksamhet. Frågan om vår teknologiska kompetens bör därvid ses i ett brett perspektiv, omfattande även bl. a. förutsättningar och drivkrafter för att exploatera och marknadsföra resultat av FoU-verksamhet. Vid beskrivningar och behandlingen av dessa frågor är allsidighet, analys och överskådlighet mera väsentlig än hög detaljeringsgrad i det inhämtade underlagsmaterialet. Jag avser att återkomma till regeringen med förslag om ett särskilt utredningsuppdrag.

5.6 Insatser för den tekniska infrastrukturen

Teknisk infrastruktur är ett viktigt begrepp för Sverige som industriland. Den del av den tekniska infrastrukturen som hör till näringspolitiken omfattar

- resurser för teknisk provning och kontroll,
- resurser för standardisering och immaterialrättsliga ändamål (patent) och
- resurser för insamling, behandling, värdering och spridning av information om teknik.

Den västeuropeiska utvecklingen i samband med genomförandet av den inre marknaden har stor betydelse också för vår tekniska infrastruktur. Oavsett utgången av de förhandlingar om ett närmande mellan EFTA och EG som nu inleds måste vi anpassa oss till den tekniska infrastruktur som håller på att byggas upp inom EFTA- och EG-länderna med de möjligheter men även problem som detta innebär för vårt land.

Uppbyggandet av harmoniserade system inom Västeuropa för provning och kontroll, såväl frivillig som obligatorisk, är en förutsättning för förverkligandet av ett fritt varuflöde.

Ett långsiktigt och systematiskt arbete för att förbättra kvaliteten på varor och tjänster är av avgörande betydelse för att stärka vår ekonomi och för att skapa utrymme för bibehållen och ökad välfärd. I det system för provning och kontroll ("The Global Approach") som EG-kommissionen har föreslagit finns ett grundläggande tänkesätt om ett kontrollsystem som främjar kvalitetstänkandet i industrin. Här har de framtagna standarderna för kvalitetssäkring en betydelsefull roll.

För att bidra till en kontinuerlig och långsiktig kvalitetsutveckling i alla delar av det svenska samhället har regeringen i propositionen om forskning föreslagit ett kollektivforskningsinstitut för kvalitetsutveckling som en samlande resurs för kvalitetsfrågor.

5.6.1 Standardisering och certifiering

Standardiseringens nya roll och ökade betydelse

Standardiseringsverksamhet har mycket stor betydelse för samhället. När det exempelvis gäller industri och handel har standardiseringen fått en central roll i arbetet med att åstadkomma fri rörlighet för varor och tjänster över nationella gränser.

En standard är principiellt sett en frivillig överenskommelse, som tas fram i samverkan mellan olika intressenter. Ursprungligen har standardisering tillkommit för att tillgodose näringslivets behov. Standardiseringens betydelse har under senare år ökat för myndigheter och andra offentliga organ. Det beror på att standarder i ökande omfattning utnyttjas för att harmonisera tekniska regler – också i de delar dessa har betydelse för skydd av liv, hälsa och miljö – mellan olika länder.[1]

Ett svenskt deltagande i det västeuropeiska integrationsarbetet betyder att föreskrifts- och kontrollverksamheter som i Sverige traditionellt har legat inom myndighetssfären i viktiga avseenden kan komma att bedrivas inom standardiseringen. Skillnaden bör dock inte överdrivas. Standarder har redan tidigare i många fall anknutits till myndighetsföreskrifter och den praktiska skillnaden är liten om föreskriften och standarden överensstämmer i sak. Det betydelsefulla med en bundenhet till det västeuropeiska regelsystemet är inte reglernas formella karaktär utan att möjligheten till nationella särregler minskar.

Det är alltså viktigt att myndigheter följer och vid behov deltar i standardiseringsarbete även utanför Sverige. Motsvarande gäller också andra intressenter t.ex. konsumenter och fackliga representanter, som enligt nuvarande ordning har inflytande över tillkomsten av föreskrifter och som nu kommer i en ny situation när för säkerheten viktiga regler istället utarbetas i standardiseringsorganen. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att huvuddelen av standardiseringsarbetet gäller områden som har industriell tillämpning med ringa betydelse för säkerheten.

Svensk standardisering

För svensk nationell standardisering och för medverkan i internationell och regional standardisering svarar ett antal svenska standardiseringsorgan. Centralorgan för svensk standardisering är SIS-Standardiseringskommissionen i Sverige, som bl.a. har att främja utarbetandet av, fastställa och utge svensk standard samt verka för att denna används inom såväl offentlig verksamhet som i näringslivet. SIS är inte ett statligt organ utan en fristående ideell förening vars stadgar dock är fastställda av staten.

Finansieringen av standardiseringsorganens verksamhet sker genom kontantinsatser från näringslivet, allmänt statsanslag (för närvarande 60 % av näringslivets bidrag året före bidragsåret), uppdragsmedel från statliga myndigheter, forskningsmedel, nordiska fondmedel samt försäljningsintäkter. Standardiseringsorganen omsatte år 1989 omkring 120 milj. kr.

Det reella standardiseringsarbetet sker i över 700 kommittéer och arbetsgrupper i Sverige och avser i väsentlig grad medverkan i europeisk och global standardisering samt överföring av resultaten till svensk standard. Utan kostnad för standardiseringsorganen arbetar totalt över 5 000 svenska experter från näringsliv, förvaltning, forskning, fackliga organisationer och andra intressenter i dessa grupper. Kostnaderna för dessa experters medverkan beräknas till omkring 500 milj. kr./år. Statens del av denna kostnad är ca 100 milj. kr./år.

[1] En relativt utförlig beskrivning av det samlade frågekomplexet kring standardisering, provning, kontroll m.m. i perspektiv av framför allt EFTA/EG-samarbetet finns i prop. 1988/89: 60.

Standardisering medför stora kostnadsbesparingar för företag och samhälle. Studier visar att den ekonomiska besparingseffekten av standardisering uppgår till flera gånger de nedlagda kostnaderna.

Utredning om statens roll i standardiserings-verksamheten m. m.

Mot bakgrund av vad jag nu anfört tillkallades i november 1988 med stöd av regeringens bemyndigande en särskild utredare, förbundsordförande Nils G. Åsling, för att utreda vissa frågor i anslutning till standardiseringsverksamheten i Sverige (Dir. 1988:56). Huvuduppgifterna var att göra en bedömning av statens och andra intressenters roll i standardiserings- och certificeringsverksamheterna samt att föreslå lämpliga former för statens och de andra intressenternas medverkan och statens stöd till standardiseringsverksamheten.

Utredningen, som antog namnet SISU-utredningen, avlämnade i maj 1989 betänkandet (SOU 1989:45) Standardiseringens roll i EFTA/EG-samarbetet.

Utredarens förslag har remissbehandlats. En sammanställning av remissvaren, där också utredarens förslag i huvudsak framgår, finns i *underbilaga 1.1.*

Landsorganisationen i Sverige (LO) har i skrivelse till regeringen i december 1988 tagit upp finansieringen av deltagande i standardiseringsarbete inom ergonomiområdet.

Statens roll i standardiseringen

Sammanfattning och bedömning: Staten bör bidra till standardiseringen mot bakgrund av

- standardiseringens betydelse för näringslivets effektivitet och internationella konkurrenskraft,
- standardiseringens roll i det internationella och europeiska harmoniseringsarbetet,
- statens specifika ansvar när det gäller medborgarnas skydd för liv, hälsa, miljö och egendom och tillkomsten av standard inom dessa och allmänt övergipande och grundläggande områden,
- standardiseringens betydelse för minskat behov av myndighetsreglering,
- standardiseringens betydelse för tillämpningen av forskningsresultat och teknisk utveckling,
- standardiseringens besparingseffekter för förvaltning och produktion,

Staten bör lägga fast tydliga kriterier för styrningen av sitt bidrag till standardiseringen, verka för att standardiseringsverksamheten bedrivs effektivt samt vidta åtgärder för att koordinera det statliga deltagandet i standardiseringsverksamheten.

Utredarens förslag: Standardiseringsverksamheten har fått en ökad betydelse bl. a. till följd av arbetet med EG:s inre marknad. Detta kräver en kraftsamling från intressenterna både vad gäller pengar och de bästa experterna. Näringslivet skall även i framtiden ha huvudansvaret för prioriteringen av standardiseringsverksamheten. Om staten skall öka sitt bidrag till standardiseringen bör krav ställas på standardiseringsorganen att arbe-

ta mot de standardiseringspolitiska mål som staten ställer upp. En samordning av den statliga standardiseringsverksamheten föreslås.

Remissinstanserna: I stort sett samtliga remissinstanser instämmer i utredarens analys av standardiseringens nya och ökade betydelse. Remissinstanserna instämmer också i kravet på en kraftsamling inför Europaharmoniseringen.

Bakgrund till min bedömning: Den svenska standardiseringsverksamheten har, sedan nuvarande statsbidrag infördes för drygt 20 år sedan, successivt vuxit i omfattning. Det beror på den snabba ekonomiska tillväxten och den fortgående specialiseringen inom industri, handel och förvaltning.

Under de närmaste åren bedöms behovet av nya standarder att bli större än under tidigare år. De framtida standarderna bedöms också få större teknisk, ekonomisk och social betydelse än tidigare. Orsakerna till detta är främst det accelererande västeuropeiska integrationsarbetet och därmed sammanhängande krav på inflytande från nya intressenter i standardiseringen.

I Sverige har vi en väl fungerande organisation av standardiseringsverksamheten som också internationellt har nått goda resultat. Svensk standardisering har emellertid inte haft resurser att helt följa den dynamiska utvecklingen i Europa. Sverige har i motsats till inom den globala standardiseringen få sekretariat för tekniska kommittéer i den europeiska standardiseringen. Detta skall ses mot bakgrund av att EG-länderna kraftigt ökat sina satsningar på standardiseringen och med mycket gott resultat deltar i kapplöpningen om sekretariatsansvar. Det är viktigt för Sverige att aktivt delta i arbetet med att utforma de Europastandarder som vi sedan är skyldiga att införa och att i detta arbete bidra med bl. a. svenskt säkerhetstänkande.

Som framgår av SISU-utredningen är ett stort antal statliga representanter engagerade i nationellt och internationellt standardiseringsarbete. För att uppnå ett effektivt statligt agerande anser jag att industridepartementet bör ha ett samordningsansvar för det statliga deltagandet i standardiseringsverksamheten. Viktiga uppgifter i detta är att inom den statliga sektorn öka förståelsen för standardiseringens strategiska betydelse och att få till stånd erfarenhetsutbyte mellan olika områden. Hur man vill medverka i och påverka standardiseringen på ett visst område avgörs bäst av de myndigheter som verkar på området. Det är emellertid viktigt att möjligheten till samverkan och utnyttjande av varandras erfarenheter tas till vara.

Förslag om ny finansieringsmodell samt ökat bidrag till standardiseringen

Mitt förslag: Det statliga stödet till standardiseringen skall ökas. Bidraget till SIS bör ges i form av

- ett allmänt bidrag som utgör 50% av vad näringslivet, kommuner, landsting, affärsverk och statliga myndigheter med uppdragsfinansierad verksamhet beräknas satsa på standardiseringen samma år som bidraget utgår, dock högst 30 milj. kr./år i 1989 års penningvärde. Näringslivets och de andra intressenternas prioriteringar styr användningen av medlen,
- ett målrelaterat bidrag som skall användas till standardiseringsprojekt som rör säkerhet, arbetsmiljö, konsumentskydd och miljöskydd, vilka bidrar till att uppnå ett Västeuropa utan gränser.

Nuvarande finansieringsmodell

Statsanslaget beräknas fr. o. m. budgetåret 1966/67 på ett sådant sätt att det skall utgöra 60% av näringslivets kontantinsatser till verksamheten. Fr. o. m. budgetåret 1982/83 beräknas dessa 60% på näringslivets bidrag året före bidragsåret (jfr prop. 1982/83: 100 bil. 14, s. 244, NU 39, rskr. 373). Intressenternas prioriteringar styr helt användningen av medlen. För innevarande budgetår uppgår bidraget till 20,5 milj. kr.

Till detta skall läggas anslag och uppdragsmedel från statliga verk, myndigheter och forskningsråd som sammanlagt under år 1989 har beräknats till 13,8 milj. kr.

Utredarens förslag: Det statliga stödet ges i form av dels ett allmänt stöd, dels ett målrelaterat särskilt stöd. Det allmänna stödet utgår med 50% av vad näringslivet, kommuner, affärsverk och uppdragsfinansierade myndigheter beräknas satsa på svensk standardisering, dock högst med 30 milj. kr./år i 1989 års penningvärde. Det målrelaterade stödet utgår med 30 milj. kr./år. Myndigheternas bidrag till standardiseringen skall ingå i det målrelaterade stödet. Beträffande det målrelaterade stödets inriktning överensstämmer utredarens förslag med mitt.

Remissinstanserna: De flesta myndigheterna är positiva till modellen. SIS och näringslivets organisationer vill behålla 60%-satsen för det allmänna bidraget. Betydelsen av att myndigheterna lämnar bidrag utöver det målrelaterade bidraget påtalas. I förslagen om det målrelaterade stödets prioriteringar instämmer remissinstanserna. Vissa andra sakområden föreslås också bli prioriterade t. ex. kvalitet, transporter, sjukvårdsområdet.

SIS anslagsframställning

SIS har i sin anslagsframställning samt i en komplettering av denna i december 1989 beträffande det allmänna bidraget yrkat på bidrag till standardiseringen för budgetåret 1990/91 med totalt 53,4 milj. kr. utgående från utredarens förslag om ny finansieringsmodell samt ett särskilt anslag på 0,5 milj. kr. för att kunna upprätthålla exportfrämjande bilateralt samarbete med Sovjetunionen och Folkrepubliken Kina.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare nämnt har statens bidrag till standardiseringen huvudsakligen styrts av näringslivets prioriteringar. Näringslivet skall enligt min uppfattning även i fortsättningen ha huvudansvaret för prioriteringen av större delen av standardiseringsarbetet efter-

som detta gäller områden som har en ren industriell tillämpning.

Standardiseringen har fått en ökad betydelse för frågor som mer specifikt rör statens ansvarsområde och mitt förslag innebär en väsentlig ökning av det statliga bidraget. I likhet med utredaren anser jag dock att en modifiering av bidragsmodellen bör göras så att bidragsprocenten för det allmänna stödet minskas från 60 till 50% av näringslivets bidrag till standardiseringen. I basen för beräkningen av stödet bör även bidrag från affärsdrivande verk, kommuner, landsting och uppdragsfinansierade myndigheter inräknas.

Jag vill emellertid med hänvisning till vad jag nyss sagt om den ökade betydelse som standardiseringen fått för harmonisering av tekniska regler i Europa samt för skyddet av liv, hälsa och miljö, föreslå ett nytt målrelaterat bidrag till standardiseringen. Bidraget, som skall fördelas av SIS, skall användas till standardiseringsprojekt som rör säkerhet, arbetsmiljö, konsumentskydd och miljöskydd, vilka bidrar till att uppnå ett Västeuropa utan gränser. Det bör ankomma på regeringen att utfärda närmare bestämmelser för bidragets användning.

Till skillnad från utredningen anser jag ifråga om det målrelaterade stödet att myndigheternas bidrag till standardiseringsprojekt inte bör ingå i detta stöd. Myndigheterna bör även i fortsättningen själva få besluta om vilka standardiseringsprojekt som man vill stödja ekonomiskt. En större samordning av myndigheternas insatser för standardiseringen bör dock eftersträvas.

Jag föreslår följande bidrag till standardiseringen för budgetåret 1990/91:

Allmänt bidrag (50% av 44,7 milj. kr.)	22,3 milj. kr.
Justeringspost beroende på skillnad mellan budgeterat och faktiskt näringslivsbidrag bå 1988/89	0,5 milj. kr.
Målrelaterat bidrag	9,4 milj. kr.
Summa	32,2 milj. kr.

Detta innebär en ökning av anslaget med 11,7 milj. kr. jämfört med innevarande budgetår.

Jag anser att den verksamhet som bedrivs inom ramen för de bilaterala regeringsavtal som ingåtts om ekonomiskt, industriellt och tekniskt-vetenskapligt samarbete är värdefull. Samarbetsavtalens tillämpning följs regelbundet upp. Jag avser att närmare bereda standardiseringsarbetets roll inom avtalen med Sovjetunionen och Folkrepubliken Kina.

Min bedömning: Inom SIS bör inrättas ett konsumentråd och ett arbetsmiljöråd. Rådens resp. ordförande samt övriga ledamöter bör utses av SIS styrelse efter förslag från konsumentverket resp. arbetarskyddsstyrelsen. De båda rådens ordförande bör ingå i SIS styrelse. Rådens syfte skall vara att stärka konsumenternas och arbetstagarnas deltagande i standardiseringsverksamheten samt höja medvetenheten om konsument- och arbetsmiljöfrågornas betydelse i det tekniska standardiseringsarbetet. Verksamheten bör utvärderas efter två år.

Nya intressenter

Utredarens förslag: För att främja nya intressenters deltagande i standardiseringsarbetet vidtas följande: Ett konsumentråd inrättas inom SIS. Antalet fackliga företrädare i tekniska kommittéer utökas. Ordlistor tas fram i anslutning till att förslag om ny standard sänds ut. Visst resebidrag till fackliga representanter vid deltagande i internationellt kommittéarbete.

Remissinstanserna: Ett breddat deltagande av konsumenter och fackliga företrädare välkomnas. Formerna för detta deltagande finns det olika uppfattningar om. Förslag finns om ett miljöråd för både yttre och inre miljö. Flera instanser avvisar förslaget om resebidrag för fackliga representanter.

Skälen för min bedömning: En breddad medverkan av företrädare för konsumenter och arbetstagare, men också andra brukare, t. ex. småföretagare och personal från företags inköpsenheter och tillämpning av ett brukarorienterat arbetssätt i standardiseringen anser jag ägnat att vitalisera standardiseringsarbetet och höja kvaliteten på framtida standarder.

Ökat konsumentinflytande

Inom det globala standardiseringsorganet ISO har man sedan år 1977 en särskild kommitté COPOLCO (Committee on Consumer Policy) för vägledning i konsumentfrågor. EG-kommissionen har anmodat sina medlemsländer att befrämja konsumentdeltagande i standardiseringen och EFTA har också antagit en rekommendation om konsumentinflytande på europeisk standardisering. Jag har erfarit att det europeiska standardiseringsorganet CEN på svenskt initiativ bereder frågan om inrättandet av ett konsumentråd. I Norden har konsumentministrarna uttalat att de avser verka för ett ökat konsumentinflytande i standardiseringsarbetet.

Ökad facklig medverkan

Behovet av facklig insyn och medverkan i standardiseringen har ökat under senare år i och med det accelererande västeuropeiska integrationsarbetet och den därmed sammanhängande modellen att arbetarskyddsstyrelsen i ökad utsträckning hänvisar till standarder i sitt föreskriftsarbete. De europeiska standardiseringsorganens CEN och CENELEC generalförsamlingar har rekommenderat sina medlemsländer att på nationell nivå främja fackföreningsrörelsens deltagande i standardiseringsarbetet.

Jag delar inte utredarens uppfattning att det redan idag finns en så betydande facklig medverkan i det tekniska kommittéarbetet att några organisatoriska förändringar inte behöver genomföras och anser därför att ett särskilt råd för arbetsmiljöfrågor behövs inom SIS.

När det gäller utredarens förslag om resebidrag till fackliga representan-

ter anser jag att man inte skall rubba den inom standardiseringsarbetet rådande principen att resekostnader för de som deltar i standardiseringsarbetet betalas av de intressenter som ställer experter till förfogande. Det är ca 5 000 experter som deltar i nationellt och internationellt standardiseringsarbete.

Utredaren har konstaterat att språksvårigheter hindrar fackliga representanters deltagande i internationellt standardiseringsarbete. De av utredaren föreslagna ordlistorna är ett sätt att minska språksvårigheterna. En annan väg är att genom språkutbildning höja de fackliga ledamöternas kompetens. Utredaren har föreslagit att de s. k. MBL-medlen skulle kunna tas i anspråk för informations- och utbildningsinsatser i anslutning till standardiseringen. Jag har erfarit att arbetsmarknadsministern avser återkomma till regeringen med förslag om användning av medel från arbetsmiljöfonden till de fackliga organisationernas deltagande i standardiseringsarbete.

Rådens arbetsuppgifter

Konsumentverket och arbetarskyddsstyrelsen har nyckelroller inom sina arbetsområden och det är viktigt att dessa myndigheter får möjligheter att påverka de föreslagna rådens närmare arbetsuppgifter så att onödigt dubbelarbete undviks. Som jag nämnde tidigare skall rådens huvudsyfte vara att stärka intressenternas medverkan i det tekniska kommittéarbetet och att höja medvetenheten om behov av standardisering inom konsument- och arbetsmiljöområdena. Råden bör ha en bred sammansättning. Som jag tidigare nämnde skall konsumentverket och arbetarskyddsstyrelsen lämna förslag till rådens sammansättning. Övriga viktiga uppgifter för råden bör vara att utarbeta planer för användning av det målrelaterade bidraget, se till att konsument- och arbetstagarintressena är väl representerade i olika standardiseringsprojekt, ge information om brukarkrav samt delta i internationellt samarbete. SIS skall förse råden med sekretariatsresurser. När det gäller användningen av det målrelaterade bidraget anser jag att rådens syften spelar en väsentlig roll.

Statens krav på standardiseringsorganen

Min bedömning: Standardiseringsorganen bör strikt och konsekvent tillämpa hittillsvarande allmänna principer för standardiseringsarbetets bedrivande. Alla möjligheter till effektivisering av arbetssätt och ledning av standardiseringsverksamheten måste utnyttjas. SIS har en viktig roll och bör medverka till att statens behov av inflytande i standardiseringen bättre tillgodoses.

Utredarens förslag: Det decentraliserade arbetssättet med fristående, till SIS anslutna fackorgan bör behållas. Kraven bör skärpas ifråga om SIS ledning och styrning av verksamheten. Vissa samverkande organ bör inordnas i SIS-familjen. En utredning, om att fler tekniska regler kan ges ut som standard, bör genomföras. Kommittéstrukturen bör anpassas till den internationella strukturen. Gemensam lokalisering för standardiseringsorganen bör vidare undersökas.

Remissinstanserna: Det decentraliserade arbetssättet kommenteras som

mycket ändamålsenligt. Remissinstanserna har också en positiv inställning till samordning av regler och arbetssätt.

Skälen för min bedömning: SIS är en ideell förening med stadgar fastställda av staten. SIS är centralorgan för standardiseringen i Sverige. Åtta fackorgan svarar genom avtal med SIS för standardiseringsarbetet inom sina resp. fackområden. Fackorganen har egen VD, styrelse och fullmäktige. De åtta fackorganen är Byggstandardiseringen, Materialnormcentralen, Svenska Elektriska Kommissionen, Sveriges Mekanstandardisering, Informationstekniska Standardiseringen och SIS-Allmänna Standardiseringsgruppen samt de från årsskiftet nytillkomna SIS-Kran- och hisskommissionen och SIS-Tryckkärlskommissionen.

Standardiseringen i Sverige har genom sitt decentraliserade arbetssätt en organisation som väl tillgodoser det tekniska arbetet och kontakterna med standardiseringsarbetets intressenter, vilka enligt min mening är två av de viktigaste komponenterna i standardiseringen.

Standardiseringen har fått en ny strategisk roll och en ökad betydelse genom de uppgifter EG och EFTA lagt på standardiseringsorganen som ett medel att genomföra ett gemensamt europeiskt samarbetsområde EES. Här finns beställningar på en stor mängd Europastandarder som krävs inför år 1993, vilket arbete kommer att fordra en kraftsamling från alla standardiseringens intressenter. Här finns önskemål på en enhetlig europeisk standardiseringsorganisation (ESO), vilket kräver en samordning av de tre befintliga organisationerna (CEN, CENELEC och ETSI). Denna samordning skall dock tills vidare klaras genom ökat samarbete mellan de tre organisationerna. I uppbyggnaden av ett europeiskt forum för provning och kontroll (European Organisation for Testing and Certification, EOTC) har standardiseringsorganen också en betydelsefull roll. Det är ett stort och ansvarsfullt arbete som lagts på standardiseringsorganen.

Att standardiseringsorganen arbetar på ett effektivt sätt är en förutsättning för det arbete man har framför sig. En samsyn och samordning när det gäller arbetssätt, rutiner och kontakter är då krav som bör ställas på standardiseringsorganen. Jag delar utredarens uppfattning att en samlokalisering av standardiseringsorganen bör effektivisera arbetet men detta är en uppgift som standardiseringsorganen själva bör besluta om. Att svensk standardisering kan visa upp ett samordnat agerande i det internationella arbetet anser jag också vara av mycket stor betydelse för Sverige.

I detta samordningsarbete anser jag att SIS har en viktig roll att fylla. Åtgärder i denna riktning bör kunna avlasta resurser hos fackorganen, som istället kan användas i det tekniska arbetet.

De principer för standardiseringsarbetet som utredaren tagit upp, nämligen frivillighet, öppenhet, brett deltagande, enhetlighet och konsekvens, koppling till den tekniska utvecklingen, objektivitet och saklighet tillämpas redan idag inom standardiseringen. Att dessa principer används strikt och konsekvent är, enligt min uppfattning, en absolut förutsättning för att standardiseringen skall nå goda resultat i samband med dess ökade betydelse.

Även om regeringen faställer stadgarna, är SIS ett självständigt organ

som själv beslutar om sin organisation. De organisationsförändringar inom SIS som jag förordar kräver därför SIS medverkan.

Jag har erfarit att flera av de åtgärder som utredaren tagit upp beträffande standardiseringens organisation redan är under beredning inom standardiseringsorganen.

För att bättre tillgodose statens behov av inflytande i standardiseringen anser jag att SIS bör vidta de åtgärder som krävs för att

- inrätta ett konsumentråd och ett arbetsmiljöråd enligt vad jag har förordat
- ge ordförandena i dessa råd plats i SIS styrelse samt ge regeringen möjlighet att där utse ytterligare en ledamot
- göra en översyn av vilka statliga och andra organ, som skall beredas plats i SIS fullmäktige utan att betala för sitt medlemsskap samt
- den av regeringen utsedda revisorn skall ha rätt att granska effektiviteten i verksamheten dvs. utföra förvaltningsrevision.

Certifiering

Mitt förslag: Lagen om kontroll genom teknisk provning och om mätning kompletteras med ett bemyndigande för statens mät- och provstyrelse (MPR) att även kunna ackreditera certifieringsorgan. Liksom för nuvarande ackreditering av laboratorier skall gälla att verksamheten skall vara behovsstyrd och självbärande samt följa internationella riktlinjer.

Med certifiering avses internationellt en bekräftelse genom ett fristående organ att en produkt, process eller tjänst uppfyller kraven i en standard eller annat regelgivande dokument. En motsvarande bekräftelse av den som själv tillhandahåller produkten m. m. kallas "declaration of conformity" (försäkran om överensstämmelse). En vanlig term med samma innebörd är tillverkardeklaration.

Certifiering omfattar således även sådan offentligrättslig tvingande kontroll som normalt utförs av myndigheter och som, om kontrollen utfaller positivt, utmynnar i ett myndighetsgodkännande. När man på svenska har använt termen certifiering tidigare, har man normalt menat frivillig certifiering i privaträttslig form. En redogörelse för svensk certifieringsverksamhet finns i SISU-utredningens betänkande (SOU 1989:45 s. 41ff).

Allmänna kriterier för organ som certifierar produkter, kvalitetssystem resp. personal finns nu i de europeiska standarderna EN 45011–45013. De standarder i 45000-serien som omnämndes i prop. 1988/89:60 om kontroll genom teknisk provning och om mätning (s.13f) är numera formellt antagna och håller på att överföras till svensk standard.

EG/EFTA-samarbetet

Arbetet med att åstadkomma ömsesidiga godtaganden av provningsresultat och bevis om överensstämmelse har intensifierats under senare år. Frågan har central betydelse för EG/EFTA-samarbetet, och riksdagens

beslut våren 1989 i anledning av prop. 1988/89:60 (NU 15, rskr. 143) hade främst detta som bakgrund. Frågan är dock även aktuell inom GATT och i det nordiska programmet för avveckling av tekniska handelshinder.

En redogörelse för provning och kontroll inom EG samt EG/EFTA-samarbetet inom detta område finns i prop. 1988/89:60 (s.18–21). Av grundläggande betydelse för detta samarbete är att EFTA har antagit en policy som nära ansluter till EG:s synsätt.

Under det senaste året har situationen klarnat ytterligare vad gäller den framtida organisationen av provning och kontroll inom Västeuropa. EG har i december 1989 tagit ett viktigt principbeslut om provning och certifiering. EG-kommissionen har också våren 1989 lagt fram ett principförslag om den framtida europeiska infrastrukturen för provning och certifiering. När nu EG och EFTA har enat sig om att gå vidare i samarbetet med sikte på bl. a. fri cirkulation av varor inom EES-området, blir EG:s åtgärder självklart av stor betydelse även för Sverige och övriga EFTA-länder.

"The Global Approach"

EG-kommissionen beslöt i juli 1989 om en "Communication" till ministerrådet med beteckningen "A global approach to certification and testing – Quality measures for industrial products". Dokumentet, som brukar benämnas "The Global Approach", ger en sammanhängande syn på provnings- och certifieringsfrågorna. En viktig utgångspunkt därvid har för kommissionen varit att skapa ett kontrollsystem som bidrar till att främja kvalitetstänkandet inom industrin.

EG-rådet har genom en resolution den 21 december 1989 antagit vägledande principer för en europeisk policy för provning och certifiering i enlighet med vad som föreslås i "The Global Approach". Ställningstagandet kompletterar tidigare principbeslut om standardisering och den nya metoden för legal harmonisering.

Ett viktigt inslag i "The Global Approach" är att ett antal grundformer ("modules") skall användas när man bestämmer kontrollprocedurer för produkter som omfattas av EG-direktiv, dvs. i praktiken produkter där säkerhetsaspekter har betydelse. Det är motsvarande område som i Sverige i allmänhet omfattas av myndighetsföreskrifter och myndighetskontroll.

För användningen av dessa grundformer är en viktig utgångspunkt att man bör ge en tillverkare möjlighet att välja mellan alternativa procedurer för verifiering av produkter. T. ex. kan en tillverkare med ett övervakat kvalitetssystem själv få verifiera att produkterna överensstämmer med ställda krav. Vilka grundformer som skall användas i de särskilda direktiven bestäms med utgångspunkt från säkerhetskraven på resp. produkter.

I de olika grundformerna anges dels vad tillverkaren skall göra, dels uppgifter för utomstående organ. De senare ("notified bodies"), som fullgör olika slag av certifieringsuppgifter, skall av varje EG-land anmälas till kommissionen och övriga medlemsländer. Av stor vikt är att det därvid skall påvisas att de uppfyller de allmänna krav som uppställs i EN 45 000-serien. Om certifieringsorganen är ackrediterade av utomstående organ, skall de anses uppfylla dessa krav. I annat fall förutsätts EG-länderna på likvärdigt sätt styrka certifieringsorganens kompetens.

I "The Global Approach" pekas på att EN 45 000-serien ännu inte täcker all verksamhet som ingår i infrastrukturen för verifiering. Den kommer

därför att kompletteras med standarder för kontrollorgan ("inspection bodies") och organ som ackrediterar certifierings- och kontrollorgan.

I "The Global Approach" slås också fast behovet av en europeisk infrastruktur för certifiering och provning (se prop. 1988/89:60 s.20). En sådan förutsätts i första hand täcka frivilligområdet ("the non-regulatory sector") men få betydelse också för provning och certifiering som är rättsligt reglerad.

SISU-utredningen

SISU-utredningens uppgifter på certifieringsområdet var främst att mot bakgrund av den internationella utvecklingen precisera statens roll och uppgifter samt bedöma behovet av ackreditering av certifieringsorgan och i förekommande fall föreslå lämpliga former för detta.

Utredarens förslag: Utredaren var inte beredd att nu föreslå att Sverige inrättar en organisation för ackreditering av certifieringsorgan. Den europeiska utvecklingen bör avvaktas och de marknadsmässiga förutsättningarna bör klarläggas bättre, innan ställning tas till eventuellt ökade statliga insatser på området. Utredaren pekade emellertid på att det inom ramen för det västeuropeiska samarbetet med stor sannolikhet kommer att byggas upp ett organiserat samarbete mellan certifieringsorgan och att det därför behövs någon form av nationellt organ för att koordinera och utveckla certifieringsverksamheten.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har varit helt eniga om certifieringsfrågans stora betydelse. Däremot föreligger skilda meningar om behovet av ackreditering av certifieringsorgan och hur en sådan verksamhet på effektivast sätt bör organiseras.

Mot bakgrund av bl.a. den internationella utvecklingen under sommaren och hösten 1989 har industridepartementet haft möten med företrädare för vissa remissorgan i syfte att få certifieringsfrågorna ytterligare belysta. Därvid har företrädare för näringslivsorganisationer betonat vikten av att man nu inte låser sig för en svensk organisation som inte passar in i den europeiska infrastrukturen och menat att man inte behöver fatta något beslut nu. Å andra sidan har företrädare för bl.a. flera myndigheter med föreskriftsansvar framhållit att den pågående utvecklingen mot att myndighetsgodkännanden ersätts med privaträttsliga certifieringar innebär att garantier måste kunna skapas för att sådana certifieringar utförs korrekt. Staten måste se till att det finns ett nationellt system som kan tillgodose detta och lämpligaste metoden är att snarast öppna möjlighet för MPR, som redan ackrediterar laboratorier, att även kunna ackreditera certifieringsorgan.

Skälen för mitt förslag: Utvecklingen går snabbt vad gäller certifieringsfrågan och mycket har redan hänt sedan SISU-utredningens betänkande lades fram i maj 1989. Oavsett utgången av de EES-förhandlingar som nu inleds måste vi kunna anpassa oss till den västeuropeiska struktur för provning och certifiering som håller på att byggas upp. Alltjämt finns dock oklarheter om denna. Vi måste både ha en hög beredskap för vad den internationella utvecklingen kräver och undvika att låsa oss för en nationell infrastruktur som på sikt är olämplig i det internationella samarbetet. Vissa säker har genom den senaste utvecklingen blivit tydligare. Dit hör att ackrediteringstekniken med säkerhet kommer att få stor betydelse i framti-

den även vad gäller certifieringsorgan, trots det motstånd mot ackrediteringsverksamhet som alltjämt finns på vissa håll. EG-rådets resolution i december 1989 visar tydligt EG:s avsikter i denna fråga. Osäkerheten vad gäller ackreditering av certifieringsorgen gäller numera framför allt i vilka former den skall bedrivas.

Det nu sagda betyder att det även i den svenska infrastrukturen på certifieringsområdet bör finnas möjlighet att ackreditera även certifieringsorgan. Att nu öppna möjlighet för MPR att vid behov tillhandahålla sådana tjänster innebär inte någon låsning i förhållande till den internationella utvecklingen. Jag vill understryka att ackrediteringsverksamhet vid MPR måste vara anpassad till behov och efterfrågan samt ekonomiskt självbärande efter samma principer som laboratorieackrediteringen. Det är emellertid viktigt att MPR nu får ett uttryckligt klartecken att kunna bredda sitt register av ackrediteringstjänster så att det i Sverige finns en beredskap för uppkommande behov. I det utvidgade mandatet bör även ingå ackreditering av kontrollorgan ("inspection bodies"). I praktiken är gränsen mellan laboratorier och sådana organ oklar och till viss del har MPR redan ackrediterat företag som snarare är kontrollorgan än laboratorier. Det gäller bl. a. organ som utför besiktning av vissa cisterner.

Ackreditering skall uteslutande ta sikte på frågan om certifieringsorganet uppfyller de krav som ställs i olika avseenden enligt gängse standarder (t. ex. EN 45000-serien).

Som framgått av det tidigare är avsikten att den europeiska infrastrukturen på provnings- och certifieringsområdet skall omfatta såväl föreskriftsstyrd provning och certifiering som frivillig sådan, även om arbetet inom EOTC nu framför allt tar sikte på frivilligområdet. Att båda sidor kommer med är dock en naturlig lösning, eftersom det i grunden är förtroendet för verksamheten som är det centrala när det gäller att acceptera provning och certifiering som är gjord på annat håll. Det är ännu för tidigt att ta ställning till den av SISU-utredningen aktualiserade frågan om nationell samordning på certifieringsområdet. Uppenbart är emellertid att till grund för svenskt deltagande i ett större internationellt samarbete bör ligga en samverkan, där alla berörda intressenter kan delta.

Ackrediteringsbestämmelserna i lagen om kontroll genom teknisk provning och om mätning har ingen näringsrättslig karaktär utan anger den organisatoriska ramen för ett statligt sektorövergripande frivilligt ackrediteringssystem, som handhas av MPR. De hindrar således inte annan frivillig ackrediteringsverksamhet vid sidan av denna lag. En annan sak är att det från nationell synpunkt kan vara olyckligt att splittra upp likartad verksamhet. En viktig fråga är härvid hur den internationella utvecklingen kommer att bli. Om det som i fråga om laboratorieackreditering blir vanligt med en nationell organisation i varje land och samarbete dem emellan, finns skäl att söka åstadkomma en motsvarande samling också i Sverige. Den närmare utvecklingen är dock svår att förutse och vi bör ha handlingsberedskap för olika möjligheter. Utgångspunkten måste vara att få system som är ändamålsenliga för dem som har behov av ackrediteringstjänsterna.

Mitt förslag: Verksamheten vid statens provningsanstalt (SP) fortsätter budgetåret 1990/91 enligt de riktlinjer som lagts fast för treårsperioden 1989/90 – 1991/92. SP ökar sina insatser när det gäller FoU-verksamheten och medverkan i det internationella samarbetet särskilt inom Europa. SP har en viktig roll i nationellt och internationellt standardiseringsarbete (se avsnitt 5.6.1). SP:s uppgifter ökar i detta arbete.

Statens provningsanstalts förslag: De planer för verksamheten och den omvärlds- och marknadsanalys som redovisades i föregående års anslagsframställning gäller fortsatt.

Teknisk utvärdering, provning och mätteknik utnyttjas i alla skeden i utvecklingen av ny teknik och nya produkter. Material och system blir mer komplexa och förändras i snabbare takt. Detta ökar kraven på SP vad gäller framförhållning i FoU-arbete och utveckling av kompetens och resurser.

Verifikation av egenskaper som funktion, säkerhet och beständighet efterfrågas inom allt fler områden. Nya former för kvalitetssäkring och certifiering utvecklas. Internationell acceptans av svenska resultat och produkter erfordras.

SP har genom sin kombination av specialisering och teknisk bredd goda möjligheter att tillgodose dessa behov. Av stor betydelse är även SP:s roll som svenskt referenslaboratorium i det internationella samarbetet samt det omfattande kontaktnätet med såväl industri och branschinstitut som myndigheter, standardiseringsorgan, forskningsråd och högskolor.

Mot denna bakgrund förutser SP en ökad efterfrågan på sina tjänster.

FoU-verksamheten är basen i SP:s kompetensuppbyggnad och utveckling av mät- och provningsteknik. Insatserna ökas inom områdena byggnadsteknik, energiteknik (med inre miljö), materialteknik, elektronik (miljötålighet, EMC) och mätteknik. Speciellt prioriteras projekt inom provning, mätteknik och standardisering som har anknytning till det europeiska harmoniseringsarbetet inom bl.a. CEN, EUROMET, BCR och EGOLF.

En ny investeringsmodell med statskapital för finansiering av investeringar tillämpas fr.o.m. budgetåret 1989/90. För budgetåret 1990/91 planeras investeringarna uppgå till 19,0 milj. kr. vilket är ca 2,0 milj. kr. högre än 3-årsplanens nivå.

EMC-projektet (Electro Magnetic Compatibility) drivs vidare enligt av SP tidigare redovisad plan och riksdagens beslut våren 1989 (prop. 1988/89: 150 bil. 11, NU 36, rskr. 332).

SP föreslår i enlighet med tidigare fastlagd treårsram att bidragsanslaget minskas realt med 1,66 % för budgetåret 1990/91.

Skälen för mitt förslag: Genom riksdagens beslut med anledning av budgetpropositionen 1989 (prop. 1988/89: 100 bil. 14, s. 87, NU 22,

rskr. 177) fastställdes inriktning och omfattning av SP:s verksamhet under treårsperioden 1989/90 – 1991/92. Dessa riktlinjer bör alltjämt gälla.

SP:s ekonomiska resultat 1988/89 ger förutsättningar för att kunna genomföra den ökning av investeringsnivån som krävs för verksamhetens förnyelse.

Jag har beräknat medel enligt den tidigare fastlagda treåriga anslagsramen. Det innebär att SP:s resurser för FoU-verksamhet och internationellt samarbete inom detta område stärks.

SP har också en viktig roll när det gäller medverkan i nationellt och internationellt standardiseringsarbete. Mina förslag beträffande standardiseringsverksamheten och dess roll i det västeuropeiska integrationsarbetet kommer att medföra att SP behöver stärka sin medverkan i detta arbete. Detta bör kunna ske inom ramen för det av mig föreslagna bidragsanslaget.

5.6.3 Statens mät- och provstyrelse

Mitt förslag: Bidraget till riksmätplatserna som fördelas av statens mät- och provstyrelse (MPR) förstärks med realt 1 milj. kr. och föreslås uppgå till 8 milj. kr. budgetåret 1990/91.

Statens mät- och provstyrelses förslag: MPR har i anslagsframställningen yrkat på en förstärkning av bidragsanslaget till riksmätplatserna med 1 milj. kr. MPR pekar på att det ur utrustningssynpunkt fortfarande finns starkt eftersatta riksmätplatsfunktioner. MPR framhåller vidare att allt eftersom utrustningen vid riksmätplatserna får modern standard ökas också medelsbehoven för underhåll och skötsel av dessa.

Skälen för mitt förslag: Riksmätplatsernas verksamhet finansieras genom bidragsanslaget, kalibreringsintäkter hos riksmätplatserna samt genom riksmätplatsernas egna bidrag. Storleken av riksmätplatsernas egna bidrag utgör skillnaden mellan å ena sidan kostnaderna för verksamheten och å andra sidan bidragsanslaget samt kalibreringsintäkterna.

Jag anser att riksmätplatserna är en viktig nationell resurs, som är av betydelse för industri, handel och konsumenter. Utveckling av mätteknik skapar förutsättningar för framsteg vad gäller övrig industriell teknik och det är därför angeläget att Sverige kan förbättra sin position på detta område. Mot denna bakgrund förstärktes bidraget till riksmätplatserna innevarande budgetår (prop. 1988/89: 100 bil. 14, NU 22, rskr. 177). Jag anser att en ytterligare förstärkning av detta bidrag är nödvändig. Medelsbehovet för bidrag till verksamheten vid riksmätplatserna beräknar jag därför till 8 milj. kr. Härmed bör riksmätplatsernas förutsättningar förbättras ytterligare under budgetåret 1990/91.

5.6.4 Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachéverksamhet

Mitt förslag: Det är enligt min mening viktigt att på ett initierat sätt följa, bevaka och rapportera om den tekniska utveckling som äger rum i omvärlden. Jag anser att Sveriges tekniska attachéer är ett bra instrument för detta ändamål. För budgetåret 1990/91 har jag beräknat 30,7 milj. kr. för attachéverksamheten.

Bakgrund: Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachéverksamhet (STATT) har i sin nuvarande form funnits sedan år 1981. Tekniska attachéer har emellertid funnits i drygt 40 år. Den första attachén sändes ut av Ingenjörsvetenskapsakademien, IVA, för att från New York rapportera om den tekniskt-vetenskapliga utvecklingen i USA. Attachéverksamheten har därefter successivt utökats för att nu omfatta ca 70 personer, varav ca 50 kvalificerade tekniker, som finns på plats vid 13 kontor på strategiska platser i världen. De tekniska attachéerna (cheferna för kontoren) har gedigen industrierfarenhet. De förordnas av regeringen för en period av högst fyra år.

Attachékontoren är i allmänhet samlokaliserade med de svenska ambassaderna. Många frågor i relationerna mellan Sverige och andra länder är av teknisk natur och genom attachéverksamheten har ambassaderna tillgång till sakkunnig teknisk expertis i frågor som kräver sådan sakkunskap. Attachékontor finns för närvarande i Washington, Los Angeles, San Francisco, Paris, Bonn, London, Moskva, Tokyo och Peking samt på försök i Detroit, Bryssel, Milano och New Delhi. Härutöver kan en vidgad bevakning av länder och teknikområden av särskilt intresse bedrivas med hjälp av tillfälligt engagerade specialister.

Verksamheten bedrivs till ca två tredjedelar som statsfinansierad basverksamhet och till resterande tredjedel som uppdragsverksamhet, finansierad genom egna intäkter.

Basverksamheten omfattar bl. a. bevakning, bedömningar och presentationer av information inom viktiga teknikområden vilken förmedlas till Sverige i form av rapporter, notiser samt artiklar i svensk dags- och fackpress. Uppdragsverksamheten omfattar bl. a. analyser och bedömningar enligt uppdragsgivarens specifikation samt förmedling av personkontakter och uppläggning av besöksprogram.

Attachéverksamheten samordnas och leds från ett kontor i Stockholm som har tolv personer anställda för detta ändamål.

Skälen för mitt förslag: Sveriges position som ett framstående industriland är i betydande utsträckning beroende av att kunna tillgodogöra sig resultaten av forskning och utveckling. I ett globalt perspektiv är våra egna resurser inom forskning och utveckling små. Det svenska samhället och i synnerhet vårt näringsliv måste därför hålla sig informerat om tekniska framsteg i omvärlden. STATT har visat sig vara ett kvalificerat och effektivt instrument för denna uppgift. Verksamheten vid STATT har expanderat under de senaste tio åren i takt med att efterfrågan på tjänsterna ökat. Jag anser emellertid att verksamheten nu nått en sådan nivå att resurserna bör omdisponeras.

6 Statligt företagande

6.1 Ombildning av affärsverket FFV till aktiebolag, m. m.

6.1.1 Bakgrund

Frågan om bolagisering av affärsverket FFV har diskuterats vid upprepade tillfällen under de senaste 20 åren. Ett antal utredningar har i olika sammanhang utrett frågan om affärsverksformen generellt och om FFV:s associationsform särskilt. Samtliga dessa utredningar har konstaterat att för affärsdrivande verksamheter är aktiebolagsformen att föredra framför affärsverksformen och att FFV bör ombildas till aktiebolag.

De skäl som angavs för att FFV skulle vara ett affärsverk när det inrättades år 1943 är idag inte relevanta. Det avgörande skälet för att viss krigsmaterieltillverkning skulle vara statlig var olika beredskapshänsyn. Fabrikerna måste anläggas och drivas främst med hänsyn till krigsmaktens behov. En följd härav var bl. a. att verksamheten inte alltid skulle läggas upp från strikt ekonomiska synpunkter. Detta liksom över huvudtaget den starka anknytningen till det militära försvaret synes vid tidpunkten för bildandet av affärsverket FFV (försvarets fabriksstyrelse) ha varit tillräckliga skäl för att inte anförtro tillverkningen åt enskilda företag. Dessa synpunkter var avgörande för att affärsverksformen valdes framför bolagsformen. När en ny verkstad i början av 1960-talet skulle etableras i Växjö valde regeringen aktiebolagsformen. Denna fabrik blev kärnan till Telub AB.

Sedan affärsverket FFV inrättades har såväl FFV-koncernens inriktning som förhållandena i omvärlden förändrats på ett genomgripande sätt. Från att ha varit direkta försvarsfabriker har FFV-koncernen utvecklats till en konkurrensutsatt industrikoncern. FFV har inte heller några myndighets- eller förvaltningsfunktioner.

Affärsverket FFV har i skrivelse den 4 september 1989 överlämnat koncernens treårsplan för perioden 1990–1992 innehållande bl. a. en hemställan om bolagisering och ägartillskott.

Jag anser nu att tiden är mogen att ombilda FFV från affärsverk till aktiebolag. Jag kommer därför i det följande att föreslå att affärsverket FFV ombildas till aktiebolag och att regeringen bemyndigas att genomföra en sådan ombildning. Frågan om FFV-koncernens kapitalbehov kommer jag senare att behandla i denna proposition i samband med förslaget om bildandet av ett förvaltningsbolag för de statliga bolagen (avsnitt 6.2). Vidare kommer jag att ta upp vissa frågor av principiell karaktär som är av betydelse vid ombildning till aktiebolag.

6.1.2 Föredragandens överväganden

FFV-koncernen

FFV är en industrikoncern med huvudinriktning på utveckling, tillverkning, marknadsföring och underhåll av försvarsmateriel för främst svenska försvaret men även för export. Dessutom bedrivs utveckling, marknadsföring och tillverkning av varor och tjänster inom civila områden där

erfarenhet finns. Den civila delen av verksamheten har under senare år ökat i betydelse och har i flertalet fall nära anknytning till eller har utgått från verksamhet inom försvarsområdet.

FFV arbetar under stark inhemsk och internationell konkurrens. Det är en koncern som strävar efter – och som också fått – en bättre balans mellan civil och militär produktion. Den civila andelen av koncernen omfattar för närvarande 40% av den totala faktureringen, vilket är en ökning med 17 procentenheter sedan år 1980.

FFV-koncernen består dels av affärsverket med koncernledning och koncernstaber, dels av förvaltningsbolaget FFV AB med ett 25–tal hel- eller delägda rörelsedrivande dotterbolag i Sverige och i utlandet. I syfte att bl. a. anpassa verksamheten till marknadens krav genomförde koncernen år 1985 en indelning i följande fem affärsområden med eget resultatansvar: Ordnancegruppen, Aerotech-gruppen, Telub-gruppen, Holding-gruppen och Development-gruppen. Fr. o. m. den 1 januari 1990 upphör Holding-gruppen och ersätts av Samefa-gruppen. Tre av dessa består av en del av affärsverket och ett antal bolag. De övriga två enbart av bolag.

Den totala fakturerade försäljningen och resultatet före bokslutsdispositioner och skatt uppgick år 1988 för FFV-koncernen till 6029 milj. kr. respektive 228 milj. kr. varav affärsverksdelen svarade för 3375 milj. kr. respektive 240 milj. kr. Totalt sysselsatta i FFV-koncernen under år 1988 var ca 10000 personer varav ca 6000 personer inom affärsverksdelen.

FFV:s treårsplan 1990–1992

Våren 1988 gjorde FFV en omfattande analys av den strategiska situationen vilket resulterade i en omarbetning av de strategiska målsättningar och de till dessa relaterade planerna. En uppdatering av denna strategiska plan har gjorts och omfattar nu perioden 1990–1992. Enligt förordningen (1988:365) med instruktion för affärsverket FFV inkom FFV hösten 1989 med denna treårsplan. Till treårsplanen har fogats en hemställan om bl. a. bolagisering och ägartillskott.

Planens målsättning är att, baserat på koncernens nuvarande struktur, ta tillvara de expansiva möjligheter som befintlig kompetens och marknadspositioner medger. FFV-koncernen har en bra bas för att etablera starka positioner inom utvalda marknader, förutsatt att resurser och befogenheter kan ställas till förfogande. Om detta sker, kommer koncernen enligt egna bedömningar att kunna redovisa en god ekonomisk utveckling och ge en marknadsmässig utdelning.

För att FFV-koncernen skall kunna genomföra treårsplanen och utvecklas i önskad positiv riktning krävs därför enligt min mening en ombildning till aktiebolag.

Mitt förslag: Affärsverket FFV ombildas till aktiebolag snarast efter den 1 juli 1990, dock senast den 1 januari 1991. Regeringen bemyndigas att genomföra denna ombildning.

Skälen för mitt förslag: De skäl som angavs för att FFV skulle vara ett affärsverk när det inrättades år 1943 är idag inte relevanta. Sedan inrättandet har FFV utvecklats till en kommersiellt inriktad koncern utan några myndighets- eller förvaltande funktioner. FFV måste ha den associationsform som är mest lämpad för den marknad där koncernen arbetar. Ett bibehållande av affärsverksformen blir med de problem eller möjligheter som nu finns för FFV i det närmaste omöjligt.

Oberoende av frågor rörande försvarsindustrins struktur, exportmöjligheter, framtida beställningar m. m. måste FFV ges en möjlighet att utvecklas i en positiv riktning och inom utvecklingsbara områden. Detta måste bl. a. ske genom en ombildning av affärsverket till aktiebolag. Jag anser att tidpunkten nu är lämplig för att ombilda affärsverket FFV till ett aktiebolag.

Verksledningskommittén framförde i sitt betänkande (SOU 1985:41) Affärsverken och deras företag att FFV:s ställning som exportindustri också påverkar valet av associationsform. För att kunna utveckla den internationella verksamheten krävs bl. a. att FFV skall kunna ingå i olika typer av konsortier, bilda egna försäljningsbolag, förvärva högteknologiska företag och kunna konkurrera med flexibla finansieringsalternativ. Jag delar i detta fall verksledningskommitténs synpunkter.

FFV arbetar idag under två skilda juridiska former, affärsverket FFV och FFV AB med dotterbolag. Med FFV:s exportinriktade verksamhet ger en enhetlig associationsform bättre möjligheter att internt strukturera verksamheten organisatoriskt, ledningsmässigt och administrativt för att ta tillvara synergieffekter mellan olika enheter. En enhetlig företagsform inom FFV underlättar också administrativt arbete och minskar koncernens kostnader för dubbla organisationer.

Mot bakgrund av de diskussioner som tidigare förts i frågan om affärsverket FFV skall ombildas till ett aktiebolag anser jag det viktigt att riksdagens principiella godkännande av att affärsverket FFV ombildas till aktiebolag först erhålles. En sådan ombildning omfattar många detaljfrågor och är i olika avseenden komplex till sin natur. Jag anser det därför lämpligt att regeringen bemyndigas att genomföra denna ombildning. En arbetsgrupp bestående av förslagsvis representanter från finans- och industridepartementen, FFV, riksrevisionsverket (RRV) och övriga revisorer tillsätts för att i detalj diskutera och genomföra ombildningen. För att detta arbete skall kunna genomföras på ett meningsfullt och korrekt sätt bör arbetsgruppen ha viss tid till förfogande. Jag anser därför att andra halvåret 1990 är en lämplig tidsperiod för gruppens arbete med ombildningen av affärsverket FFV till aktiebolag. Gruppens arbete bör dock

bedrivas på så sätt att affärsverket FFV snarast efter den 1 juli 1990 dock senast den 1 januari 1991 är ombildat till aktiebolag.

Enligt min bedömning är det sålunda viktigt att affärsverket FFV snarast ombildas till aktiebolag. Jag förordar därför att regeringen föreslår riksdagen att godkänna att affärsverket FFV snarast efter den 1 juli 1990 dock senast den 1 januari 1991 ombildas till aktiebolag och att regeringen bemyndigas att genomföra denna ombildning.

Jag vill nu ta upp vissa frågor som är av betydelse vid en övergång från affärsverk till aktiebolag.

Värdering vid överföring av tillgångar och skulder

Mitt förslag: Överföring av tillgångar och skulder från affärsverket FFV till FFV AB skall ske till bokförda värden.

Skälen för mitt förslag: Värderingen av tillgångar och skulder vid överföring från affärsverket FFV till FFV AB är av central betydelse och principerna för överföringen bör därför enligt min mening underställas riksdagens prövning redan i detta sammanhang.

Bolagiseringen av FFV-koncernen kommer att ske genom s. k. inkråmsförvärv. Förenklat uttryckt innebär detta att FFV AB som för närvarande är moderbolag i FFV:s bolagsgrupp, övertar utan vederlag affärsverket FFV:s verksamhet och förvärvar samtliga tillgångar och skulder i affärsverket. För det netto som därvid uppstår får ägaren staten aktier (apportemission). Det är viktigt att den av mig tidigare aviserade arbetsgruppen för ombildningen av affärsverket FFV till ett bolag har fått besked om vilka principer som skall gälla vid värdering av tillgångar och skulder.

Enligt min uppfattning måste affärsverket FFV:s tillgångar och skulder via apportemission föras över till FFV AB till bokförda värden. Ett övertagande av verkets tillgångar och skulder till bokförda värden innebär en försiktighet i värderingen, som bedömts lämplig med hänsyn till osäkerheten i de närmaste årens resultatförväntningar inom försvarsindustrin. Det bör noteras att den värdestegring av bolagets aktier som föreslagen värderingsprincip eventuellt medför, tillfaller staten såsom varande direkt eller indirekt ägare av bolaget.

Som tidigare nämnts arbetar FFV under två skilda juridiska former, affärsverket FFV och FFV AB med dotterbolag. Rörelsen i affärsverket bedrivs i tre enheter FFV Ordnance, FFV Aerotech och FFV Materialteknik. Dessutom finns koncernledning och staber i affärsverket. Enligt FFV:s prognos för år 1989 uppgår affärsverkets tillgångar till ca 2,8 miljarder kronor och skulderna inkl. statslån till ca 1,8 miljarder kronor per den 31 december 1989. Differensen på ca 1 000 milj. kr. utgör emissionens storlek och sker till en kurs av 120% varigenom reservfonden fylls. Därefter kommer FFV AB:s aktiekapital att uppgå till ca 1 000 milj. kr. och reservfonden till ca 200 milj. kr.

Mot bakgrund av ovan sagda förordar jag att regeringen föreslår riksda-

gen att godkänna överföringen av tillgångar och skulder från affärsverket FFV till FFV AB i samband med ombildandet av FFV till aktiebolag skall ske till bokförda värden.

Betalningsansvar för viss skuld

Mitt förslag: I stället för kapitaltillskott påtar sig staten betalningsansvaret för pensionsskulden intill ett belopp av 270 milj. kr. efter ombildningen av affärsverket FFV till aktiebolag.

Skälen för mitt förslag: I det statliga pensionssystemet har arbetsgivaren ansvaret för de redan pensionerade. Pensionsåtaganden har inte periodiserats utan belastar rörelsen i samband med utbetalningen.

Detta har i affärsverket FFV medfört att någon pensionsskuld inte redovisats i balansräkningen. I aktiebolag skall däremot reserver ha lagts upp för att möta dessa utgifter. Vid övergång i bolagsform måste FFV AB göra en försäkringsteknisk avsättning för framtida pensionskostnader också för den personal bolaget övertar från affärsverket FFV och pensionärer med pensionsrätt från affärsverket FFV. Denna pensionsskuld, som av FFV preliminärt beräknats till 270 milj. kr. vid övergångstillfället, kommer således att i balansräkningen redovisas som skuld. Om inte denna skuld balanseras av en tillgångspost kommer FFV AB:s soliditet att försämras avsevärt.

Jag kommer senare att redovisa min syn på hur FFV AB:s kapitalbehov skall kunna tillgodoses, men jag anser att soliditeten i FFV AB inte skall påverkas negativt av att bolaget behöver redovisa sin pensionsskuld också för den personal bolaget övertar från affärsverket FFV och pensionärer med pensionsrätt från affärsverket FFV. Jag förordar därför att regeringen föreslår riksdagen att till bolaget utställa en statlig garanti för FFV AB:s pensionsåtagande och som innebär att staten påtar sig FFV AB:s pensionsförpliktelser intill ett belopp av 270 milj. kr. Denna garanti kommer att successivt infrias och belasta budgeten i takt med att pensioner betalas ut från staten till pensionärer med pensionsrätt från affärsverket FFV eller FFV AB. Jag förordar att för ändamålet ett särskilt förslagsanslag om 1 000 kr. tas upp i statsbudgeten för budgetåret 1990/91. Chefen för civildepartementet kommer senare att föreslå regeringen att lämna statens löne- och pensionsverk i uppdrag att administrera garantin och utforma de närmare villkoren för utnyttjandet av garantin. Med hänsyn till att övergångstiden inte fastställs och villkoren för utnyttjande av garantin inte fastställts är det inte nu möjligt att precisera belastningen på anslaget för budgetåret 1990/91.

Ramar hos riksgäldskontoret för upplåning

Riksdagen beslutade hösten 1987 (prop. 1987/88:25 bil. 8, NU 12, rskr. 112) om vissa ändrade ekonomiska befogenheter för affärsverket FFV innebärande bl. a. att riksdagen varje år i budgetpropositionen skall fast-

ställa ramar för verkets upplåning i riksgäldskontoret av medel för investeringar i anläggningstillgångar och aktier. Vidare har riksdagen våren 1989 beslutat (prop. 1988/89: 100 bil. 14, NU 22, rskr. 177) att affärsverket FFV medges rätt att inom en viss ram hos riksgäldskontoret låna även för rörelsekapitalbehovet.

Jag har i det föregående förordat att affärsverket FFV ombildas till aktiebolag senast den 1 januari 1991. Detta medför att riksdagen måste fastställa ramar för verkets upplåning i riksgäldskontoret av medel för investeringar i anläggningstillgångar och aktier samt för rörelsekapitalbehovet andra halvåret 1990.

Investeringar i anläggningstillgångar

Mitt förslag: En ram på 160 milj. kr. fastställs för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets investeringar i fastigheter, maskiner och inventarier under andra halvåret 1990.

Skälen för mitt förslag: Affärsverket FFV har i sin treårsplan för budgetåret 1990/91 beräknat låneramen för investeringar i fastigheter, maskiner och inventarier till 320 milj. kr. FFV:s beräknade investeringsram för budgetåret 1990/91 avser till 20% investeringar i fastigheter och till 80% investeringar i maskiner och inventarier. Jag delar FFV:s uppfattning att det är av vikt att planerade investeringar genomförs i syfte att tillgodose FFV:s långsiktiga behov. Investeringarna är inriktade mot rationalisering och modernisering av maskiner och inventarier. Eftersom den av FFV beräknade låneramen avser hela budgetåret 1990/91 och bolagiseringen avses vara genomförd senast vid årsskiftet 1990/91 anser jag att hälften av den av FFV föreslagna ramen räcker för att täcka finansieringen av investeringar under andra halvåret 1990. Jag förordar därför att regeringen föreslår riksdagen att för andra halvåret 1990 fastställa en ram på 160 milj. kr. för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets investeringar i fastigheter, maskiner och inventarier.

Investeringar i aktier

Mitt förslag: En ram på 25 milj. kr. fastställes för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets investeringar i aktier under andra halvåret 1990.

Skälen för mitt förslag: Affärsverket FFV har i sin treårsplan för budgetåret 1990/91 beräknat låneramen för investeringar i aktier till 50 milj. kr. Beräknad investeringsram för aktier avser i stor utsträckning investeringar i syfte att bredda verksamheten och därmed öka möjligheterna att möta en eventuell struktureringsprocess inom försvarsindustriområdet. Eftersom den av FFV beräknade låneramen avser hela budgetåret 1990/91 och

bolagiseringen avses vara genomförd senast vid årsskiftet 1990/91 anser jag att hälften av denna räcker för att täcka finansieringen av aktier under andra halvåret 1990. Jag vill därför förorda att regeringen föreslår riksdagen att för andra halvåret 1990 fastställa en ram på 25 milj. kr. för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets investeringar i aktier.

Rörelsekapitalbehov

Mitt förslag: En ram på 300 milj. kr. fastställes för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets rörelsekapitalbehov under andra halvåret 1990.

Skälen för mitt förslag: Affärsverket FFV har i sin treårsplan för budgetåret 1990/91 beräknat låneramen för rörelsekapitalbehovet till 300 milj. kr. Denna rörliga kredit skall balansera tillfälliga svängningar i likviditeten. FFV har inte rätt att ta upp lån för sådana ändamål i bank. Jag anser det riktigt att FFV i likhet med andra affärsverk har en ram hos riksgäldskontoret för rörelsekapitalbehovet. Jag delar FFV:s bedömning om rörelsekapitalbehovet under andra halvåret 1990. Jag vill därför förorda att regeringen föreslår riksdagen att för andra halvåret 1990 fastställa en ram på 300 milj. kr. för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets rörelsekapitalbehov.

6.2 Bildande av ett nytt förvaltningsbolag

Mitt förslag: Staten överför sina direkta aktieinnehav i ett antal konkurrensutsatta företag till ett helägt förvaltningsaktiebolag med inriktning att verka som investmentbolag. Det samlade marknadsvärdet på förmögenheten i förvaltningsbolaget beräknas uppgå till ca 27 miljarder kronor. Förvaltningsbolaget föreslås vidare få möjlighet att ge ut konvertibla förlagslån motsvarande högst 15 % av sitt egna aktiekapital.

Till förvaltningsbolaget bör överföras statens aktier i följande bolag: Celsius Industrier AB, FFV AB, Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB), Ncb AB, Procordia AB, AB Statens Skogsindustrier (ASSI), SSAB Svenskt Stål AB, Sveriges Geologiska AB (SGAB), Cementa AB samt SIB-Invest AB.

Det nya statliga förvaltningsbolaget övertar det avtal som reglerar huvudaktieägandet i Procordia AB mellan staten och Volvo AB.

Inledning

Staten är huvudman för åtta affärsverk samt huvudaktieägare i ett antal hel- eller delägda aktiebolag. Statens samlade engagemang inom området

redovisas varje år för riksdagen i en särskild skrivelse. Så skedde senast i 1989 års redogörelse för de statliga företagen (skr. 1989/90:20, NU 17, rskr. 95), i vilket redogjordes för 1988 års verksamhet.

Affärsverken och den verksamhet man bedriver i bolagsform svarar för merparten av den statliga företagsamheten. Här återfinns 36% av omsättningen, 50% av personalen och 60% av investeringarna.

Övriga företag utgörs, förutom av ett antal kreditinstitut, av flera aktiebolag i skilda branscher. Vissa av dessa bolag är av speciell karaktär och har av ägaren givits särskilda uppdrag eller begränsningar. Här återfinns sådana företag som inte arbetar under öppen konkurrens med andra företag. I flertalet av dessa företag är ekonomiska mål underordande mål av social, kulturell eller skyddskaraktär. Ytterligare ett antal företag har en särställning genom monopolrättigheter. En redovisning av den statliga företagssektorn uppdelad på verksamhetens inriktning bör fogas till protokollet i detta regeringsärende som *bilaga* (sid. 148).

När kreditbolagen, affärsverken samt bolag med speciella uppdrag resp. monopolrättigheter exkluderats utgörs den kvarvarande kärnan av åtta större industrikoncerner samt ett spritt aktieinnehav i ett antal företag.

De åtta industrikoncernerna, vilka alla faller inom industridepartementets verksamhetsområde, utgörs vid sidan av affärsverken domänverket och FFV med dotterbolag av sex större industriföretag: Celsius Industrier AB, LKAB, NcbAB, Procordia AB, ASSI samt SSAB Svenskt Stål AB. I samtliga industrikoncerner innehar staten röstmajoritet. Koncernerna är utsatta för konkurrens på såväl inhemska som internationella marknader och måste därför drivas utifrån företagsekonomiska målsättningar.

Av koncernerna är fyra delägda av staten: SSAB Svenskt Stål AB (39,8% av aktiekapitalet efter full konvertering), Procordia AB (78% av aktiekapitalet före förvärvet av Pharmacia AB samt Provendor AB och ca. 33% av aktiekapitalet efter förvärvet), NcbAB (50,9% av aktiekapitalet) samt ASSI (75% ägs direkt av staten och 25% av domänverket). Aktierna i resterande tre aktiebolag; LKAB, Celsius Industrier AB samt FFV AB ägs till 100% av staten. Domänverket med dotterbolag, som förvaltar 20% av landets skogsmark och som spelar en väsentlig roll som ägare och leverantör till ASSI, bör enligt min mening kvarstå i affärsverksform och ingår därför inte i den följande diskussionen.

Sammantaget representerar nämnda koncerner ett aktievärde på ca. 27 miljarder kronor mätt som statens andel av bolagens justerade egna kapital, inkl. övervärde i börsnoterade aktier, per den 31 december 1989.

Tabell 6:1

Data rörande de statliga industrikoncernerna

Milj. kr. per utgången av år 1988	Ncb AB	SSAB Svenskt Stål AB	ASSI	LKAB	FFV koncernen	Celsius industrier	Procordia AB	Total
Statens andel av aktiekapital	51%	40%	75%	100%	100%	100%	78%	
Balansomslutning	4021	13251	6218	6243	4681	8675	17773	60862
Bolagets soliditet	40%	33%	56%	68%	24%	16%	46%	40%
Statens andel av bolagens justerade egna kapital 1989-12-31	900	2200	2900	4500	1200	1500	7500	20700
Statens andel av utdelningen	18	30	20	50	60	0	173	351
Direktavkastning	2,4%	1,4%	1,1%	1,2%	5,4%	0	1,4%	1,5%
Utdelningsandel av resultat e. skatt	18,2%	9,3%	8,3%	37.2%	29,5%	0	15,9%	15,4%
Resultat efter finansnetto och skatt	271	1146	466	192	291	10	1991	4367
Förräntning på justerat eget kapital	10,5%	18,4%	13,0%	3,2%	18,4%	0,5%	17,0%	13,0%

Staten äger dessutom aktier i ytterligare ett antal konkurrensutsatta företag. Helägda sådana företag representeras av Sveriges Geologiska AB (SGAB) och SKD-förctagen AB (tidigare Statskonsult AB). I andra företag har staten ett betydande delägande av aktier. Här märks 5% av aktierna i Cementa AB, 24% i OK Petroleum AB, 50% i Svalöf AB, 50% i AB Aerotransport (ABA), samt 61,2% i SP Exploration AB.

Det statliga företagsägandets bakgrund

Det statliga företagsägandet har tillkommit vid olika tidpunkter och av skilda skäl.

Flera statliga engagemang är av gammalt datum. I det nu hundraåriga *LKAB* köpte staten 50% av aktierna redan i början av seklet. Innehavet i *ASSI* tillkom på 1940-talet då ett särskilt bolag inom domänverket bildades för dess skogsindustriella del. *FFV* gavs i början av 1940-talet i uppdrag att centralt leda olika försvarsförvaltningars fabriker. Någon myndighetsfunktion har inte utövats av FFV.

Flera av verksamheterna inom nuvarande *Procordia AB* har sitt ursprung i affärsverksamhet som inkorporerats i någon av de statliga affärsverken.

SSAB Svenskt Stål AB bildades år 1978 genom en sammanslagning av tre större svenska handelsstålverk. I fusionen ingick dåvarande helstatliga Norrbottens Järnverksaktiebolag i Luleå (NJA), Grängesägda Oxelösunds Järnverk AB samt Domnarvet i Borlänge, vilket ägdes av dåvarande Stora Koppàrbergs Bergslagsaktiebolag (Stora AB).

Skapandet av Svenska Varvskoncernen (nuvarande *Celsius Industrier AB*) år 1977 föregicks av ett statligt övertagande av aktierna i AB Götaverken. Svenska Varv AB kom därefter att utgöra moderbolag för de statliga varven. Två år senare införlivades även Kockums AB:s varvsrörelse i den statliga varvskoncernen.

Under senare delen av 1970-talet skedde en markant utvidgning av statens ägarengagemang inom den konkurrensutsatta industrisektorn. Staten förvärvade då en rad företag, vilka genomgående var i ekonomiskt dåligt skick. De statliga förvärven hade sitt ursprung i de omfattande strukturkriserna inom den svenska basindustrin och varvsnäringen. Staten gick sålunda år 1979 in som ägare i Södra Skogsägarna AB, *Ncb AB* samt Luxor AB.

I dag har statens ägarengagemang i de tidigare krisföretagen minskat. Ägarengagemanget i Södra Skogsägarna AB såldes tillbaka till de ursprungliga ägarna år 1984. Statens andel i Ncb samt SSAB Svenskt Stål AB är efter bolagens introduktion på Stockholms Fondbörs 50.9% resp. 39.8% av resp. bolags aktiekapital. Under år 1989 såldes statens kvarvarande 10% i tidigare helägda Luxor AB till den finska elektronikkoncernen Nokia AB i enlighet med ett ursprungligt aktieägaravtal från år 1983.

Parallellt med denna neddragning av engagemanget i tidigare krisindustri har staten direkt eller indirekt medverkat till betydande riskkapitaltillskott i ett antal statliga företag. Under år 1987 kunde Procordia AB emittera nya aktier till ett värde av 1.050 milj. kr. till en bredare aktieägar-

krets. Året därpå genomförde Ncb AB en nyemission på totalt 400 milj. kr. I båda företagen avstod staten från sin företrädesrätt till teckning av nya aktier och gav därmed bolagen möjlighet till den svenska riskkapitalmarknaden. Under år 1987 tecknade helstatliga LKAB ett konvertibelt skuldebrev i SSAB Svenskt Stål AB på 700 milj. kr. ASSI kunde under år 1989 avsluta en nyemission på sammantaget 1.000 milj. kr. riktad till staten resp. domänverket.

Situationen i de enskilda bolagen

De statliga företagen hade under början av 1980-talet så gott som genomgående stora ekonomiska problem. En remarkabel förbättring skedde dock i och med en omfattande rekonstruktion av Statsföretagsgruppen år 1982 (prop. 1982/83:68, NU 15, rskr. 181.) Efter riksdagsbeslut i frågan förvärvade staten samtliga Statsföretags aktier i bl. a. ASSI, LKAB och SSAB.

De interna omstruktureringarna inom den statliga företagssektorn har, vilket framgår av den kommande redogörelsen för respektive bolag, varit intensiv sedan år 1982.

Utvecklingen rörande omsättning, resultat, antal anställda och utdelning framträder vidare i tabellerna 6:2 till 6:5.

Tabell 6:2

Utvecklingen i de statliga industrikoncernerna

Omsättning	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Affärsverket FFV inkl. FFV AB	2110	2374	3096	3023	3522	4265	5156	6029
Domänverket inkl. Domänföretagen AB	2393	2523	2760	2713	2917	3830	3304	3380
AB Statens Skogsindustrier ASSI	3656	4357	5086	5408	5502	5951	7075	6977
Norrlands Skogsägares Cellulosa AB	3040	2408	3208	3519	3485	2951	4113	4104
Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)	2242	2084	2649	3340	3684	3334	2950	2840
Procordia AB	10119	10586	11545	11950	12444	15299	16192	18217
SSAB Svenskt Stål AB	7267	8979	10435	11960	12931	13010	13559	14499
Celsius Industrier AB	7320	8372	9648	7255	7122	8396	6608	6864
Total	**38147**	**41683**	**48427**	**49168**	**51607**	**57036**	**58957**	**62910**

Tabell 6:3

Utvecklingen i de statliga industrikoncernerna

Resultat	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Affärsverket FFV inkl. FFV AB	101	172	170	134	202	107	165	291
Domänverket inkl. Domänföretagen AB	192	163	307	267	206	230	293	354
AB Statens Skogsindustrier ASSI	−526	−523	245	541	155	80	301	466
Norrlands Skogsägares Cellulosa AB	−71	79	203	328	200	153	188	272
Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)	−663	−406	101	545	833	577	259	182
Procordia AB	611	−299	529	533	733	901	1362	1991
SSAB Svenskt Stål AB	−744	23	303	565	205	245	409	1146
Celsius Industrier AB	−1839	−1383	312	−811	41	−179	−381	11
Total	**−2939**	**−2174**	**2170**	**2102**	**2575**	**2114**	**2596**	**4713**

Tabell 6:4

Utvecklingen i de statliga industrikoncernerna

Antal anställda	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Affärsverket FFV inkl. FFV AB	8135	8379	8174	7834	8024	8884	9650	10037
Domänverket inkl. Domänföretagen AB	7896	7789	7548	6952	6498	7300	6131	6436
AB Statens Skogsindustrier ASSI	9213	8528	8301	7734	7688	8213	9001	7186
Norrlands Skogsägares Cellulosa AB	5747	5160	4488	4376	3848	2748	4009	3751
Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)	7387	6806	5670	4922	4752	4433	4081	3921
Procordia AB	29480	27701	25719	24392	34349	23490	24840	27834
SSAB Svenskt Stål AB	17017	14709	14711	15012	14865	15354	14352	12801
Celsius Industrier AB	24090	22545	19599	17714	16634	14513	12298	10384
Total	**108965**	**101617**	**94210**	**88936**	**96658**	**84935**	**84362**	**82350**

Tabell 6:5

Utvecklingen i de statliga industrikoncernerna

Utdelning till staten	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Affärsverket FFV inkl. FFV AB	48	53	58	65	73	76	83	82
Domänverket inkl. Domänföretagen AB	104	84	89	141	180	172	169	200
AB Statens Skogsindustrier ASSI				20	20		20	27
Norrlands Skogsägares Cellulosa AB						14	14	18
Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)				18	18	35	35	50
Procordia AB						110	135	180
SSAB Svenskt Stål AB				17	25		25	50
Celsius Industrier AB				50				
Total	**152**	**137**	**148**	**311**	**316**	**407**	**481**	**607**

AB Statens Skogsindustrier (ASSI)

ASSI är ett till 75 % direktägt statligt förpackningsföretag som helt lämnat träförädlingsområdet. Under år 1989 genomförde ASSI en nyemission på 1 miljard kronor. Med domänverket som ny aktieägare i ASSI har ytterligare band knutits mellan de båda statliga skogskoncernerna i enlighet med vad jag tidigare redovisat för riksdagen (prop. 1986/87: 74, NU41, rskr. 331). Domänverket övertog under år 1987 dessutom ASSI:s norrländska sågar.

ASSI är nu finansiellt väl rustat för att genomföra sitt investeringsprogram, där såväl direktinvesteringar i Sverige som utländska företagsköp ingår.

Celsius Industrier AB

I Celsius Industrier AB ingår ett tiotal dotterbolag med omfattande rörelsedrift inom områdena installation, energi, marin teknologi samt fastighetsförvaltning.

Staten äger 100 % av aktierna i bolaget som idag består av de "landorienterade" företag som blivit kvar sedan nybyggnadsdelen av fartyg i huvudsak upphört och det statliga rederieengagemanget överförts till Zenit Shipping AB. De kvarvarande företagen ingående i Celsius Industrier AB

är inriktade på olika former av entreprenadanknuten verksamhet. Ännu återstår ett visst rekonstruktionsarbete innan samtliga dotterbolag nått en tillfredsställande vinstnivå och kan utvecklas av egen kraft.

FFV-koncernen

FFV-koncernen behandlades senast av riksdagen i samband med regeringens förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1987/88 (prop. 1987/88, bil 8, NU12, rskr. 112). FFV består av en verksdel samt ett 25-tal helt eller delvis ägda rörelsedrivande bolag. Verksdelen och bolagsdelen är integrerade i fem olika affärsområden. Verket förvaltar för statens räkning aktierna i FFV AB som är moderbolag till de olika rörelsedrivande bolagen.

Under 1980-talet har FFV-koncernen strävat efter att öka andelen av försäljning till civila kunder. Denna expansion har varit framgångsrik i så motto att den civila andelen ökat dubbelt så snabbt som den militära delen av FFV-koncernens tillväxt. En sådan tillväxt har emellertid tärt på koncernens soliditet, som under 1980-talet sjunkit med hälften ned till 20%. Ett aktieägartillskott är därför nödvändigt för att återställa koncernens finansiella stadga och säkra de marknadspositioner koncernen uppnått under 1980-talet.

Det ankommer på det statliga förvaltningsbolaget som ägare av FFV AB att sörja för att ett sådant aktieägartillskott kommer till stånd. Målsättningen bör vara att FFV AB efter en sådan kapitalisering skall ha uppnått en soliditet och avkastningsförmåga som står i paritet med vad företag med liknande tillväxtpotential uppvisar.

Luossavaara-Kiirunavaara AB

Under år 1983 godkände riksdagen ett förslag om finansiell rekonstruktion av LKAB (prop. 1982/83: 120, NU 38, rskr. 306). Bolaget har sedan dess utvecklats väl genom att koncentreras på förbättrad produktkvalitet, storskalig gruvbrytning och effektiviserade distributionsflöden för järnmalmen. Bolaget står under 1990-talet inför beslut om ett antal större investeringar. Här märks främst en ny huvudnivå för brytning i Kirunagruvan. Bolagets starka finansiella ställning innebär att samtliga planerade investeringar bör kunna finansieras internt. Risknivån i LKAB är dock hög då bolaget exponeras på valutamarknaden, järnmalmsmarknaden som marknaden för sjöfrakter.

Under år 1987 kunde LKAB i kraft av sin starka finansiella ställning tillskjuta 700 milj. kr. i ett konvertibelt lån till SSAB Svenskt Stål AB. Detta lån gav LKAB rätt att omvandla skuldebrevet till 7 milj. aktier i SSAB vilket motsvarar 22% av aktiekapitalet. För SSAB innebar lånet möjlighet att kunna intensifiera sitt omstruktureringsarbete och genomföra nyinvesteringar inom området stålplåt på sammantaget 1 000 milj. kr. i Luleå och Borlänge.

Staten äger 50,9 % av aktiekapitalet vilket representerar 62,4 % av röstetalet i Ncb AB. Resterande aktier är fördelade mellan ett antal institutioner med eller utan skogsägaranknytning samt privatpersoner, varav många är enskilda skogsägare. Riksdagen har medgivit regeringen att avyttra resterande aktier i Ncb AB (prop. 1983/84: 102, NU 22, rskr. 188.)

Företaget är internationaliserat och har endast 4 % av sin fakturering i Sverige. Ncb:s kärna finns idag i Västtyskland där man äger dotterföretaget Hannover Papier AG. med ett framstående finpapperbruk. Då Ncb AB saknar egna realtillgångar i form av skog eller kraft understiger dess lönsamhet genomsnittet för skogsindustrin i Sverige.

Procordia AB

I Procordia-koncernen ingår mer än ett dussin enskilda aktiebolag med omfattande rörelsedrivande verksamhet inom affärsområdena konsument, service samt läkemedel. Ansträngningarna att effektivisera verksamheten har varit särskilt påtaglig sedan år 1982 då de koncernbolag som verkade i basindustrin bröts ur dåvarande Statsföretag AB. Den kraftfulla omstruktureringen har inneburit både ett flertal försäljningar av rörelsefrämmande delar och förvärv av företag med närbesläktad kompetens och verksamhet. Här bör nämnas försäljningen av sådana dotterbolag som Berol Kemi AB, Cea AB, Cordinor AB samt AB Uddcomb till nya ägare med bättre förutsättningar att driva den fortsatta utvecklingen i bolagen. Procordia har samtidigt koncentrerat sina förvärv till områden som ligger nära affärsområdena bioteknik, läkemedel och livsmedel. Bland väsentligare förvärv märks 22 % av aktierna i den finska bioteknikkoncernen Cultor AB, 51 % i det tyska läkemedelsföretaget Pfrimmer AG. samt majoritetsinnehav i norska bryggeriet A/S Hansa.

Staten äger för närvarande 78 % av aktierna i Procordia. Under mars 1990 avser regeringen att föreslå riksdagen att regeringen får bemyndigande att medverka till att Procordia AB får nyemittera aktier i byte mot aktierna i Pharmacia AB resp. Provendor AB. Genom förvärven skapar Procordia AB Nordens starkaste livsmedels- och läkemedelsgrupp. Förslaget innebär vidare att staten och Volvo AB delar på huvudägaransvaret i bolaget genom att erhålla samma röstandel av aktierna, drygt 40 %. Statens andel av aktiekapitalet kommer att uppgå till ca 33 % i Procordia AB.

SSAB Svenskt Stål AB

SSAB Svenskt Stål AB består numera av de två producerande dotterbolagen: SSAB Tunnplåt AB och SSAB Oxelösund AB samt Plannja AB som ansvarar för koncernens vidareförädling av plåt och Tibnor AB med grossiströrelse i stål. Mellan åren 1987 och 1989 genomfördes en större strukturförändring i SSAB. Bolaget lämnade då sin skrotbaserade metallurgiska produktion och koncentrerar numera stålframställningen till sin malmbaserade metallurgi i Luleå och Oxelösund. Vidare har SSAB:s till-

verkning av profiler, stång, balk och andra långa produkter försålts till finska Ovako Steel AB. SSAB:s kärnverksamhet utgörs numera av platta produkter med nordisk verkstadsindustri som huvudsaklig avnämare.

I SSAB äger staten 39,8 % av aktiekapitalet, vilket representerar 50,2 % av röstetalet (efter full konvertering av LKAB:s lån). Bolaget introducerade sina aktier på Stockholms Fondbörs under år 1989 och erhöll därmed ca 40 000 nya aktieägare.

6.2.1 Ett aktivt statligt företagsägande

Svenska staten äger alltså en relativt omfattande och diversifierad industrisektor. Inslaget av basindustri är jämförelsevis stort, men det finns också företag inom t.ex. elektronik, bioteknik och livsmedel. Efter en period där utvecklingen karaktäriserats av finansiella rekonstruktioner och uppbyggande av konkurrenskraften står företagen nu relativt starka. Det är viktigt att denna betydande industriella resurs kan utvecklas på bästa möjliga sätt så att den bidrar till att tillväxten i svenskt industri stimuleras under 1990-talet. Som ägare har staten ett ansvar för att så sker.

Ägaransvaret innebär i första hand att så goda förutsättningar som möjligt säkerställs för en fortsatt positiv utveckling i de företag där staten redan idag har ett ägarengagemang. Företagen måste ha såväl personella som ekonomiska resurser för sin egenutveckling. Företagen måste också kunna ta tillvara nya affärsmöjligheter, vilket i vissa fall kan kräva särskilda ägarinsatser.

Som industriägare bör staten också kunna spela en väsentlig roll i nödvändiga strukturella förändringar i enskilda branscher. Jag vill understryka att sådana aktiviteter endast kan ske med bibehållen affärsmässighet och där erforderlig kompetens föreligger för en sådan medverkan.

En effektiv statlig företagsamhet har vidare en viktig uppgift i att fungera som en motvikt till en alltför ensidig privat ägarkoncentration av landets näringsliv. Ägarkoncentrationen har enligt ägarutredningen (SOU 1988:38) ytterligare förstärkts under 1980-talet. Utredningen konstaterar att den svenska ägarkoncentrationen även i ett internationellt perspektiv är hög och förordar en större variation och mångfald i aktieägandet i vårt land.

Jag vill också peka på att en framgångsrik och lönsam statlig industri bidrar till en jämnare inkomst- och förmögenhetsfördelning genom att företagens resultat och värdeökning kommer alla till del.

I en pluralistisk marknadsekonomi finns det därför enligt min mening både stort behov av och utrymme för ett aktivt och professionellt statligt ägarengagemang i näringslivet.

En helt avgörande förutsättning för utvecklingen i statliga liksom i andra företag är en långsiktig lönsamhet. Bristande lönsamhet som måste kompenseras med löpande förlusttäckning över statsbudgeten är självfallet ingen grund för en positiv företagsutveckling. Såväl statsfinansiella som industriella hänsyn talar emot en sådan företagspolitik. Lönsamheten är också grunden för en tryggare sysselsättning. Detta är viktigt inte minst för

de statliga företag som har en stor del av sin verksamhet i regioner med en i övrigt utsatt arbetsmarknad.

För att den statliga industrin skall kunna ge bästa möjliga resultat ställs också stora krav på staten som ägare. Av avgörande betydelse är därvid att staten har möjlighet att utöva sin ägarfunktion på effektivast möjliga sätt. Det krävs stor kompetens och snabbhet i beslutsfattandet. Vidare måste ägaren ha möjlighet att mobilisera ekonomiska resurser i en sådan omfattning att affärsmöjligheter kan tas tillvara i det enskilda företaget.

Staten har idag inte sitt ägande inom den konkurrensutsatta företagssektorn organiserat på bästa sätt. Förklaringen har främst varit att vissa av de företag i vilka staten haft ett dominerande aktieinflytande dragits med akuta ekonomiska problem. Idag när dessa problem har blivit åtgärdade och företagen uppvisar en mera normal lönsamhet och egen tillväxt kan en mer ändamålsenlig form för förvaltandet av det statliga aktieinnehavet skapas.

Mot bakgrund av vad jag nu sagt föreslår jag att de statliga aktieinnehaven i Celsius Industrier AB, FFV AB, LKAB, Neb AB, Procordia AB, ASSI, SSAB Svenskt Stål AB, Sveriges Geologiska AB (SGAB), SIB-Invest AB och Cementa AB överförs under år 1990 till ett särskilt, av staten helägt aktiebolag. Bolagets uppgift skall vara att förvalta aktier, värdepapper och annan lös egendom.

Vad gäller statens aktier i andra konkurrensutsatta företag bör prövas om även dessa aktieinnehav med fördel kan överföras till det nya förvaltningsbolaget. Dessa överväganden bör göras mot bakgrund av såväl de enskilda företagens situation, syftet med statens ägarengagemang som de erfarenheter man successivt får av den nya förvaltningsformen.

Som jag tidigare nämnt finns det behov av ekonomiska resurser för att långsiktigt utveckla den statliga företagssektorn. Förvaltningsbolaget bör för detta ändamål utnyttja de finansiella instrument som finns på kapitalmarknaden. Bland annat bör förvaltningsbolaget kunna ge ut konvertibla förlagslån. En dylik finansiering leder till att statens direkta ägande i förvaltningsbolaget på sikt kommer att spädas ut till viss del.

Jag förordar att riksdagen föreslås lämna sitt godkännande till att medverka till att förvaltningsbolaget får ge ut konvertibla förlagslån, vilka maximalt får reducera statens direkta ägarandel i förvaltningsbolaget till 85 % av aktiekapitalet.

Enligt vad jag erfarit finns ett intresse hos de aktieplacerande pensionsförsäkringsinstitutionerna och löntagarfonderna att på detta sätt engagera sig i förvaltningsbolaget med i storleksordningen tre till fem miljarder kronor. Det är enligt min mening värdefullt om denna typ av kapital på det här sättet kan direkt medverka till en industriell utveckling i vårt land. Det ankommer på styrelsen och ledningen för förvaltningsbolaget att avtala om detta.

6.2.2 Överföringen av statens aktieinnehav till ett statligt förvaltningsbolag

En överföring av aktierna i berörda bolag bör ske genom en s. k. apportemission till staten. Det helägda förvaltningsbolaget skall till staten ny-

emittera egna aktier till samma belopp som statens ägarandel av det justerade egna kapitalet per den 31 december 1989 i nämnda aktiebolag representerar. Då staten ökar sitt innehav av aktier i ett helägt förvaltningsföretag är transaktionen i sig neutral för olika värderingsprinciper för de underliggande aktierna.

Av apportemissionens värde på drygt 20 miljarder kronor kommer 10 miljarder kronor att föras som nytt aktiekapital i förvaltningsbolaget medan resterande kapital förs till den bundna reservfonden. Den dolda reserven i form av övervärden på de börsaktier som tillskjuts uppgår till drygt sex miljarder kronor.

Enligt nuvarande regler utgår värdepappersskatt med sammanlagt två procent av överlåtelsevärdet mellan staten och förvaltningsaktiebolaget. Med hänsyn till att transaktionen är intern mellan staten och ett helägt statligt aktiebolag bör staten stå för hela kostnaden motsvarande ca 400 milj. kr. Jag förordar därför att ett särskilt förslagsanslag om detta belopp tas upp i statsbudgeten för budgetåret 1990/91 för värdepappersskatt vid försäljning av vissa aktier ägda av staten. Eftersom skatten kommer att redovisas av köpare resp. säljare under budgetåret till riksskatteverket, påverkar anslaget inte budgetsaldot.

Stämpelskatt på 200 milj. kr. för det nyemitterade aktiekapitalet på tio miljarder kronor betalas av förvaltningsföretaget.

Förvaltningsbolaget skall överta det konsortialavtal mellan staten och Volvo AB avseende det gemensamma huvudakticägandet i Procordia AB. Detta avtal är under utformande och kommer att föreläggas riksdagen under mars år 1990 i samband med att man tar ställning till Procordias möjligheter att rikta en aktieemission till aktieägarna i Pharmacia AB samt Provendor AB.

Staten innehar i dagsläget samtliga aktier i SIB-Invest AB, ett kvarvarande aktieinnehav m. m. i dåvarande Sveriges Investeringsbank AB förvaltas. Riksdagen behandlade senast frågor rörande Sveriges Investeringsbank AB under år 1989 då man godkände att aktierna i banken överläts till PKbanken (Prop. 1988/89: 143, Nu 33, rskr. 320).

Riksdagen godkände vidare att staten övertog samtliga aktier i SIB-Invest AB samt att SIB-Invest AB skulle överta de rörelseregler som hittills gällt för Sveriges Investeringsbank AB och som funnits i bankens bolagsordning. Rörelsereglerna innebar att SIB-Invest AB blev ett kreditaktiebolag med rätt att såväl lämna lån som att äga aktier.

Dessutom uppdrog riksdagen åt fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti för SIB-Invest AB:s förpliktelser intill ett belopp av högst 1 300 milj. kr.

Det är enligt min mening ändamålsenligt att även föra över statens aktieinnehav i SIB-Invest AB till det nybildade statliga förvaltningsbolaget. SIB-Invest AB blir därmed ett helägt dotterbolag till förvaltningsbolaget. Därigenom kan de aktier m. m. som förvaltas av SIB-Invest AB på ett ändamålsenligt sätt förvaltas gemensamt med förvaltningsbolagets övriga aktieinnehav. Något behov av särskilda rörelseregler för SIB-Invest AB är inte längre nödvändigt.

I och med bildandet av ett statligt förvaltningsbolag föreligger inte heller

något behov att ikläda staten garanti för SIB-Invest AB:s förpliktelser. Jag föreslår därför att bemyndigandet att lämna garanti till SIB-Invest AB för bolagets förpliktelser återkallas.

Förvaltningsbolagets inriktning och finansiella ställning

Ett flertal av de förvaltnings- och investmentbolag som idag förekommer på den svenska aktiemarknaden har uppvisat en mycket långsiktig industriell ägarrelation till de företag man placerat sitt kapital i. Denna långsiktighet har enligt ägarutredningens bedömning varit till gagn för den industriella utvecklingen i berörda bolag. Jag delar den uppfattningen och anser att en sådan ansvarsfull, långsiktig och aktiv ägarrelation även bör prägla det nya statliga förvaltningsbolagets inriktning.

Som redan har framgått av min redogörelse blir det statliga förvaltningsbolaget finansiellt väl rustat. Värderas varje ingående aktiepost till sitt justerade egna kapital (med hänsyn till en 30 % schablonskatt på obeskattade reserver och övervärden i de börsnoterade företagens aktier) uppgår förmögenhetsvärdet till ca 27 miljarder kronor.

Förutom de kapitalbehov i FFV-koncernen som jag redan behandlat i min framställning föreligger inga akuta behov av medelstillskott bland de företag vars aktier staten avser att placera i förvaltningsbolaget.

Självfallet skall även staten som aktieägare ha avkastning på insatt ägarkapital. Under senare delen av 1980-talet har en successiv upptrappning av utdelningsvolymerna inletts.

Nivån på förvaltningsbolagets mottagna utdelningar motsvarar idag ca 1,5 % av aktieportföljens marknadsvärde. Tillväxten i mottagna utdelningar från aktieinnehaven beräknas dock tillta och i början av 1990-talet bör den mottagna liksom den vidareutdelade utdelningsnivån vara i paritet med andra s. k. blandade publika investmentbolag. Den affärsmässighet som redan präglar agerandet i den statliga industrisektorn skall självfallet gälla även för förvaltningsbolagets utdelningspolitik.

När det gäller den framtida placeringspolitiken och förmögenhetsförvaltningen av förvaltningsbolagets kapital är det dess styrelse och ledning som bär huvudansvaret. Det är här avvägningar mellan helägda, majoritetsägda samt minoritetsägda företag skall ske. Vidare skall styrelsen formulera en placeringspolitik som balanserar förvaltningsbolagets finansiella risktagande med den rörelserisk som aktieinnehav i underliggande bolag representerar.

Under överskådlig tid kommer tyngdpunkten i förvaltningsbolagets aktieportfölj självfallet att representeras av de idag kapitalmässigt dominerande innehaven. På medellång sikt bör strävan vara att upppnå en mer avvägd riskprofil. I dag är engagemangen i relativt hög utsträckning koncentrerad till branscher vilka kännetecknas av hög kapitalintensitet, stark konjukturkänslighet och kraftigt konkurrensutsatta internationella varumarknader.

Regeringen, som genom sitt ombud representerar staten på förvaltningsbolagets bolagsstämma, bör kontinuerligt informera riksdagen om förändringar i förvaltningsbolagets aktieinnehav. Vidare bör regeringen höra

riksdagen innan beslut fattas som innebär att förvaltningsbolaget inte längre innehar röstmajoriteten i något av de nu helägda företagen. För de marknadsnoterade delägda bolagen bör motsvarande gälla om förvaltningsbolaget inte längre kommer att ha ett avgörande inflytande i något av bolagen.

Förmögenhetsförvaltningen skall vidare ske på sådant sätt att ägarrollen utövas på ett aktivt och för berörda bolag vitaliserande och berikande sätt. Ledstjärna för denna aktiva förvaltning skall vara långsiktiga satsningar i svenska industri- och tjänsteföretag.

Den statliga företagssektorn

(efter verksamhetsinriktning)

Företag	Huvudman
Konkurrensutsatt industriverksamhet med lönsamhetsmål	
Celsius Industrier AB	Industridepartementet
Procordia AB (78 %)	Industridepartementet
Loussavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)	Industridepartementet
Norrlands Skogsägares Cellulosa AB (Ncb) (50,9 %)	Industridepartementet
AB Statens Skogsindustrier (ASSI)	Industridepartementet
SSAB Svenskt Stål AB (39,8 %)	Industridepartementet
Sveriges Geologiska AB (SGAB)	Industridepartementet
FFV AB	Industridepartementet
SIB-invest AB	Industridepartementet
Cementa AB (5 %)	Industridepartementet
Svenska Petroleum Exploration AB (61 %)	Industridepartementet*
OK Petroleum AB (24 %)	Industridepartementet*
SKD-företagen	Civildepartementet
Svalöf AB (50 %)	Jordbruksdepartementet
AB Aerotransport (50 %)	Kommunikationsdepartementet
Krediktaktiebolag	
AB Svensk Exportkredit (57 %)	Industridepartementet
Företagskapital AB (54,7 %)	Finansdepartementet
AB Industrikredit (57,3 %)	Finansdepartementet
Lantbrukskredit AB (50,0 %)	Finansdepartementet
PKbanken (70,6 %)	Finansdepartementet
Statens Bostadsfinansieringsaktiebolag	Finansdepartementet
AB Bostadsgaranti (50,0 %)	Bostadsdepartementet
Aktiebolag med monopolrättigheter	
Svenska Penninglotteriet AB	Finansdepartementet
Systembolaget AB	Finansdepartementet
AB Tipstjänst	Finansdepartementet
V&S Vin & Sprit AB	Finansdepartementet
Affärsverk	
Domänverket	Industridepartementet
Statens vattenfallsverk	Industridepartementet*
Luftfartsverket	Kommunikationsdepartementet

Postverket	Kommunikationsdepartementet
Sjöfartsverket	Kommunikationsdepartementet
Statens Järnvägar (SJ)	Kommunikationsdepartementet
Televerket	Kommunikationsdepartementet

Företag med speciella uppdrag:

(a) Av social/kulturell karaktär

Samhall	Arbetsmarknadsdepartementet
AB Kurortsverksamhet	Socialdepartementet
Apoteksbolaget	Socialdepartementet
Kungliga Dramatiska Teatern	Utbildningsdepartementet
Kungliga Teatern Aktiebolaget (Operan)	Utbildningsdepartementet
Svenska Statens Språkresor AB	Utbildningsdepartementet

(b) Med utvecklings/avvecklingsverksamhet

Grängesbergs Gruvor AB	Industridepartementet
Zenit Shipping AB	Industridepartementet
Blekingen AB (57 %)	Industridepartementet
Utvecklingsaktiebolaget Kranen AB (40 %)	Industridepartementet
Sorbinvest AB (39 %)	Industridepartementet
Nordiska Satellitaktiebolaget	Industridepartementet
Svenska rymdaktiebolaget	Industridepartementet
Swedish Road Consulting AB	Kommunikationsdepartementet

(c) Med prövnings/skyddsfrågor

AB Statens Anläggningsprovning	Industridepartementet
SEMKO Svenska Elektriska Materielkontrollanstalten AB	Industridepartementet
SSPA Maritime Consulting AB	Industridepartementet
AB Svensk Bilprovning (52 %)	Kommunikationsdepartementet
Svensk Avfallskonvertering AB (SAKAB)	Miljödepartementet
Studsvik AB	Industridepartementet*

* Efter genomförd överflyttning av vissa uppgifter till industridepartementet från miljö- och energidepartementet

7 Internationella investeringar

7.1 Inledning

Som jag tidigare anfört är företagens internationalisering av utomordentligt stor betydelse för Sverige och den svenska ekonomin. Detta gäller såväl handel som investeringar. Jag avser att i detta avsnitt gå in närmare på vissa frågor som rör internationella investeringar.

Frågor av detta slag togs upp i regeringens proposition 1986/87: 74, Näringspolitik inför 90-talet (avsnitt 9). I den propositionen anförde föredraganden bl. a. att den statistiska belysningen av de svenska multinationella företagen på olika sätt borde förbättras. Detta borde ske dels i form av **löpande statistik** dels i form av mera fullständiga **återkommade kartläggningar.** Föredraganden framhöll vidare att det fanns ett behov av **informationsutbyte kring företagens strategier.** Detta skulle ske genom kontakter med vissa av de större multinationella koncernerna i dessa frågor. Berörda fackliga organisationer skulle på lämpligt sätt beredas tillfälle att lämna synpunkter på och få insyn i den problematik som behandlas i dessa sammanhang.

I den nämnda propositionen behandlades också frågor rörande utländska företagsinvesteringar i Sverige. I det sammanhanget anmäldes att en särskild utredare tillkallats för att utreda vissa frågor om utvecklingen hos företag vilka förvärvats av utländska intressen.

Vidare behandlades frågan om kontroll av utländska aktieförvärv i svenska börsnoterade företag mot bakgrund av ett förslag till ett sådant kontrollsystem. Föredraganden anförde i detta sammanhang att den föreslagna kontrollen av olika skäl inte gick att genomföra för närvarande och att ytterligare utredningar behövde göras. Regeringen skulle noggrant följa utvecklingen av det utländska ägandet i dessa företag.

I dessa hänseenden anmäldes att departementschefen skulle återkomma till regeringen.

Det är nu min avsikt att åter ta upp dessa frågor liksom vissa andra frågor som rör internationella investeringar.

Som underlag finns nu dels ett betänkande av den s. k. företagsförvärvsutredningen, Utländska förvärv av svenska företag – en studie av utvecklingen (SOU 1989:37). Vidare har inom industridepartementet upprättats en promemoria, Ändrade regler om utländska företagsförvärv (Ds 1989:57). Betänkandet och promemorian har remissbehandlats.

Innan jag går in på dessa frågor vill jag dock ta upp några övergripande spörsmål som rör internationaliseringen och i synnerhet internationella investeringar.

Som närmare redovisas i det följande har den internationalisering som pågått sedan länge ökat alltmer i omfattning under senare år. Detta gäller såväl utgående som ingående investeringar. De ökande investeringarna i form av företagsförvärv och företagsetableringar över gränserna är bl. a. ett uttryck för en pågående internationell strukturomvandling. Svenska företag deltar relativt sett i mycket stor omfattning i denna process.

Det finns inte skäl att förändra den bedömning som i detta avseende

gjordes bl. a. i regeringens proposition 1986/87 :74 Näringspolitik inför 90-talet, nämligen att de svenska företagens utlandsinvesteringar i huvudsak *främjat tillväxten och den internationella konkurrenskraften*. Också utländska investeringar i Sverige medför – som regeringen tidigare framhållit i olika sammanhang – en rad positiva bidrag till svensk industri även om också problem kan finnas. Det jag nu sagt får visserligen inte skymma det faktum att denna utveckling i vissa hänseenden kan innebära t. ex. att de internationellt verksamma företagens koppling till Sverige försvagas. För en ekonomi som vår med en betydande internationell inriktning är det emellertid nödvändigt att företagen genomför internationella investeringar. Det avgörande för tillväxten och konkurrenskraften är som jag tidigare framhållit att det skapas goda betingelser för industriell utveckling.

För Sverige som ett litet och mycket utlandsberoende land är det vidare av utomordentlig vikt att aktivt delta i det internationella samarbetet. Sådant samarbete kan skapa förutsättningar inte bara för att våra internationellt verksamma företag garanteras likabehandling i utlandet utan också för att det skapas internationella normer staterna emellan när det gäller olika i sammanhanget betydelsefulla frågor som t. ex. statliga stödåtgärder, konkurrensregler, miljölagstiftning och frågor som rör arbetslivet.

7.2 Internationellt samarbete rörande internationella investeringar

Frågor som rör internationella företagsetableringar och företagsförvärv har sedan länge varit föremål för internationellt samarbete och internationella överenskommelser.

Romfördraget

Av särskild betydelse är utvecklingen inom EG. Grundläggande för denna utveckling är *Romfördragets* regler om fri etableringsrätt. Dessa innebär att medborgarna och företagen i ett EG-land skall ha rätt att starta och driva företag i ett annat medlemsland på samma villkor som medborgarna och företagen i det andra landet. Fördraget stadgar också att denna rätt omfattar rätten att förvärva såväl minoritets- som majoritetsposter av aktier i bolag i ett annat EG-land utan att i övrigt vara etablerade i det senare landet. Reglerna utgör dock inte hinder för medlemsländerna att ha utlänningskontroll på detta område om det motiveras av hänsynen till allmän ordning, säkerhet eller hälsa.

Frågor som rör internationella investeringar är också föremål för ett omfattande samarbete inom OECD.

OECD

Kapitalliberaliseringsstadgan reglerar bl. a. internationella direktinvesteringar varmed avses t. ex. förvärv av äganderätten till ett bestående företag. Stadgan ålägger medlemsstaterna att sinsemellan fortlöpande avskaffa restriktioner för kapitalrörelser i den utsträckning det är nödvändigt för ett effektivt ekonomiskt samarbete. I detta syfte skall varje tillstånd lämnas som behövs för att slutföra eller verkställa bl. a. ingående direktinvesteringar. Stadgan medger undantag med hänsyn till bl. a. allmän ordning, säkerhet m. m. Vidare behöver tillstånd inte lämnas när en investering "med hänsyn till beloppet eller andra faktorer skulle ha en utomordentligt skadlig effekt på landets intressen" (den s. k. andra anmärkningen

fogad till posten direkta investeringar i OECD:s kapitalliberaliseringsstadga). Därutöver kan medlemsländerna göra särskilda reservationer. Sverige har gjort sådana reservationer när det gäller bl. a. reglerna om utländska förvärv av företag och fastigheter. Det finns även möjlighet till temporärt undantag vid störningar, men detta har föga intresse särskilt i fråga om ingående direktinvesteringar.

OECD:s deklaration från 1976 om internationella investeringar och multinationella företag innehåller bl. a. riktlinjer om medlemsstaternas behandling av utlandsägda företag. Riktlinjerna är en rekommendation till medlemsstaterna att dessa bör ge utlandskontrollerade bolag en behandling som i motsvarande situationer ges inhemska bolag (nationell behandling). Deklarationen avser förhållandena efter etableringstillfället. Också dessa riktlinjer medger undantag med hänsyn till allmän ordning och säkerhetsintressen. Lagstiftning som innebär undantag från nationell behandling skall meddelas OECD. Sverige har notifierat den gällande etableringsrätten och OECD har rekommenderat ett antal länder, däribland Sverige, att se över sin lagstiftning på området i syfte att avskaffa lagstiftningen eller begränsa tillämpningen.

I fråga om OECD:s rekommendation om nationell behandling vill jag nämna följande.

Sedan en tid pågår ett arbete inom OECD som syftar till att göra rekommendationen bindande för medlemsländerna på samma sätt som gäller i fråga om kapitalliberaliseringsstadgan. Syftet är att ett sådant instrument skall ålägga staterna att ge utlandskontrollerade företag en likabehandling jämfört med inhemska företag. Existerande avvikelser skall fortlöpande avvecklas och när en viss åtgärd har avvecklats får den ej återinföras. Också när det gäller detta instrument kommer det att finnas möjlighet till undantag med hänsyn till bl. a. säkerhetsintressen. Varje medlemsland skall också ha rätt att göra reservationer på i huvudsak samma sätt som enligt kapitalstadgan.

I fråga om detta internationella samarbete vill jag anföra följande.

Som ett litet och mycket utlandsberoende land är det, som jag nämnt, av stor vikt att Sverige tar aktiv del i det internationella samarbetet.

EFTA – EG förhandlingar

Som tidigare nämnts har EG och EFTA-länderna beslutat att inleda förhandlingar om ett avtal om samarbete på det ekonomiska området.

En utgångspunkt för dessa förhandlingar är att ett avtal skall innehålla största möjliga genomförande av fria rörelser för varor, tjänster, kapital och personer.

En annan utgångspunkt är att ett avtal skall bygga på vad EG hittills uppnått i olika avseenden och att det skall råda balans mellan parternas rättigheter och skyldigheter.

Rätten till företagsetablering och företagsförvärv tillhör de mera grundläggande elementen i Romfördraget och EG:s inre marknad. Det finns anledning att räkna med att frågan om gemensamma normer för kapitalrörelser över gränserna och om nationell behandling kommer att bli viktiga inslag i de kommande förhandlingarna. Det är mycket betydelsefullt för de svenska företagen att de så långt möjligt får garantier från EG och övriga EFTA-länder om icke-diskriminering när det gäller etablering av dotterbo-

lag och filialer och förvärv av företag. Jag kommer senare att ta upp de konsekvenser detta får för de svenska restriktioner som finns på detta område.

Vad jag nu anfört gäller inte bara EG-området utan också OECD-området i stort. Som jag nämnt pågår inom OECD ett utvecklingsarbete när det gäller regler om nationell behandling. Detta arbete kan för svenska företag få övervägande positiva effekter genom den starka inriktningen mot icke-diskriminering i andra länder.

Sverige har ett antal undantag från principen om nationell behandling. Detta gäller t. ex. våra regler om utländska förvärv av företag och fastigheter, regler om utländskt deltagande i den finansiella tjänstesektorn och inom kreditupplysningsverksamhet och några undantag inom sjö- och luftfart.

När det blir dags för Sverige att ta ställning till en anslutning till ett bindande instrument om nationell behandling avser jag att återkomma till dessa frågor. I det sammanhanget finns det också anledning att ta ställning till vilka reservationer som kan bli aktuella för svenskt vidkommande.

Det jag nu har behandlat avser företagens rättigheter till icke-diskriminering i det internationella samarbetet.

Information och förhandlingsmöjligheter för anställda

Minst lika viktigt är givetvis att Sverige verkar för bättre möjligheter för de anställda att få information och förhandlingsmöjligheter över gränserna i företagens internationalisering. Den tidigare nämnda OECD-deklarationen innehåller också riktlinjer för de multinationella företagens beteende. Dessa riktlinjer innehåller bl. a. normer för information och förhandlingar i förhållande till de anställda. I dessa hänseenden har Sverige aktivt verkat för utveckling och bättre uppföljning av tillämpningen. Detta aktiva arbete bör givetvis fortsätta.

Det är också viktigt att Sverige driver dessa frågor i samband med förhandlingarna mellan EG och EFTA-staterna.

När det gäller förutsättningarna för koncernfackligt samarbete över gränserna i Norden vill jag hänvisa till vad chefen för arbetsmarknadsdepartementet anfört i arbetsmarknadsdepartementets bilaga till årets budgetproposition (prop. 1989/90: 100 bil. 12 s.41).

Jag återkommer som sagt till några av dessa frågor i det följande när jag tar upp frågan om regler för utländska företagsförvärv.

Sammanfattning och bedömning: I detta avsnitt redovisas utvecklingen av de svenska företagens investeringar utomlands. Vidare redovisas de kontakter som inom ramen för samrådet med industriföretagen har ägt rum mellan industridepartementet och de största internationellt verksamma företagen i frågor om internationalisering.

Mot den bakgrunden konstateras att det inte finns anledning att frångå den bedömning som gjordes i regeringens proposition 1986/87:74, Näringspolitik inför 90-talet, nämligen att utlandsinvesteringarna i huvudsak främjat tillväxten och den internationella konkurrenskraften. Utvecklingen kan dock leda till att centrala koncernfunktioner i företagen i ökad utsträckning kan komma att förläggas utomlands.

Jag anser mot denna bakgrund att samrådet med företagen i frågor om internationalisering bör fortsätta och intensifieras.

7.3.1 Inledning

I enlighet med vad som aviserades i den senaste näringspolitiska propositionen har ytterligare kartläggning av den svenska industrins internationalisering genomförts. Statistiska centralbyrån (SCB) har, på uppdrag av bl. a. industridepartementet, tagit fram statistik om den svenska industrins investeringar utomlands åren 1978–1988. En fyllig redovisning av statistiken finns i departementspromemorian "Svensk industri i utveckling" (Ds I 1990:16). Vidare har frågor om internationaliseringens fortsatta utveckling diskuterats med 20 stora, internationellt verksamma, svenska koncerner. 17 av dessa koncerner utgör den företagsgrupp (den s. k. 17-gruppen) som har följts statistiskt. Jag kommer i det följande att beskriva huvuddragen av vad som framkommit i det genomförda arbetet.

7.3.2 Näringslivets internationalisering – omfattning och utveckling

År 1987 fanns 715 svenska koncerner som hade utländska dotterbolag med anställd personal, totalt 488000. Av de anställda återfanns 42% i EG-länder (exkl. Danmark), 19% i Nordamerika, 16% i Norden, 11% i Latinamerika och 8% i Asien.

Koncerner inom tillverkningsindustrin står för drygt 90% av antalet utlandsanställda. De 17 största koncernerna svarar, med avseende på antalet anställda utomlands, för huvuddelen av näringslivets internationella verksamhet, medan de mindre koncernerna spelar en mycket marginell roll.

Tillverkningsindustrins internationalisering genom utländska dotterbolag har pågått under hela efterkrigstiden. Antalet anställda i dotterbolagen har åren 1965–1988 ökat från ca 170000 till ca 418000 (ca 145%). Under

1980-talet var ökningen särskilt stark (30%) åren 1985–1987, främst som ett resultat av ett fåtal stora utlandsförvärv.

Mellan åren 1979 och 1988 har andelen anställda inom EG-länderna (exkl. Danmark) minskat från 50% till 46% och inom Nordamerika ökat med sju procentenheter till 19%.

Sysselsättningen i *produktionsbolag* utomlands har fördubblats sedan år 1965 och har uppskattats till ca 300000 år 1987. Sysselsättningen i den utländska produktionen i relation till sysselsättningen inom svensk tillverkningsindustri var 12% år 1960, 26% år 1978 och 37% år 1987. En stor del av ökningen under 1980-talet är hänförbar till de senaste åren.

7.3.3 Utvecklingen av 17-gruppens internationalisering

Den svenska ekonomin är starkt beroende av 17-gruppens verksamhet och utveckling. Koncernerna i gruppen står för 30% av industrisysselsättningen i Sverige, knappt 40% av Sveriges export och 60–70% av industrins totala forsknings- och utvecklingsverksamhet (FoU).

Sysselsättning

År 1987 var *sysselsättningen* i gruppen 620000 personer, varav 360000 (58%) utomlands. Detta motsvarade 74% av den totala sysselsättningen i svenska företag i utlandet. Ett fåtal stora verkstadskoncerner (11 st) sysselsatte merparten av dessa utlandsanställda. Förenklat kan sägas att det svenska näringslivets internationalisering till stor del utgörs av dessa verkstadskoncerners utlandsengagemang.

Investeringar

Under perioden 1978–1985 har andelen *investeringar* (inkl. förvärvade företag) utomlands pendlat mellan 35–45%, därefter har den legat mellan 45–55%. Ökningen beror till största delen på omfattande företagsförvärv.

17-gruppens *produktion* i Sverige är nu mindre än dess utlandsproduktion. Den svenska produktionens andel av den totala omsättningen har minskat kontinuerligt under de senaste tio åren och uppgick år 1987 till 49%. *Exporten* från Sverige spelar en allt mindre roll vid försäljningen på de utländska marknaderna. År 1987 svarade exporten för en tredjedel av koncernernas totala försäljning utomlands.

FoU-kostnader

FoU-kostnaderna i gruppen har ökat ungefär lika starkt utomlands och i Sverige sedan år 1985, varför fördelningen varit i stort sett oförändrad. Enligt SCB uppgick andelen utomlands till 14% år 1988. En annan undersökning för en delvis annorlunda sammansatt företagsgrupp har uppskattat andelen till 23%. Det finns relativt stora skillnader i FoU-andel mellan koncernerna i 17-gruppen och mellan olika branscher. De höginternationaliserade koncernerna hade en betydligt högre andel utanför Sverige.

Lönsamhet

Det är förenat med stora metodproblem att jämföra *lönsamheten* i de svenska och utländska verksamheterna. Mätt som överskott i relation till omsättningen synes dock lönsamheten vara väl så god i 17-gruppens svenska delar som i de utländska delarna. De senaste åren har avkastningen på totalt kapital varit i stort sett lika hög i Sverige som i utlandet.

17-gruppen har också studerats vad gäller utvecklingen i Sverige under perioden 1978–1988. Företagen har delats upp i två grupper, dels s. k. låginternationaliserade företag (med mindre än 50% av de anställda utomlands), dels s. k. höginternationaliserade (över 50% utlandsanställda). Som jämförelse har även studerats utvecklingen för nationella företag utan

produktion utomlands och för hela tillverknings respektive verkstadsindustrin.

Enligt detta material hade de höginternationaliserade företagen en ofördelaktigare tillväxt i Sverige i olika avseenden.

Man bör dock inte dra några mera bestämda slutsatser av dessa jämförelser. Grupperna representerar företag med olika inriktning och det går inte att säga hur utvecklingen i t. ex. de höginternationaliserade företagen hade varit om de haft en lägre internationaliseringsgrad.

7.3.4 De stora industriföretagens fortsatta internationalisering

Samtal om internationaliseringen har förts mellan företrädare för industridepartementet och koncernledningarna i 20 företagsgrupper. Syftet har bl. a. varit att få ytterligare kunskaper om den fortsatta internationaliseringen samt att inhämta synpunkter från företagen om åtgärder från samhällets sida som har betydelse för industriell verksamhet i Sverige. I samtalen har också berörts vilka drivkrafterna till internationaliseringen har varit i respektive företag. Departementet har även haft kontakter med de centrala fackliga organisationerna samt i några fall med de lokala fackklubbarna för att inhämta deras synpunkter på internationaliseringen.

De studerade koncernernas utlandsinvesteringar har, som framgått, varit omfattande under de senaste åren, bl. a. beroende på den generellt höga investeringstakten under högkonjunkturen. I samtalen uppger koncernledningarna att de avser bevaka de uppnådda positionerna och fortsätta sina internationella engagemang, även om flera bedömer att investeringstakten generellt kan komma att mattas under de närmaste åren. De svenska enheterna förutses i allmänhet komma att bibehålla sin storlek i absoluta mått, t. ex. för att de ska kunna täcka in den inhemska eller nordiska marknaden. Flera företag uppger däremot att de fortsatta investeringarna i högre grad kommer att ske utomlands än i Sverige med påföljd att den svenska andelen av t. ex. produktionen och sysselsättningen fortsätter att minska relativt utlandet.

Merparten av FoU-verksamheten vid de 20 företagen ligger fortfarande i Sverige. Ofta finns en svensk koncerngemensam funktion som utgör kärnan i företagens FoU-verksamhet. Det är dock den utländska delen av FoU-verksamheten som bedöms komma att expandera, medan den svenska väntas ligga kvar på nuvarande storleksnivå. En orsak till detta anges vara att utvecklingen för FoU-verksamheten följer utveckligen vid koncernernas produktions- och marknadsenheter. En annan orsak, som företagen anger, är att de bästa forskningsresurserna på vissa områden finns i utlandet.

En stark position inom EG anses strategiskt riktig inför framtiden vare sig koncernen redan är väletablerad i EG-länder eller ej. Främst de företag som av tradition har anknytning till Östeuropa bedömer att deras engagemang där snabbt kan komma att öka. Andra är mera avvaktande inför denna marknad. Några företag är av tradition verksamma i andra världsdelar eller har under senare tid expanderat till marknader i Nord- eller

Sydamerika. I några fall uppges Sydostasien vara intressant inför framtiden, både på grund av marknadspotentialen och produktionskostnadsläget. Möjligheterna att göra strategiska utlandsförvärv undersöks fortlöpande av koncernledningarna. Lämpliga tillfällen kan yppa sig plötsligt, varför man inte kan precisera detaljplaner för förvärven.

Vissa olikheter länder emellan beträffande t. ex. tillgång till råvaror, kapital och arbetskraft uppges inte i någon större utsträckning påverka företagens val av etableringsland. Då är istället hänsyn som har att göra med marknadsposition och marknadsbevakning avgörande. I valet mellan att utveckla den svenska exportproduktionen eller att investera i redan etablerade utländska produktionsenheter spelar däremot jämförelser mellan de praktiska investeringsförutsättningarna i olika länder en roll. Vissa företag har t. ex. angivit att tillgång till FoU har varit en absolut förutsättning för företagets expansion.

7.3.5 Slutsatser

Den traditionella bilden av svenska företags utlandsinvesteringar är att dessa baseras på en exploatering av någon fördel, t. ex. tekniskt kunnande eller specifika råvaror, som företaget har tillgång till i Sverige. Den svenska verksamheten står då i centrum medan den utländska produktionen utgör en perifer och kompletterande del.

Internationaliseringsstrategi

De stora koncernerna arbetar med en långsiktig *internationaliseringsstrategi*, utvecklad främst till följd av att den inhemska eller nordiska marknaden har blivit för liten. De har därför också utvecklat en *marknadsandelsstrategi*, som inneburit stora företagsförvärv utomlands för att snabbt öka marknadsandelarna och därigenom förstärka sin internationella position. De stora verkstadskoncernerna har härvid spelat en framträdande roll.

Internationaliseringen av det svenska näringslivet är en kontinuerlig och långsiktig process som pågått under många år. De studerade koncernerna är med enstaka undantag sedan länge internationellt verksamma. Etableringen av produktion i nya länder har med ett fåtal undantag skett genom att utländska tillverkningsföretag har förvärvats eller genom att samarbete har inletts med utländska tillverkare. Investeringar i *ny* produktionskapacitet utomlands har vanligen skett först när ett företag redan är inne i landet som producent.

Genom sin internationella expansion och sin roll som producenter har företagen förvärvat utländska fördelar eller resurser utomlands som det har blivit intressant att utveckla. Den svenska verksamheten är då inte längre en självklar bas och kopplingen mellan denna och koncernens utlandsinvesteringar blir svagare. Denna tendens är speciellt framträdande inom de affärsområden där inte bara verksamheten utomlands är större än den svenska utan också divisionsledningen har förlagts till utlandet.

De svenska koncernernas investeringar utomlands under 1980-talet bör ses i detta perspektiv. Det är inte fråga om en dramatiskt förändrad inriktning utan en fortsättning på en sedan länge pågående tyngdpunktsförskjutning av verksamheten i svensk industri mot utlandet.

Förskjutningen av tyngdpunkten från den svenska till de utländska verksamheterna är tydligare i de höginternationaliserade än i de låginternationaliserade koncernerna. Den ofördelaktigare tillväxten av sysselsättning, produktion, export m. m. i Sverige för de höginternationaliserade koncernerna kan ses som ett uttryck för detta. Som jag tidigare framhållit kan man dock inte därav dra slutsatsen att dessa koncerner vid en lägre grad av internationalisering skulle haft en lika stark utveckling som gruppen låginternationaliserade koncerner. Här spelar olika bransch- och företagsspecifika faktorer så stor roll att generella slutsatser knappast kan dras.

Jag kan konstatera att företagen i allmänhet finner industriklimatet gott i Sverige. Centrala funktioner i koncernerna är väl förankrade i landet. Jag anser också att internationell framgång på olika sätt bidrar till att stärka förutsättningarna för den svenska verksamhetens fortlevnad och utveckling. Av samtalen med de 20 företagen har inte framkommit några tecken på att de trender mot en ökande internationaliseringsgrad, som framgår av det statistiska materialet, kommer att brytas.

I den senaste näringspolitiska propositionen konstaterade föredraganden bl. a. att internationaliseringen i huvudsak främjat tillväxten och konkurrenskraften men att vissa av våra multinationella koncerner har fått en sådan omfattande verksamhet utomlands att kopplingen till Sverige har försvagats. Detta kan leda till att centrala koncernfunktioner som FoU, avancerad tillverkning och företagsledning i ökad utsträckning förläggs till utlandet.

Den finns inget skäl att ändra denna bedömning mot bakgrund av den nu inhämtade informationen. Min slutsats är därför att olika åtgärder bör övervägas för att stärka förutsättningarna för industriell verksamhet i Sverige och därmed också stärka de internationaliserade koncernernas förankring i landet. I samtalen har koncernledningarna och de fackliga företrädarna gett ett flertal förslag om åtgärder som kan vara av betydelse för det svenska näringslivets utveckling. Förslagen har främst berört arbetsmarknads-, energi-, forsknings-, miljö-, närings-, utbildnings-, utrikes- och handelspolitiken. Synpunkter och förslag har t. ex. lagts på följande:

- perspektiv och regler för näringsverksamhet i Sverige
- det allmänna skolväsendet, företagsanknuten utbildning
- industriell FoU med tonvikt på högteknologi, riskdelning mellan stat och företag vid större projekt
- möjligheter till internationellt forskarutbyte
- villkoren för samarbete med EG-länderna
- internationella exportkreditmöjligheter
- arbetskraftsutbud och korttidsfrånvaro
- energiförsörjning och utveckling av energipriserna
- internationellt regelverk för miljöfrågor

Jag anser att en mycket viktig åtgärd är att förstärka den svenska FoU-miljön, så att de internationaliserade koncernerna kan finna det attraktivt att utveckla sina FoU-funktioner i landet. Förslag på detta område har redovisats i avsnitt 5 och i den forskningspolitiska propositionen (1989/90: 90). Åtgärder som avser att främja nyföretagande och utveckling av småföretag blir särskilt viktiga i en situation där de internationaliserade

koncernernas tillväxt i minskande utsträckning sker inom Sverige. Jag har behandlat förslag om nyföretagande och småföretagsutveckling i avsnitt 4.

Jag kan konstatera att flera förslag som tas upp av företagen för närvarande är föremål för utredningar och politiska överväganden. I allmänhet är redan industriintressena företrädda eller beaktade. En del synpunkter ger nya uppslag eller infallsvinklar på frågor som kan övervägas inom regeringskansliet eller på andra sätt.

Företagen har framfört önskemål om en kontinuerlig och öppen dialog mellan regering och företag. De anser att en kraftfull näringspolitik är en viktig förutsättning för ett fortsatt gott industriklimat.

Det näringspolitiska rådet är ett befintligt kontaktorgan mellan regering, näringsliv, central förvaltning och fackliga organisationer för diskussion om övergripande och principiella frågor av långsiktig näringspolitisk betydelse. Jag avser att överväga såväl rådets arbetsformer som dess inriktning så att det i än högre grad än f. n. kan utgöra ett forum för konkreta diskussioner om frågor som rör näringsklimatet.

Samrådet med industriföretagen, som ursprungligen framför allt hade formen av ett lokaliseringssamråd med ett stort antal företag, har efter hand främst inriktats mot ett mindre antal av för svensk industri strategiska storföretag med internationell verksamhet.

Jag har tidigare i den regionalpolitiska propositionen som min bedömning angett att lokaliseringssamrådet bör fortsätta. Jag anser därutöver mot bakgrund av vad som här redovisats att samrådet med de stora industriföretagen bör inriktas bl. a. på internationaliseringsfrågor. En första uppgift i detta sammanhang är att mera ingående än vad som har kunnat ske till idag följa upp de förslag som företagen har framfört. Syftet skall vara att undersöka i vilka former förslag som inte redan beaktats, kan bearbetas vidare.

Sammanfattning och bedömning: I avsnittet redovisas omfattningen av utländska företagsinvesteringar i Sverige. Vidare redovisas den s. k. företagsförvärvsutredningens analyser av utvecklingen inom företag som förvärvats av utländska intressen.

Följande bedömning görs av den svenska kontrollen av utländska företagsförvärv.

Den svenska lagstiftningen om utländska företagsförvärv bör anpassas till den internationella utvecklingen och göras förenlig med de internationella överenskommelserna på området. Den närmare utformningen av lagstiftningen bör dock vänta till dess att utfallet av de förhandlingar mellan EFTA och EG som nu förestår kan överblickas. Något förslag till ändrade regler om utländska företagsförvärv läggs därför inte fram nu.

Det betonas att det är angeläget att de berättigade kraven på tillfredsställande informations- och förhandlingsmöjligheter för de fackliga organisationerna i samband med företagsförvärv kan tillgodoses snarast möjligt.

7.4.1 Omfattning

9 % av sysselsättningen i näringslivet utlandsägda företag

År 1988 uppgick det totala antalet anställda i *utlandsägda företag* i Sverige till omkring 195 000 personer vilket utgör omkring 9 % av sysselsättningen inom hela näringslivet. Med utlandsägda företag avses därvid företag, där mer än 50 % av rösterna innehas direkt av en utländsk ägare eller indirekt via ett svenskt dotterbolag.

Det utländska inflytandet är mest framträdande inom *partihandel*, där var femte anställd eller sammanlagt omkring 36 000 personer arbetar i utlandsägda företag.

Inom *tillverkningsindustrin* svarade de utländska företagen år 1988 för 13,5 % av sysselsättningen, vilket motsvarar 117 000 anställda. Inom tillverkningsindustrin varierar det utländska inflytandet starkt mellan olika branscher. Det största utländska ägandet återfinns inom *jord- och stenvaruindustrin* – innefattande bl. a. porslins-, byggkeramik- och mineralullsindustri – där var tredje arbetsplats återfinns inom ett utlandsägt företag.

Andra branscher inom tillverkningsindustrin med ett betydande utländskt inflytande är *livsmedels- och kemisk industri* som båda har 18 – 20 % utländsk ägarandel och *verkstadsindustri* med drygt 15 %.

Den utländska andelen av svenskt näringsliv har fortlöpande ökat under de sista årtiondena. Ökningen har varit särskild snabb sedan mitten av 1980-talet. Mellan år 1980 och år 1988 har t. ex antalet anställda inom utlandsägda tillverkningsföretag ökat med omkring 60 000 anställda, vilket innebär mer än en fördubbling. Partihandel uppvisar dock en avvikande utveckling i det att såväl antalet anställda som deras andel av hela branschen i stort sett varit konstant under 1980-talet.

Den utlandsägda företagssektorns tillväxt i Sverige är nästan helt hän-

förlig till de *utländska uppköpen* av svenska företag. Den utländska förvärvsintensiteten har ökat betydligt under senare hälften av 1980-talet. Under de fyra åren 1985 – 1988 har de utländska förvärven omfattat företag med drygt 53 000 anställda. Detta är mer än under den föregående tioårsperioden.

Utländska förvärv

De utländska förvärven uppvisar också ett annat mönster under 1980-talet än tidigare i fråga om *förvärvarnas fördelning* på olika hemländer. Under 1960- och 1970-talen intog förvärvare från USA en mycket dominerande ställning. Under 1980-talet är det framförallt finska men även norska koncerner som svarat för en mycket stor andel förvärv. Genom fusionen mellan ASEA och Brown Boveri har Schweiz mätt i antal anställda kommit att inta en tätposition bland hemländerna.

7.4.2 Utvecklingen i förvärvade företag

Företagsförvärvsutredningen

Företagsförvärvsutredningen har som jag nämnt haft i uppdrag att beskriva utvecklingen i företag som förvärvats av utländska intressen i Sverige. Detta har skett genom dels en översiktlig statistisk belysning, dels en fördjupad studie.

Den översiktliga statistiska belysningen har varit förenad med vissa metodproblem och utredningen har ansett det vara äventyrligt att dra några mer långtgående generella slutsatser av resultatet.

Undersökningen har begränsats till att beskriva utvecklingen under 1980-talet i ett 50-tal företag, som förvärvats av utländska intressen under 1970-talet. Sedda i jämförelse med övrig svensk industri hade dessa företag enligt utredningen en något mer positiv sysselsättningsutveckling och i stort sett samma avkastning. Soliditeten i dessa företag var något lägre, men skillnaden minskade mot slutet av perioden. Exportandelen ökade under 1980-talet men var något lägre än för svensk industri i genomsnitt.

Utredningen har därjämte genomfört en fördjupad undersökning av utvecklingen i 30 företag vilka främst under åren 1983–1985 förvärvats av utländska intressen med regeringens tillstånd. Den undersökta perioden har varit relativt kort och avser i princip tre år före och tre år efter förvärvet. Nordiska förvärvare svarar för 20 av de undersökta förvärven, varav 15 har genomförts av finländska intressen.

För dessa företag gäller enligt utredningen att de hade en svagare ökning av produktionen och exporten efter förvärvet än före. Ökningstakten var efter förvärven också lägre än för den svenska tillverkningsindustrin som helhet under motsvarande period. Företagen minskade sin sysselsättning både före och efter förvärvet. Minskningen efter förvärvet var kraftigare än genomsnittet i hela tillverkningsindustrin.

Utvecklingen av de undersökta företagen i finansiella mått är enligt utredningen något annorlunda. Den genomsnittliga räntabiliteten var före förvärvet tre procent lägre än i hela tillverkningsindustrin, men efter förvärvet endast obetydligt under industrigenomsnittet. Spridningen inom gruppen är dock betydande. En knapp majoritet av de förvärvade företagen fick en försämrad lönsamhet. De allra största företagen ökade däremot sin lönsamhet betydligt.

Även soliditeten i de undersökta företagen ökade något efter förvärvet. Soliditeten var emellertid även efter förvärvstidpunkten lägre än i tillverkningsindustrin som helhet.

Utflödet av kapital genom koncernbidrag var betydligt högre än inflödet. Endast fem av företagen fick efter förvärvet tillskott av kapital genom nyemission.

Nära två tredjedelar av företagen berördes enligt utredningens analys av produktionssamordning i någon form. I ungefär en tredjedel vardera av dessa förvärv skedde samarbete om produktionsteknik respektive produktionsspecialisering mellan det förvärvade företaget och förvärvaren. Produktionen i två företag lades ner. Samordningen i övrigt var i regel av ringa omfattning i de enskilda företagen och berörde i flertalet fall mindre än fem procent av det företagets produktion.

I knappt 60% av de av utredningen studerade förvärvsfallen berördes marknadsföringen i Sverige av samordning i någon form. I en femtedel av förvärven tog den förvärvande koncernen över det svenska företagets försäljningsorganisation. Samordning av marknadsföring i utlandet förekom i 70% av de undersökta förvärven. I 40% av fallen tog förvärvaren över hela eller delar av det svenska företagets försäljningsorganisation i utlandet. Drygt 40 procent av företagen berördes av FoU-samordning i någon form.

Utredningen har även studerat de angivna förvärven uppdelade i olika förvärvstyper, som speglar det strategiska syftet med förvärvet. Utredningen har också särskilt studerat några faktorer, som påverkar ett förvärvat företags självständighet i förhållande till andra koncernenheter. I dessa hänseenden vill jag hänvisa till utredningens betänkande.

Avslutningsvis förtjänar även nämnas att utredningen har frågat de fackliga organisationerna hur de bedömer sin tillgång till information om såväl det egna företaget som koncernen som helhet. I flertalet fall ansåg man information om det egna företaget vara god medan det motsatta förhållandet gällde beträffande koncernen som helhet.

Utredningen har slutligen enligt sina direktiv analyserat de åtaganden som förvärvarna gjort i samband med prövningen enligt 1982 års företagsförvärvslag. Också i detta hänseende vill jag hänvisa till betänkandet.

Åtaganden

Utredningen anser att systemet med åtaganden är moget för översyn. Om det anses angeläget med några slags åtaganden för att skydda väsentliga intressen, bör översynen inriktas på metoder att individualisera och precisera åtaganden samt skapa förutsättningar för en fortlöpande och systematisk uppföjning av efterlevnaden. Därvid bör åtaganden användas endast i fall, där svenska allmänna intressen uppenbart påverkas av förvärvet och där de negativa konsekvenserna för sådana intressen är klart identifierbara. Utredningen framför också vissa synpunkter på handläggningsordningen, bl. a. avseende tidsgränser för behandling av förvärvsansökningar.

Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig i detalj över *undersökningen om utvecklingen i förvärvade företag.*

SAF, Sveriges Industriförbund och *Sveriges Verkstadsförening* anser att den svaga utvecklingen för de nordiska förvärven är resultatet av en "nordisk" strukturrationalisering som är nödvändig för den nordiska industrins överlevnad, medan TCO ser det som särskilt allvarligt att många företags självständighet försvinner i samband med förvärvet, vilket får negativa konsekvenser på sikt.

Såvitt gäller frågan om *åtaganden* och utredningens reflektioner om bl. a. den *framtida tillämpningen* av företagsförvärvslagen delar flera remissinstanser de slutsatser som dras i utredningen, bl. a. att en översyn av systemet med åtaganden bör göras.

SPK finner att det är svårt att se något motiv för att bibehålla företagsförvärvslagen och pekar bl. a. på de möjligheter som finns vid prövning enligt den svenska konkurrenslagen att motverka skadliga verkningar av företagsförvärv. *NO* anser att företagsförvärvslagen i sin helhet bör ses över. Härvid bör prövas om den kan ges en mer begränsad räckvidd och tillämpning som inte kommer i konflikt med Sveriges framtida förhållanden till EG eller andra internationella förpliktelser. *SIND* anser bl. a. att problemet med s. k. fientliga övertaganden bör beaktas. *SAF, Sveriges Industriförbund* och *Sveriges Verkstadsförening* menar bl. a. att lagstiftningsarbetet bör inriktas på att Sverige på etableringsområdet kan få full delaktighet i EG:s inre marknad. Man avstyrker bestämt att en eventuell översyn av förvärvskontrollen inriktas på metoder att skärpa åtaganden som utredningen antyder. Undantagsvis kan dock finnas verksamheter och företag som det av försvars- och nationella säkerhetsskäl kan vara nödvändigt att bevara en nationell kontroll över.

LO stödjer utredningens förslag att systemet med åtaganden bör ses över i uppstramande riktning. Det är också angeläget att frågan om möjlighet till internationellt koncernfackligt samarbete löses i samband med att företagsförvärvslagen ses över. LO framhåller att det på sikt kan vara angeläget att bygga upp en ny lagstiftning med en betydligt bredare näringspolitisk roll av "rådrumskaraktär" som skulle gälla för både inhemska och utländska förvärv av någon storlek. LO förklarar sig inte ha något att erinra mot att lagen ges en tillämpning som är i överensstämmelse riksdagens beslut om Sveriges förhållande till EG.

TCO anser att en total översyn av 1982 års förvärvslag bör göras; därvid bör utredas inte bara utredningens förslag avseende systemet med åtaganden utan också en mer genomgripande förändring av förvärvslagen. Utgångspunkten för en översyn bör vara att genuint skyddsvärda intressen (förutom nationella säkerhetsintressen) i huvudsak finns i de, säg 25 största koncernerna. Även förändringar av konkurrenslagstiftningen bör prövas, inklusive EG:s regler om företagsköp. En lagenlig skyldighet från köparens sida att informera de anställda och deras organisationer i det förvärvade företaget om avsikter och åtaganden innan affären avslutas bör

även utredas. Dessutom bör översynen behandla frågan om fackligt "rådrum". Även TCO tar upp frågan om koncernfackligt samarbete.

7.4.4 Frågor om kontroll av utländska företagsförvärv

Den nuvarande kontrollen

Kontrollen av utländska förvärv av svenska företag sker som nämnts genom lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m., den s. k. företagsförvärvslagen. Kontrollen sker dels genom ett system med s. k. utlänningsförbehåll, dels genom en tillståndsprövning av vissa aktieförvärv. I förevarande sammanhang är främst sistnämnda kontrollsystem av intresse. Avgörande vid tillståndsprövningen är huruvida ett förvärv av ett företag strider mot något väsentligt allmänt inresse. I praxis vid tillståndsprövningen har följande skyddsintressen kunnat identifieras: industri- och regionalpolitiska intressen, säkerhets- och beredskapspolitiska intressen, intresset av nationellt självbestämmande och oberoende samt nationella kulturella intressen och liknande.

Den västeuropeiska integrationen

Sverige och övriga EFTA-länder står nu inför förhandlingar om ett fördjupat och mer strukturerat samarbete med EG i syfte att förverkliga ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde, EES. Detta samarbete skall i synnerhet syfta till att uppnå fri rörlighet för varor, tjänster, personer och kapital inom EES.

Sveriges förhållande till den västeuropeiska integrationen har tidigare behandlats vid flera tillfällen i riksdagen. I samband därmed har också diskuterats regler om utländska företagsförvärv (se bl. a. prop. 1987/88: 66 s. 58 f). Den inställning som riksdagen hittills uttalat i frågan är att en viss reglering av utländska förvärv av svenska företag och en kontroll av det utländska ägandet i företagen är nödvändigt (se bl. a. UU 1988/89: 19 s58 f). Vid behandlingen av frågan har förutsatts att ett slutligt ställningstagande till reglerna om utländska företagsförvärv borde anstå till dess visst utredningsarbete avslutats. Härmed har avsetts i första hand den s. k. företagsförvärvsutredningen, som våren 1989 avlämnade sitt nyss berörda betänkande.

Departementspromemorian "Ändrade regler om utländska företagsförvärv"

Mot bakgrund av den internationella utvecklingen har inom industridepartementet upprättats en promemoria med förslag till ändrade regler om utländska företagsförvärv m. m.

Promemorian har remissbehandlats.

Enligt promemorian har Sverige en lagstiftning om kontroll av utländska företagsförvärv som inte ligger i linje med den internationella utvecklingen på området inom OECD och i synnerhet inom EG. Lagstiftningen ligger inte heller i linje med de internationella överenskommelser vilka jag

tidigare redovisat (avsnitt 7.2). Den är heller inte i samklang med riksdagens beslut att Sverige skall medverka i EG:s och EFTA:s arbete på att skapa en ökad rörlighet för varor, tjänster, människor och kapital i Västeuropa. Svenska företag riskerar att med hänvisning till lagens utformning, på olika sätt blir föremål för diskriminering utomlands i samband med företagsförvärv.

Det nuvarande prövningskriteriets obestämda innehåll – förvärvet får inte strida mot "väsentligt allmänt intresse" – skapar en osäkerhet, även om riksdagen har gjort vissa preciseringar av innebörden. Lagstiftningen tillämpas också i praxis på ett sådant sätt att Sverige, utan särskilt stora praktiska effekter, bör kunna i lagstiftningen införa de prövningskriterier som är internationellt godtagna.

Lagstiftningens tillämpning innebär att mycket tid och resurser ägnas åt ärenden, där det på ett snabbare och effektivare sätt skulle kunna avgöras om ett förvärv berör de intressen som enligt lagen skall skyddas. Prövningsförfarandet bör alltså effektiviseras.

Mot bakgrund av dessa huvudsakliga överväganden föreslås i promemorian – såvitt är av intresse i förevarande sammanhang – att ett nytt prövningskriterium införs i företagsförvärvslagen, som innebär att utländska företagsförvärv skall vägras endast när förvärvet strider mot nationella säkerhetsintressen. Vidare föreslås att det nuvarande ansökningsförfarandet ersätts av ett anmälningsförfarande där endast sådana ärenden som bedöms beröra nationella säkerhetsintressen prövas närmare.

Remissinstanserna

Flertalet remissinstanser instämmer i vad promemorian anfört om *behovet av att anpassa* förvärvslagstiftningen till den internationella utvecklingen. *LO* och *TCO* hänvisar till sina yttranden över företagsförvärvsutredningen och tillägger därutöver bl. a. att en ändring av reglerna bör avvakta till dess statsmakterna tagit ställning till frågor om fackligt inflytande i samband med företagsförvärv i allmänhet. LO och TCO anser också att det föreslagna prövningskriteriet är alltför snävt. Några remissinstanser anser att behovet av en anpassning till den internationella utvecklingen i första hand bör föranleda att regler om utländska företagsförvärv avskaffas helt. Detta gäller bl. a. *statens pris- och konkurrensverk, SAF* och *Sveriges Industriförbund.*

De remissinstanser som är positiva till promemorians resonemang och förslag i stort har inte heller någon erinran mot ett *prövningskriterium* av det slag som föreslås i promemorian. I detta sammanhang är riksbankens yttrande av särskilt intresse.

Riksbanken anser att begreppet nationellt säkerhetsintresse bör tolkas snävt och ta sikte på investeringar med någon form av anknytning till säkerhetspolitiska områden. Riksbanken föreslår därutöver – med tanke främst på de största bankerna – att det bör finnas en möjlighet till kontroll av förvärv av företag som inte är av direkt betydelse från försvars- eller beredskapssynpunkt. Denna prövningsgrund bör användas endast i "ex-

ceptionella" fall. För att möjliggöra en sådan kontroll föreslår Riksbanken tilläggskriteriet "utomordentlig skada för landets intressen".

De remissinstanser som yttrat sig i frågan är positiva till huvuddragen av det nya *prövningsförfarande* som föreslås i promemorian. Man menar allmänt sett att förslaget leder till en effektivare handläggning av förvärvsärendena.

Min bedömning

Anpassning till den internationella utvecklingen

Jag har tidigare redovisat de internationella överenskommelser som finns på detta område och de utgångspunkter som gäller för de stundande förhandlingarna mellan EFTA-länderna och EG (se avsnitt 7.2) Det är uppenbart att ett förverkligande av det breda EES-samarbete, som är målet för de förhandlingar mellan EFTA och EG som nu inleds, förutsätter förändringar i Sveriges nuvarande system för kontroll av utländska företagsförvärv. Jag delar därför den uppfattning, som framförts i promemorian, att kontrollagstiftningen bör anpassas till den internationella utvecklingen och göras förenlig med internationella överenskommelser på området. Härmed undanröjs också risken för att den svenska lagstiftningen kan åberopas som grund för diskriminering av svenska företag utomlands i samband med företagsförvärv.

Den övervägande delen av remissinstanserna instämmer i de ståndpunkter som nu redovisats.

En viss kontroll med den inriktning som anges i promemorian bedömer jag dock vara nödvändig även i fortsättningen. Jag anser emellertid att den närmare utformningen av de ändrade reglerna bör vänta till dess mer konkreta resultat föreligger av de förestående EES-förhandlingarna. Jag återkommer därför senare med förslag beträffande reglernas utformning. Jag kommer då också att mera utförligt redovisa remissynpunkterna. Jag avser också att senare återkomma till vissa andra förslag, som rör tillståndsplikt för vissa stiftelser när det gäller aktieförvärv och som tagits upp i promemorian.

LO och *TCO* har som tidigare nämnts i sina remissvar på promemorian anfört bl.a. att ett ställningstagande till förvärvskontrollen bör vänta till dess statsmakterna utrett och lagt förslag om det fackliga inflytandet vid företagsförvärv i allmänhet.

Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet vill jag anföra följande i detta hänseende.

Enligt vad jag erfarit kommer ägarutredningen inom kort att framlägga förslag om förbättrade möjligheter till information och förhandling för de fackliga organisationerna i samband med vissa företagsförvärv.

Det är enligt min mening ytterst angeläget att de berättigade kraven på tillfredsställande informations- och förhandlingsmöjligheter för de fackliga organisationerna tillgodoses så fort det är möjligt. Dessa frågor bör således ges hög prioritet.

Därutöver måste, som jag tidigare berört, frågor om de anställdas möjligheter till insyn om påverkan över gränserna i internationella företag drivas

av Sverige vid förhandlingarna med EG och i andra internationella sammanhang.

7.4.5 Utländska köp av svenska börsregistrerade aktier i vissa fall

Den kontroll av utländska förvärv som sker enligt företagsförvärvslagen omfattar alla förvärv som avser mer än 10% av aktierna eller rösterna i svenska bolag. Kontrollsystemet berör däremot inte utländska förvärv av mindre poster i bolag även om det utländska innehavet genom flera sådana ägare sammanlagt kan bli betydande. För att kontrollera och begränsa även denna form av utländskt inflytande över svenska företag finns systemet med *utlänningsförbehåll* i svenska bolag.

Utlänningsförbehåll

Ett utlänningsförbehåll enligt företagsförvärvslagen är ett förbehåll i bolagsordningen för ett svenskt aktiebolag, enligt vilket utländska företag eller likställda subjekt endast får förvärva en viss del av aktierna i bolaget, vid varje tidpunkt motsvarande mindre än 40% av aktiekapitalet och 20% av röstetalet för samtliga aktier i bolaget. Enligt lagen krävs det tillstånd för att ändra ett utlänningsförbehåll. Tillstånd prövas på samma grund som tillstånd till företagsförvärv. Någon ändring i denna ordning föreslås inte i det förslag till ändrade regler om utländska företagsförvärv, som jag nyss redogjort för.

Tidigare förekom inom ramen för valutaregleringen viss kontroll av utlänningars köp av svenska börsaktier. Sedan mitten av 1980-talet har dock tillstånd till utförsel av sådana aktier i praktiken regelmässigt beviljats. I början av år 1988 togs ytterligare ett steg i avreglerande riktning, då riksbanken meddelade en generell dispens från tillståndsplikten i denna typ av ärenden. Kontrollen inom ramen för valutaregleringen har således numera helt upphört.

Frågan om kontrollsystem för utländskt aktieinnehav i börsnoterade bolag utan utlänningsförbehåll berördes som jag nämnt i prop. 1986/87: 74 Näringspolitik inför 90-talet (sid 100 ff). I propositionen redovisades det förslag som en arbetsgrupp inom industridepartementet hade presenterat år 1985 i en rapport (Ds I 1985:7) Utländskt inflytande i svenska företag. Förslaget innebar att utländska förvärv av aktier i svenska börsbolag utan utlänningsförbehåll skulle kontrolleras när det utländska innehavet i sådana bolag kom att överstiga 40% av hela aktiekapitalet eller 20% av samtliga röster. Enligt förslaget skulle storleken av det utländska innehavet fortlöpande övervakas med hjälp av Värdepapperscentralens VPC AB (VPC) rapporteringssystem.

I sina överväganden konstaterade föredraganden att den föreslagna kontrollen inte kunde fungera med det då befintliga rapporteringsystemet. Det var vidare ovisst hur lång tid det skulle ta att införa ett sådant system och vilka kostnader det skulle medföra för VPC, berörda bolag och fondkommissionärerna samt förvaltarna. Föredraganden fann det därför nödvändigt att göra ytterligare utredningar. Under tiden skulle regeringen noga följa utvecklingen av det utländska ägandet i de berörda bolagen.

Frågan har därefter beretts ytterligare i industridepartementet. Bl. a. har undersökts hur vanligt det är med utlänningsförbehåll hos börsbolag.

Undersökningen har givit vid handen att av samtliga börsnoterade bolag så saknar endast 14 bolag varje form av begränsning av utlännings rätt att förvärva aktier i bolaget. Av dessa hör endast ett fåtal till de riktigt stora bolagen.

Hösten 1989 beslutade riksdagen om införande av ett kontobaserat aktiesystem (prop. 1988/89: 152, 1989/90:LU 5, rskr 22). Härigenom har i och för sig numera skapats de grundläggande systemtekniska förutsättningarna för att införa ett kontrollsystem i enlighet med vad som föreslogs av den tidigare nämnda arbetsgruppen inom industridepartementet. Detta kräver dock kompletteringar av det planerade systemet, som kommer medföra ytterligare kostnader för berörda parter.

Det allmännna utländska ägarinflytandet över svenska börsbolag har under senare år minskat något trots avreglering av den tidigare kontrollen inom ramen för valutaregleringen och trots att flera bolag under denna period aktivt marknadsfört sina aktier i utlandet. Med hänsyn till att det endast rör sig om ett litet antal bolag, som står helt utanför kontrollen och att införandet av ett kontrollsystem säkerligen skulle medföra ett mer komplicerat aktiekontosystem med åtföljande kostnader, finner jag att det i vart fall för närvarande inte finns skäl att föreslå införande av ett nytt system för kontroll av det utländska inflytandet i börsbolag. Under alla förhållanden bör frågan avvaktas till dess att den framtida utformningen av en lagstiftning om kontroll av utländska företagsförvärv närmare tas upp.

Regeringen bör dock även i fortsättningen noggrant följa utvecklingen av det utländska ägandet i de berörda företagen. I prop. 1988/89: 152 om kontobaserat aktiesystem anmälde chefen för justitiedepartementet att hon erfarit att jag avsåg att lägga fram förslag om att det utländska aktieägandet i börsbolagen skulle redovisas inom ramen för det kontobaserade systemet.

Vid den fortsatta beredningen av denna fråga inom industridepartementet har det visat sig att en sådan redovisning i och för sig är möjlig men att den förutsätter inte oväsentliga förändringar av nu gällande system för uppgiftsskyldighet.

SCB upprättar sedan ett antal år tillbaka årligen aktieägarstatistik. Denna statistik innefattar även uppgift om utländsk ägarandel i börsnoterade bolag och avser i princip förhållandena vid årskifte. SCB:s statistik medger visserligen inte att utvecklingen i de enskilda bolagen fortlöpande kan följas under året men enligt min bedömning ger den tillräckliga förutsättningar för att kunna följa utvecklingen av det utländska ägandet i svenska börsbolag utan utlänningsförbehåll över en längre period.

8 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda (avsnitten 4.7 och 5.6.1) har inom industridepartementet upprättats förslag till:

- 1. lag om ändring i lagen (1983:1 092) med reglemente för allmänna pensionsfonden,
- 2. lag om ändring i lagen (1989:164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning,

Förslaget under 1 har upprättats i samråd med chefen för finansdepartementet.

De föreslagna ändringarna är av den beskaffenheten att lagrådets hörande skulle sakna betydelse.

9 Specialmotivering

9.1 Lag om ändring i lagen (1983:1092) med reglemente för allmänna pensionsfonden.

Som framgått av det tidigare skall Stiftelsen Småföretagsfonden under vart och ett av åren 1990 till och med 1994 tillföras 200 miljoner kronor av under 1990 influtna AP-fondsmedel. Lagtekniskt har samma lösning valts som när fonden 1984 och 1987 tillförts sådana medel (prop. 1983/84: 135 resp. 1986/87: 74). Ytterligare en ändring har alltså gjorts i punkt 7 övergångsbestämmelserna till lagen med reglemente för allmänna pensionsfonden. Överföring av medel görs av riksförsäkringsverket efter särskilt beslut av regeringen.

9.2 Lag om ändring i lagen (1989:164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning.

Den väsentligaste sakliga nyheten är att det i lagen nu införs ett nytt system med regler om frivillig ackreditering av certifieringsorgan. Den myndighet som sedan lagens ikraftträdande har haft ansvar och tillsyn över ackrediteringsverksamheten av laboratorier och som nu föreslås få motsvarande uppgifter för ackreditering av certifieringsorganen har den 1 juli 1989 erhållit en ny organisation och namnet statens mät- och provstyrelse.

15 §

Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 5.6.1) innebär ackreditering enligt det system som nu införs en förklaring att certifieringsorganet är kompetent och tillförlitligt och uppfyller de krav som ställs i olika avseenden enligt gängse normer. Ackreditering av certifieringsorgan kan avse certifiering av produkter, kvalitetssystem eller personal. Alla certifieringsorgan som motsvarar de krav ackrediteringsorganet, statens mät- och provstyrelse, ställer för en ackreditering skall ha en rätt att efter ansökan bli ackrediterade. Någon behovsprövning grundad på en bedömning av marknaden får inte förekomma.

Enligt andra stycket skall ackrediteringsreglerna också omfatta kontrollorgan. Härmed avses vad som på engelska betecknas "inspection bodies". Som framgår av den allmänna motiveringen kommer europeiska standarder att tas fram även för sådana organs verksamhet.

I tredje stycket anges att statens mät- och provstyrelse skall meddela beslut om ackreditering. Som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.6.1) kommer myndighetsgodkännanden i större utsträckning att ersättas med privaträttsliga certifieringar vilket gör att garantier därför måste skapas för att dessa utförs korrekt. Ackreditering utgör härvidlag ett lämpligt instrument. MPR, som redan har erfarenhet av ackreditering av laboratorier, bör därför anförtros uppgiften att även ackreditera certifieringsorgan.

16 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om giltighetstiden för ackreditering och om återkallelse av ackreditering.

Ackrediteringssystemet är frivilligt. Den som begär ackreditering är skyldig att underkasta sig de villkor som ackrediteringsorganet föreskriver för verksamheten. Någon sanktion utöver den i paragrafen reglerade möjligheten att återkalla ackrediteringen vid brott mot dessa villkor behövs därför inte.

Som också har framhållits i den allmänna motiveringen förhindrar inte denna lags bestämmelser om ackreditering att andra frivilliga ackrediteringssystem drivs utanför lagens ram.

17 §

Enligt paragrafen skall regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om ackreditering av certifieringsorgan. Sådana föreskrifter kan gälla såväl de krav som skall ställas på de ackrediterade certifieringsorganen som förfarandet vid ackrediteringen. De allmänna krav på certifieringsorgan som ställs internationellt framgår av EN 45 000-serien. De föreskrifter i fråga om ackreditering som regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kommer att utfärda förutsätts följa de specificerade internationella bestämmelserna om ackreditering.

21, 24 och 25 §§

Ändringarna innebär endast att de aktuella bestämmelserna skall tillämpas även i fråga om ackreditering av certifieringsorgan (och kontrollorgan enligt 15 § andra stycket).

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

dels att anta förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1983:1 092) med reglemente för allmänna pensionsfonden.

2. lag om ändring i lagen (1989:164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning,

dels att godkänna

3. de ändrade riktlinjer för de regionala utvecklingsfondernas målgrupp som jag har förordat (avsnitt 4.5),

4. de ändrade riktlinjer för val av styrelse i de regionala utvecklingsfonderna som jag har förordat (avsnitt 4.5),

5. de ändrade riktlinjer för de regionala utvecklingsfondernas och Stiftelsen Norrlandsfondens finansieringsverksamhet som jag har förordat (avsnitt 4.7),

6. de riktlinjer för nya statliga riskkapitalbolag som jag har förordat (avsnitt 4.7),

7. de ändrade riktlinjer och det ökade kapitalbehov för Stiftelsen Småföretagsfonden som jag har förordat (avsnitt 4.7),

8. att aktierna i Temu Interaktor AB får överlåtas till Stiftelsen Norrlandsfonden i enlighet med vad jag har förordat (avsnitt 4.7),

9. de ändrade riktlinjer för stödet till designfrämjande åtgärder som jag har förordat (avsnitt 4.11),

10. att affärsverket FFV upphör som affärsdrivande verk och att verksamheten överförs till ett aktiebolag snarast efter den 1 juli 1990 dock senast den 1 januari 1991 (avsnitt 6),

11. de riktlinjer för överföringen av tillgångar och skulder från affärsverket FFV till FFV AB som jag förordat (avsnitt 6),

12. en ram på 160 000 000 kr. för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets investeringar i fastigheter, maskiner och inventarier under första hälften av budgetåret 1990/91 (avsnitt 6),

13. en ram på 25 000 000 kr. för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets investeringar i aktier under första hälften av budgetåret 1990/91 (avsnitt 6),

14. en ram på 300 000 000 kr. för affärsverket FFV:s upplåning i riksgäldskontoret för verkets rörelsekapitalbehov under första halvan av budgetåret 1990/91 (avsnitt 6),

15. att staten påtar sig betalningsansvar intill ett belopp av 270 000 000 kr. för affärsverket FFV:s och FFV AB:s pensionsskuld i enlighet med vad jag anfört (avsnitt 6),

16. vad jag har förordat om storleken av statens framtida andel av röstvärde och kapitalandel i förvaltningsaktiebolaget liksom möjligheten att ge ut till aktier konvertibla förlagslån motsvarande högst 15 % av aktiekapitalet (avsnitt 6),

17. vad jag har anfört om de rörelseregler som f. n. gäller för SIB-Invest AB (avsnitt 6),

18. att regeringen återkallar den av fullmäktige i riksgäldskontoret lämnade garantin för SIB-Invest AB:s förpliktelser intill ett belopp av högst 1 300 000 000 kr. (avsnitt 6),

dels att bemyndiga regeringen

19. att genomföra ombildningen av affärsverket FFV till ett aktiebolag (avsnitt 6),

20. att överlåta statens aktier i Celsius Industrier AB, FFV AB, Luossavaara-Kiirunavaara AB, Neb AB, Procordia AB, SIB-Invest AB, AB Statens Skogsindustrier, SSAB Svenskt Stål AB, Sveriges Geologiska AB samt Cementa AB till ett nybildat av staten ägt förvaltningsaktiebolag i enlighet med vad jag förordat (avsnitt 6).

Vidare hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om

21. riktlinjerna för stöd till industriellt utvecklingsarbete genom Stiftelsen Fonden för industriellt utvecklingsarbete som jag har förordat (avsnitt 5),

22. målsättningen och inriktningen för det av staten ägda förvaltningsaktiebolaget, liksom behovet av kapitaltillskott i FFV AB (avsnitt 6),

23. internationella investeringar (avsnitt 7),

24. näringspolitiken i övrigt.

11 Anslagsfrågor för budgetåret 1990/91

Tolfte huvudtiteln

I årets budgetproposition (prop. 1989/90:100 bil.14) har regeringen föreslagit att, i avvaktan på särskild proposition, för budgetåret 1990/91 beräkna

till *Statens industriverk:Förvaltningskostnader* ett förslagsanslag på 64 740 000 kr.,

till *Statens industriverk:Utredningsverksamhet* ett reservationsanslag på 5 000 000 kr.,

till *Åtgärder för att främja industridesign* ett reservationsanslag på 5 000 000 kr.,

till *Branschfrämjande åtgärder* ett reservationsanslag på 17 000 000 kr.,

till *Småföretagsutveckling* ett reservationsanslag på 182 500 000 kr.,

till *Bidrag till Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachèverksamhet* ett reservationsanslag på 27 995 000 kr.,

till *Bidrag till Tele-X-projektet* ett förslagsanslag på 1 000 kr.,

till *Statens provningsanstalt:Uppdragsverksamhet* ett förslagsanslag på 1 000 kr.,

till *Bidrag till statens provningsanstalt* ett reservationsanslag på 38 075 000 kr.,

till *Statens provningsanstalt: Utrustning* ett reservationsanslag på 5 000 000 kr.,

till *Statens mät-och provstyrelse* ett reservationsanslag på 6 667 000 kr.,

till *Bidrag till Standardiseringskommissionen* ett anslag på 20 530 000 kr.,

till *Industriell utveckling m. m. inom informationsteknologiområdet* ett reservationsanslag på 30 000 000 kr.

Jag vill nu ta upp dessa och vissa andra anslagsfrågor.

A Industridepartementet m. m.

A 5 Internationellt samarbete på företagsområdet

Nytt anslag (förslag) 6 000 000

I enlighet med vad jag tidigare (avsnitt 4.4) har anfört bör ett nytt reservationsanslag föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1990/91 för att täcka kostnader under budgetåren 1990/91 och 1991/92 i samband med överföring av kunskaper på bl. a. småföretagsområdet till vissa länder i Östeuropa.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

till *Internationellt samarbete på företagsområdet* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 6 000 000 kr.

Verksamheten vid statens industriverk

Statens industriverk (SIND) är sedan den 1 juli 1983 central förvaltningsmyndighet för ärenden som rör industri och hantverk samt för det regionalpolitiska stödet till näringslivet. Industriverket kan även ta upp frågor som inte direkt hänför sig till nämnda näringar, men ändå är av betydelse för dessa från industri- och regionalpolitisk synpunkt.

Industriverket utövar statens huvudmannaansvar för den regionala utvecklingsfonden i varje län och svarar för service till fonderna i frågor med anknytning till statens näringspolitik.

Huvuduppgifterna för industriverket är dels att främja industrins omvandling och tillväxt genom utredningsverksamhet, industripolitiskt stöd och företagsutvecklande insatser, dels att bidra till en balanserad regional utveckling genom regionalpolitiskt finansiellt företagsstöd och särskilda insatser i anslutning härtill.

Industriverket handlägger dessutom ärenden om utnyttjande av investeringsfonder och förnyelsefonder.

Vidare skall verket svara för medelsförvaltning och personaladministration samt lämna det biträde i övrigt som behövs för verksamheten vid nämnden för hemslöjdsfrågor och sprängämnesinspektionen.

Verket får utföra uppdrag. För uppdrag åt annan än regeringen skall ersättning tas ut.

Inom verket finns en avdelning för utredningsverksamhet, en för bransch- och småföretagsutveckling, en för regional utveckling och finansiellt stöd samt en administrativ byrå. En regionalpolitisk nämnd och en nämnd för fartygsfinansiering är knutna till verket.

Verksamheten vid industriverket har hittills varit indelad i huvudprogrammen Utredningsverksamhet, Industriell omvandling och tillväxt, Regional utveckling samt Småföretagsutveckling.

Antalet anställda uppgår för närvarande till 190 personer.

För budgetåret 1990/91 behandlar jag i detta sammanhang följande anslag för verksamheten vid industriverket:

- B 1. Statens industriverk: Förvaltningskostnader
- B 2. Statens industriverk: Utredningsverksamhet
- B 4. Åtgärder för att främja industridesign
- B 7. Småföretagsutveckling

B 1. Statens industriverk: Förvaltningskostnader

1988/89	Utgift	62 124 789
1989/90	Anslag	64 740 000
1990/91	Förslag	65 957 000

Anslaget bör fr. o. m. budgetåret 1990/91 fördelas på tre program, nämligen Utredningsverksamhet, Bransch- och småföretagsutveckling samt Regional utveckling och finansiellt stöd. I följande tabell anges för riksdagens

information en uppskattning av hur förvaltningskostnaderna kan komma att fördelas mellan de olika programmen för budgetåret 1990/91.

Huvudprogram	Förslag 1990/91 (1 000-tal kr.)
1. Utredningsverksamhet	15 830
2. Bransch- och småföretagsutveckling	30 340
3. Regional utveckling och finansiellt stöd	19 787
Summa	**65 957**

Anslagsberäkningen framgår av följande sammanställning.

	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
		Föredraganden
Anslag		
Utgifter		
Förvaltningskostnader	54 554 000	+2 616 000
Lokalkostnader	10 186 000	−1 399 000
	64 740 000	**+1 217 000**

Statens industriverk

Statens industriverk föreslår i sin anslagsframställning bl. a. följande.

Huvudförslag för budgetåret 1990/91 är beräknat till 64 410 000 kr. Utgiftsminskningen följer det treåriga huvudförslag som fastlades inför budgetåret 1989/90 och uppgår för budgetåret 1990/91 till 1,75 %.

Industriverket fick hösten 1983 ansvaret för driften och utvecklingen av länsplaneringens prognos- och informationssystem (UMDAC-systemet). Verket beräknar en ökning av medelsbehovet för budgetåret 1990/91 med 800 000 kr. Ökningen hänförs till höjd ambitionsnivå i prognosarbetet samt utveckling av systemet.

Industriverket föreslår en sammanslagning av programmen Industriell omvandling och tillväxt och Småföretagsutveckling till ett nytt program Bransch- och småföretagsutveckling. Detta program skall omfatta branschorienterade program med inriktning på små och medelstora företag och småföretagsprogrammet med inriktning på samverkan med de regionala utvecklingsfonderna och andra organisationer för att främja de mindre företagens utveckling.

Föredragandens överväganden

För statens industriverk bör medel beräknas med utgångspunkt i en real minskning av utgifterna om 5 % på tre år. För budgetåret 1990/91 föreslår jag att utgifterna minskas med 1,75 %.

Beträffande medel till länsplaneringens prognos- och informationssystem anvisas dessa över de regionalpolitiska anslagen.

När det gäller industriverkets förslag om sammanslagning av två program till ett nytt för Bransch- och småföretagsutveckling anser jag att en sådan integration mellan bransch- och småföretagsutveckling innebär en effektivisering av verksamheten, eftersom inte bara småföretagsprogrammet utan även programmet för industriell omvandling och tillväxt riktar sig till små och medelstora företag.

I den regionalpolitiska proposition (prop. 1989/90: 76) som regeringen nyligen laft fram föreslås att handläggningen av vissa ärenden om regionalpolitiskt stöd överflyttas från SIND till berörda länsstyrelser. De medel som SIND tagit i anspråk för denna handläggning, som jag för budgetåret 1990/91 beräknar till 1 milj. kr., bör successivt tillföras berörda länsstyrelser.

Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget till 65 957 000 kr. Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Jag har vid min medelsberäkning tagit hänsyn till dessa avgifter.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna vad jag har föreslagit i fråga om förändringar i programindelningen av industriverkets verksamhet,
2. till *Statens industriverk: Förvaltningskostnader* för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 65 957 000 kr.

B 2. Statens industriverk: Utredningsverksamhet

1988/89	Utgift	4 112 584	Reservation	1 154 069
1989/90	Anslag	5 000 000		
1990/91	Förslag	5 250 000		

Från anslaget betalas kostnader för experter och tillfällig personal, resor samt övriga kostnader som hänger samman med utredningsverksamheten inom statens industriverks arbetsområde.

Utredningsverksamheten bedrivs bl. a. enligt de riktlinjer som regeringen fastställer i en årlig utredningsplan. Utredningsplanen, som utformas efter förslag från industriverket, bör inte binda samtliga utredningsresurser inom verket, utan göra det möjligt att vissa utredningsbehov som uppkommer under året kan tillgodoses.

Sedan hösten 1987 är verksamheten indelad i utredningsområdena internationell ekonomi, strukturstudier, branschstudier, företagsstudier och regionala studier.

Industriverket skall till regeringen lämna underlag till en utredningsplan för budgetåret 1990/91 senast den 16 maj 1990.

12 *Riksdagen 1989/90. 1 saml. Nr 88*

Rättelse: S. 181 rad 27 och S. 182 rad 7 Står: anvisa Rättat till: för – – – anvisa
S. 181 rad 37 Står: FFV AB anvisa Rättat till: FFV AB – – – anvisa
S. 188 rad 6 och 14 Står: 32 278 500 Rättat till: 32 279 000

Industriverket föreslår en ökning av anslaget med 1,3 milj. kr. till 6,3 milj. kr. för budgetåret 1990/91. Ökningen hänförs till ökade kostnader för statistikinköp och konsulttjänster.

Föredragandens överväganden

Anslaget bör föras upp med 5 250 000 kr. för budgetåret 1990/91, dvs. en ökning med 250 000 kr.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Statens industriverk: Utredningsverksamhet* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 5 250 000 kr.

B 4. Åtgärder för att främja industridesign

1988/89	Utgift	6 033 695	Reservation	2 092 857
1989/90	Anslag	5 000 000		
1990/91	Förslag	5 000 000		

I statsbudgeten för budgetåret 1987/88 anvisades till Åtgärder för att främja industridesign 15 milj. kr. att användas under budgetåren 1987/88 – 1989/90. I enlighet med vad jag tidigare har anfört (avsnitt 4.11) bör detta reservationsanslag på nytt föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1990/91.

Enligt industriverket bör verksamheten vid Stiftelsen Svensk Industridesign utökas framför allt inom området Kunskap och kompetens. Även insatser för att främja design i enskilda småföretag bör fortsätta. Industriverket hemställer att 8 milj. kr. anslås för budgetåret 1990/91.

Med hänvisning till vad jag tidigare anfört om design (avsnitt 4.11) beräknar jag medel för att främja industridesign med 5 milj. kr. för budgetåret 1990/91.

10 milj. kr. bör gälla som en gemensam ram för budgetåren 1991/92 och 1992/93.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. medge att under budgetåren 1991/92 och 1992/93, utöver under budgetåret 1990/91 ej disponerade medel, sammanlagt 10 000 000 kr. får användas till åtgärder för att främja industridesign,
2. till *Åtgärder för att främja industridesign* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 5 000 000 kr.

1988/89	Utgift	135 003 096[1]	Reservation	173 163 739[1]
1989/90	Anslag	199 500 000[1]		
1990/91	Förslag	215 300 000		

[1] Anslagen Branschfrämjande åtgärder och Småföretagsutveckling

Från anslaget Småföretagsutveckling bekostas främst verksamhetsbidrag till de regionala utvecklingsfonderna och vissa andra insatser för att främja utvecklingen av små och medelstora företag. Huvuddelen av anslaget disponeras av statens industriverk.

Från anslaget Branschfrämjande åtgärder bekostas insatser vid statens industriverk för att dels främja utbildning, omställning och export inom den träbearbetande industrin, dels bedriva ett allmänt strukturutvecklingsprogram (ASP) för industri och industristödjande tjänsteproduktion. Anslaget uppgår för innevarande budgetår till 17 milj. kr.

Statens industriverk

För Småföretagsutveckling föreslår industriverket att 211 milj. kr. anvisas för budgetåret 1990/91, utöver det belopp som står till regeringens disposition. Verket förelår en viss förändring vad gäller uppdelningen på anslagsposter. Det skulle medföra bl. a. en ökad betoning på nyföretagande och underleverantörsinsatser.

För åtgärder som rör den träbearbetande industrin beräknar industriverket medelsbehovet för budgetåret 1990/91 till 18 milj. kr. ASP-programmet föreslås inordnas i ett nytt program – Strategi- och teknikval i mindre företag – under anslaget Småföretagsutveckling.

Föredragandens överväganden

Jag har tidigare (avsnitt 4) redogjort för min syn på hur arbetet med att främja utvecklingen av små och medelstora företag bör drivas vidare. Jag förordar att medel som för närvarande bekostar branschfrämjande åtgärder i fortsättningen beräknas under anslaget Småföretagsutveckling.

Jag beräknar det sammanlagda medelsbehovet för budgetåret 1990/91 till 215,3 milj. kr. Det ankommer på regeringen att fördela anslaget på olika delposter.

430,6 milj. kr. bör gälla som en gemensam ram för budgetåren 1991/92 och 1992/93.

I den regionalpolitiska proposition (prop. 1989/90: 76) som regeringen i dag lagt fram föreslås att det ansvar för beredning och uppföljning av ärenden om regionalpolitiskt stöd, som vissa regionala utvecklingsfonder har, skall upphöra och att detta ansvar i princip skall ligga hos berörda länsstyrelser. Nämnda verksamhet tar för närvarande i anspråk 7 milj. kr. per år av utvecklingsfondernas samlade resurser. Jag förordar att ett lika stort belopp från anslaget Småföretagsutveckling successivt tillförs berörda länsstyrelser.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. medge att under budgetåren 1991/92 och 1992/93, utöver under budgetåret 1990/91 ej disponerade medel, sammanlagt 430 600 000 kr. får användas för småföretagsutveckling,

2. till *Småföretagsutveckling* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 215 300 000 kr.

C. Exportkrediter m. m.

C 4. Åtgärder för att främja utländska investeringar i Sverige

Nytt anslag (förslag) 1 500 000

Regeringens ekonomiska politik är inriktad på att öka och utveckla den industriella basen i landet. Utöver andra föreslagna industripolitiska åtgärder är det av stor vikt att Sverige aktivt markerar en positiv attityd till utländska etableringar i landet. Internationell erfarenhet visar att utländska investeringar också har en stimulerande effekt på utvecklingen i värdlandet, bl. a. i form av teknisk förnyelse. För Sveriges del eftersträvas även en bättre balans mellan svenska företags investeringar i utlandet och utländska företags investeringar och nyetableringar i Sverige.

Flera industriländer driver i dag aktiva kampanjer för att attrahera utländska etableringar. Det gäller ej minst de västeuropeiska industriländerna som satsar betydande resurser för ändamålet och även har kunnat redovisa goda resultat.

Bland de länder i vilka investeringsfrämjande åtgärder satts in, märks i synnerhet Japan. De japanska direktinvesteringarna utomlands uppgick under åren 1980-1988 till 142 miljarder dollar. Ökningstakten har från Japans sida under de senaste åren varit *högre* än motsvarande från USA. Den tillverkande japanska industrins investeringar blir alltmer koncentrerade till producerande och monterande fabriker för elektronik, fordon och maskiner. Det anses i Japan vara ett politiskt önskemål att ytterligare öka internationaliseringen av industrin och finna nya industriella samarbetsformer utomlands. Den starka japanska yenen bidrar även till att göra japanska utlandsinvesteringar alltmer intressanta. De japanska utlandsinvesteringarna anses komma att ligga på en fortsatt hög ökningstakt även in på 1990-talet.

Industridepartementet har åren 1984 och 1988 publicerat investeringsbroschyren "Invest in Sweden". Broschyren har främst beskrivit Sverige som ett tekniskt avancerat industriland, men även givit allmän information om landet. "Invest in Sweden" har distribuerats genom ambassader, handelssekreterarkontor och näringslivsorganisationer.

Några aktiva investeringsfrämjande åtgärder har ej vidtagits i samband med publiceringen. Broschyren har emllertid fått ett gott mottagande och vidgat kunskapen om Sverige som ett intressant alternativ för industriella etableringar.

Statens industriverk har i sin treårsplan 1990/91 – 1992/93 angett ett behov av sammanlagt 10 milj. kr. för investeringsfrämjande åtgärder som efter ett kunskapsuppbyggande inledningsskede åtföljs av aktiva åtgärder i ett à två länder. Jag anser att åtgärderna under en försöksperiod i första hand bör koncentreras till Japan för att pröva möjligheterna att främja utländska industrietableringar.

Jag föreslår att statens industriverk får i uppdrag att utarbeta och utföra ett treårigt program för investeringsfrämjande åtgärder i Japan. En särskild arbetsgrupp inom verket bör identifiera och kartlägga de mest angelägna branscherna särskilt inom det högteknologiska området, framställa lämpligt informationsmaterial och i samarbete med handelssekreterarkontor och näringslivsorganisationer anordna seminarier och vidtaga andra lämpliga åtgärder för att etablera kontakt med potentiella investerare.

Verket bör i sitt arbete hålla nära kontakt med den International Investment Group som finns på industridepartementet.

Jag beräknar det sammanlagda medelsbehovet för 1990/91 till 1,5 milj. kr. Som en gemensam ram för budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör gälla 3,5 milj. kr. Medel av anslaget bör avsättas för uppföljning och utvärdering av projektet.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen förelår riksdagen att

1. medge att under budgetåren 1991/92 och 1992/93, utöver under budgetåret 1990/91 ej disponerade medel sammanlagt 3 500 000 kr. får användas för att främja utländska investeringar i Sverige,
2. till *åtgärder för att främja utländska investeringar i Sverige* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 1 500 000 kr.

E. Statsägda företag m. m.

E 5. Infriande av pensionsgaranti för FFV AB

Nytt anslag (förslag) 1 000

I enlighet med vad jag tidigare (avsnitt 6) har anfört bör ett nytt förslagsanslag föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1990/91 för att belastas med infriande av del av den garanti som ställs ut till FFV AB för bolagets pensionsåtagande för pensionärer med pensionsrätt från affärsverket FFV.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen förelår riksdagen att

till *Infriande av pensionsgaranti för FFV AB* för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 1 000 kr.

E 6. Värdepappersskatt vid försäljning av vissa aktier ägda av staten

Nytt anslag (förslag) 400 000 000

I enlighet med vad jag tidigare (avsnitt 6) har anfört bör ett nytt förslagsanslag föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1990/91 för att täcka kostnader vid försäljning av vissa aktier ägda av staten.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

till *Värdepappersskatt vid försäljning av vissa aktier ägda av staten* för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag av 400 000 000 kr.

F. Teknisk utveckling m. m.

F 3. Bidrag till Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachéverksamhet

1988/89	Utgift	26 400 000
1989/90	Anslag	27 995 000
1990/91	Förslag	30 700 000

I enlighet med vad jag anfört (avsnitt 5.6.4) bör medel anvisas för bidrag till Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachéverksamhet.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

till *Bidrag till Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachéverksamhet* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 30 700 000 kr.

F 5. Bidrag till Tele-X-projektet

I proposition 1988/89: 150 informerades riksdagen om projektets ändrade organisatoriska inriktning som bl. a. innebar att Nordiska satellitaktiebolaget (NSAB) tills vidare kvarstår som ägare till Tele-X-systemet.

Över anslaget har medel anvisats under innevarande budgetår för eventuella ökade kostnader för Tele-X-projektet.

Betalningarna till Tele-X-projektet är slutförda och jag bedömer att behov av ytterligare medel till projektet inte föreligger.

Verksamheten vid statens provningsanstalt

Statens provningsanstalt (SP) är enligt sin instruktion (1988:344) landets centrala institution för teknisk utvärdering, provning och mätteknik samt därmed förenad rådgivning, forskning och utveckling.

SP utför undersökningar, provningar och tekniska utvärderingar av material, konstruktioner och system, och därmed förenad verksamhet.

SP bedriver teknisk-vetenskaplig forskning inom sitt verksamhetsområde.

SP lämnar experthjälp och råd till myndigheter och utredningar samt biträder med expertis i nationellt och internationellt standardiseringsarbete m. m.

SP är kontrollmyndighet enligt förordningen (1987:423) om handel med ädelmetallarbeten samt meddelar föreskrifter om avgifter för registrering som avses i 11 § i lagen.

Omräknat till helårstjänster var personalstyrkan vid SP 435 den 30 juni 1989.

Vid SP tillämpas programbudgetering med verksamheten uppdelad i tre produktionsområden.

Produktionsområde 1, *Teknisk utvärdering*, omfattar uppdrag från näringsliv, förvaltning och enskilda avseende tekniska undersökningar, mätning, provning, kontroll, besiktning, beräkning m. m. I produktionsområdet ingår även riksprovplatsuppgifter samt riksmätplatsuppdrag från statens mät- och provstyrelse.

Produktionsområde 2, *Forskning och utveckling*, omfattar den verksamhet som syftar till att utveckla teknisk kompetens samt mät- och provningsteknik inom områden som bedöms angelägna. Vidare omfattas den grundläggande verksamhet som syftar till att fortlöpande upprätthålla SP:s kompetens inom teknisk utvärdering och som rådgivare till föreskrivande myndigheter och standardisering.

Produktionsområde 3, *Rådgivning*, omfattar kunskapsförmedling med utgångspunkt från SP:s erfarenhet och expertroll inom provning och mätteknik. Arbetet avser deltagande i nationellt och internationellt standardiserings- och kommittéarbete, rådgivning till statliga utredningar och myndigheter samt medverkan i utbildning, m. m.

SP:s verksamhet finansieras genom intäkter av uppdragsverksamhet åt näringsliv och förvaltning, forsknings- och utvecklingsprojekt åt forskningsråd m. fl. samt genom anslag över statsbudgeten. Produktionsområde 1 skall i princip finansieras med uppdragsintäkter.

Medel för verksamheten anvisas innevarande budgetår under följande anslag:

F 8. Statens provningsanstalt: Uppdragsverksamhet.

F 9. Bidrag till statens provningsanstalt.

F 10. Statens provningsanstalt: Utrustning.

Anslag F 8 är ett förslagsanslag, som tas upp med ett formellt belopp på 1 000 kr. Under anslaget redovisas kostnader och intäkter för verksamheten. Som inkomst under anslaget redovisas uppdragsintäkter och ianspråktagna medel från anslag F 9.

Anslag F 9 är ett reservationsanslag över vilket statens bidrag utgår i första hand till produktionsområdena 2 och 3, men även till att täcka eventuellt underskott i uppdragsverksamheten.

Anslag F 10 är ett reservationsanslag, som t. o. m. innevarande budgetår finansierar investeringar i utrustning. Regeringen har, efter riksdagens bemyndigande, beslutat att försörjningen av kapital till investeringar i SP i fortsättningen skall ske med anlitande av driftmedel under självkonsolideringsansvar. Detta anslag upphör därför efter innevarande budgetår.

Anslag F 8 får i princip inte belastas. För att lösa tillfälliga eller säsongmässiga likviditetsproblem för uppdragsverksamheten och för att tillgodose behovet av rörelsekapital disponerar SP en rörlig kredit i riksgäldskontoret på 10 milj. kr.

SP ingår bland de myndigheter som på försök tillämpar treårsbudget.

F 8. Statens provningsanstalt: Uppdragsverksamhet

1987/88	Utgift	1 000
1988/89	Anslag	1 000
1989/90	Förslag	1 000

Under detta anslag redovisas samtliga utgifter och inkomster av provningsverksamheten m. m. vid SP.

Följande sammanställning ger en ekonomisk översikt av den verksamhet som omfattas av programbudgeteringen (1 000 kr.).

	1988/89 Utfall	1989/90 Budget	1990/91 Beräknar	
			Provnings-anstalten	Föredra-gande
Produktionsområde 1:				
Teknisk utvärdering				
Externa intäkter	124 755	133 378	141 604	
Anslag	–	–	–	
Kostnader	84 492	92 363	97 950	
Resultat	+40 263	+41 015	+43 654	
Produktionsområde 2:				
Forskning och utveckling				
Externa intäkter	14 059	19 347	19 668	
Anslag	22 296	22 058	21 852	
Kostnader	25 888	29 442	31 139	
Resultat	+10 467	+11 963	+10 381	
Produktionsområde 3:				
Rådgivning				
Externa intäkter	1 913	1 637	1 931	
Anslag	13 135	13 432	13 322	
Kostnader	11 652	11 281	11 855	
Resultat	+ 3 396	+ 3 788	+ 3 398	
Indirekta kostnader och intäkter				
Externa intäkter (inkl. finansnetto)	6 112	3 270	3 297	
Anslag	2 074	2 585	2 269	
Kostnader	57 777	61 819	61 036	
Resultat	–49 591	–55 964	–55 470	
Resultat före avsättningar	+ 4 535	+ 802	+ 1 963[1]	
Summa bidragsanslag	**35 385**	**38 075[2]**	**37 443[1]**	**41 135**

Anm.: Intäkter och kostnader redovisade exkl. interndebiteringar.

[1] Tillkommer pris- och löneomräkning.
[2] Enligt regleringsbrev.

För budgetåret 1990/91 har jag med utgångspunkt i SP:s huvudförslag beräknat ett förslagsanslag av 1 000 kr.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Statens provningsanstalt: Uppdragsverksamhet* för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 1 000 kr.

F 9. Bidrag till statens provningsanstalt

1988/89	Utgift	42 049 860	Reservation	0
1989/90	Anslag	38 075 000		
1990/91	Förslag	41 135 000		

SP utgår i sin medelsberäkning från huvudförslaget för treårsperioden 1989/90 – 1991/92, vilket innebär en real minskning av utgifterna om 1,66 % för budgetåret 1990/91.

Föredragandens överväganden

Jag beräknar bidragsanslaget till 41 135 000 kr. inkl. pris- och löneomräkning. Detta är beräknat med utgångspunkt i en real minskning med 1,66 % för budgetåret 1990/91.

Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Jag har vid min medelsberäkning för detta anslag tagit hänsyn till dessa avgifter.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till statens provningsanstalt* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 41 135 000 kr.

F 10. Statens mät- och provstyrelse: Myndighetsverksamhet

1988/89	Utgift	1 572 816[1]	Reservation	3 462 889
1989/90	Anslag	1 000		
1990/91	Förslag	1 000		

[1] Nettoutgift.

Under detta anslag redovisas dels intäkter från riksprovplatserna dels samtliga inkomster och utgifter vid statens mät- och provstyrelse (MPR). Tidigare budgetår har dessa redovisats under anslagsposten 1. Mät- och provrådets egen verksamhet under anslaget F 11. Statens mät- och provråd.

MPR är enligt sin instruktion (1989: 270) central förvaltningsmyndighet för teknisk kontroll och mätteknik samt handhar ackreditering av laboratorier enligt lagen (1989: 164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning.

MPR leds av en chef (generaldirektören). Vid verket finns en styrelse

som består av högst tio personer, generaldirektören medräknad. MPR är fr. o. m. den 1 juli 1989 organiserat i två enheter, en teknisk enhet och en förvaltningsenhet.

Myndighetsverksamheten vid MPR finansieras med avgifter från riksprovplatserna (RPP-avgifter) enligt lagen (1989:164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning. Avgiften uppgår för närvarande till 0,75 % av riksprovplatsernas omsättning från obligatorisk kontroll. Anslaget förs därför upp med ett formellt belopp av 1 000 kr. Uppdragsverksamheten och ackrediteringsverksamheten skall vara självbärande.

	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Anslag		
Utgifter		
Myndighetsverksamhet vid MPR	7 778 000	+ 1 722 000
Inkomster		
Avgifter från riksprovplatserna	7 671 000	+ 229 000
Nettoutgift	**107 000**	**+ 1 493 000**

Följande sammanställning ger en ekonomisk översikt av MPR:s totala verksamhet (1 000 kr.).

	1988/89 Utfall	1989/90 Budget	1990/91 Beräknar	
			MPR	Föredragande
Myndighetsverksamhet				
Externa intäkter	481	180	200	
Anslag	7 009	7 778[1]	10 290	9 600[2]
Kostnader	7 780	10 186	10 490	
Resultat	−290	−2 228	0	
Uppdragsverksamhet				
Externa intäkter	3 547	5 306	5 500	
Anslag	–	–	–	–
Kostnader	3 401	4 595	5 676	
Resultat	146	711	−176	
Resultat före avsättningar	−144	−1 517	−176	
Anslag	7 009	7 778[1]	10 290	9 600

[1] Enligt regleringsbrev 7 778 000 kr., varav lönekostnader 4 612 000 kr.
[2] Varav lönekostnader högst 5 760 000 kr.

Statens mät- och provstyrelse

Genom lagen (1989:164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning har MPR utpekats som nationellt ackrediteringsorgan för laboratorier, samtidigt som styrelsen fått vidgade myndighetsuppgifter, bl. a. ökad befogenhet för den tekniska tillsynen av riksmät- och riksprovplatser.

MPR beräknar att riksprovplatsavgiften på 0,75 % inte kommer att täcka MPR:s kostnader för budgetåret 1990/91. Redan för innevarande

budgetår beräknas underskott uppstå. Skälet härtill är sviktande underlag från RPP-avgifterna samt utökad myndighetsverksamhet. MPR föreslår därför en återgång till den avgiftsnivå på 0,80 % som gällde t. o. m. budgetåret 1987/88. Även efter en sådan höjning bedöms underskott uppstå i verksamheten. Bedömningsunderlaget är dock osäkert. MPR föreslår att 10 290 000 kr. av de till anslaget influtna riksprovplatsavgifterna skall få användas under 1990/91 för MPR:s myndighetsverksamhet.

Föredragandens överväganden

För nästa budgetår beräknar jag kostnaderna för MPR:s myndighetsverksamhet till högst 9 600 000 kr. Jag har i mitt förslag beräknat ökade kostnader för MPR föranledda av omorganisationen och den ökade tillsynsverksamheten. Jag har beaktat att tjänstebrevsrätten avvecklas vid MPR fr. o. m. den 1 juli 1990. Vidare har jag beräknat att uppdragsverksamheten skall bära sin andel av de för MPR gemensamma kostnaderna.

Myndighetsverksamheten finansieras med ett bidrag från riksprovplatserna, för innevarande budgetår 0,75 % av riksprovplatsernas omsättning från obligatorisk kontroll. Procentsatsen fastställs av regeringen. Med beaktande av den reservation som finns på anslaget bedömer jag att procentsatsen kan bibehållas på oförändrad nivå nästa budgetår. Under anslaget tas upp ett formellt belopp av 1 000 kr.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Statens mät- och provstyrelse: Myndighetsverksamhet* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 1 000 kr.

F 11. Statens mät- och provstyrelse: Bidrag till riksmätplatsverksamhet

1988/89	Utgift	3 727 681	Reservation	756 138
1989/90	Anslag	6 666 000		
1990/91	Förslag	8 000 000		

Från anslaget lämnas bidrag till verksamheten vid riksmätplatserna (jfr prop. 1979/80: 100 bil. 17 s. 281 f.). Tidigare budgetår har bidraget anvisats från anslagsposten 2. Bidrag till verksamheten vid riksmätplatserna under anslaget F 11. Statens mät- och provråd.

I enlighet med vad jag tidigare anfört (avsnitt 5.6.3) beräknar jag medel för bidrag till riksmätplatserna till 8 milj. kr. för budgetåret 1990/91.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Statens mät- och provstyrelse: Bidrag till riksmätplatsverk-*

samhet för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 8 000 000 kr.

F 14. Bidrag till Standardiseringskommissionen

1988/89	Utgift	15 800 000
1989/90	Anslag	20 530 000
1990/91	Förslag	32 279 000

I enlighet med vad jag anfört (avsnitt 5.6.1) bör medel anvisas för bidrag till Standardiseringskommissionen.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. ta del av vad jag anfört om statens roll i standardiseringen m. m.,
2. till *Bidrag till Standardiseringskommissionen* för budgetåret 1990/91 anvisa ett anslag på 32 279 000 kr.

F 18. Industriell utveckling m. m. inom informationsteknologiområdet

Som jag har redovisat i det föregående (avsnitt 5.5.2) tillförs under innevarande budgetår det nationella informationsteknologiprogrammet återstående medel inom den av riksdagen beslutade treårsramen. Jag föreslår av detta skäl inte några ytterligare medel under anslaget för budgetåret 1990/91.

F 22. Industriell utveckling m. m. inom verkstadsteknikområdet

1990/91	Nytt anslag (förslag)	50 000 000

I enlighet med vad jag har anfört (avsnitt 5.5.1) bör medel anvisas för ett program för verkstadsteknisk utveckling.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Industriell utveckling m. m. inom verkstadsteknikområdet* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 50 000 000 kr.,
2. medge att under budgetåren 1991/92 och 1992/93, utöver under budgetåret 1990/91 ej disponerade medel, 100 000 000 kr. får användas till industriell utveckling m. m. inom verkstadsteknikområdet.

Sammanfattning av remissyttranden över betänkandet "Standardiseringens roll i EFTA/EG-samarbetet" (SOU 1989:45)

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Hovrätten för Västra Sverige, kammarrätten i Jönköping, kommerskollegium, fortifikationsförvaltningen, försvarets materielverk, överstyrelsen för civil beredskap, statens räddningsverk, försvarets forskningsanstalt, flygtekniska försöksanstalten, socialstyrelsen, postverket, televerket, banverket, vägverket, statens väg- och trafikinstitut, trafiksäkerhetsverket, sjöfartsverket, luftfartsverket, statens geotekniska institut, tullverket, byggnadsstyrelsen, riksskatteverket, riksarkivet, lantbruksstyrelsen, statens maskinprovningar, statens livsmedelsverk, skogsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmiljöfonden, plan- och bostadsverket, statens institut för byggnadsforskning, statens råd för byggnadsforskning, statens lantmäteriverk, statens industriverk, sprängämnesinspektionen, Sveriges geologiska undersökning, styrelsen för teknisk utveckling, statens provningsanstalt, statens mät- och provråd, affärsverket FFV, statistiska centralbyrån, statskontoret, riksrevisionsverket, näringsfrihetsombudsmannen, konsumentverket, statens naturvårdsverk, kemikalieinspektionen, statens strålskyddsinstitut, statens energiverk, statens vattenfallsverk, Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut, Ingenjörsvetenskapsakademien, SIS-Standardiseringskommissionen i Sverige, Kran- och hisskommissionen, Tryckkärlskommissionen, Tekniska nomenklaturcentralen, Svenska Arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Centralorganisationen SACO/SR, Landstingsförbundet, Svenska Kommunförbundet, Lantbrukarnas Riksförbund, Kooperativa förbundet, Sveriges Handelsagenters förbund, Sveriges Köpmannaförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Sveriges Industriförbund, Sveriges Mekanförbund, Sveriges Elektroindustriförening, Bilindustriföreningen, Industrins Byggmaterialgrupp, Småföretagens Riksorganisation, Svensk Industriförening, AB Statens Anläggningsprovning, AB Svensk Bilprovning, Apoteksbolaget AB, SEMKO Svenska Elektriska Materielkontrollanstalten AB, Handikappinstitutet, Svenska Läkarsällskapet samt Nationalkommittén för Svensk Kvalitet.

Dessutom har skrivelser inkommit från Stockholms handelskammare, Svensk Handel, Kooperativa Konsumentgillesförbundet, Svenska sjukvårdsleverantörers Förening, Jernkontoret, Entreprenadmaskinleverantörernas samarbetsorgan, Svenska Elverksföreningen, Statens pris- och konkurrensverk, Svenska Sjöfolksförbundet, Svenska Förbundet för Kvalitet samt Husmodersförbundet Hem och Samhälle.

Utredarens förslag

Det är nödvändigt med en ökad satsning på standardisering. Det viktigaste skälet till detta är att standardiseringen har kommit att spela en allt viktigare roll i EFTA/EG-samarbetet. Om vi i det framtida västeuropeiska standardiseringsarbetet skall kunna få gehör för krav, som svenska företag, myndigheter, fackliga organisationer, konsumenter och andra intressenter ställer, måste både staten och näringslivet öka sina satsningar på standardisering både personellt och ekonomiskt. Inom områden som är viktiga för svenska intressenter anser utredaren att vår målsättning skall vara att ha en lika effektiv standardisering som de ledande EG-länderna. Utredaren anser att näringslivets roll i standardiseringsverksamheten är ännu viktigare än tidigare och att näringslivet, trots att standardiseringen fått en ökad betydelse för myndigheternas regelskapande verksamhet, alltjämt bör ha huvudansvaret för standardiseringens utveckling. En utgångspunkt för utredarens förslag är att ökade insatser från statens sida förutsätter att näringslivet ökar sina insatser i motsvarande grad.

Remissinstanserna

I stort sett samtliga remissinstanser instämmer i utredarens beskrivning och analys av standardiseringsverksamhetens nya och ökade betydelse. Vissa områden är enligt remissinstanserna inte tillräckligt behandlade. *Statens strålskyddsinstitut (SSI)* menar att utredaren belyst frågorna alltför ensidigt ur näringslivets synvinkel och att utvecklingen för de föreskrivande myndigheterna saknas i analysen. *Överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB)* anser att beredskapstanken inte är tillräckligt beaktad i standardiseringen. Beredskapstänkande och standardisering behövs redan på produktutvecklingsstadiet. *Lantbruksstyrelsen (LBS)* saknar behandlingen av analysmetoder, *statskontoret* IT-standardiseringen. *SIS-Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS)* och fackorganen har lämnat ett gemensamt svar och kallas i fortsättningen SIS. SIS saknar redogörelse för standardiseringen inom internationella teleunionen. *Industrins byggmaterielgrupp* anser att byggsidan inte beaktats tillräckligt och *statens pris- och konkurrensverk (SPK)* menar att utredningen inte beaktat standardiseringens betydelse ur pris- och konkurrenssynpunkt och föreslår att det görs en utvärdering av nya och gamla standarders betydelse ur pris- och konkurrenssynpunkt. Även certifieringen borde hanteras på samma sätt menar *SPK*.

Näringsfrihetsombudsmannen (NO) anser att de mindre företagen måste fås att delta mer i standardiseringen och *sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri)* föreslår att verksledningarna bör ges information om standardiseringens strategiska betydelse. *Svenska förbundet för Kvalitet* föreslår en brett upplagd informationskampanj om standardiseringsverksamheten att genomföras av SIS med medel från staten.

Landsorganisationen i Sverige (LO) betonar behovet av en heltäckande produktsäkerhetslagstiftning.

Utredarens bedömning av att en kraftsamling behövs tillstyrks av 47 remissinstanser och betonas särskilt av flera instanser. Några remissinstanser, däribland *SSI* och *Sveriges Industriförbund* tycker dock att utredarens förslag inte är tillräckligt kraftfulla.

Finansieringsmodellen och dess volym

Utredarens förslag

Det totala statliga stödet till SIS bör ökas med ca 10 milj. kr./år under en treårsperiod. Stödet bör ges i form av dels ett allmänt bidrag, dels ett målrelaterat särskilt bidrag. Det allmänna bidraget bör utgå med 50% av vad näringslivet, kommuner, affärsverk och statliga myndigheter med uppdragsfinansierad verksamhet beräknas satsa på standardiseringen, dock med högst 30 milj. kr./år i 1989 års penningvärde. Det särskilda bidraget bör uppgå till 30 milj. kr./år. Häri inräknas de medel som myndigheten avsätter till olika standardiseringsprojekt.

Remissinstanserna

De flesta myndigheterna är positiva till den föreslagna modellen. *Kommerskollegium (KK)* önskar ökade resurser men är tveksamma till volymen; bör vara minst det föreslagna, dessutom vill man inte ta ställning till formen. *Arbetarskyddsstyrelsen (ASS)* anser att de 30 målinriktade miljonerna måste kunna överskridas. *Statens energiverk (STEV)* menar att volymen är bra, men är tveksamma till konstruktionen och påpekar att det målrelaterade stödet även måste kunna användas till pågående verksamheter. Dessutom ser verket problem med den minskade procentsatsen för det allmänna bidraget. *Statens industriverk (SIND)* anser att man bör behålla 60%-satsen för det allmänna bidraget. *Statskontoret* har svårt att bedöma volymen men ser en risk för feltolkning när bidragsprocenten sänks och påpekar det betydelsefulla i att näringsliv, kommuner, affärsverk och uppdragsfinansierade myndigheter informeras om de gjorda prioriteringarna och innebörden av den förändrade bidragsprocenten. De anser att statliga myndigheters medverkan i standardisering inom dessa verksamhetsområden bör utföras inom myndigheternas normala anslag. Resursbehoven för detta skall prövas i den sedvanliga budgetprocessen. *Statens naturvårdsverket (SNV)* förordar i stället den i utredningen presenterade modellen, som innebär ett modifierat allmänt bidrag samt årliga bidrag för särskilda projekt.

SIS är nöjd med formen, men vill ha kvar 60%-satsen för det allmänna bidraget. Detta bifalls av *Sveriges Industriförbund*, som dock är allmänt tveksamt till om resurstillskottet räcker, *Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Tryckkärlskommissionen, Sveriges Mekanförbund, Sveriges Elektroindustriförening (Elif), Industrins byggmaterialgrupp, Sveriges Köpmanna-*

förbund, Svensk Handel, Svenska Elverksföreningen, SEMKO Svenska Elektriska Materielkontrollanstalten AB, Centralorganisationen SACO/SR och *Handikappinstitutet* är tveksamma till sänkning av procentsatsen. Ett inflationsskydd av anslaget förordas av flera instanser.

Jernkontoret stöder SIS remissvar men menar att det statliga stödet till standardiseringen skall ske genom expertmedverkan och stöd direkt till fackorganen.

Sveriges Mekanförbund betonar att statliga myndigheters stöd till standardiseringen måste utgå oförändrade.

Televerket har en liknande inställning och påpekar att det är viktigt att statliga myndigheter får ge bidrag utanför det riktade statliga stödet. I detta instämmer *STEV, SIS* och *Sveriges Industriförbund.*

LO anser att den föreslagna modellen är dålig. Det målrelaterade bidraget bör betalas ut så att projekt som är av stort intresse för staten och det breda samhällsintresset prioriteras. Särskilt nämns miljöfrågorna. LO vill ha ett integrationskonto hos industridepartementet där myndigheterna kan söka bidrag till medverkan i den regionala standardiseringen samt särskilda medel att fördelas av ett konsumentråd och ett miljöråd till SIS och huvudorganisationerna.

Statens prioriterade områden

Utredarens förslag

Näringslivet skall i decentraliserade former ha huvudansvaret för prioritering av standardiseringsinsatser. Staten måste dock ställa krav på prioritering av vissa områden av dels handelspolitiska skäl, dels säkerhets-, miljö- och konsumentpolitiska skäl. Staten skall ställa krav på SIS att prioritera standardiseringsprojekt som bidrar till att uppnå ett Västeuropa utan gränser och då särskilt projekt som rör arbetsmiljö, miljöskydd och konsumentskydd.

Remissinstanserna

Beträffande förslagen till statens prioritering av områden instämmer både myndigheter, SIS och näringslivsorganisationer. Till de prioriterade områdena finns förslag om att knyta flera t. ex. kvalitet, transport, byggområdet, sjukvårdsområdet, miljöområdet och boendemiljö.

Televerket anser att standardiseringens samhörighet med FoU har behandlats otillräckligt i betänkandet och bör lyftas fram och *försvarets forskningsanstalt (FOA)* anser att det bör öppnas nya möjligheter för sektorforskningsorganen att delta i standardiseringsarbetet. Eventuellt bör SIS ges en resursförstärkning för detta. I detta instämmer *statens väg- och trafikinstitut (VTI). Arbetsmiljöfonden (AMFO)* erinrar om sitt stöd till standardiseringarbete som en naturlig del i stödet till FoU-projekt och -program. Utöver detta bör fonden kunna ge stöd till särskilda standardiseringsprojekt inom prioriterade områden, i huvudsak där det redan finns

resultat från fondstödd FoU som bör omsättas i standard. *Husmodersförbundet Hem och Samhälle* understryker forskningens behov av att få stöd i standardiseringssektorn.

Från flera håll bl.a. *ÖCB, televerket, sjöfartsverket (SjöV), SIS* och *Handikappinstitutet* poängteras att det är viktigt att den globala standardiseringen inte nedprioriteras. Vikten av att kunna ta sekretariatsansvar i det regionala standardiseringsarbetet nämns också som betydelsefullt av ett antal remissinstanser däribland *statens råd för byggnadsforskning (BFR)* och *Sveriges Industriförbund.*

Ytterligare resurser för medverkan i det tekniska arbetet anser många måste tillföras myndigheterna i särskild ordning. Detta förordas av t.ex. *KK, socialstyrelsen (SoS), statens geotekniska institut (SGI), riksarkivet, plan- och bostadsverket (boverket), Sveriges geologiska undersökning (SGU), SSI, statens provningsanstalt (SP)* samt *SIS, LO* och *Sveriges Industriförbund.* Remissinstanserna anser det svårt för myndigheterna att klara detta genom omprioriteringar, vilket utredaren föreslagit.

Riksrevisionsverket (RRV) föreslår att berörda myndigheter i samband med sina fördjupade anslagsframställningar skall redovisa resultatanalys av sin regel- och standardiseringsverksamhet.

Standardiseringens organisation

Utredarens förslag

Den decentraliserade organisationen med fristående fackorgan som vi har i Sverige ställer stora krav på SIS att samordna och hålla ihop standardiseringsverksamheten. Om standardiseringen skall tillföras ökade resurser, så bör kraven skärpas på att standardiseringsorganen arbetar mot de standardiseringspolitiska mål som staten uppställer samt att de följer upp och utvärderar resultatet av verksamheten. Genom att det målinriktade statsbidraget fördelas av SIS till fackorganen efter regeringens riktlinjer ges SIS möjlighet att kraftfullt leda och samordna fackorganens verksamhet. Standardiseringsorganen bör utåt uppträda som en enhetlig organisation.

De samverkande organen bör knytas till SIS genom avtal. SIS bör utreda möjligheten att inom fler områden än idag ge ut tekniska regler i form av Svensk Standard. SIS bör tillsammans med fackorganen göra en total översyn av nuvarande kommittéstruktur. En samlokalisering av standardiseringsorganen bör utredas.

Remissinstanserna

Den decentraliserade modellen som vi har i Sverige kommenteras som ändamålsenlig av flera t.ex. *Sveriges Mekanförbund, Jernkontoret* och *STEV* som betonar fackorganens självständighet.

Enhetlig kommittéstruktur, förslaget att ge ut flera tekniska regler som standarder och en närmare anknytning av vissa samverkande organ till SIS-familjen kommenteras positivt av *SoS, riksarkivet, ASS, boverket,*

statskontoret, statens räddningsverk (SRV), Landstingsförbundet, Handikappinstitutet, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) och *Sveriges Industriförbund. Vägverket* anser att SIS inte skall ge ut tekniska regler utan utarbeta standarder som kan användas i myndigheternas regelarbete.

Svenska sjukvårdsleverantörers Förening (SLF) betonar sjukvårdsområdets behov att få en formellt accepterad koppling till nationell och internationell standardisering. De anser också att det är viktigt med samordning mellan SIS och Svenska Elektriska Kommissionens (SEK) verksamhetsområden.

Postverket förordar en utbildning för alla nya ledamöter i tekniska kommittéer (inte enbart fackliga representanter). *Svenska kommunförbundet* menar att information och utbildning blir viktiga för SIS i framtiden. *Bilindustriföreningen* anser dock att fackorganen arbetar för mycket med kursverksamhet i finansieringssyfte. Denna verksamhet bör kunna skötas av SIS Service AB vilket är ett av SIS helägt dotterbolag.

Statens mät- och provstyrelse (MPR) instämmer i de krav som utredaren ställer på standardiseringsorganen men anser inte att de blir tillgodosedda genom utredarens förslag.

LO anser att den svenska standardiseringsorganisationen måste förändras så att facket och konsumenternas intressen tillgodoses. De anser sig inte kunna påverka tillräckligt via en fullmäktigeplats i SIS och fackorganen utan vill ha samma reella möjligheter att medverka i SIS som man idag har i ASS.

SIS är positiv till utredarens förslag utom när det gäller samlokalisering. I detta instämmer *Spri* och *SEMKO*, som menar att viktigare än samlokalisering är samordning av praktiska arbetsrutiner. Positiva till en samlokalisering är *byggnadsstyrelsen, statskontoret* och *SACO/SR*.

Beträffande SIS stärkta roll är *statskontoret, SSI, SGU, IVA, Sveriges Grossistförbund, Stockholms Handelskammare, Svensk Handel och AB Svensk Bilprovning* positiva till detta. *Spri* är också positiva men menar att SIS måste ges tydliga kriterier.

SIS säger i sitt remissvar sig vara berett att vidta de åtgärder som erfordras för att kunna leva upp till det förtroende som utredaren vill visa SIS genom ansvaret för fördelningen av det målrelaterade anslaget.

Statens maskinprovningar, Elif, SEMKO, Svenska Elverksföreningen och *SACO/SR* menar att fackorganens självständiga roll inte får naggas i kanten. *ASS, MPR* och *konsumentverket (KOV)* anser att statens intressen inte blir tillräckligt tillgodosedda och *ASS* föreslår att MPR skall delta i prioriteringen av det målrelaterade bidraget. *LO* anser det naivt att tro att SIS skall klara prioriteringar inom miljöområdet.

Ökat konsumentinflytande

Utredarens förslag

Konsumentrepresentationen i standardiseringens styrande organ och i de tekniska kommittéerna bör breddas. Sverige bör försöka initiera nya standardiseringsprojekt inom konsumentvaruområdet inom den europeiska

standardiseringen. Ett rådgivande konsumentpolitiskt organ bör skapas för den europeiska och den nationella standardiseringen dvs. ett konsumentpolitiskt råd inom SIS. Ökade ekonomiska resurser krävs för att kunna driva standardiseringsprojekt inom konsumentvaruområdet. Det målrelaterade bidraget kan användas. Konsumentverket bör få ökade resurser så att verket i ökad grad kan delta i europeiska standardiseringsprojekt inom konsumentvaruområdet. Ett utbildningsprogram för nya konsumentrepresentanter i standardiseringen bör organiseras.

Remissinstanserna

Förslaget om konsumentråd bifalls från myndighetssidan av *ASS, boverket, SIND, NO* och *STEV*. Det senare verket vill dock att medlen skall gå via konsumentverket. Detta anser också *Småföretagens Riksorganisation.*

ASS och *Svenska kommunförbundet* föreslår att arbetsmiljöfrågorna också skall rymmas i rådets arbetsuppgifter.

SIS, Sveriges Grossistförbund, Sveriges Mekanförbund, SEMKO, Handikappinstitutet och *Husmodersförbundet Hem och Samhälle* är positiva. *Handikappinstitutet* vill ha med handikappfrågorna i rådet. *Sveriges Mekanförbund* och *SEMKO* menar dock att det målrelaterade bidraget inte skall användas till detta utan att organisationerna måste tillföras medel på annat sätt.

Kooperativa Förbundet (KF) tillstyrker bildandet av ett konsumentråd och föreslår att rådet också skall bevaka miljöfrågor av betydelse för konsumenterna.

Kooperativa Konsumentgillesförbundet är positivt till råd och anser att i rådet bör finnas plats också för ideella konsumentorganisationer.

KOV är positivt men menar att frågan måste beredas ytterligare bl. a. med hänsyn till att rådet behöver eget kansli och avgränsningarna mellan verkets och rådets uppgifter. Rådets sammansättning måste diskuteras och rådets inflytande över fördelning av medel till olika standardiseringsprojekt är inte heller klarlagt anser verket. *KF* betonar också frågan om rådets kansli och föreslår att rådets ordförande skall ingå i SIS styrelse.

LO är positiv till konsumentråd men anser att rådet skall ha eget kansli och egna medel att fördela till SIS och huvudorganisationerna.

Ökat fackligt inflytande

Utredarens förslag

För att bättre kunna följa standardiseringsverksamheten rekommenderar utredaren medlemskap i SIS för de centrala fackliga organisationerna och motsvarande medverkan i fackorganen för branschförbunden. Det målinriktade bidraget skall kunna användas för projekt som rör arbetsmiljön m. m. Förbunden skall inte behöva bidra till standardiseringsorganens direkta kostnader för dessa projekt. SIS bör överväga att täcka en del av resekostnaderna för de fackliga företrädarnas medverkan i det europeiska

standardiseringsarbetet. SIS bör ta fram informationsmaterial m. m. för nya ledamöter. Språkproblem i det internationella standardiseringsarbetet bör i första hand lösas genom utbildningsinsatser. Om staten skall öka sina insatser inom detta område bör resurserna användas till att översätta förslag till EG-direktiv till svenska och inte till att översätta standarder. Fackorganen bör i anslutning till att förslag om Europastandarder (EN) sänds ut på remiss bifoga en ordlista för nya eller svåra tekniska termer som används i standarden. För att täcka kostnader för bl. a. utbildning bör de s. k. MBL-medlen som administreras av arbetsmiljöfonden kunna tas i anspråk.

Remissinstanserna

Många instanser är allmänt positiva till ökat fackligt deltagande men betonar att det målrelaterade bidraget inte skall användas till resor. *Televerket, IVA, SIS, Sveriges Grossistförbund, Sveriges Industriförbund, Industrins byggmaterialgrupp, SEMKO, Stockholms handelskammare, Svensk Handel* anser detta, medan *statens maskinprovningar* säger ja till resebidrag för facket, myndigheter och provningsinstitutioner. *SP* tycker att forskare och experter bör kunna få resebidrag från SIS.

Utbildning är positivt och bör komma alla nya experter i standardiseringsarbetet som behöver det till del, men inte heller medel till detta bör tas från det målrelaterade bidraget anser t. ex. *SRV* och *SIS*. Utredarens förslag att de s. k. MBL-medlen bör kunna användas till information och utbildning av fackliga representanter bifalls av *SIS, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges Grossistförbund* och *Svensk Handel* medan *LO* och *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* avvisar förslaget.

Beträffande översättningsbehov betonar *ASS* att viktiga Europastandarder (EN) bör översättas till svenska medan andra remissinstanser anser som viktigare att översätta EG-direktiv. *LO* understryker att språkproblemen är ett stort hinder i strävandena att få fram tillräckligt antal fackliga representanter i tekniska kommittéer. Organisationen anser att om facket skall kunna agera utifrån egna prioriteringar måste medel tillställas de fackliga organisationerna direkt.

SGU och *MPR* föreslår ett särskilt råd för arbetsmiljö- och miljöfrågor. *MPR* anser att allmänna samhällsintressen också skall ingå där och en uppgift skall vara att fördela det målrelaterade stödet till standardisering.

STEV är positivt till fackligt inflytande men anser att frågan skall skötas via ASS. En liknande inställning har *SEMKO, Sveriges Mekanförbund* och *Bilindustriföreningen* som menar att de föreslagna resurserna inte skall användas till detta ändamål.

LO är inte tillfredsställda med utredarens förslag. Organisationen vill ha ett miljöråd med egna medel och eget kansli. Medlen skall fördelas till SIS och huvudorganisationerna. LO vill medverka i SIS på samma sätt som i ASS. De vill ha ersättning för resor och utbildning, men de s. k. MBL-medlen får, som redan nämnts inte tas i anpråk. *TCO* delar denna inställning och stöder det särskilda yttrande som fogats till standardiseringsutredningen av LO:s expert.

SIS – Staten: avtal, revisor, styrelseplats

Utredarens förslag

Inget avtal mellan staten och SIS. Stadgarna kompletteras på tre punkter: 1) Översyn av vilka statliga organ som skall ha en plats i SIS fullmäktige utan att betala för sitt medlemsskap. 2) Regeringen utser en ledamot i SIS styrelse. 3) Den av regeringen utsedda revisorn skall ha rätt att granska effektiviteten i verksamheten dvs. göra förvaltningsrevision.

Remissinstanserna

Boverket, KOV, KF, LO och *TCO* vill ha avtal medan de flesta andra instanser instämmer i utredarens förslag om målstyrning utan avtal.

Svenska kommunförbundet anser att även andra organ än statliga myndigheter bör kostnadsfritt få bli med i SIS fullmäktige.

De flesta remissinstanserna ställer sig positiva till att staten skall kunna göra förvaltningsrevision i SIS och att industridepartementet intar en plats i SIS styrelse.

RRV menar att man kan ta in rätt för staten att göra förvaltningsrevision i SIS stadgar och pekar på sina resurser i detta sammanhang. *KOV* anser att staten skall ha två styrelseplatser, utöver ordförandeposten i SIS styrelse.

Certifiering

Utredarens förslag

Att vi i Sverige förbereder ordningar för provning och certifiering, som sluter upp kring de principer som är under utveckling inom EG. Vi måste inrätta ett nationellt organ för koordinering och utveckling av certifieringsverksamheten med syftet att höja kvaliteten i den svenska certifieringsverksamheten och underlätta att svenska certifikat erkänns utomlands utan förnyad prövning. Den europeiska utvecklingen inom certifieringsområdet bör avvaktas och de marknadsmässiga förutsättningarna för en systemcertifiering av certifieringsorgan bör klarläggas innan ställning tas till eventuellt ökade statliga insatser inom certifieringsområdet.

Remissinstanserna

Många remissinstanser har yttrat sig i frågan och betonar certifieringsverksamhetens stora betydelse.

Beträffande tidpunkten för införande av certifiering av certifieringsorgan menar t. ex. *KK, televerket, boverket, SP, SIS, Sveriges Grossistförbund, Sveriges Mekanförbund, Elif, Industrins byggmaterialgrupp, Småföretagens Riksorganisation* och *SEMKO* att man bör avvakta utvecklingen inom EG innan man inrättar ett svenskt system.

Sveriges Industriförbund anser att man aktivt bör följa den europeiska

utvecklingen av certifieringsfrågorna för att få ett underlag för hur ett eventuellt svenskt system bör organiseras.

Postverket, trafiksäkerhetsverket (TSV), SjöV, statens maskinprovningar, ASS, MPR, RRV, SNV, statens vattenfallsverk (Vattenfall), SSI, Svenska förbundet för kvalitet och *kommunförbundet* anser att frågan bör ges högsta prioritet. Att MPR är ett lämpligt organ att sköta ackreditering av certifieringsorgan anser *kammarrätten i Jönköping, SjöV, statens maskinprovningar, SGU, MPR, vattenfall, SSI, AB Statens Anläggningsprovning (SA), AB Svensk Bilprovning, kommunförbundet* och *LO. Kommunförbundet* anser dock att näringslivets inställning till MPR närmare bör utredas.

Andra instanser vill ännu inte ta ställning till frågan om vilket organ som skall ackreditera certifieringsorgan, men *KK, banverket, boverket, SIS, Sveriges Grossistförbund, Industrins byggmaterialgrupp* kan tänka sig en annan lösning än MPR.

Svenska förbundet för kvalitet föreslår att MPR skall ackreditera, men att man inrättar en svensk kommitté för Quality System Assessment and Certification (EQS) för styrning och utveckling av ackrediterings- och certifieringsverksamheterna i Sverige. Finansiering via statsbidrag.

Sveriges Industriförbund gör bedömningen att ett decentraliserat system med styrning från ett övergripande organ med bred representation skulle kunna vara en realistisk modell.

Samordnat statligt agerande

Utredarens förslag

Vissa riktlinjer för myndigheternas medverkan i standardiseringsverksamheten bör utarbetas. För att markera standardiseringsfrågornas betydelse bör övervägas att göra ett tillägg om detta i verksförordningen (1987:1 100). Ett tillägg till TBT-förordningen (1988:569) bör göras innebärande att samråd skall ske med KK om myndigheten planerar att utfärda en föreskrift som gör att den svenska standarden inte kan utformas i överensstämmelse med Europastandard. Om enighet inte nås vid ett sådant samråd skall myndigheten anmäla frågan till regeringen. Industridepartementet skall ha det övergripande statliga ansvaret för standardiseringen och koordinera de statliga insatserna så att de statliga organen sköter sina uppgifter inom standardiserings- och certifieringsområdet.

Remissinstanserna

Förändring av verksförordningen tillstyrks av flera myndigheter, men avstyrks av *postverket* och *SSI*, som anser att man bör hålla sig till rekommendationer.

Statskontoret menar att det är synnerligen angeläget att industridepartementet får samordningsansvar för standardiseringsverksamheten och kan ta fram riktlinjer för statliga myndigheter. I detta instämmer ett flertal myndigheter.

Boverket anser att KK skall ges uppdrag att samordna myndigheternas standardiseringsverksamhet.

KK delar utredarens uppfattning om en ändring av TBT-förordningen samt föreslår att vissa ytterligare ändringar görs i förordningen. Däremot avstyrker kollegiet förslaget att myndighet som avser besluta om en föreskrift som på grund av fastställd Europastandard kan komma att skapa tekniska handelshinder skall anmäla ärendet till regeringen.

Sammanfattning av Finansieringsutredningen (Sou 1989:24, 25)

Uppdraget

I maj 1988 tillsattes en särskild utredning med uppgift att utreda inriktning och behov av statligt finansiellt stöd. Utredningen hade som huvuduppgift att föreslå åtgärder som *behovsanpassar, effektiviserar och förenklar* det statliga företagsstödet.

Generella slutsatser

Stora förändringar på kreditmarknaden, i första hand *avregleringen*, har inneburit kraftigt ökade möjligheter för banker och andra finansieringsinstitut att tillgodose företagens behov av extern finansiering. Denna utveckling kommer sannolikt att fortsätta under de närmaste åren, bl. a. genom att valutaregleringen avskaffas, kreditmarknadslagstiftningen reformeras och skattesystemet ändras. *En konsekvens av utvecklingen är att behovet av statligt finansiellt stöd i dess nuvarande former minskar.* Dessutom konstateras, att brister i kapitaltillgång inte är det viktigaste hindret för företagens expansion och lönsamhetsutveckling. Bristen på affärsmässigt intressanta idéer och projekt samt entreprenörsegenskaper är sannolikt större än bristen på kapital.

Det statliga stödet bör mot denna bakgrund omstruktureras och begränsas. Den genomförda och planerade avregleringen på kreditmarknaden är så långtgående, att en återgång till ett system med kreditransonering är omöjlig. Några skäl att lämna statliga *lån* finns därför inte längre. Under en övergångsperiod kan dock statliga lånegarantier behövas. Vidare behövs statliga riskgarantier för avgränsade projekt i teknikbaserade företag. Det kan också vara motiverat att i vissa fall lämna statliga bidrag för att få den företagsekonomiska kalkylen att närma sig den samhällsekonomiska.

Även i fortsättningen behövs särskilda åtgärder för att tillräcklig mängd *riskkapital* skall kanaliseras till småföretagssektorn. Det finns anledning att även staten deltar på riskkapitalmarknaden på marknadsmässiga villkor. I dessa fall bör det ske i sådana former som utnyttjar den privata venture capitalmarknadens starka sidor.

Förslagen

Styrelsen för teknisk utveckling (STU).

- stöd till teknisk utveckling lämnas utan villkorlig återbetalningsskyldighet till småföretag.
- möjlighet att lämna starta-eget-stipendium i samband med start av teknikbaserade företag.

- möjlighet att delvis täcka garantiavgifter för den nya typen av industrifondsgarantier.
- för de nya ändamålen och ökad verksamhetsvolym beräknas 100 milj. kr. per år.

Industrifonden

- nuvarande stödformer ersätts med ett system med riskgarantier för tekniska och kommersiella risker i teknikbaserade företag med förebild i exportkreditgarantisystemet.
- garantiavgifterna sätts så att garantisystemet långsiktigt inte går med underskott.
- möjlighet för venture capitalföretag inom detta garantisystem att "försäkra sig" mot förlustprojekt i sin portfölj.
- verksamheten samordnas med STU
- en engagemangsram på 2 miljarder kronor fastställs för riskgarantierna (inkl. Industrifondens nuvarande engagemang).
- den nuvarande stiftelsen upplöses, och behållningen återförs till staten.

Regionala utvecklingsfonder

- en tyngdpunktsförskjutning sker mot rådgivning, information och konsultverksamhet.
- finansieringsverksamheten omstruktureras och begränsas.
- systemet med lånegarantier förändras och behålls under en övergångsperiod på tre år i avvaktan på att avregleringarna på kreditmarknaden får full effekt i banksystemet.
- lånegarantierna konstrueras som samriskgarantierna, där utvecklingsfonden täcker 75 % av eventuell förlust, och begränsas genom en total engagemangsram på 400 milj. kr.
- utvecklingsfonderna ges möjlighet att bli delägare i regionalt baserade riskkapitalbolag.
- sammanlagt 600 milj. kr med avkastningskrav bör få användas för placeringar i sådana "utvecklingsfonderna närstående" riskkapitalbolag.
- utvecklingsfonderna ges möjlighet att lämna starta-eget-stipendier med sammanlagt ca 45 milj. kr. per år.
- sättet att utse styrelser i utvecklingsfonderna bör ändras så att sammansättningen återspeglar statens och landstingens gemensamma huvudmannaskap samt garanterar medverkan från personer med direkt näringslivserfarenhet.

Sveriges Investeringsbank AB

- med den inriktning Investeringsbanken numera har fyller den ingen särskild näringspolitisk funktion.
- den planerade sammanslagningen med PK-banken tillstyrks.

AB Industrikredit

- fyller efter avregleringen på kreditmarknaden ingen särskild näringspolitisk funktion.
- förhandlingar bör upptas med bankerna om ägandet av Industrikredit.
- eftersom lönsamheten är god finns ingen anledning att nu förorda någon avveckling av statens ägarengagemang om bankerna önskar behålla den nuvarande ägarstrukturen.

Lantbrukskredit AB

- fyller efter avregleringen på kreditmarknaden ingen särskild näringspolitisk funktion.
- staten bör överväga en försäljning av sin ägarandel.

AP-fondernas återlånesystem

- som kreditmarknaden utvecklats är systemet obehövligt och bör avskaffas.

Småföretagsfonden

- bör ytterligare profilera den ursprungliga inriktningen dvs. att indirekt genom olika riskkapitalbolag på marknadsmässiga villkor tillföra expansiva småföretag eget kapital.
- ytterligare 200 milj. kr. tillförs verksamheten.
- administrationen frikopplas från Föreningsbankerna.

Norrlandsfonden

- bör få möjlighet att göra riskkapitalsatsningar i samma former som Småföretagsfonden.
- verksamheten bör snarast vridas över mot en ren riskkapitalfinansiering.

Företagskapital AB

- eftersom det är angeläget att det finns många oberoende aktörer på riskkapitalmarknaden för onoterade företag, finns det ingen anledning för staten att nu avveckla sitt ägarengagemang i bolaget.
- det bör övervägas om staten skall utöva sitt ägande direkt genom finansdepartementet eller om statens aktier bör överlåtas till Småföretagsfonden.

Temu Interactor AB

- det bör övervägas om staten skall utöva sitt ägande direkt genom industridepartementet eller om statens aktier bör överlåtas till Småföretagsfonden.

– samtidigt bör ett breddat ägande eftersträvas.
– kan ett breddat ägande inte åstadkommas bör bolagets affärsidé helt omprövas.

Förvärv av egna aktier

– det bör prövas att ge aktiebolag vissa möjligheter att förvärva egna aktier.
– detta skulle förbättra förutsättningarna för minoritetsinvesterande riskkapitalbolag genom att öppna ytterligare en "utgångsmöjlighet".

Aktiefonder som är helt inriktade på onoterade aktier.

– aktiefonder bör få möjlighet att placera hela sitt kapital i onoterade aktier.

Skattesystemet har stor betydelse för företagens finansieringsmöjligheter. All kraft bör satsas på att genomföra en genomgripande skattereform enligt de övergripande intentioner som hittills har redovisats. Om det senare visar sig att skattesystemet inte utformas på ett sätt som är neutralt mellan risksatsningar och mer säkra kapitalplaceringar, symmetriskt med avseende på beskattning av vinster och avdrag för förluster etc. bör modeller med etableringskonto och skattestimulerade riskkapitalfonder ingående övervägas på nytt.

De sammanlagde *statsfinansiella effekterna* av förslagen innebär en årlig besparing på ca 200 milj. kr. Detta reformutrymme bör i huvudsak användas till åtgärder för kompetens- och kunskapshöjning inom småföretagssektorn.

Sammanfattning av remissyttranden över Finansieringsutredningen (SOU 1989:24, 25)

Utredningens betänkanden "Statligt Finansiellt Stöd?", SOU 1989:24 samt "Rapporter till Finansieringsutredningen", SOU 1989:25, har remissbehandlats. Yttranden har avgetts av samtliga utvecklingsfonder i landet, samtliga landsting, AB Industrikredit, AP-fonderna (första, andra och tredje), Bankinspektionen, Centralorganisationen SACO/SR, Fullmäktige i Sveriges Riksbank, Företagskapital AB, Gotlands- och göteborgs kommuner, Ingenjörsvetenskapsakademien, Industrifonden, Landsorganisationen i Sverige, Landstingsförbundet, Lantbrukarnas Riksförbund, Lantbrukskredit AB, Länsstyrelserna i Stockholms-, Älvsborgs-, Örebro-, Kopparbergs- samt Norrbottens län, Riksgäldskontoret, Riksrevisionsverket, Småföretagens Riksorganisation, Statens Industriverk, Statskontoret, Stiftelsen Småföretagsfonden, Styrelsen för teknisk utveckling, Svenska Kommunförbundet, Svenska Arbetsgivareföreningen, Svenska Uppfinnarföreningen, Svenska Bankföreningen, Svenska Sparbanksföreningen, Sveriges Industriförbund, Sveriges Föreningsbankers Förbund, Svensk Industriförening, Svensk-Norsk Industrifond, Svenska Venture-Capital Föreningen, TEMU Interactor AB, Trygghetsrådet SAF/PTK samt Tjänstemännens Centralorganisation.

Yttrande på eget initiativ har dessutom inkommit från Länsstyrelsen i Gävleborgs Län, SCOMAS AB, Sveriges Köpmannaförbund, Svenska Fordons Komponent Gruppen AB, Pharmacia, Läkemedelsindustriföreningen, Swedepark, SRO- Norrbotten, Norrbottens Handelskammare samt Bertil Åberg.

Nedan följer en sammanställning av de mest centrala tankegångarna i remissinstansernas yttranden över utredningens förslag.

Regionala utvecklingsfonder

I princip samtliga remissinstanser håller med utredaren om att avregleringen på kreditmarknaden inneburit att utbudet av finansieringstjänster ökat under senare år. Däremot vänder sig en överväldigande majoritet av instanserna mot utredarens förslag att utvecklingsfondernas långivning därför skulle upphöra och större delen av kapitalet dras tillbaka. Huvudargumentet är härvidlag att man inte delar utredarens uppfattning att en fortsatt avreglering av kreditmarknaden skulle innebära att tillräckligt med riskkapital genereras för nyföretagare och för små och medelstora företag.

Allmänna Pensionsfonden (första, andra och tredje fondstyrelserna) anser att ytterligare analys och utredning bör göras av flera detaljerade förslag som utredningen för fram. Dessförinnan anser sig AP-fonden ej kunna ta ställning till avveckling av långivning i utvecklingsfonderna.

Industriförbundet delar utredarens allmänna bedömning av utvecklingen på kreditmarknaden, och har inga invändningar mot att sådan statlig

låneverksamhet som motiveras av regleringar på kreditmarknaden avvecklas. Dock anser förbundet att utvecklingsfonderna under ytterligare några år bör kunna medverka med nuvarande finansieringsinstrument, vilka man anser fyller ut ett gap i registret mellan bankkrediter och eget kapital.

Industriförbundet betonar vidare i sitt remissvar vikten av en väl fungerande venture-capital marknad i Sverige. Förbundet finner det inte troligt, att avregleringen av kreditmarknaden, valutaregleringens avskaffande och omläggningen av skattesystemet kommer att vara tillräckligt för att en venture capitalmarknad spontant skall växa fram i Sverige. Industriförbundet anser det därför högst angeläget med starkare stimulanser från regeringsmakten i detta avseende.

Industriförbundet tillstyrker att utvecklingsfonderna ges möjligheter att ingå som delägare i regionala riskkapitalbolag. Förbundet tillstyrker också utredningens förslag beträffande starta-eget-stipendier.

Vad gäller huvudmannaskapet i utvecklingsfonderna tillstyrker industriförbundet utredarens förslag att staten skall utse hälften av styrelseledamöterna, och att dessa skall väljas bland personer med erfarenhet från näringslivet.

Landstingen avstyrker i princip enhälligt utredarens förslag att avveckla de regionala utvecklingsfondernas möjlighet att använda sig av finansieringsformerna lån respektive utvecklingskapital. Landstingen anser att många av slutsatserna i utredningen är dåligt underbygda, och att utredarens förslag därmed saknar grund.

Många landsting vänder sig i remissvaren mot bristen på regional hänsyn, och menar att företagens finansieringsmöjligheter skiljer sig åt markant mellan olika delar av landet. Utvecklingsfonderna, menar man, fyller därför en olika viktig funktion beroende på vilket län som avses. Särskilt landstingen i glesbygdsområden som inre Norrland, Bergslagen, Värmland, Gotland och Blekinge betonar utvecklingsfondernas betydelse såsom regionalpolitiskt instrument.

I likhet med LO (se nedan) anser flera landsting att den rådande högkonjunkturen inte får tas till intäkt för att statens näringspolitiska stöd kan reduceras kraftigt eller till och med avvecklas helt. Flera landsting anser dessutom att differentierade avkastningskrav bör införas, som skall spegla näringslivets förutsättningar i den aktuella regionen.

Samtliga landsting pekar i sina yttranden på utvecklingsfondernas helhetssyn vid finansiering av ett företag, och betonar vikten av kombinationen av kunskap och finansiering. Finansieringsmöjligheten ger ofta den initiala kontakten med ett företag, menar landstingen, varför det vore högst olyckligt om denna möjlighet undandrogs utvecklingsfonderna. Utvecklingsfondernas medverkan som kreditbedömare och finansiär sägs också göra att bankerna kan ställa upp med lån i större utsträckning än vad som annars skulle vara fallet.

Landstingen underkänner utredarens argument att avvecklingen på kreditmarknaden skulle medföra ett ökat risktagande från de kommersiella kreditinstitutionernas sida. Tvärtom, menar de flesta av landstingen, tyder mycket på att framför allt bankernas risktagande tenderar att minska. Det skulle därför snarast bli svårare för små- och medelstora företag att få lån

på den ordinarie kreditmarknaden, något som borde tas till intäkt för en förstärkning av utvecklingsfondernas finansieringsmöjligheter.

Landstingen ser generellt sett positivt på utredarens förslag att starta ett antal utvecklingsfonderna närstående riskkapitalbolag.

Vad gäller frågan om hur utvecklingsfondernas styrelser skall utses, så betonar en majoritet av landstingen vikten av stark regional förankring, och menar att rådande ordning på bästa vis tillgodoser denna förankring.

Landstingsförbundet (LF) anser, i likhet med landstingen, att utvecklingsfonderna måste få behålla såväl utvecklingskapital som möjligheterna till långivning. Fonderna skulle utan dessa verktyg bli mindre effektiva, och småföretagen skulle därmed få sämre utvecklingsförutsättningar. LF berör också den regionala aspekten, och menar i enlighet med landstingen att förutsättningarna för nyföretagande skiljer sig avsevärt åt rent geografiskt. När det gäller huvudmannafrågan, anser LF att landstingen bör utse hela styrelsen. Utredarens förslag om riskkapital ser LF som positivt.

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) avstyrker förslaget att avveckla utvecklingsfondernas möjlighet att ge lån och utvecklingskapital. LRF menar att regionalpolitiska aspekter borde ha lagts på kapitalförsörjningen.

LO inriktar sitt remissvar på en diskussion kring utvecklingsfonderna såsom näringspolitiskt verktyg. LO anser att utredningens förslag i dagens konjunkturläge skulle kunna genomföras utan större omdelbara komplikationer, men ställer frågan vad som inträffar i en lågkonjunktur eller strukturkris. LO menar att avskaffandet av utvecklingsfondernas kreditgivning skulle innebära att staten avhänder sig ett under lågkonjunktur/strukturkris viktigt näringspolitiskt instrument. LO anser också att kreditgivningen är en viktig del i kompetensuppbyggnaden inom statsförvaltningen. LO drar slutsatsen att det statliga finansiella stödet bör konjunkturanpassas snarare än avvecklas, och att en regional anpassning bör övervägas; finansiellt stöd bör ej lämnas till företag i överhettade storstadsområden, samtidigt som det i regioner med överskott av arbetskraft kan finnas behov av att tillämpa oförändrade, eller kanske i vissa fall ännu generösare villkor. LO berör inte frågan om utvecklingsfondernas huvudmannaskap.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län tillstyrker utredningens förslag att utvecklingsfondernas arbete i huvudsak skall inriktas mot rådgivning, information och konsulting. Länsstyrelsen tillstyrker likaså utredarens förslag att utvecklingsfonderna skall kunna lämna starta-eget-bidrag.

Vad gäller huvudmannaskapet tillstyrker länsstyrelsen utredarens uppfattning att sammansättningen av fondens styrelse bör återspegla statens och landstingets gemensamma huvudmannaskap, och att personer med näringslivserfarenhet bör ingå i styrelsen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län menar att en begränsning av utvecklingsformernas finansiella medel till enbart lånegarantier i första hand under en övergångsperiod på tre år inte löser småföretagens riskfinansieringsproblem. Länsstyrelsen delar uppfattningen att utvecklingsfonderna bör ha möjlighet att få gå in som delägare i regionalt baserade riskkapitalbolag.

Länsstyrelsen avvisar utredarens tankar om att utvecklingsfondens styrelseorganisation skall ses över. Länsstyrelsen anser att nuvarande styrelse-

organisation innebär en tydlig regional förankring som ger möjlighet att utkräva ett politiskt ansvar.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att finansieringsutredningen inte visat att utvecklingsfondens finansieringsverksamhet kan avvecklas och övertagas av kreditmarknadens krafter. Utvecklingsfondernas lånemöjligheter bör därför finnas kvar, till dess utvecklingen på kreditmarknaden visar att de inte längre behövs. Länsstyrelsen tillstyrker utredarens förslag om förstärkning av tillgången på riskkapital.

Vad gäller fondernas ledning förordar länsstyrelsen en liten professionell styrelse utsedd av stat och landsting.

Länsstyrelsen i Örebro län anser att utvecklingsfonderna även framledes bör ha möjlighet att ge såväl lån som garantier. Länsstyrelsen menar vidare att finansieringsformen utvecklingskapital lämpar sig utmärkt för att finansiera nya produkter, nya marknader och nyetableringar. Länsstyrelsen slår fast att det därför är synnerligen angeläget, ur såväl statens som de enskilda företagens synvinkel, att finansieringsformen behålls och att volymen riskfinansiering kan öka.

Riksrevisionsverket har inget att invända mot att utvecklingsfonderna ges möjlighet att gå in som delägare i riskkapitalbolag. När det gäller avvecklingen av utvecklingsfondernas lånegivning och utvecklingskapital, anser RRV att fonderna inte längre fyller samma näringspolitiska funktion. RRV tycker att en prövning av utvecklingsfondernas framtida funktion bör utföras, där också en eventuell avveckling bör övervägas.

SAF ger utredaren sitt stöd, och ser de föreslagna åtgärderna som ett steg i rätt riktning. SAF anser dock att en privatisering av utvecklingsfonderna också bör övervägas. En framtidsmodell för fonderna, skriver SAF, skulle kunna vara att de ägs av företagen i regionen. SAF förespråkar vidare sänkta skatter som det bästa medlet för att stimulera nyföretagande och högt risktagande.

SIND delar utredarens uppfattning att det behövs särskilda åtgärder för att kanalisera riskkapital till småföretag. Däremot avstyrker industriverket utredningens förslag att återföra lånemedel från regionerna till staten. Industriverket anser att de näringspolitiska motiven för stöd till småföretag kommer att stärkas under 90-talet, och anser att utvecklingsfonderna i detta avseende fyller en viktig funktion. Vad gäller huvudmannaskapet, tillstyrker SIND utredarens förslag att staten och landstingen tillsammans skall utse utvecklingsfondernas styrelser.

Småföretagens Riksorganisation (SRO) avstyrker utredarens förslag vad gäller avveckling av finansieringsformerna utvecklingskapital respektive villkorslån och lån mot royalty. SRO anser dock att företagens egenkapitalförsörjning, via skattelättnader, är viktigare än utvecklingsfondernas verksamhet. Organisationen ser positivt på utredarens förslag att utvecklingsfonderna ges möjlighet att bli delägare i regionalt baserade riskkapitalbolag. SRO anser att det är nödvändigt med en starkare och enhetlig styrning av utveckingsfonderna, och förespråkar en central styrelse med representanter för såväl näringsliv som stat och landsting.

STU anser att det finns behov av en kreditform som kombinerar riskdelning med finansiering, och ställer sig därför tveksamt till ett avskaffande

av fondernas utvecklingskapital. STU menar att det torde vara av betydande värde att utbudet av finansieringsmöjligheter för tillväxtbetonade verksamheter är så varierat och brett som möjligt. STU föreslår också att möjligheten att lämna villkorliga lån eller anslag mot royalty kvarstår. STU anser det viktigt att stimulera framväxten av en fungerande marknad för riskkapital, och stöder därför utredarens förslag att skapa regionala investmentbolag.

Svensk Industriförening avstyrker utredarens förslag att dra in utvecklingsfondernas låne- och utvecklingskapital. Föreningen delar dock utredarens åsikt att riskfinansiering i första hand borde ske i form av egenkapitalfinansiering, och förespråkar en omläggning av skattepolitiken som skulle stimulera småföretagens generering av egenkapital. Industriföreningen ställer sig positiv till utredarens förslag att utvecklingsfonderna skulle kunna gå in som delägare i nybildade riskkapitalbolag.

Beträffande fondernas styrelse anser föreningen att dessa rekryteras efter konservativa och byråkratiska principer, och förespråkar en nyordning där valet av ledamöter utgår ifrån personlig kompetens samt kontaktytor mot näringslivet och dess intresseorgan.

Svenska Bankföreningen tillstyrker utredarens förslag om att utvecklingsfondernas finansiering via lån och utvecklingskapital avskaffas. Bankföreningen anser att utvecklingsfondernas lån för expansion och reinvesteringar utan större problem kan tas över av bankerna och andra institut på marknaden. Bankföreningen anser vidare att utredningen missbedömt bankernas framtida riskbenägenhet, och menar att kreditmarknadskommittens förslag om att banker skall tillåtas förvärva aktier och andelar i finansieringssyfte (dvs. tillskott av genuint riskkapital) på ett helt nytt sätt möjliggör risktagande från bankernas sida.

Bankföreningen tillstyrker förslaget att utvecklingsfonderna ges möjlighet att lämna lånegarantier, och föreningen finner den faktiska utformningen av lånegarantierna som presenteras i utredningen väl avvägd.

Svenska Sparbanksföreningen instämmer i princip i utredningens analys och slutsatser, och biträder även utredningens grundläggande förslag. Sparbanksföreningen ser förslaget om att utvecklingsfonderna ges möjlighet att bli delägare i riskkapitalbolag som ett värdefullt komplement till den verksamhet av liknande slag som i dag förekommer, och tillstyrker därför förslaget.

Vad gäller utvecklingsfondernas organisation vill Sparbanksföreningen ifrågasätta om den länsvisa uppbyggnaden av fonderna är motiverad i framtiden. Föreningen anser att en större effektivitet sannolikt uppnås om flera län går samman om en gemensam organisation.

Svenska Uppfinnareföreningen konstaterar i sitt remissyttrande att utvecklingsfonderna överlag har en marginell roll när det gäller uppfinnandets utveckling, och att den föreslagna förändringen knappast kommer att få någon större betydelse för uppfinnandet.

Sveriges Föreningsbankers Förbund tillstyrker förslaget om att fondernas utlåningsrätt slopas, då förbundet anser att det ej råder någon brist på lånekapital på marknaden. SFF avstyrker däremot förslaget om att slopa finansieringsformen utvecklingskapital. SFF menar att om staten skulle

dra sig ur den direkta riskkapitalförsörjningen till små och nystartade företag, finns det anledning anta att många potentiellt intressanta affärsprojekt överhuvudtaget inte kommer till stånd. SFF tillägger att förbundets erfarenhet är att många riskfyllda glesbygdsprojekt – där föreningsbank medverkat i finansieringen – inte skulle ha kommit till stånd utan delfinansiering via statligt stöd.

Svenska Kommunförbundet delar uppfattningen att utvecklingsfondernas roll i framtiden mera bör handla om rådgivning, information, utbildning och konsultverksamhet, samt mindre om finansiering. Förbundet betonar dock att det är viktigt att ta hänsyn till regionala skillnader.

Stiftelsen Småföretagsfonden ser utredarens förslag om att utvecklingsfonderna skulle ges möjlighet att göra indirekta investeringar via regionala utvecklingsbolag som positivt, och tillägger att Småföretagsfonden är beredd att aktivt samverka med utvecklingsfonderna i detta hänseende.

TCO anser att det är för tidigt att dra säkra slutsatser angående effekterna av den avreglerade kreditmarknaden, varför utredarens förslag om utebliven statlig långivning innebär en stor risk. TCO menar att man bör avvakta konsekvenserna av den påbörjade avregleringen, och betonar vidare att de regionalpolitiska aspekterna borde ha vägts in. Vad gäller huvudmannaskapet, så förespråkar TCO fackliga representanter i utvecklingsfondernas styrelser, men ger i övrigt stöd åt utredarens förslag.

Trygghetsrådet SAF-PTK delar ej utredarens uppfattning om att avregleringen av kreditmarknaden skulle komma att innebära ett sådant tillskott av extern finansiering att några skäl till att fortsättningsvis lämna statliga lån inte längre skulle föreligga.

Utvecklingsfonderna bör därför behålla nuvarande finansiella instrument, med möjlighet att utnyttja fondmedel till engagemang i riskkapitalbolag.

Vad gäller huvudmannafrågan, anser trygghetsrådet att styrelserna bör utses så att huvudmännen representeras av personer med direkt näringslivserfarenhet, samtidigt som ett vidgat deltagande av det regionala näringslivet bör eftersträvas.

I likhet med landstingen underkänner *Utvecklingsfonderna (UF)* själva i allt väsentligt utredararens förslag. Fonderna delar ej utredarens uppfattning att avregleringen av kreditmarknaden kommer att generera tillräckligt med riskkapital för nyföretagare samt små- och medelstora företag, och menar att utvecklingsfonderna i detta avseende fyller en mycket viktig funktion. UF pekar också på bristen av regional hänsyn, något som man anser borde vara mycket viktigt då finansieringsmöjligheterna skiljer sig avsevärt åt mellan olika delar av landet.

Utvecklingsfonderna betonar vikten av möjligheten till deltagande i finansieringen av ett projekt, något som ofta ger den initiala kontakten med ett företag. Man poängterar utvecklingsfondernas unika kombination av kapital och kunskap som, enligt utvecklingsfonderna själva, ger en mycket värdefull helhetssyn på företagen. Just denna viktiga helhetssyn är något som utvecklingsfonderna allmänt anser att utredaren helt missat. Utvecklingsfondernas medverkan är också ofta ett villkor för övriga finan-

siärers engagemang i ett projekt, något som utredaren inte heller det tagit fasta på.

En majoritet av utvecklingsfonderna anser vidare att utredningens besparingseffekter är grovt överskattade.

Med några få undantag stöder utvecklingsfonderna utredarens förslag att de skall ges möjlighet att gå in som ägare i riskkapital bolag. Många utvecklingsfonder skriver också i sina remissyttranden att den förskjutning av verksamheten mot rådgivning och utbildning som utredaren nämner är önskvärd, men menar samtidigt att detta redan är under genomförande.

Vad gäller de regionala utvecklingsfondernas huvudmannaskap, så anser en överväldigande majoritet av utvecklingsfonderna själva att det är högst önskvärt med såväl stark regional förankring som representation av näringslivet. Man upplever från utvecklingsfondernas sida dock att dessa kriterier uppfylls redan idag, varför man i princip motsätter sig någon förändring av nuvarande ordning.

Industrifonden

Utredarens förslag har mött ett massivt ogillande från samtliga remissinstanser med undantag av *SAF*, som inte har någonting att erinra mot förslaget. Industrifonden anses över lag vara en allmänt erkänd och väl fungerande institution, som utvecklat ett smidigt samarbete med industrin.

Industrifonden avstyrker samtliga förslag, och menar att man är en institution som såväl utför viktiga insatser för svensk industris förnyelse och tillväxt, som förräntar sitt kapital.

Industriförbundet motsätter sig bestämt en avveckling av Industrifondens nuvarande utbud av finansiella instrument för riskfyllda, långsiktiga teknikprojekt. Man anser det helt oacceptabelt att helt ersätta Industrifondens som man menar viktigaste finansieringsinstrument – villkorslån och bidrag mot royalty – med riskgarantier. Inte heller anser Industriförbundet att en samordning med STU skulle ge några vinster. Organisationen menar också att det fortsatta harmoniseringsarbetet med EG skulle underlättas om Industrifonden och STU fortsätter att vara separata.

Landstingen berör i mindre utsträckning utredningens förslag om industrifonden. De landsting som yttrat sig är dock negativa till förändringar i fondens verksamhet, med motiveringen att fonden idag fyller sin funktion.

LO anser att Industrifonden av näringspolitiska orsaker ej bör bli föremål för de åtgärder finansieringsutredningen föreslår. LO anser att Industrifonden har en viktig uppgift att fylla vad gäller projekt som just klarat de tekniska kraven och står inför en kommersialisering.

Läkemedelsföreningen hemställer att industrifondens nuvarande stödformer inte avvecklas eller förändras på det som föreslås i finansieringsutredningen. Föreningen vill särskilt betona värdet av den industriella kompetens som fonden besitter när det gäller att bedöma och övervaka olika typer av högriskprojekt, något man anser torde vara av särskilt värde för

små företag, som har begränsad tillgång till egen kommersiell och teknisk expertis.

Pharmacia motsätter sig såväl utredningens förslag att Industrifondens nuvarande stödformer ersätts av ett system med riskgarantier, som att fondens verksamhet samordnas med STU. Pharmacia lovordar Industrifondens industrierfarna expertis, och menar att riskkapital mot royalty vid finansiering av forskningsprojekt är en nära nog idealisk lösning.

Riksrevisionsverket har inga synpunkter kring införandet av ett nytt riskgarantisystem i linje med utredarens förslag. Förslaget om att Industrifonden skall samordnas med STU är för RRV oklart. RRV tolkar dock förslaget som att Industrifonden skall avvecklas, och menar att en klausul i så fall först bör införas i fondens stadgar, som anger att regeringen äger rätt att upplösa stiftelsen.

SIND avstyrker förslaget att integrera Industrifondens verksamhet med STU. Industriverket ser inga vinster med en sådan samordning, och påpekar att det blir lättare att nå harmonisering med EG om Industrifonden och STU även i fortsättningen arbetar separat.

Småföretagarnas Riksförbund menar att Industrifonden är en väl fungerande institution, och avstyrker utredningens förslag i likhet med *Svensk-Norsk Industrifond.*

Svenska Bankföreningen anser att Industrifonden för närvarande fungerar, men tillstyrker trots detta utredningens förslag om att slopa fondens lån med villkorlig återbetalningsskyldighet och bidrag mot royalty, samt att verksamheten samordnas med STU.

Svenska Fordons Komponent Gruppen AB ser Industrifonden som ett mycket viktigt och behövligt instrument i den teknologiska och strukturella omdaning som svensk leverantörsindustri står inför. Gruppens uppfattning är att Industrifonden arbetar professionellt och obyråkratiskt, varför fonden i sin nuvarande form åtnjuter ett starkt förtroende hos komponentgruppens medlemsföretag. Svenska Fordons Komponent Gruppen ser därför ogärna att en förändring i organisation, huvudmannaskap och arbetssätt kommer till stånd.

Svenska Uppfinnareföreningen anser att Industrifonden tveklöst haft en betydelse för ett antal projekt inom större företag, och förordar att fondens organisatoriska form inte ändras. SUF anser dock att Industrifonden skulle satsa mer i projektens tidigare faser.

TCO avstyrker förslaget om att Industrifonden skall gå upp i STU och att nuvarande stödformer slopas.

Norrlandsfonden

Merparten av remissinstanserna säger sig inte ha något att erinra mot utredarens förslag angående Norrlandsfonden. Landstingen i de norra länen påpekar dock Norrlandsfondens regionala betydelse, och man anser över lag att Norrlandsfonden måste tillföras riskkapital i tillräcklig omfattning för ett kraftfullt agerande.

Landstinget i Jämtlands län säger sig dessutom se en klar fördel i att öka den regionala förankringen genom Norrlandsfondens styrelse.

SIND anser att fondens huvudsakliga verksamhet även fortsättningsvis bör vara riskvillig lånefinansiering. Industriverket tillstyrker dock att Norrlandsfonden medges möjligheter, då särskilda skäl föreligger, att engagera sig på minoritetsbasis med ägarkapital. Verket tillstyrker också utredarens förslag om att ett förräntningskrav skall åläggas Norrlandsfonden.

Svenska Bankföreningen anser att Norrlandsfondens verksamhet bör inriktas mot ren riskkapitalfinansiering, med speciell inriktning på Norrland.

Sveriges Föreningsbankers Förbund har ingenting att invända mot utredarens förslag att fonden i högre utsträckning skall ägna sig åt riskkapitalsatsningar. SFF anser vidare att en administrativ samordning med utvecklingsfonderna vore värt att utreda.

Småföretagsfonden

Industriförbundet avstyrker utredningens förslag att överföra 200 milj. kr. från utvecklingsfonderna till Småföretagsfonden.

LRF anser det olyckligt att Småföretagsfondens administration frikopplas från Föreningsbankernas Bank.

Länsstyrelsen i Norrbottens Län föreslår att Småföretagsfondens medel fördelas på utvecklingsfonderna, då man finner det angeläget att resurser finns disponibla på länsnivå där problemen med de små företagens riskfinansiering skall lösas.

SIND anser att fonden skall syssla med indirekt finansiering, men att fonden i likhet med Norrlandsfonden bör ha möjligheter att även ta egna direktengagemang i företag. SIND avstyrker förslaget att de 200 milj. kr. som skall överföras till småföretagsfonden tas från de regionala utvecklingsfonderna.

Småföretagsfonden anser att fonden bör ha frihet att göra såväl direktinvesteringar i företag som investeringar i investment- och utvecklingsbolag, samt även att deltaga i direktinvesteringar tillsammans med sådana bolag. Vad gäller utredarens förslag att utöka fondens kapital med 200 milj. kr. ser Småföretagsfonden positivt på detta, men anser att ökningen ej bör ske på bekostnad av utvecklingsfondernas utlåningskapital. Småföretagsfonden menar att kombinationen konsultverksamhet och utlåningskapacitet hos utvecklingsfonderna är viktig.

Svenska Bankföreningen tillstyrker utredarens förslag, och anser att fonden bör frikopplas från Föreningsbankernas bank, så att fonden framstår som helt bankneutral.

Sveriges Föreningsbankers Förbund menar att administrationen av Småföretagsfonden via Föreningsbankernas Bank fungerat bra. SFF anser vidare att det är styrelsen – och inte lagstiftaren – som har att avgöra huruvida fonden bör bygga upp en egen kansliorganisation och/eller överlåta den löpande förvaltningen åt någon annan.

AB Industrikredit anser att bolaget fyller en viktig funktion på marknaden och att det finns skäl se till att Industrikredit även i framtiden har möjlighet operera i minst nuvarande skala.

AP-fonderna anser att utredarens förslag gällande Lantbrukskredit AB respektive Industrikredit saknar konsekvens. Fondstyrelsen menar att principiella ståndpunkter bör avgöra om en utförsäljning av statens aktier bör ske, oavsett om lönsamheten är god eller dålig. Lönsamheten skall påverka priset på aktierna vid en eventuell utförsäljning, men däremot inte i sig utgöra motiv för att behålla aktierna i Industrikredit. Slutligen föreslår AP- fondernas styrelse en prövning av möjligheten till fusion mellan Industrikredit och Lantbrukskredit.

Sammanfattning av Ägarutredningens huvudbetänkande (SOU 1988: 38)

Uppdraget

Regeringen tillsatte i maj 1985 en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att studera ägar- och inflytandefrågor i svenskt näringsliv. Uppdraget innefattade en kartläggning av de förändringar som ägt rum i ägar- och inflytandestrukturen under den senaste tioårsperioden, en analys av orsakerna till dessa förändringar samt en analys av förändringarnas betydelse för näringslivets effektivitet och förnyelseförmåga. Resultaten av detta arbete redovisades i Ägarutredningens huvudbetänkande Ägande och inflytande i svenskt näringsliv (SOU 1988: 38) hösten 1988.

Generella slutsatser

Utredningens undersökningar visar att *institutionaliseringen* av ägandet i de svenska storföretagen fortsätter och nu nått så långt att mindre än en fjärdedel av det sammanlagda marknadsvärdet av aktiestocken på Stockholms fondbörs är hänförligt till fysiska personers direktägande. För tio år sedan var motsvarande andel mer än tio procentenheter högre.

Spegelbilden av de fysiska personernas minskade ägarandel är i första hand ett ökat inslag av institutionella ägare. Det gäller dels renodlat intermediära ägare såsom aktiefonder, investmentbolag och försäkringsföretag, men också institutionella ägare, vilkas huvudsakliga verksamhetsuppgift är en annan än att äga aktier. Det senare gäller framför allt icke-finansiella företag, vilka under 1980-talet i betydligt ökad utsträckning förvärvat stora aktieposter i andra företag och kommit att uppträda som kontrollerande ägare i näringslivet. Förutom det ökade institutionella ägandet rymmer förändringarna i ägarstrukturen också ett ökat inslag av utländska ägare i det svenska näringslivet.

Utredningens undersökningar ger vidare vid handen att *koncentrationen* i de enskilda företagens ägarstruktur ökat markant under senare år. Bland storföretagen på den svenska aktiemarknaden uppgick den största ägarens andel av röstetalet för bolagets samtliga aktier till i genomsnitt 34 % vid 1970-talets slut. Tio år senare var denna andel i genomsnitt drygt tio procentenheter större. Denna förändring är delvis en följd av att nya företag med en relativt sett starkt koncentrerad ägarstruktur introducerades på aktiemarknaden under perioden, men också av att koncentrationen ökade i de storföretag som under hela den aktuella perioden återfanns på aktiemarknaden.

Den ökade koncentrationen i företagens ägarstruktur är enligt utredningens mening en återspegling av en ökad kamp om kontrollen över de svenska storföretagen. Denna utveckling tar sig också uttryck i ett ökat antal *kontrollägarskiften genom företagsuppköp*. Totalt återfanns på den svenska aktiemarknaden 90 storföretag vid 1970-talets slut. Tio år senare

hade närmare hälften av dessa företag köpts upp av andra företag, vilket i flertalet fall också medförde att företaget fick en ny kontrollerande ägare.

Denna ökade aktivitet på vad som ibland kallas marknaden för företagskontroll har, framhåller utredningen, också ökat intresset för *försvarsåtgärder* ämnade att skydda företag och företagsledare mot oönskade kontrollägarskiften. Utredningen riktar därvid särskild uppmärksamhet mot det ömsesidiga och cirkulära ägandet ocn konstaterar att detta i flera av landets storföretag är av en sådan omfattning att företagen och dess ledningar uppnått betydande möjligheter att utöva inflytande över beslutsfattandet vid den egna bolagsstämman.

Ägarutredningens kartläggning omfattar avslutningsvis också ägarstrukturens kartläggning på en mer övergripande nivå. Därvid uppmärksammas framför allt förekomsten av s. k. *stora ägare*, dvs. ägare med ett starkt inflytande inte bara i ett, utan i flera företag. Utredningen konstaterar därvid att ett förhållandevis litet antal ägare kontrollerar en stor del av det svenska privatägda näringslivet. Flera tecken tyder enligt utredningen på att koncentrationen även i detta avseende ökat över tiden, men utredningen finner inte något sammanfattande mått för att uttrycka denna utveckling.

Utredningens förslag sammanfattas i sammanställningen av remissyttrandena (underbilaga 1.5).

Sammanfattning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1988:38) Ägande och inflytande i svenskt näringsliv

Ägarutredningen erhöll i maj 1985 regeringens uppdrag att utreda ägar- och inflytandefrågor i svenskt näringsliv. Uppdraget innefattade en kartläggning av de förändringar som ägt rum i ägar- och inflytandestrukturen under de senaste tio åren, en analys av orsakerna till dessa förändringar samt en analys av förändringarnas betydelse för näringslivets effektivitet och förnyelseförmåga.

Utredningens huvudbetänkande Ägande och inflytande i svenskt näringsliv (SOU 1988:38) har remissbehandlats. Yttranden över betänkandet har avgetts av Kommerskollegium, Bankinspektionen, Försäkringsinspektionen, Riksskatteverket, Statens pris- och konkurrensverk, Statens industriverk, Patent- och registreringsverket, Statistiska centralbyrån, Fullmäktige i Sveriges riksbank, Svenska Handelskammarförbundet, Styrelsen för Stockholms fondbörs, Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges Advokatsamfund, Aktiemarknadsnämnden, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens Centralorganisation, Svenska Arbetsgivareföreningen, Småföretagens Riksorganisation, Sveriges industriförbund, Företagens Uppgiftslämnardelegation, Bokföringsnämnden, Svenska revisorssamfundet SRS, Svenska Bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges Föreningsbankers Förbund, Svenska Försäkringsbolags Riksförbund, AB Investor, Förvaltnings AB Ratos, Sveriges Aktiesparares Riksförbund, Aktiefrämjandet och Svensk Industriförening. Till Landsorganisationens remissvar har fogats yttranden från Statsanställdas Förbund och Svenska Metallindustriarbetareförbundet.

5.1 Den ökade institutionaliseringen av ägandet

Utredningens kartläggning visar att den institutionalisering av de svenska storföretagens ägarstruktur som påvisats i tidigare undersökningar, fortsatte under 1980-talet och idag nått så långt att fysiska personers direktägande av aktier motsvarar knappt en fjärdedel av börsaktiestockens totala värde.

Utredningen anser att aktiemarknadens funktionssätt och därigenom även näringslivets kapitalförsörjning gynnas av ett brett enskilt direktägande av aktier. Det är därför, enligt utredningens mening, av vikt att de fysiska personernas direktägda andel av aktiestocken inte ytterligare minskar.

Statens Industriverk delar utredningens uppfattning och anser att fysiska personers aktieägande bör underlättas, för att på så sätt skapa bättre möjligheter för näringslivets framtida utveckling. Enligt SIND:s mening är det på sikt till men för företagens utveckling om ägandet koncentreras till institutioner som inte utövar ett aktivt ägaransvar.

Svenska Arbetsgivareföreningen anser att det enskilda aktieägandet bör

stimuleras och de faktorer som bidragit till nedgången korrigeras. Arbetsgivareföreningen anser vidare att det minskade enskilda aktieägandet till stor del beror på gällande skatteregler.

Även *Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund* och *Svenska Bankföreningen* anser att en skattemässigt ogynnsam behandling av enskilt ägande är en viktig förklaring till att det enskilda aktieägandet relativt sett har minskat. Organisationerna anser det därför vara angeläget att i en ny skattelagstiftning förbättra villkoren för sådant ägande.

Sveriges Föreningsbankers förbund understryker att det är av stor vikt att fysiska personers ägande av aktier inte ytterligare minskar. "Tvärtom bör den enskilda andelen av aktieägandet på sikt öka. Vidare måste den skattemässiga behandlingen mellan direkt och indirekt ägande av aktier neutraliseras. En ändring i detta avseende skulle troligen stimulera till ökat enskilt ägande av aktier."

Sveriges Aktiesparares Riksförbund är av samma åsikt som föregående instanser och lämnar också vissa förslag till hur det enskilda aktieägandet skulle kunna ökas.

Stockholms fondbörs anser att åtgärder måste vidtas för att vidmakthålla, eller helst öka, hushållens andel av börsaktiestocken och att detta torde kunna åstadkommas endast genom åtgärder som syftar till att förbättra villkoren för långsiktigt sparande i aktier.

Landsorganisationen delar däremot inte utredningens uppfattning. LO anser inte att aktiemarknadens funktionssätt i någon nämnvärd utsträckning är beroende av fysiska personers ägande, utan snarare av agerandet från ett begränsat antal aktörers sida. Om de fysiska personerna har någon funktion i sammanhanget så är det, enligt LO, möjligen den att ju fler enskilda personer som äger aktier ju mindre ägande krävs för att dominera ett företag. Ett spritt aktieägande gynnar således, enligt LO, maktkoncentrationstendenser. LO anser inte heller att fysiska personer har någon större betydelse för näringslivets kapitalförsörjning.

Utredningen anser det inte vara realistiskt att i avgörande utsträckning basera näringslivets kapitalförsörjning på fysiska personers direktägande av aktier. En fungerande riskkapitalförsörjning kräver, enligt utredningen, såväl enskilt som institutionellt ägande i näringslivet. Utredningen anser det vara av vikt att de institutionella ägarna uppvisar en inbördes variation i fråga om uppbyggnad och huvudmannaskap, så att förutsättningar skapas för pluralism i bedömningen av olika investeringsprojekt.

Tjänstemännens Centralorganisation håller med om att det inte är realistiskt att basera merparten av näringslivets kapitalförsörjning på fysiska personers direktägande av aktier och att det är betydelsefullt att de institutionella ägarna är många och oberoende av varandra. TCO tillägger dock att de inte kan stödja åtgärder som syftar till att öka det personliga ägandets andel som medför fördelningspolitiska effekter.

5.1.1 Investmentföretag

Utredningens analyser visar att investmentbolagen visserligen behållit sin andel av börsaktiestockens totala värde under 1980-talet, men att detta

möjliggjorts genom en betydande upplåning. Investmentbolagen har inte genomfört några nyemissioner på aktiemarknaden, vilket enligt utredningen till viss del kan bero på gällande regler för beskattning av investmentbolagens realisationsvinster.

Utredningen anser att det, inom ramen för den pågående översynen av skattelagstiftningen, bör prövas huruvida investmentbolagens skattemässiga situation bör förändras så att de även i framtiden skall kunna fullgöra en övervakande funktion i de svenska storföretagen.

Detta förslag tillstyrks av *Statens industriverk* som anser att det med hänsyn till investmentbolagens betydelse för näringslivets utveckling och strukturomvandling bör prövas hur dessa kan ges skattemässiga villkor likvärdiga övriga ägarkategorier på marknaden.

Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund och *Svenska Bankföreningen* betonar att investmentföretagen ofta utövar en aktiv, långsiktig ägarfunktion i näringslivet och att investmentföretagen bör ges en skattemässig behandling likvärdig med övriga jämförbara aktörer på marknaden.

Svenska Handelskammarförbundet anser det vara uppenbart att investmentbolagens skattemässiga situation måste förbättras om investmentbolagen även på sikt skall kunna utöva en viktig ägarroll i det svenska näringslivet.

Av samma uppfattning är *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Aktiesparares Riksförbund.*

5.1.2 Icke-finansiella företag

Utredningen konstaterar att de icke-finansiella företagen under senare år utvecklats till allt större ägare av börsaktier och att deras börsaktieinnehav idag motsvarar närmare en tiondel av börsaktiestockens värde.

Enligt utredningen finns det en risk att kapital på ett omotiverat sätt hålls kvar i företagen och undandras de slutliga ägarnas prövning. Utredningen understryker vikten av reformer ämnade att stimulera kapitalet till ökad rörlighet mellan olika företag och branscher.

Utredningen noterar att det från olika håll föreslagits att svenska aktiebolag skulle tillåtas återköpa en del av sina egna aktier, för att på det sättet bl. a. ges ytterligare en möjlighet att överföra överskottskapital till ägarna. En eventuell prövning av dessa förslag bör dock enligt utredningen anstå till dess klarhet vunnits om kommande förändringar i skattelagstiftningen.

Utredningen understryker dock att en eventuell möjlighet för svenska företag att återköpa egna aktier inte får ges en sådan utformning att ägarnas möjlighet till övervakning av företagens verksamhet därigenom försämras.

Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund och *Svenska Bankföreningen* anser att möjligheten att återköpa egna aktier kan förbättra företagens finansiella flexibilitet och underlätta ett uppnående av den optimala kapitalstrukturen i företagen. Egna aktier kan också användas bl. a. som betalningsmedel i samband med företagsförvärv eller vid börsintroduktion utomlands. Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges indu-

striförbund och Svenska Bankföreningen anser att frågan bör utredas i samband med en översyn av aktiebolagslagen.

Sveriges Advokatsamfunds uppfattning är att det i vissa fall kan finnas anledning att ge svenska bolag rätt att återköpa en del av sina egna aktier och att frågan därför kan vara värd att utreda.

Svenska Handelskammarförbundet ställer sig positivt till en ökad möjlighet för svenska aktiebolag att förvärva egna aktier. Förbundet anser att företagens finansiella flexibilitet därigenom skulle öka. Förbundet betonar dock att en ökad möjlighet att förvärva egna aktier måste kringgärdas av begränsningar till skydd för aktieägare, borgenärer och andra väsentliga intressenter. Handelskamrarna förordar att frågan blir föremål för utredning i samband med en översyn av aktiebolagslagen.

Även *AB Investor och Förvaltnings AB Ratos* anser att svenska företag bör ges rätt att återköpa egna aktier. I frånvaro av denna rätt undanhålls från marknaden väsentlig information om företagens korrekta värde, hävdar bolagen. Återköp av egna aktier är vidare, enligt bolagen, ett mer flexibelt sätt att distribuera överskottskapital till ägarna än utdelning, även vid likformig beskattning.

Tilldelas aktiebolag möjlighet att förvärva egna aktier minskar behovet av ömsesidigt aktieägande framhåller *Aktiefrämjandet.*

Svenska revisorsamfundet SRS är tveksamt till att skapa även en begränsad möjlighet till återköp av egna aktier. En sådan möjlighet skulle enligt samfundets mening kunna påverka inflytandestrukturen och försvåra ägarnas möjligheter till övervakning av företagen. SRS ifrågasätter vidare om en sådan möjlighet gagnar ett effektivt resursutnyttjande och en förnyelse inom näringslivet.

Tjänstemännens Centralorganisation anser inte skälen för att ge svenska företag möjlighet att återköpa egna aktier tillräckligt starka. Risken är dessutom stor, menar TCO, att en sådan återköpsrätt används av företagsledningen för att påverka inflytandestrukturen i företaget.

Patent- och registreringsverket, slutligen, finner inte något skäl att på denna punkt ändra nuvarande lagstiftning.

5.1.3 Offentligt och kollektivt ägande

Ägarutredningen anser att offentligt och kollektivt aktieägande ökar mångfalden i näringslivets riskkapitalförsörjning och medför en bred prövning av olika investeringsprojekt. Offentligt och kollektivt aktieägande utgör därför, enligt utredningens mening, ett betydelsefullt komplement till det privata ägandet.

Landsorganisationen instämmer i utredningens slutsats och påpekar samtidigt att det finns fler skäl än de som utredningen anfört för offentligt och kollektivt ägande.

Svenska Arbetsgivareföreningen anser att det offentliga och kollektiva aktieägandet reducerar hushållens och de privata företagens utrymme för sparande och aktieägande. Arbetsgivareföreningen anser inte att offentligt och kollektivt ägande leder till ökad mångfald och konkurrens, utan till ägarkoncentration.

Inte heller *Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund* eller *Svenska Bankföreningen* ser det kollektiva ägandet som ett betydelsefullt komplement till det privata ägandet. Organisationerna anför att det endast är om resurserna fördelas efter marknadsmässiga grunder som en optimal förvaltning av näringslivets tillgångar kan ske med en erfoderlig tillgång på riskvilligt kapital som följd. Enligt organisationerna är det framför allt genom privat ägaransvar möjligt att upprätthålla effektiviteten i företagen och därmed erhålla ett maximalt bidrag till samhällsekonomin.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund anser att statligt ägande bör förekomma endast i särskilda fall.

Svenska Handelskammarförbundet framhåller att det offentliga och kollektiva ägandet nått en sådan nivå att det kan hämma näringslivets effektivitet och utveckling.

AB Investor och *Förvaltnings AB Ratos* delar inte utredningens uppfattning att offentligt eller kollektivt ägande, generellt sett, utgör ett betydelsefullt komplement till det privata ägandet.

Ägarutredningen anser också att minoritetsaktieposter i större statliga företag bör bli föremål för marknadsnotering om inte särskilda skäl talar emot detta.

Aktiefrämjandet instämmer med utredningen i denna fråga.

Tjänstemännens Centralorganisation har ingenting att erinra mot förslaget när det gäller företag, för vilka det saknas vägande motiv för statligt ägande.

Även *Sveriges Aktiesparares Riksförbund* anser att minoritetsposter i större statliga företag bör bli föremål för marknadsnotering. Förbundet förespråkar dessutom en total utförsäljning av statliga företag som drivs med lönsamhetskrav och i konkurrens med andra företag.

Det offentliga och kollektiva ägandet bör enligt *Svenska Handelskammarförbundets* mening minskas. I stället bör fysiska personers direktägande stärkas. I linje härmed tillstyrker handelskamrarna att aktier i statliga företag i ökad utsträckning blir föremål för utförsäljning och marknadsnotering.

Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund och *Svenska Bankföreningen* anser att hela företagsenheter, liksom vissa affärsdrivande verk, bör privatiseras om det är företagsekonomiskt motiverat.

Landsorganisationen skriver att verkligheten har kommit i kapp och förbi förslaget. LO fortsätter: "Förbundet har följt denna utveckling med blandade känslor. Å ena sidan kan man, som utredningen, hävda att flera ägare i sig innebär bättre kontroll av ledningen och därigenom kompletterar staten på ett för bolagen positivt sätt. Å andra sidan kan också sägas, att när statliga företag, som ofta har ett förlusttyngt förflutet, äntligen blivit lönsamma och således attraktiva på börsen, ska dessa inte omedelbart säljas ut till privata intressenter. Åtskilliga tiotals miljarder kronor har faktiskt pumpats in av skattebetalarnas pengar i de statliga företagen under krisåren. Därför borde nu också den framtida avkastningen till fullo tillfalla skattebetalarna och inte de privata intressena. Många statliga företag har en gång i tiden tillkommit av regional- och arbetsmarknadsmotiv och de bör också, enligt förbundets mening, förbli i statlig ägo. Marknadsnote-

ringar av smärre aktieposter förändrar i och för sig inte detta faktum, utan kan i bästa fall få en vitaliserande inverkan på ledningen."

5.1.4 Utländskt ägande

Utredningen anser att det ökade utländska intresset för den svenska aktiemarknaden bidragit till en pluralism i riskkapitalförsörjning och övervakning i svenskt näringsliv. Utredningen anser dock att de begränsningsregler som gäller beträffande utländska förvärv av stora andelar i enskilda företag bör kvarstå.

Statens industriverk delar utredningens uppfattning att det ökade utländska aktieägandet är positivt. SIND framhåller att ett utländskt minoritetsägande avsevärt underlättar försörjningen med riskkapital för de större företagen.

Statens pris- och konkurrensverk anser att det, med tanke på EG, från svenskt håll inte kan ställas de krav som utredningen gör på att de begränsningsregler som gäller beträffande utländska förvärv av stora andelar i enskilda företag bör kvarstå. Statens pris- och konkurrensverk anser inte heller att det är av nationellt intresse att de allra största företagen förblir i svensk ägo.

Svenska Handelskammarförbundet ställer sig också positivt till det ökade utländska aktieägandet, men delar inte utredningens uppfattning att de begränsningsregler som gäller beträffande utländska förvärv av stora andelar i enskilda företag bör kvarstå. Förbundet hävdar att det för svenska företag är utomordentligt betydelsefullt att via företagsförvärv kunna etablera sig i andra länder och att det från reciprocitetssynpunkt är viktigt att utländska företag på motsvarande sätt kan etablera sig i Sverige. Av särskild vikt är att anpassa de svenska reglerna till utvecklingen inom EG, enligt förbundet.

Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund och *Svenska Bankföreningen* anser, i likhet med Svenska Handelskammarförbundet, att den svenska lagstiftningen om bl. a. utlänningars rätt att förvärva aktier i svenska företag bör anpassas till EG-normerna. Samma ståndpunkt redovisar *Svenska Arbetsgivareföreningen.*

Sveriges Föreningsbankers Förbund (SFF) instämmer i utredningens positiva inställning till utländskt ägande, men betonar samtidigt vikten av att förhållandet till EG i detta sammanhang kontinuerligt bevakas. SFF anför att de svenska begränsningsreglerna knappast kan bibehållas vid en fortsatt västeuropeisk integration.

Aktiefrämjandet uttrycker sig i liknande ordalag som SFF. Aktiefrämjandet tillägger att EG kräver att på en till EG anpassad svensk aktiemarknad får inga placerare från EG diskrimineras som ägare. Det innebär att alla aktier måste göras fria. Om man vill skydda vissa företag kan dessa inte utnyttja aktiemarknaden som kapitalkälla.

Bankinspektionen håller med utredningen om att det för närvarande inte finns något skäl att ändra begränsningsreglerna för utlänningars förvärv av aktier i Sverige. I vad mån en översyn av reglerna senare bör ske får bl. a. kommande förhandlingar med EG utvisa.

Tjänstemännens Centralorganisation betonar att det ligger i nationens intresse att de allra största företagen förblir i svensk ägo och *Landsorganisationen* ifrågasätter huruvida det utländska aktieägandet fört något positivt med sig förutom att det bidragit till pluralismen. LO anser att de utländska aktieägarna visat en osedvanlig instabilitet.

5.2 Den ökade koncentrationen i ägarstrukturen

Ägarutredningens kartläggning visar att koncentrationen i de svenska storföretagens ägarstruktur genomsnittligt sett ökat kraftigt under 1980-talet.

Utredningen anser det inte vara möjligt att fastställa en för samtliga företag ideal koncentrationsgrad i ägar- och inflytandestrukturen, men menar att en viss koncentration ofta är en förutsättning för en fungerande resursövervakning i företagen. Förekomsten av starka ägare i enskilda företag står enligt utredningens mening inte i strid med strävan efter många riskkapitalkällor i ekonomin med en inbördes variation i fråga om kompetensområde, placeringsinriktning, tidshorisont och riskbenägenhet.

5.2.1 Rösträttsbegränsningar vid bolagsstämman

I linje med detta resonemang finner utredningen inte skäl för den i aktiebolagslagen 9 kap 3 § upptagna regeln att ingen aktieägare får utöva rösträtt för mer än en femtedel av det vid stämman företrädda antalet aktier, såvida inte annat föreskrivits i bolagsordningen. Om inte annat föreskrivs i bolagsordningen bör enligt utredningens mening varje ägare vara berättigad att rösta för det fulla antalet av honom företrädda aktier.

Utredningens slutsats på denna punkt delas av *Sveriges Aktiesparares Riksförbund, Patent- och registreringsverket, Sveriges Föreningsbankers Förbund, AB Investor, Förvaltnings AB Ratos, Svensk Industriförening och Svenska Metallindustriarbetareförbundet.*

Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund och *Svenska Bankföreningen* har ingenting att erinra mot utredningens slutsats, men påpekar att en sådan förändring kan medföra maktförskjutningar i vissa företag och att de problem som hänger samman därmed bör lösas i särskilda övergångsbestämmelser.

Fullmäktige i Sveriges riksbank anser att gränsen för enskilt ägande i svenska banker bör sättas vid 20% av aktiekapitalet och att en yttersta gräns för rösträttsutövandet bör fastställas, lämpligen vid 10% av det på stämman företrädda antalet aktier.

5.2.2 Aktier med olika röstvärde

Frågan om koncentrationen i de enskilda företagens inflytandestruktur är, enligt ägarutredningen, nära kopplad till förekomsten av aktieslag med skilda röstvärden. Utredningen menar att en teoretiskt rimlig utgångspunkt för fördelningen av det totala röstetalet bland bolagets ägare är att

röstandelen för varje ägare står i proportion till risktagandet och att en sådan ordning approximativt uppnås om varje aktie tilldelas samma röstvärde.

Utredningen anser emellertid samtidigt det vara av vikt att mindre och expanderande företag med bibehållen inflytandestruktur kan erhålla riskkapital från aktiemarknaden och att större företag har möjlighet att anskaffa kapital på utländska aktiemarknader utan att den svenska kontrollen går förlorad. Vid en samlad bedömning förordar utredningen därför inte någon förändring av bestämmelserna rörande aktiebolags möjligheter att emittera aktier med olika röstvärde.

Bankinspektionen instämmer i ägarutredningens slutsats och samma inställning har *Försäkringsinspektionen, Statens industriverk, Patent- och registreringsverket, Fullmäktige i Sveriges riksbank, Svenska Handelskammarförbundet, Svenska Fondhandlareföreningen, Svenska Bankföreningen, Sveriges industriförbund, Sveriges Advokatsamfund, Svenska Arbetsgivareföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska Försäkringsbolags Riksförbund, AB Investor, Förvaltnings AB Ratos* samt *Svensk Industriförening.*

Även *Sveriges Föreningsbankers Förbund* delar utredningens slutsats, men med reservationen att en fortsatt integration med EG möjligen kan tvinga fram en annan ståndpunkt.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund föreslår att frågan blir föremål för ytterligare utredning i en kommande översyn av aktiebolagslagen, med syfte att få till stånd en större överensstämmelse mellan ägande och inflytande och en anpassning till motsvarande regler utomlands.

Svenska revisorsamfundet SRS skriver att nuvarande ordning är otillfredsställande men att nackdelarna med ett upphävande av differentieringen är så stora att andra vägar bör prövas i första hand.

Tjänstemännens Centralorganisation anser att alla aktier i princip ska ha samma röstvärde, men anser samtidigt att anförda motiv för en röstvärdesdifferentiering har bäring i dagens läge.

Statsanställdas Förbund anser att skälen *mot* röstvärdesdifferentiering är, att den bidrar till den privata ägarkoncentrationen i näringslivet. Ledningen av bolaget hamnar dessutom i händerna på personer, vilka inte tar en mot deras makt svarande risk, tillägger förbundet. Härigenom har den kontroll av maktutövningen som borde finnas blivit lidande. Motiveringen att företag med bibehållen inflytandestruktur skall kunna anskaffa kapital på utländska marknader godtas inte av Statsanställdas Förbund.

Svenska Metallindustriarbetareförbundet ser andra möjligheter att garantera fortsatt svensk kontroll över ett bolag än genom röstvärdesdifferentiering, som de anser diskriminerar även mellan svenska aktieägare.

Statens pris- och konkurrensverk anför att de skillnader i röststyrka som idag föreligger mellan olika aktier kan förstärka det koncentrerade inflytandet och leda till icke önskvärda effekter för konkurrensförhållandena.

Småföretagens Riksorganisation förespråkar inte någon minskning av röstvärdesdifferentieringen. För att underlätta riskkapitalförsörjningen till småföretag bör i stället en ökad differentiering för dessa företag övervägas, då ägarkontrollen många gånger är en förutsättning för att företagaren ska

vilja ta tillvara möjligheten till expansion. Organisationen föreslår därför att regeringen utreder förutsättningar för införandet av aktier/ägarkapital utan rösträtt, särskilt utformat med tanke på de små företagen.

5.2.3 Begränsningar i institutionella ägares rätt att förvärva aktier

Ägarutredningen uppmärksammar också de legala begränsningar som uppställts i fråga om vissa institutionella ägares aktieinnehav i enskilda företag. Enligt utredningens mening kan den samlade effekten av dessa begränsningar bli att resursövervakningen i företagen försvagas.

Utredningen redovisar mot denna bakgrund en positiv inställning till det förslag till höjning av gränsen för försäkringsföretags andel av röstetalet i enskilda företag som framlagts av försäkringsverksamhetskommittén. Utredningen anser att en sådan höjning förbättrar förutsättningarna för ett aktivt utövande av ägarfunktionerna.

Statens pris- och konkurrensverk delar utredningens slutsats att legala begränsningar för vissa institutionella ägares aktieinnehav kan leda till en försvagad resursövervakning i företagen. Enligt verkets mening är därför en vidgning av de institutionella ägarnas möjligheter att utöva en mer aktiv ägarroll angelägen.

Aktiefrämjandet, Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Föreningsbankers Förbund delar helt utredningens uppfattning och detsamma gör *Svenska Försäkringsbolags Riksförbund.*

Enligt *Försäkringsinspektionen* kan gränsen för försäkringsbolagens andel av röstetalet i ett enskilt företag vidgas, utan att detta leder till ett företagaransvar som står i strid med nuvarande tolkning av försäkringsrörelselagens, under förutsättning att en gräns också sätts för den innehavda andelen av aktiekapitalet.

Sveriges Advokatsamfund anser det vara av stort värde att vända sig till många olika placerare när det gäller att trygga kapitaltillförseln i expanderande företag. Försäkringsbolagen är härvid lämpliga delägare eftersom de dels till sig ofta knutit personer med lång industriell erfarenhet, dels företräder ett långsiktigt och uthålligt ägande. Det är också värdefullt för de berörda företagen att få del av försäkringsbolagens erfarenhet av kapitalmarknadens funktion. Samfundet instämmer därför i utredningens slutsats.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund anser att en höjning av gränsen för försäkringsföretagens andel av röstetalet i enskilda företag inte bör ske utan vidare. Till att börja med bör andra ägarkategorier på marknaden, främst enskilda aktieägare, ges skattemässiga villkor som bättre ansluter till försäkringsbolagens. Vidare förutsätter förslaget att försäkringsbolagen är beredda att ta på sig ett större kontrollägaransvar, enligt SARF. Förbundet anser att de stora svenska försäkringsbolagens innehav kan leda till en viss, oönskad, maktkoncentration och en oförmåga att agera flexibelt på marknaden. Försäkringsbolagen borde därför, enligt SARF, stimuleras till att dela upp sin aktieförvaltning på flera självständiga enheter.

5.3.1 Kontrollägarskiften

Utredningens kartläggning visar att ett mycket stort antal kontrollägarskiften ägt rum bland de svenska storföretagen under 1980-talet och att dessa ägarskiften i allt större utsträckning kommer till stånd genom offentliga uppköpserbjudanden. Utredningen anser att möjligheten till kontrollägarskiften representerar en viktig del i den utvärdering av företagens resursutnyttjande som sker via aktiemarknaden. Utan denna möjlighet skulle aktiemarknadens betydelse för resursövervakningen, enligt utredningens mening, minska.

Svenska Handelskammarförbundet, Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund, Svenska Bankföreningen, Sveriges Föreningsbankers Förbund, Svenska Arbetsgivareföreningen och *Sveriges Aktiesparares Riksförbund* delar utredningens ståndpunkt.

Tjänstemännens Centralorganisation delar i huvudsak utredningens slutsatser i denna fråga, men anser att det finns en risk för skadlig makt- och ägandekoncentration till enskilda företag om företagsuppköpen blir alltför omfattande. TCO hävdar att en åtgärd som allmänt skulle kunna fungera balanserande mot en ökad ägarkoncentration vore att ge de fackliga organisationerna möjlighet till ökad insyn och inflytande i samband med större ägarförändringar i företagen.

5.3.2 Ömsesidigt och cirkulärt aktieägande

Utredningen anser att ett ur inflytandesynpunkt omfattande ömsesidigt eller cirkulärt aktieägande kan försämra förutsättningarna för näringslivets tillväxt och förnyelseförmåga. Utredningen anser att statsmakterna noga bör följa den fortsatta utvecklingen av dessa ägarförhållanden och överväga en begränsande lagstiftning på området efter förebild från andra länder.

Bankinspektionen anser att det omfattande ömsesidiga och cirkulära aktieägandet kan ha en negativ inverkan på näringslivets utvecklingsmöjligheter samt, såvitt avser aktiemarknadsbolag, försämra marknadens tilltro till företagen. Bankinspektionen instämmer i att utvecklingen av denna typ av ägarförhållanden bör följas och att begränsningsregler bör föreslås om behov uppstår.

Svenska revisorssamfundet anser det angeläget att överväga regler som begränsar icke önskvärt ömsesidigt och cirkulärt aktieägande.

Sveriges Advokatsamfund delar uppfattningen att utvecklingen bör följas av statsmakterna.

Patent- och registreringsverket anser att lagstiftning för att begränsa ömsesidigt och cirkulärt ägande är behövlig för att undvika att ärenden som normalt skulle avgjorts på bolagsstämman i stället görs upp mellan respektive styrelse i de berörda bolagen.

Tjänstemännens Centralorganisation instämmer i att en begränsande

lagstiftning bör införas. Det ömsesidiga ägandet kan i vissa fall försvåra det fackliga inflytandet i företagen på grund av att ägarinflytandet är begränsat eller otydligt, anför TCO.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund anser att en kommande aktiebolagsutredning bör ges i uppdrag att utreda en begränsande lagstiftning på området efter förebild från andra länder.

"Som situationen ser ut f. n. används inte bara korsägandet utan också ask-i-ask ägande och röstvärdesdifferentiering för att garantera vissa ägar- och direktörsgruppers kontroll av företag och koncerner. Om lagstiftning skulle visa sig nödvändig bör den därför ta sikte på att hindra förekomst av alla sådana förekommande typer av maktinstrument, anför **LO**.

Aktiefrämjandet uppfattar inte frågan som ett fullt lika stort problem som utredningen, då alla former av ömsesidigt aktieägande inte är industriellt omotiverat och de flesta former av korsvist ägande upplöses då ägaren har behov av kapital.

Svenska Handelskammarförbundet delar inte utredningens slutsats. Svenska Handelskammarförbundet anser inte att det finns några ägararrangemang av sådan storlek i Sverige att det skulle kunna få konsekvenser för företagens utveckling och effektivitet. Enligt Svenska Handelskammarförbundet finns inte några indikationer på att existerande ägarsamband skulle ha haft negativa konsekvenser för företagen i fråga. Tvärtom har flertalet företag med sådana ägarrelationer varit utomordentligt framgångsrika, hävdar handelskamrarna.

Kunskaperna om hur olika former av ägande påverkar effektiviteten i näringslivet är ännu så rudimentära att de inte kan läggas till grund för lagstiftning skriver *Svenska Fondhandlarföreningen, Sveriges industriförbund* och *Svenska Bankföreningen. Sveriges Föreningsbankers Förbund* finner inte heller några starka skäl för att ändra nuvarande regler.

5.4 Utredningens övriga synpunkter

5.4.1 Översyn av rättsreglerna för finansiella instrument

Utredningen anser att de rättsregler som gäller för olika typer av finansiella instrument som kan omvandlas till eller ger rätt till nyteckning av aktier bör ses över i syfte att undanröja möjligheter att kringgå i aktiebolagslagen uppställda regler.

Svenska revisorssamfundet SRS, Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund och Svenska Bankföreningen delar utredningens uppfattning.

Aktiemarknadsnämnden anser att översynen inte bör begränsas till frågor förknippade med i aktiebolagslagen uppställda regler. Även regler utanför detta område kan enligt nämnden vara av intresse. Som exempel nämns att i nämndens verksamhet aktualiserats frågan hur man från "insidersynpunkt" skall se på ett bolags förvärv av teckningsoptioner som bolaget utgivit.

Bankinspektionen instämmer i utredningens uppfatting, att en översyn bör göras av de rättsregler som gäller för instrument som ger rätt till

nyteckning av aktier med hänsyn till att de används i stor omfattning och kan förändra ägarstrukturen i bolagen. I likhet med utredningen anser Bankinspektionen också att dessa instrument bör ges samma offentlighet som aktier genom att noteras i aktiebok eller på liknande sätt.

Patent- och registreringsverket ställer sig positivt till en översyn av reglerna rörande aktiebolags återköp av konvertibla skuldebrev. Enligt Patent- och registreringsverkets mening bör i vissa hänseenden konvertibla skuldebrev, skuldebrev förenade med optionsrätt samt konvertibla vinstandelsbevis rättsligt sett betraktas som aktier och en förteckning motsvarande aktiebok föras för dessa värdepapper. Vidare bör företagens möjligheter till återköp av dylika finansiella instrument begränsas på samma sätt som gäller återköp av aktier.

5.4.2 Företagens redovisning av aktieinnehav

Utredningen anser att samtliga aktiemarknadsföretag bör åläggas att i sina årsredovisningar informera om större ägares innehav av röst- och kapitalandelar. I den mån det mellan det redovisande företaget och någon av dessa ägare föreligger ett ömsesidigt ägande anser utredningen att detta särskilt skall anges i årsredovisningen.

Utredningen anser vidare att samma offentlighet som i dag genom aktieboken föreligger rörande innehav av aktier bör gälla beträffande finansiella instrument som kan omvandlas till eller ger rätt till nyteckning av aktier, exempelvis konvertibla skuldebrev och optionsbevis förenade med rätt till nyteckning av aktier.

Utredningen finner det också angeläget att varje form av juridisk person som äger aktier eller andelar i företag åläggs att årligen specificera större innehav i årsredovisning eller annan handling. En sådan specifikationsskyldighet bör enligt utredningen omfatta även konvertibla skuldebrev, konvertibla vinstandelsbevis och optionsbevis förenade med rätt till nyteckning av aktier.

Tjänstemännens Centralorganisation och *Försäkringsinspektionen* tillstyrker kravet på offentlighet och information om större ägares innehav av aktier, konvertibler o. dyl.

Patent- och registreringsverket föreslår att informationskravet ska gälla även bolag som ej är aktiemarknadsbolag. *Bokföringsnämnden* är av samma åsikt.

Även *Bankinspektionen* tillstyrker att ägarförhållandena i svenska storföretag i ökad utsträckning bör redovisas öppet. För att få en enhetlig praxis för alla aktiebolag bör man överväga att införa en bestämmelse härom i aktiebolagslagen. Såvitt avser aktiemarknadsbolag kan denna fråga också lösas genom inregistreringskontraktet med fondbörsen, tillägger Bankinspektionen.

Att de svenska storföretagen ska informera om ägar- och inflytandeförhållandena anser även *Svenska Fondhandlareföreningen, Sveriges industriförbund* och *Svenska Bankföreningen*, men organisationerna anser det däremot inte motiverat att införa lagstiftning på området. Denna information bör lämnas på frivillig basis anser organisationerna.

AB Investor och *Förvaltnings AB Ratos* accepterar utredningens förslag att aktiemarknadsföretag ska åläggas att i sina årsredovisningar informera om större ägares röst- och kapitalandelar samt att det även skall redovisas när det föreligger ömsesidigt ägande. AB Investor och Förvaltnings AB Ratos finner det också rimligt att, som utredningen föreslår, varje form av juridisk person som äger aktier, eller andelar i företag, åläggs att årligen specificera större innehav i årsredovisning eller annan handling. Bolagen accepterar utredningens förslag att samma offentlighet som idag föreligger genom aktieboken rörande innehav av aktier bör gälla beträffande finansiella instrument som kan omvandlas till, eller ger rätt till nyteckning av aktier, exempelvis konvertibla skuldebrev och optionsbevis, endast under förutsättning att det gäller instrument som ger rätt till nyteckning av aktier och ej instrument som ger rätt till förvärv av existerande aktier, såsom t. ex. standardiserade options- eller terminskontrakt.

Varken *Företagens Uppgiftslämnardelegation* eller *Svenska Arbetsgivareföreningen* finner något behov av en utvidgad redovisningsskyldighet.

5.4.3 Framtida kartläggningar etc.

Utredningen konstaterar att det är förenat med betydande svårigheter att inhämta uppgifter rörande det svenska näringslivets ägar- och inflytandestruktur. Enligt utredningens mening är det angeläget att en särskild instans utses att ansvara för samordning och förbättring av den uppgiftsinsamling och bearbetning som sker inom olika myndigheter.

Statens pris- och konkurrensverk anser i likhet med utredningen att det är angeläget att statsmakterna skapar ekonomiska och organisatoriska förutsättningar för att följa den framtida utvecklingen av näringslivets ägar- och inflytandestruktur.

Även *Statistiska centralbyrån* instämmer med utredningen och anser att det behövs särskilda insatser för att samordna olika myndigheters arbeten på området.

Kommunikationsdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 mars 1990.

Föredragande: statsrådet G. Andersson

Anmälan till proposition om vissa näringspolitiska frågor

1 Inledning

En väl fungerande infrastruktur som medger effektiva och miljövänliga transportsystem skapar förutsättningar för samhällsekonomins långsiktiga tillväxt. Infrastrukturutveckling måste därför ingå i en offensiv näringspolitik.

Jag kommer i det följande att behandla infrastrukturen när det gäller vägar, järnvägar och kollektivtrafik framför allt utifrån ett näringspolitiskt perspektiv. Jag kommer därvid att redovisa av berörda myndigheter bedömda resursbehov vad avser infrastrukturen inom dessa områden. Mot bakgrund av att statsbudgeten under överskådlig tid inte kan bära alla kostnader för nödvändiga åtgärder kommer jag att föreslå att det fortsatta arbetet inriktas mot att finna nya finansieringsformer för att garantera driften och den fortsatta utbyggnaden av infrastrukturen under 1990-talet.

I budgetpropositionen (1989/90: 100, bil. 8) har jag aviserat förslag rörande anslagen för byggande och underhåll av vägar, järnvägar och kollektivtrafikanläggningar för budgetåret 1990/91. Mina överväganden som gäller dessa anslag innebär bl. a. en ökning med 280 milj. kr. till nyinvesteringar i stomjärnvägar. I avvaktan på resultaten av utredningsarbetet med att finna nya finansieringsformer och för att åstadkomma en snabbare utbyggnad än vad som är möjligt inom ramen för anslagen till banverket och vägverket bör vissa åtgärder vidtas. Jag föreslår därför att en särskild infrastrukturfond på 5 miljarder kronor inrättas för investeringar i järnvägar och kollektivtrafik. Från stabiliseringspolitisk synpunkt bör enligt min mening medlen användas när det finns kapacitet inom bygg- och anläggningssektorn. Mina överväganden i övrigt för budgetåret 1990/91 framgår av den följande redovisningen.

2 Allmän bakgrund

Min bedömning:
- En vidareutveckling av nuvarande planeringssystem för investeringar inom transportsektorn bör ske.
- Nya finansieringsformer bör utvecklas.
- Trafikgrenarnas kostnadsansvar bör följas upp.

Riksdagen fastställde år 1988 grunderna för trafikpolitiken på 1990-talet. Det övergripande målet för trafikpolitiken är att erbjuda medborgarna och näringslivet i landets olika delar en tillfredsställande, säker och miljövänlig trafikförsörjning till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad. Det övergripande målet har vidareutvecklats i fem delmål som gäller tillgänglighet, effektivitet, säkerhet, god miljö och regional balans.

Enligt riksdagens trafikpolitiska beslut skall samhället vidare ha ansvaret för att de trafikanläggningar som behövs för allmänna transportbehov kommer till utförande. Staten skall ha ett särskilt ansvar för sådana trafikanläggningar som svarar mot nationella och internationella transportbehov. Utbyggnaden och vidmakthållandet av de trafikanläggningar som drivs i statlig regi och för vilka det utgår betydande statsbidrag skall grundas på samhällsekonomiska bedömningar.

Planering av och beslut om investeringar och underhåll av infrastrukturen skall enligt det trafikpolitiska beslutet i princip vara organisatoriskt åtskilda från beslut som rör själva produktionen av transporterna. Statsmakternas beslut om fördelning av resurser mellan de olika trafikgrenarna skall bygga på en samordnad och långsiktig investeringsplanering. Ansvaret för den löpande planeringen och förvaltningen av den statliga infrastrukturen skall dock så långt möjligt decentraliseras och delegeras. Utvecklingsarbetet rörande metoder och underlag för den samordnade investeringsplaneringen skall drivas vidare.

Det trafikpolitiska beslutet innebar att det samhällsekonomiska planeringssystemet för vägar delvis förändrades. Planeringssystemet för investeringar i länsvägar utvidgades i beslutet till att omfatta även länsjärnvägar och kollektivtrafikanläggningar. För järnvägen introducerades ett nytt planeringssystem baserat på samhällsekonomiska principer.

Genom det trafikpolitiska beslutet fick vidare trafikhuvudmännen ansvaret för all lokal och regional kollektivtrafik. Ansvaret har kompletterats med bättre möjligheter för trafikhuvudmännen att medverka vid prioriteringen mellan olika typer av transportmedel. Till följd av inrättandet av anslaget Byggande av länstrafikanläggningar har förutsättningarna förbättrats för att infrastrukturen i länen skall kunna utvecklas efter de lokala och regionala behoven. Avvägningen mellan investeringar i olika ändamål skall baseras på samhällsekonomiska överväganden och besluten om enskilda objekt samt avvägningar mellan dessa skall som tidigare ske på lokal och regional nivå.

Avregleringen inom trafiksektorn har genomförts stegvis. Genom riksdagsbeslut år 1985 sker upphandlingen fr. o. m. den 1 juli 1989 av den lokala och regionala kollektivtrafiken genom anbudsförfarande i fri konkurrens. Som följd av det trafikpolitiska beslutet år 1988 slopades bl. a. behovsprövningen för en del av kollektivtrafiken på väg. Avregleringen av taxitrafiken genomförs den 1 juli 1990.

I riksdagens trafikpolitiska beslut år 1988 angavs att transportsystemet skall utvecklas så att en *god miljö och hushållningen med naturresurser främjas.*

För att detta mål skall kunna förverkligas fattade riksdagen samtidigt beslut om strategi och åtgärder. Huvudstrategin är att ställa krav på

fordonens konstruktion så att avgasutsläpp och buller reduceras till nivåer som människan och naturen långsiktigt klarar. Utöver denna huvudstrategi – att rena vid källan – ingår också andra åtgärder, bl. a. ökat stöd till FoU, förbättrad planering och utbyggd infrastruktur samt åtgärder vad gäller trafikplaneringen.

När det gäller infrastrukturens utformning från miljösynpunkt ställs det krav på hur nya vägar och trafikanläggningar skall utformas. Det har bl. a. för detta ändamål införts krav på miljökonsekvensbeskrivningar i vägplaneringen.

Till de övergripande frågorna för bättre miljö hör fördelningen av trafiken på olika transportslag. Att utveckla konkurrenskraftiga kombinerade landsvägs- och järnvägstransporter är fördelaktigt från miljösynpunkt. Av särskild vikt är att i storstäderna tillgodose såväl miljökrav som framkomlighetskrav.

Det trafikpolitiska beslutet lade fast övergripande mål, vissa planeringsförutsättningar samt organisationen och ansvarsfördelningen inom infrastrukturområdet. Vidare grundlades ett samhällsekonomiskt synsätt för planeringen av drift och investeringar inom järnvägssektorn. Vägsektorn tillämpar detta synsätt i planeringen sedan tidigare.

En utvärdering av riksdagens trafikpolitiska beslut skall ske år 1992. Det är mot denna bakgrund för tidigt att nu ta ställning till utformningen av trafikpolitiken i alla dess delar efter år 1992. Som jag inledningsvis konstaterade kommer det inte vara möjligt att under överskådlig tid anslå nödvändiga resurser till infrastrukturen över statsbudgeten. De resursbehov inom olika delar av infrastrukturen som redovisats av berörda myndigheter är samtidigt mycket stora.

Mot denna bakgrund bör dock redan nu slås fast att en *vidareutveckling av nuvarande planerings- och finansieringsformer* bör ske i syfte att långsiktigt trygga infrastrukturen i ett näringspolitiskt perspektiv. Jag avser därmed en vidareutveckling av bl. a. den samordnade investeringsplaneringen för att möjliggöra att de resurser som allokeras till infrastrukturen används på ett effektivt sätt samt att finna former för avgiftsfinansiering och en ökad direkt medverkan av näringslivet i finansieringen av infrastrukturen.

För att detta ska bli möjligt kan det komma att bli nödvändigt att göra vissa förändringar av nuvarande förutsättningar för trafiken. För järnvägen kan det t. ex. i framtiden komma att bli aktuellt att öppna möjligheten för olika intressenter att investera i, äga och driva nya järnvägslinjer. Jag vill i detta sammanhang erinra om det beslut regeringen fattat i samband med uppdraget till banverket om att förhandla fram en finansieringslösning för Arlandabanan som inte belastar statsbudgeten. I uppdraget ges möjligheten att utforma en finansieringslösning där alternativt huvudmannaskap för såväl banan som trafiken kan övervägas. Sveriges utlandsberoende liksom utvecklingen inom EG kommer också att ställa krav på utveckling av infrastrukturen samt på formerna för driften av densamma.

För vägsektorn kan också komma att ställas krav på vissa modifieringar av nuvarande regler vad gäller t. ex. rätten att äga och ta ut avgifter för vägar och broar.

Enligt min uppfattning bör den samordnade investeringsplaneringen inom transportsektorn vidareutvecklas. Denna planering är ett viktigt instrument för att man skall kunna bedöma olika investeringsstrategier och göra avvägningar mellan olika delsektorer. Transportrådet utvärderar på regeringens uppdrag trafikverkens investeringsplaner. Utvärderingen bör underlätta vid bedömningar av effekter, investeringsinriktningar, investeringsnivåer m. m. Jag återkommer till den samordnade investeringsplaneringen i avsnitt 4.

Betydelsen av forskning kring infrastrukturens effekter på samhällsekonomin kan inte nog poängteras. Under de senaste åren har en del studier publicerats som visar på infrastrukturens betydelse för produktivitetsutvecklingen och därmed också för den ekonomiska tillväxten. Infrastrukturen behandlas i 1990 års forskningspolitiska proposition.

Enligt riksdagens trafikpolitiska beslut år 1988 skall grundprincipen vara att de avgifter som tas ut av trafiken som ersättning för utnyttjandet av infrastrukturen skall täcka de totala samhällsekonomiska kostnader som trafiken ger upphov till. I beslutet angavs att *principerna för kostnadsansvaret* med jämna mellanrum bör ses över mot bakgrund av samhällsutvecklingen. Regeringen avser därför att initiera en uppföljning av kostnadsansvaret inom trafiksektorn.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen bereder riksdagen tillfälle
att ta del av vad jag nu har anfört om den allmänna bakgrunden.

3 Resursbehoven under 1990-talet

Min bedömning:

- Resursbehoven för vägar, järnvägar och kollektivtrafik är mycket omfattande under 1990-talet och överstiger vida de resurser som kan tilldelas sektorerna över statsbudgeten.
- Sveriges utlandsberoende och utvecklingen inom EG ställer krav på tranportsektorns infrastruktur.
- Som ett led i näringspolitiken och för att främja ekonomisk tillväxt är det viktigt att ökade resurser kanaliseras till väg- och järnvägssektorerna.
- Miljö- och trängselproblem ställer krav på förbättringar av kollektivtrafiken.
- Planeringsförutsättningarna för luftfartens infrastruktur påverkas av en rad faktorer, bl. a. trängselproblem och internationell avreglering.
- Sjöfartens infrastruktur kan klara större trafikuppgifter än i dag.

Bakgrunden till min bedömning: Investeringar i trafiksektorns infrastruktur – exkl. teletrafik – har sammantaget minskat realt under 1980-talet. Dessa investeringar uppgick år 1988 till drygt 6 000 milj. kr. Investe-

ringsnivån under 1980-talet har sammantaget varit lägre än under 1970-talet räknat i fasta priser. En internationell jämförelse visar att i de länder i Europa som ingår i den permanenta europeiska transportministerkonferensen (CEMT), har också tendensen i genomsnitt varit sjunkande investeringar i transportinfrastrukturen under 1970- och 1980-talen.

Den successivt minskade nivån i Sverige beror huvudsakligen på lägre investeringar i såväl statliga som kommunala vägar. En omfördelning har skett från investeringar till underhåll inom en totalt sett oförändrad ram.

Under senare delen av 1980-talet har investeringarna i järnvägar varit i stort sett oförändrade. Frånsett vissa speciella utbyggnadsprojekt, har emellertid järnvägsinvesteringarna i huvudsak innefattat spårupprustning och endast i mindre utsträckning avsett ny- eller ombyggnad av banor.

Investeringarna i sjöfart – främst i hamnar och farleder – har minskat under 1980-talet. Investeringar i luftfart – främst flygplatser – har varierat kraftigt under perioden beroende på förekomsten av enskilda stora objekt. Investeringar i telekommunikationer har ökat konstant under hela 1980-talet.

Konsekvenserna av eftersatt underhåll och begränsade investeringar inom väg-, järnvägs- och kollektivtrafikområdet är mycket allvarliga och medför på lång sikt att kapitalet inte kan bibehållas. Om denna process får gå alltför långt kommer återställningskostnaderna att bli större än motsvarande underhållskostnader över en längre period.

De sektorer som televerket, postverket, luftfartsverket och sjöfartsverket svarar för har klarat att finansiera erforderliga investeringar, även beaktande att kraven inom dessa delsektorer också är omfattande. En viktig förklaring är att berörda verk har möjlighet att finansiera drift- och underhållsutgifter samt investeringar med avgifter från användarna.

I 1988 års trafikpolitiska beslut redovisades att de underhålls- och investeringsbehov som finns vad gäller infrastrukturen inom väg- och järnvägssektorn till år 2000 är mycket omfattande. I det följande kommer jag att redovisa berörda verks bedömningar av resursbehoven bl. a. utifrån näringspolitiska utgångspunkter. Objekten som ingår i behovsbedömningen syftar bl. a. till att säkerställa en tillfredsställande godstransportförsörjning, förbättra möjligheterna att arbetspendla samt möjliggöra snabba interregionala persontransporter. Det är viktigt att notera att dessa bedömningar har gjorts av bl. a. vägverket och banverket samt att någon övergripande bedömning av vad som från samhällets synpunkt är en realistisk ambitionsnivå för resp. trafikslag inte kan göras utan att en mer utvecklad samordnad investeringsplanering kommit till stånd och satts in i ett totalt ekonomiskt sammanhang.

Skälen för min bedömning: Regeringen konstaterade i föregående års budgetproposition att det med hänsyn till samhällsekonomin inte var möjligt att anvisa medel till väg- och järnvägssektorn i den omfattning som resp. verk begärde (prop. 1988/89: 100 bil. 8). Detta förhållande gäller alltjämt.

För sjöfart, luftfart, post- och telekommunikationer har det varit möjligt att upprätthålla en högre investeringsnivå. Jag avser därför att i det följande mer i detalj redovisa resursbehoven inom väg- och järnvägssektorerna

samt kollektivtrafiken, som de beskrivs av vägverket och banverket, men endast översiktligt redovisa utvecklingen inom de övriga sektorerna.

3.1 Resursbehoven inom vägsektorn

Vägverket har redovisat resultatet av den behovsinventering som gjorts med anledning av upprättandet av nya planer för byggande av riksvägar resp. länstrafikanläggningar. Jag kommer nedan att översiktligt behandla denna behovsinventering som gäller perioden till år 2000.

Driftarbeten (förbättringsinsatser)

Driftarbeten är sådana insatser som måste göras för att vägnätet skall kunna trafikeras. Exempel på sådana insatser är vinterväghållning, skyltning, hyvling av grusvägar m.m. Underhållsarbeten å andra sidan är sådana åtgärder som krävs för att vägkapitalet skall kunna vidmakthållas och för att vägnätets nuvarande tekniska standard skall kunna upprätthållas.

Vägverket genomför årligen tekniska undersökningar av vägarnas beläggning. Vid den senaste undersökningen konstaterades betydande skador på beläggningen i form av spårbildning, ojämnheter och krackeleringar. Dessutom måste stora delar av brobeståndet ses över samt dikning genomföras.

Regeringen beslutade under år 1989 att 300 milj. kr. ur 1990 års anslag i förväg skulle få användas för att höja kvaliteten i 1989 års beläggningsverksamhet. Detta har inneburit att eftersläpningen av underhållet har minskat med motsvarande summa och att det enligt vägverket för närvarande uppgår till ca 5 200 milj. kr. under en tioårsperiod.

De inventerade behoven av förbättringsarbeten uppgår enligt vägverket för samma period till 21 000 milj. kr. Drifts- och underhållsresurserna behöver alltså enligt verkets behovsinventering öka med 2 600 milj. kr. per år.

Bärighetshöjande åtgärder

Vägverket har betonat vikten av att medel anvisas i en sådan omfattning att den minskning av produktionsvolymen som den onormalt höga kostnadsutvecklingen inom bygg- och anläggningssektorn gett upphov till kan återhämtas. Vidare pekar vägverket på – att inom ramen för det fastställda programmet – inga medel har anvisats för de mindre vägarna utanför de län som berörs av programmet. Detta skulle enligt vägverket få till följd att olika viktbestämmelser i framtiden skulle komma att gälla i olika delar av landet. Av denna anledning har vägverket föreslagit ett kompletterande bärighetsprogram avseende ca 1 300 broar till en kostnad av ca 7 000 milj. kr.

Byggande

Inför arbetet med planerna för riksvägar resp. länstrafikanläggningar har behovsinventeringar genomförts i de olika länen. Under detta arbete har

länsstyrelserna tillsammans med övriga intressenter i länen uppskattat de totala resursbehoven för dessa investeringar. En översiktlig sammanställning redovisas i följande tabell:

Riksvägar		65 000 milj. kr
Länstrafikanläggningar		60 000 milj. kr
varav länsvägar	33 000 milj. kr	
länsjärnvägar*	5 000 milj. kr	
kollektivtrafikanläggningar*	22 000 milj. kr	
Summa riket		125 000 milj. kr

* Se vidare avsnitt 3.3 Kollektivtrafiken

Ett sätt att belysa behovet av investeringar är enligt vägverket att utgå från att vägnätets realvärde skall vidmakthållas. Detta innebär att de årliga investeringarna skall vara lika stora som de årliga avskrivningarna. För perioden år 1991 till år 2000 uppgår avskrivningarna på det statliga vägnätet till totalt 37 000 milj. kr. Till detta kommer de årliga avskrivningarna på investeringarna inom länstrafikanläggningar. Den mellanskillnad som uppstår mellan de redovisade behoven och de sammanlagda avskrivningarna under perioden förklaras dels av kraven på kapacitetsökning som följer av de senaste årens kraftiga trafiktillväxt, dels de ökade krav som dagens samhälle ställer på väghållaren från miljösynpunkt samt näringslivets behov av snabba och säkra transporter. Av detta följer enligt vägverket att en investeringsnivå som motsvaras av de årliga avskrivningarna på sikt kommer att leda till en sänkt trafikstandard. Detta kommer i sin tur att hämma effektiviteten och säkerheten i transportsystemet.

I den behovsinventering som vägverket har redovisat kan en nivå identifieras (nivå 1) som innebär en för vägnätet oförändrad teknisk standard för den del av vägnätet som anses vara av särskild näringspolitisk betydelse. En sådan ambition kräver en årlig real utökning av resurstilldelningen med ca 5 000 milj. kr.

En högre resursnivå som dessutom ger möjlighet att bygga bort vissa flaskhalsar i transportsystemet kan identifieras som nivå 2. Denna investeringsnivå ger bl. a. reducering av höjd- och breddrestriktioner på det lågtrafikerade vägnätet. Vidare kan med denna resursinsats geometriska begränsningar, t. ex. svårare kurvor o. dyl. reduceras. Dessutom kan några större förbifarter byggas.

Vid resursnivå 2 kan hela vägnätets nuvarande tekniska standard vidmakthållas, men vid prioriteringen av olika investeringar förutsätts att särskild hänsyn tas till näringslivets behov på bekostnad av åtgärder för det övriga trafikarbetet. Resursanspråken med denna ambitionsnivå uppgår till 6 500 milj. kr. per år utöver nuvarande resurstilldelning.

3.2 Resursbehoven inom järnvägssektorn

Genom 1988 års trafikpolitiska beslut delades SJ i ett affärsverk för trafiken, SJ, och i en myndighet för infrastrukturen, banverket. Samtidigt delades bannätet upp i stomjärnvägar och länsjärnvägar med undantag för malmbanan och inlandsbanan. På stomnätet har SJ för närvarande som huvudregel trafikeringsrätten till såväl person som godstrafik. För länsjärnvägarna gäller att rätten att bedriva persontrafik ligger hos trafikhuvudmännen.

Enligt den nya rollfördelningen skall SJ driva person- och godstrafik på ett affärsmässigt och lönsamt sätt. På uppdrag av staten bedriver SJ mot ersättning långväga persontrafik som har en klar regionalpolitisk betydelse men som inte är affärsmässig. SJ kan också på entreprenad åt trafikhuvudmännen svara för lokal och regional trafik. SJ har trafikeringsrätten för godstrafik på länsjärnvägarna.

Genom att ansvaret för järnvägens infrastruktur brutits ut ur SJ har SJ fått en betydande kostnadsavlastning. De banavgifter som SJ och andra trafikutövare betalar enligt den s. k. vägtrafikmodellen täcker de samhällsekonomiska kostnaderna för banhållningen enligt samma principer som gäller för bussar och lastbilar inom vägsektorn. Statsfinansiellt gäller dock att staten via olika anslag till järnvägssektorn för innevarande år anvisar ca 3,8 miljarder kronor medan intäkterna från banavgifter uppgår till ca 800 milj. kr.

Ett mål med reformeringen av järnvägspolitiken var att SJ skulle utvecklas till ett modernt, effektivt och kundinriktat tågföretag som kan bära sina egna kostnader. Mot bakgrund av de vittgående beslutsbefogenheter SJ fått för utveckling av järnvägstrafiken kommer en samlad utvärdering göras av reformen inför år 1992 då rekonstruktionsperioden löper ut.

Järnvägen är rätt utnyttjad ett miljövänligt och energieffektivt transportmedel. Genom att erbjuda konkurrensmässiga, snabba och tillförlitliga transporter kan järnvägen bidra till att stärka den svenska industrins konkurrenskraft och vidga marknaderna i Europa.

Det ökade intresset inom EG för satsningar på en utvecklad järnvägstrafik, med bl. a. planer på snabbtågsnät inom Europa, innebär att också Sverige kan ha anledning att anpassa sitt järnvägsnät till denna utveckling. Ett väl fungerande järnvägsnät i Sverige får ökad styrka av en utbyggnad inom EG.

Nya järnvägsförbindelser kan också avlasta trafik i storstadsregionerna och sprida ekonomisk tillväxt. Ett exempel på detta är de planerade spårutbyggnaderna i Mälardalen. Införandet av regionaltågsystem innebär att olika orter inom en region ges ökade möjligheter till samverkan t. ex. när det gäller arbetsplats- och serviceutbud.

För att stärka godstrafikens konkurrenskraft krävs övergång till s. k. heltåg samt ökat utbud av kombitransporter. Sådan trafik ställer krav på bankapacitet som medger högre tillåten godstågshastighet samt högre axellast.

Kapacitetsproblemen på godstågsstråken som går genom hela Sverige i nord – sydlig riktning, t. ex. på västkustbanan, kommer att ytterligare accentueras under de närmaste åren. Den generella ökning av antalet godståg

som förutses kommer inte att kunna hanteras inom nuvarande spårsystem. Vidare kommer variationerna i tåghastigheter att öka. En blandning av tåg med olika prestanda kommer också att ställa krav på väsentligt ökad bankapacitet.

Kapacitetsproblemen innebär förlängda res- och transporttider. Detta förhållande förvärras ju längre sträckor som godset transporteras, vilket innebär att den norrlandsbaserade verksamheten är mest utsatt.

Jag kommer nedan att redovisa banverkets uppfattning om resursbehoven inom järnvägssektorn under 1990-talet. I enlighet med regeringens direktiv pågår för närvarande inom banverket en inventering av resursbehoven inom järnvägssektorn. Den följande beskrivningen av resursbehovet inom järnvägssektorn är baserad på det material som togs fram i anslutning till den trafikpolitiska propositionen, banverkets treårsplan samt det nu pågående planeringsarbetet inom banverket. De uppgifter som redovisas nedan bygger därmed på preliminära beräkningar.

Drift och vidmakthållande

Som framgår av banverkets treårsplan innebär den pågående omstruktureringen inom järnvägsområdet betydande omfördelningar av trafiken och koncentration av trafikökningar för såväl gods- som persontrafik till vissa delar av nätet. Den positiva trenden inom järnvägsområdet medför dock samtidigt ökat slitage, höjda underhållskostnader, ökade krav på underhåll av service- och trafiksäkerhetsskäl etc. Till detta kommer enligt banverket behovet av att återhämta den eftersläpning som uppstod under 1980-talet, då underhållet var eftersatt.

En resursnivå som möjliggör ett långsiktigt vidmakthållande av järnvägsnätet samt en återhämtning av den inträffade eftersläpningen uppgår enligt banverket till ca 35 000 milj. kr. för den kommande tioårsperioden.

Nyinvesteringar

Den inventering som utfördes som underlag för den trafikpolitiska propositionen pekade på behov av nyinvesteringar i storleksordningen 30 000 milj. kr. I detta beräkningsunderlag ingick dock varken objekt för att lösa kapacitetsproblemen genom centrala Stockholm eller för godstrafikens särskilda behov.

SJ har nyligen angett att minst 40 000 milj. kr. skulle behöva satsas redan under 1990-talet i järnvägens infrastruktur.

De totala inventerade behoven av nyinvesteringar inom järnvägsområdet uppgår enligt banverkets preliminära beräkningar till 50 000 – 70 000 milj. kr. till sekelskiftet.

I 1988 års trafikpolitiska beslut angav riksdagen en planeringsram för järnvägsinvesteringar på 10 000 milj. kr. under tio år (nivå 1). Enligt banverket innebär denna nivå (1989 års prisnivå) att utbyggnader kan påbörjas under 1990-talet på Västkustbanan, Arlandabanan och i Mälardalen. Vidare kan förbättringar genomföras för godstrafiken genom Norrland och Bergslagen samt ombyggnader på vissa sträckor för snabbtåget. Denna nivå

innebär dock enligt banverket att projekten måste genomföras i bantat skick och med ockonomiskt lång byggtid.

För att snabbare genomföra nyinvesteringsprojekten, åtgärda kapacitetsbrister på de viktigaste godstrafikstråken norra stambanan och västkustbanan, påskynda snabbtågsanpassningen m.m. krävs enligt banverkets beräkningar en resursnivå (nivå 2) motsvarande ca 24000 milj. kr. (1991 års prisnivå) under 1990-talet.

3.3 Kollektivtrafiken

Med kollektivtrafik menar jag i detta sammanhang den trafik som trafikhuvudmännen ansvarar för. Kommunerna och landstinget i resp. län har sedan år 1978 ansvaret för denna kollektivtrafik.

Att 35% av den vuxna befolkningen saknar körkort eller inte har tillgång till bil i hushållet kan illustrera kollektivtrafikens betydelse. I en offensiv näringspolitik måste därför en utbyggd kollektivtrafik ingå. Från miljösynpunkt finns också anledning att förbättra kollektivtrafiken särskilt i storstadsområdena som ett alternativ till biltrafiken. En viktig del av dessa förbättringar bör vara att minska de miljöskadliga avgasutsläppen från kollektivtrafiken.

Kollektivtrafiken har successivt utvecklats under den senaste tioårsperioden sedan länstrafikreformen beslutades år 1978. Reformen har verksamt bidragit till förverkligandet av sysselsättningspolitiken, näringspolitiken och regionalpolitiken. Erfarenheterna visar att kollektivtrafiken konkret medverkat till att vidga arbetsmarknaden och att i viss utsträckning hindren för förvärvsarbete undanröjts. De trafikpolitiska målen kan inte uppnås utan att man skapar förutsättningarna för en väl utbyggd kollektivtrafik.

Problembilden – vad gäller behov av åtgärder för att vidmakthålla och underhålla en stor del av kollektivtrafikens infrastruktur – är likartad den som finns inom väg- och järnvägsområdet. Under tidigare decennier byggdes trafiksystem upp som i dag behöver underhåll och reinvesteringar. Vidare ställs krav på en utökad kapacitet för att kunna ta emot nya trafikanter.

Behovet av resurser till kollektivtrafiken, som baserar sig på uppgifter från trafikverken, har jag tidigare redovisat som en del i behovsbeskrivningarna i väg- och järnvägsavsnitten.

Bl.a. de delbetänkanden som storstadstrafikkommittén (STORK) har presenterat tyder på att kollektivtrafiken delvis förlorat sin attraktivitet. Trafiktillväxten, inte minst i landets tre storstadsregioner, har utvecklats så att kollektivtrafiken inte förmår klara av de växande transportbehoven. Detta leder till att biltrafiken ökar. De senaste åren kännetecknas av sjunkande kollektivtrafikandelar, också för arbetsresor, vilket lett till överbelastningar i vägtrafiksystemet med trängsel, dålig framkomlighet och inte minst allvarliga miljöstörningar som följd. Att ersätta delar av den omfattande biltrafiken med kollektiva resmöjligheter blir mer och mer nödvändigt. Bristerna i kanske främst storstadsmiljön resulterar också i att trafiksäkerheten försämras.

Eftersom nuvarande kollektivtrafiksystem särskilt i storstadsområdena

redan utnyttjar sina resurser till kapacitetstaket krävs, enligt såväl vägverket som transportrådet, ytterligare resurser för att samhället skall kunna erbjuda bra kollektiva resealternativ. De inventerade resursbehoven som redovisats av vägverket i avsnitt 3.1 för kollektivtrafikanläggningar och länsjärnvägar uppgår till ca 27000 milj. kr. fram till sekelskiftet. En godtagbar resursnivå för kollektivtrafikanläggningar och länsjärnvägar är enligt vägverkets bedömningar ca 13000 milj. kr. under 1990-talet, vilket motsvarar resursanspråk i storleksordningen 1 300 milj. kr. per år. Denna resursnivå kan jämföras med budgeterade anslagsmedel år 1990 till dessa ändamål som är knappt 400 milj. kr. uppräknat till 1991 års prisnivå. Inom enbart storstadsområdena har Miljöavgiftsutredningen (SOU 1989:83) samt slutrapporten från Miljöprojekt Göteborg (SOU 1989:32) redovisat behov av ökade satsningar inom kollektivtrafiken i storleksordningen 15000–20000 milj. kr. under den närmaste tioårsperioden.

Jag anser nu, mot bakgrund av min redovisning, att det finns goda skäl för att i enlighet med riksdagens beslut år 1988 inrikta de framtida insatserna vad gäller kollektivtrafiken så att de bidrar till att uppnå målen för närings-, sysselsättnings-, och regionalpolitiken, samtidigt som miljömålen skall realiseras. Kollektivtrafiken måste således förbättras för att denna grundläggande samhällsservice skall kunna utvecklas till gagn för enskilda, näringsliv och samhälle. Investeringsplaneringen bör därför inriktas på att förbättra kollektivtrafikens utvecklingsmöjligheter.

3.4 Sammanfattning av resursbehoven inom väg-, järnvägs- och kollektivtrafiksektorerna

Sammanfattningsvis kan konstateras att vägverkets och banverkets bedömningar visar att resursbehoven vida överstiger de resurser som kan tillföras över statsbudgeten. Dessa bedömningar innehåller inte några avvägningar mellan de olika delsektorerna. Den samordnade investeringsplaneringen, som skall vidareutvecklas, är ett viktigt medel för avvägningar mellan transportsektorns olika delar.

Enligt vägverkets bedömningar utgör den lägsta godtagbara resursnivån till bl. a. drift, underhåll och investeringar från näringspolitisk synpunkt en ökning av resurserna med i storleksordningen 65000 milj. kr. fram till sekelskiftet. Detta innebär en ökning av resurserna med 6 500 milj. kr. per år. För verksamhetsåret 1990 uppgår vägverkets resurser till ca 10500 milj. kr. i 1991 års prisnivå.

Vad gäller järnvägens infrastruktur är enligt banverket underhållsbehoven under 1990-talet ca 35000 milj. kr. Detta motsvarar en ökning av underhållsinsatserna med 600 milj. kr. per år. För år 1990 uppgår banverkets resurser till ca 2900 milj. kr. i 1991 års prisnivå.

Banverket anser att en nivå motsvarande resursnivå 2, i storleksordningen 24000 milj. kr. behövs för att under 1990-talet kunna tillgodose de starkast uttalade kraven på nyinvesteringar för en modernisering/utbyggnad av stomjärnvägsnätet. Detta innebär en ökning av resurserna för nyinvesteringar med drygt 1 700 milj. kr. per år. Resurserna år 1990 till stomjärnvägar är ca 650 milj. kr. i 1991 års prisnivå. Denna resursnivå

innebär bl. a. en snabbare utbyggnad av kapaciteten för godstrafik än vad som är möjligt med den av riksdagen angivna planeringsramen.

Vad avser behov av investeringar m. m. i länsjärnvägar och kollektivtrafikanläggningar bedömer vägverket att en godtagbar årlig resursnivå under 1990-talet motsvarar mer än en tredubbling av budgeterade anslagsmedel till dessa ändamål år 1990 (1991 års prisnivå). Detta skulle innebära resursanspråk i storleksordningen 1 300 milj. kr. årligen eller sammanlagt 13 000 milj. kr. under perioden.

3.5 Luftfart

Betydelsen av snabba förbindelser mellan landets olika delar har förstärkts genom näringslivets utveckling mot internationella marknader och genom stora företags decentraliserade produktionsstruktur. Utan inrikesflyget skulle denna näringslivsstruktur omöjliggöras eller i varje fall kraftigt försvåras. I de delar av landet som saknar tillgång till konkurrenskraftiga alternativ till flyget, speciellt landets nordligaste delar, är de regionalpolitiska effekterna tydliga.

Luftfartsverket är huvudman för 19 statliga flygplatser och ansvarar för flygtrafikledningen inom svenskt luftrum. Luftfartsverket är affärsverk och finansierar drift och investeringar utanför statsbudgeten. Detta sker dels genom de allmänna luftfartsavgifterna, dels genom sådan kommersiell verksamhet som kommer sektorn till godo. Behövliga investeringar kan verket i dag finansiera internt med avskrivningsmedel och överskottsmedel samt externt genom marknadsmässig upplåning.

I den trafikpolitiska propositionen år 1988 angavs den långsiktiga investeringsnivån inom luftfartssektorn under 1990-talet till mellan 700 och 800 milj. kr. per år. I årets budgetproposition har regeringen förordat en treårig investeringsplan för åren 1990/91 – 1992/93 på ca 3 600 milj. kr. Denna nivå har bedömts nödvändig på grund av ökade kapacitetsproblem.

Inför 1990-talet är enligt min mening problemen beträffande luftfartssektorns infrastruktur inte primärt att skapa resurser för utbyggnad. Ett mer övergripande problem är osäkerheten beträffande planeringsförutsättningarna för luftfartssektorns infrastruktur. Under 1980-talet har flygtrafikens tillväxt varit mycket kraftig. Flygets miljöeffekter får allt större uppmärksamhet. Framför allt snabba tågförbindelser och internationell avreglering kommer att påverka flyget.

3.6 Sjöfart

Landtransporternas utveckling under efterkrigstiden har starkt påverkat sjöfarten och inneburit nya krav och former även för de sjöburna transporterna. Fortfarande är emellertid Sverige för sin utrikeshandel närmast helt beroende av sjötransporter i någon form. För stora delar av Sveriges näringsliv är tillgång till hamnar och sjöfart en överlevnadsfråga.

Sjöfartens infrastruktur består av hamnanläggningar och farleder. Enligt det trafikpolitiska beslutet år 1988 har staten, genom sjöfartsverket, och hamnägarna ett gemensamt ansvar för denna infrastruktur. Staten har

ansvaret för att sjöfarten har tillgång till ett farledssystem med god framkomlighet och hög säkerhet som medger trafik året runt på samtliga väsentliga hamnar. Sjöfartsverket är ansvarig myndighet för de statliga sjöfartsinsatserna och är sedan år 1987 affärsdrivande verk. För Trollhätte kanal och Vänern sköts emellertid farledsverksamheten av Vattenfall resp. Vänerns seglationsstyrelse. Hamnarna är i normalfallet kommunalt ägda och drivs på kommersiella villkor. Det finns för närvarande ett 50-tal hamnar med trafik av större betydelse. Någon statlig styrning av hamninvesteringarna förekommer inte.

De statliga insatserna inom sjöfartens infrastruktur är således i hög grad koncentrerade till rörliga kostnader för lotsning, isbrytning, sjösäkerhet och sjökartläggning etc., medan de fasta anläggningarnas kostnader är begränsade. Inför 1990-talet är det viktigt att peka på den infrastruktur som redan finns uppbyggd inom sjöfarten och som kan avlasta landtransporterna.

3.7 Telekommunikationer

Enligt riksdagens telepolitiska beslut år 1988, skall telekommunikationerna bidra till att bibehålla och utveckla välfärden. Televerket förvaltar för statens räkning ett landstäckande, allmänt tillgängligt telenät. Verket skall tillhandahålla medborgarna, näringslivet och den offentliga förvaltningen en god tillgång på telekommunikationer till lägsta möjliga kostnad.

Investeringarna i telesystemet har i dag en mycket stor omfattning. Televerkskoncernens löpande investeringar beräknas uppgå till ca 27 000 milj. kr. i löpande priser under perioden 1991 – 1993. Televerket finansierar drift och investeringar utanför statsbudgeten. Detta sker genom de intäkter som verksamheten genererar samt genom kapitalanskaffning på den allmänna kreditmarknaden.

En utveckling mot ökad konkurrens är enligt min uppfattning i linje med den av riksdagen fastlagda telepolitiken. En sådan utveckling ställer också krav på anpassning inom olika områden. Bl. a. krävs en fortsatt kostnadsanpassning av televerkets taxor för att möta den ökande konkurrensen. Riksdagen har fastslagit att en sådan taxeomläggning skall ske inom ramen för de krav som ställs på service, regional balans och sociala hänsyn. Anpassningen till en förändrad marknadssituation innebär också som jag ser det krav på en strategisk inriktning av investeringarna relaterade till kundernas behov och den samhällsekonomiska nyttan. Frågorna om statens regionalpolitiska och sociala ansvar på teleområdet behandlas för närvarande av post- och teleutredningen.

3.8 Postväsende

Ett väl fungerande postväsende är en väsentlig och nödvändig del av Sveriges infrastruktur. Postens verksamhet är lika viktig för företag som för privatpersoner. Posten verkar för att meddelanden, lättare gods och

utbetalningar utan störningar skall komma fram till rätt mottagare i rätt tid över hela landet. Av postens intäkter kommer 90% från företagssektorn.

Posten har ansvar för att upprätthålla en god postservice över hela landet. Postens servicenät består bl.a. av 2100 postkontor och 2700 lantbrevbärarlinjer. För perioden 1991 – 1993 planerar posten att investera för 4300 milj. kr., varav 2000 milj. kr. i fastigheter. Posten finansierar samtliga sina investeringar med i rörelsen tillgängliga medel.

3.9 Utrikestrafiken

Den svenska infrastrukturen för transporter måste betraktas som en del av ett större europeiskt transportsystem. Våra huvudvägar, stomjärnvägar, större hamnar och flygplatser betjänar såväl den internationella som den inhemska trafiken. Sverige är för sitt välstånd beroende av utrikeshandeln. De investeringar som görs i Sverige på transportområdet måste harmoniera med utvecklingen av transportinfrastrukturen i Europa. I många europeiska studier förväntas en fortsatt kraftig tillväxt av trafiken. Denna utveckling kan enligt min bedömning förväntas bli accentuerad år 1993 vid tillkomsten av EG:s fria inre marknad.

Det är den svenska regeringens målsättning att skapa en med EG-länderna så integrerad och fri landtransportmarknad som möjligt utan onödiga gränshinder och försvårande kontrollrutiner för företagen.

De skandinaviska länderna har också ett geografiskt handikapp genom att avstånden till de centraleuropeiska marknaderna är så mycket längre än för de centralt belägna EG-staterna. De investeringar som planeras inom EG på transportområdet är i många fall av direkt betydelse för oss i Norden. Av det följer också att frånvaron av förbindelselänkar mellan kontinenten och de skandinaviska länderna får en direkt negativ inverkan på våra möjligheter att förkorta transport- och restiderna till kontinenten. I dag är särskilt Hamburg-området en besvärlig flaskhals. Huvuddelen av den skandinaviska trafiken på järnväg och landsväg till EG passerar in här. Trafiktillväxten i området är också betydande. Det kan förväntas att eftersom Hamburg är den naturliga infartsleden för varor västerifrån till DDR och Polen kommer, på grund av händelserna i dessa länder under hösten 1989, trafiken genom Hamburg att ytterligare öka. Det har tidigare kalkylerats med att flera nya motorvägar skulle behöva byggas genom Förbundsrepubliken om all förväntad trafiktillväxt skulle kunna mötas.

Från skandinavisk synpunkt kan emellertid öppningen i Östeuropa komma att innebära nya möjligheter att nå Centraleuropa via Berlinområdet och västra Polen i stället för via Hamburg. Färjeförbindelserna över hamnarna i norra DDR och Polen kan förbättra svenska transportörers leveranstider till Centraleuropa, Österrike och Norditalien samt ge snabbare transitvägar till Balkan och Mellersta Östern. I det perspektivet är även transportmöjligheterna i framtiden genom EFTA-länderna Schweiz och Österrike av största intresse.

EG-kommissionen har sedan lång tid tillbaka i ett flertal memoranda och förslag framhållit vikten av att EG tillämpar en långsiktig infrastruk-

turpolitik på transportområdet. Hittills har dock ministerrådet inte velat binda sig för någon gemensam sådan politik utan nöjt sig med beslut om bidrag till enskilda transportanläggningar i medlemsländerna. Vissa av dessa bidrag har gått till medlemsländernas förbindelser med icke EG-länder, t. ex. till utbyggnad av ett färjeläge i Grekland eller en bangård i Norditalien för trafiken till Schweiz. Kommissionen vidhåller emellertid att om den interna fria marknaden skall kunna fungera på önskvärt sätt fordras det att medlemsstaterna också bedriver en gemensam infrastrukturpolitik. Det betyder inte att Kommissionen skall bli något överstatligt planeringsorgan, utan att medlemsländerna bättre än hittills måste samordna sin planering och sin utbyggnadstakt av investeringarna.

Det är också viktigt, framhålls det inom EG, att avgifterna för att utnyttja infrastrukturen tas ut av transportkonsumenterna på ett likartat sätt inom EG-området. I dag tillämpar EG-länderna olika pris- och avgiftssystem, t. ex. i Italien, Frankrike, Spanien beträffande motorvägsavgifter, medan de flesta andra helt saknar sådana avgifter. Vägtrafikskatterna är i dag inte harmoniserade inom EG. Både system och nivåer skiljer sig åt. Kommissionen har lagt fram ett principförslag om ett gemensamt vägtrafikbeskattningssystem där tonvikten ligger på att betalning skall erläggas för användning av väginfrastrukturen i det land där trafiken bedrivs (territorialitetsprincipen) kompletterat med fordonsskatter i registreringslandet. Ministerrådet har ännu inte tagit ställning till förslaget.

Även för den internationella trafiken ställs järnvägen, som jag ser det, inför nya förutsättningar genom skapandet av en europeisk gemensam transportmarknad. Miljösituationen och trängseln på kontinenten såväl på vägarna som i luftsystemet gör att järnvägen här bedöms ha särskilt stora utvecklingsmöjligheter. För godstrafiken räknar SJ också med att godsmängden över färjelederna till kontinenten kommer att fördubblas under 1990-talet. I Europa finns vidare omfattande planer på att rusta upp järnvägsnätet och att införa ett nät med snabbtågsförbindelser. Skall näringslivet i Sverige kunna dra fördel av en järnvägssatsning i övriga Europa krävs att fullgoda anslutningsförbindelser erbjuds.

4 Nya finansieringsformer – en nödvändighet

4.1 Inledning

4.1.1. Nuvarande finansieringsformer

Finansiering av investeringar och underhåll i vägar och järnvägar baseras i huvudsak på anslag från stat och kommun. Vidare förekommer viss samfinansiering med externa intressenter. Kommuner och enskilda får bidrag till väghållningen från staten. Likaså utgår statliga medel för att bekosta investeringar i länstrafikanläggningar. Infrastrukturen för luft- och sjöfart samt post och telekommunikationer drivs främst i form av affärsverk vilket möjliggjort en avgiftsfinansiering av investeringarna.

I det trafikpolitiska beslutet år 1988 konstaterades att det nu är angeläget att pröva nya finansieringsformer för byggande av angelägna vägar som

inte inom rimlig tid kan finansieras över statsbudgeten. I detta sammanhang framstod avgifter från trafikanterna som särskilt intressanta.

Samtidigt konstaterades att det i Sverige endast finns ett fåtal vägar med så mycket trafik att en heltäckande finansiering av ett vägbygge med avgifter skulle vara möjlig. Däremot kan avgifter i en del fall användas som komplement till de traditionella finansieringsformerna. En finansiering av vägbyggnadsobjekt med avgifter kan därutöver bli aktuell främst vid byggande av större broar och tunnlar som en del av de högtrafikerade vägarna eller i storstadsområdena. Sådana anläggningar kan vara angelägna inte minst från miljösynpunkt. I propositionen föreslogs dock att tillstånd att genomföra vägbyggnadsobjekt som helt eller delvis finansieras med avgifter från trafikanterna i varje enskilt fall skall beslutas av regeringen. Riksdagsbeslutet innebar att väglagen ändrades så att möjlighet att ta ut avgift för begagnande av väg skapades. Denna möjlighet har ännu inte kommit att utnyttjas.

Tidigareläggning av väginvesteringar kan i vissa fall innebära betydande ekonomiska fördelar för enskilda företag eller för möjligheterna att utveckla t. ex. ett industriområde. Det system som gällde för väginvesteringar före riksdagens trafikpolitiska beslut år 1988 innebar att sådana investeringar inte alltid kunde komma till stånd inom rimlig tid. Riksdagen beslöt därför att i vissa fall tillåta att de som berörs av en sådan investering får förskottera medel så att väginvesteringen kan tidigareläggas. De förskotterade medlen betalas därefter åter till den som förskotterat dessa först när medel finns tillgängliga inom de tioåriga investeringsramarna. För att sådana förskotteringar inte skall riskera att åsidosätta andra angelägna objekt i de upprättade planerna skall åtagandet i varje enskilt fall beslutas av regeringen. Det skall också vara möjligt att kombinera en förskottering med avgifter från trafikanterna.

Hittills har möjligheten till förskottering utnyttjats för ett tiotal vägobjekt, till en sammanlagd investeringskostnad av omkring 150 milj. kr. I genomsnitt har objekten tidigarelagts ca tre år.

Ett exempel på en stor trafikinvestering som har samfinansierats är utbyggnaden av Cityterminalen i Stockholm. Ett annat exempel på näringslivsmedverkan är utbyggnaden av en trafikplats på väg E4 vid Breddens industriområde i Upplands Väsby. Denna utbyggnad bekostades delvis av markägaren. Gemensamt finansierade insatser med bl. a. medverkan från industrin har skett t. ex. för att stärka tågtrafiken till Olofström och Pauliström.

För att undersöka möjligheterna till finansiering av Mälarbanan har regeringen kallat till sig en särskild förhandlingsman. För närvarande pågår förhandlingar mellan berörda kommuner, en företagsgrupp i Västerås-området och SJ. Regeringen har nyligen givit banverket i uppdrag att finna en finansieringslösning för Arlandabanan som inte belastar statsbudgeten. I uppdraget ges också möjligheter att överväga alternativt huvudmannaskap för både banan och trafiken.

Gemensamt för affärsverken är att investeringar kan finansieras såväl med interna avskrivningsmedel som med lånefinansiering. Den möjliga

investeringsnivån är en följd dels av statsmakternas styrning genom målen för räntabilitet, soliditet och prissättning, dels av intäktsförändringar.

Under 1980-talet har affärsverken under kommunikationsdepartementet, bland andra televerket och luftfartsverket, givits ökade möjligheter att på ett effektivt sätt kunna tillmötesgå kundernas krav på ökad kvalitet och kapacitet i verksamheten. År 1984 upphörde den tidigare bindningen till statsbudgeten av investeringar i teleanläggningar. Televerket fick då rätt att finansiera sitt kapitalbehov via lån på den allmänna kreditmarknaden. Luftfartsverket har från år 1985 fått vidgade möjligheter att finansiera sina investeringar utanför statsbudgeten. De båda verken har under senare delen av 1980-talet för varje år i reala termer ökat sina investeringar.

4.1.2 Alternativa finansieringsformer

Jag vill nu lämna en kort redovisning över en del alternativa finansieringsformer som diskuterats i utredningssammanhang. Jag avser inte att nu göra någon bedömning av dessa finansieringsalternativ.

I Avgifter m. m. som tas ut av nyttjarna

Vägverkets vägavgiftsutredning (juni 1989) har redovisat de tänkbara effekterna av införande av en s. k. allmän vägavgift, väg- och brotullar samt s. k. motorledskort.

Allmän vägavgift innebär att den del av bensinskatten som för närvarande går till statlig väghållning föreslås avskiljas och i stället tillföras vägverket som en allmän vägavgift enligt utredningen. Samtidigt tas motsvarande anslag över statsbudgeten bort. Detta alternativ är enligt vägverket enkelt och förenat med låga administrationskostnader. Denna allmänna vägavgift skulle användas för att finansiera väghållningen. Den skulle kunna varieras mellan orter eller andra geografiska områden. Avgiften skulle också kunna utformas som fast och/eller rörlig avgift som är beroende av körsträcka.

System med *väg- och brotullar* innebär att man löser särskilda biljetter vid infarterna till vägar och broar. Tullsystem innebär ofta stora ingrepp i landskapet och vägmiljön. Systemet kan enligt vägverket kräva en omfattande organisation samt skapa stillastående köer och onödiga accelerationer. Dessutom bedöms effekten bli att en del av trafiken omleds till avgiftsfria vägar.

SMOLK är en förkortning av *"svenskt motorledskort"* och skulle enligt vägavgiftsutredningen vara ett färdbevis vid trafikering av motorvägar och motortrafikleder. Beviset kan vara ett klistermärke att sättas på fordonets vindruta. Märket kan avse ett år eller kortare tid. Kontrollen förutsätts ske stickprovsvis av polisen ute på vägarna. Kontroll kan också ske automatiskt genom att kontrollbevisen avläses optiskt av datorer. Fordon som saknar sådana kontrollmärken videofilmas/fotograferas och debiteras i efterhand. Någon utprovad teknik för en sådan lösning finns dock ännu inte. Ett sådant system skulle vara behäftat med kostnader för anskaffning av utrustning och drift. SMOLK har enligt vägavgiftsutredningens förslag

beräknats ge en intäkt på 2,6 miljarder kronor per år. Systemets driftskostnader har beräknats till ca 20–25 % av intäkterna. Detta innebär att nettot till väghållningen, med en avgiftsnivå på 1 000 kr. per år, endast skulle vara 1900–2 100 milj. kr. En avgift som i stället motsvarade 20 % av utredningens förslag, dvs. 200 kr. per personbil och år etc., skulle ge en intäkt på drygt 500 milj. kr. per år. Vissa områden i landet kan enligt förslaget undantas från obligatoriet av regionalpolitiska skäl.

Storstadstrafikkommittén (STORK) har år 1989 framlagt förslag om en s. k. *områdesavgift*. Förslaget innebär att det genom lagstiftning görs möjligt för en kommun att ta ut avgift för rätten att framföra ett motorfordon på det allmänna väg- och gatunätet inom ett visst område. Denna fråga bereds för närvarande i regeringskansliet.

Förslag har även väckts om att ta ut *avgifter för driften av det s. k. fastighetsnära vägnätet*. Denna fråga behandlades i 1986 års väghållningsutredning.

II Medverkan från näringslivet

Storstadstrafikkommittén (STORK) har år 1989 sammanställt olika finansieringsformer (Storstadstrafik 2) bl. a. en höjning av *arbetsgivaravgifterna*. Företag och övriga arbetsgivare skulle därmed oavsett branschtillhörighet och lokalisering betala för infrastrukturen. Motivet för höjd arbetsgivaravgift är enligt STORK att såväl industrin som den offentliga sektorn kan förväntas få stor nytta av en förbättrad trafikapparat både när det gäller gods- och persontransporter.

I Storstadstrafik 2 redovisas också olika exempel på *bytesaffärer* mellan stat/kommun och näringsliv. Detta alternativ innebär att stat eller kommun skulle gå samman med näringslivet för att finansiera en trafikanläggning. I första hand är detta aktuellt om näringslivet kan garanteras direktavkastning genom möjligheter till exempelvis markexploatering eller del i avgifter direkt från trafiken. Marknaden erbjuds fastigheter och/eller näringsverksamheter vars pris bestäms av storleken på den önskade investeringen och det utbjudna objektet.

En annan aspekt som behandlas i Storstadstrafik 2 är att valet av *finansieringsformer inkluderar olika risker*. Med risk avses här sannolikheten för att den slutliga finansieringskostnaden avviker från den förväntade och att detta i sin tur drabbar kreditgivare och/eller delägare. Finansiärer kan kompensera sig genom en riskersättning som bakas in i räntan eller avkastningskraven. Ett förslag som lämnats i annat sammanhang än i Storstadstrafikkommitténs utredning men som anknyter till frågan om risktäckning, är att längre vägsträckor skulle kunna lämnas ut på entreprenad genom *anbudsförfarande* till byggföretag. Anbudsförfarandet skulle kunna förenas med t. ex. en femtonårig rätt att uppbära avgift från trafikanterna. Därmed inbyggs ett visst mått av risktagande. Efter den stipulerade tiden övergår egendomen till staten.

Ytterligare en finansieringsform för trafikinvesteringar som nämns av STORK är emittering av *obligationer*.

I STORK:s sammanställning Storstadstrafik 2 och delbetänkande Storstadstrafik 3 redovisas vissa finansieringsformer för storstäder. De har av STORK benämnts lägesavgifter, regional miljöavgift, regional bilavgift och parkeringsplatsskatt.

Lägesavgift skulle utgöras av en pålaga varigenom delar av markvärdesökningen dras in till samhället vilken kan användas för utbyggnad av exempelvis infastruktur. Med *regional miljöavgift* avses en avgift på biltrafiken i hela regionen. Ett alternativ för att ta ut differentierade avgifter från storstadstrafiken är införande av *bilavgifter* i de centrala delarna av storstadsområdena. En *parkeringsplatsskatt* skulle antingen tas ut som en bestämd summa per parkeringsplats eller med ett bestämt procentbelopp på intäkterna från resp. parkeringsanläggning.

4.2. Mina bedömningar och förslag

Min bedömning:

- Alla resursbehov under 1990-talet för att säkerställa en väl fungerande infrastruktur inom väg-, järnvägs- och kollektivtrafikområdet kan inte klaras över statsbudgeten.
- I fortsättningen måste resurser mobiliseras via näringslivet samt avgiftsfinansiering övervägas för att möta dessa behov.
- Särskilda storstadsförhandlare bör utses.

Mina förslag:

- Det fortsatta utredningsarbetet beträffande finansieringsformer skall inriktas mot ökad näringslivsmedverkan och avgiftsfinansiering.
- Vägverkets organisation och verksamhetsform skall ses över.
- Möjligheterna att genomföra avgiftsfinansierade projekt skall underlättas.
- En särskild infrastrukturfond skall inrättas för transportsektorn.

Beträffande bakgrund till mina bedömningar och förslag får jag hänvisa till vad jag har anfört inledningsvis (avsnitt 4.1).

Skälen för min bedömning och mina förslag: Med riksdagens trafikpolitiska beslut år 1988 följde nya möjligheter att finansiera väg- och järnvägsinvesteringar. De kompletterande finansieringsmöjligheter som medges i dag är tullvägar och förskottering. Jag anser inte att dessa möjligheter är tillräckliga för att tillgodose resursbehoven inom infrastrukturområdet. Arbetet med att utveckla nya finansieringsformer måste därför intensifieras. Innan jag går vidare med att ange utgångspunkterna för ett fortsatt utredningsarbete, avser jag att redovisa vissa kompletterande förslag till de finansieringsmöjligheter som infördes som följd av det trafikpolitiska beslutet.

Hittills har inga vägbyggnadsobjekt med avgiftsfinansiering påbörjats. Ett tiotal vägobjekt har tidigarelagts genom förskottering. Inom järnvägs-

sektorn har ett fåtal projekt kunnat genomföras genom kommunal förskottering.

Enligt vad jag erfarit förbereds avgiftsfinansierade projekt inom vägverket. För att underlätta tillkomsten av sådana objekt bör vägverket medges rätt att ta upp lån i riksgäldskontoret eller ställa borgen för delägda bolag. Detta skulle också vara ett sätt att stimulera privat medfinansiering av väghållningen.

Objekt vars byggkostnad understiger 100 milj. kr. bör få finansieras genom kredit i riksgäldskontoret. Krediten skall återbetalas med de avgifter som uppbärs från objektet. Vidare bör regeringen bemyndigas att låta vägverket, efter ansökan från verket, finansiera krediten med medel från anslagen till statlig väghållning. Om finansieringen av ett sådant objekt skulle medföra att ett särskilt bolag bildas, bör vägverket kunna få gå in som delägare i bolaget. Verket bör få ta anslagsmedel i anspråk för att teckna aktier i bolaget. Verket bör också få ställa garantier. Regeringen bör kunna besluta om åtgärderna. Riksdagens bemyndigande härtill bör därför inhämtas. Ett sådant bemyndigande bör också innefatta rätt för regeringen att till vägverket delegera beslutanderätten i fråga om åtaganden som vart och ett understiger 30 milj. kr.

Det sammanlagda åtagandet i form av lån eller borgen för avgiftsbelagda objekt bör tills vidare uppgå till högst 500 milj. kr. för vägverket. Eventuella förluster och införanden av borgensåtaganden bör belasta vägverkets investeringsramar. Härigenom garanteras att endast sådana projekt som bedöms bärkraftiga finansieras på detta sätt.

Objekt vars byggkostnad uppgår till mer än 100 milj. kr. bör i varje särskilt fall underställas riksdagens prövning. Av detta följer att den föreslagna låneramen för avgiftsfinansierade projekt endast bör avse beslut som fattas av regeringen och vägverket. Beslut om avgiftsfinansierade projekt som fattas av riksdagen bör enligt min mening inte belasta denna låneram.

Som jag tidigare redovisat bör dagens finansieringssystem utvecklas så att möjligheterna till finansiering från externa intressenter ökar och att vägverket och banverket kan delta i sådana objekt som avses avgiftsfinansieras.

Enligt min mening är det därför nödvändigt att ange på vilket sätt behoven av åtgärder inom infrastrukturområdet under 1990-talet skall finansieras. Att bibehålla ett heltäckande vägnät och omstrukturera järnvägsnätet är de uppgifter vi står inför. Därför krävs att de nya finansieringslösningarna är långsiktiga och stabila.

Arbetet med att finna nya finansieringsformer inom väg-, järnvägs- och kollektivtrafiksektorerna måste enligt min bedömning nu intensifieras. Riktlinjerna för det kommande arbetet bör generellt vara ökad näringslivsmedverkan och avgiftsfinansiering.

Näringslivets intresse att medverka till en utbyggd infrastruktur, med tanke på behovet av goda transportmöjligheter inom landet och till utlandet, bör undersökas. För att möjliggöra en ökad näringslivsmedverkan kan det bli nödvändigt att göra vissa förändringar av de förutsättningar som gäller

exempelvis möjligheterna att äga och ta ut avgifter för vägar och broar.

Ytterligare finansieringsformer skulle kunna utvecklas inom vägsektorn genom en starkare finansiell koppling mellan brukare och leverantör av infrastrukturtjänster. Som jag tidigare redovisat har bl. a. vägverket och Storstadstrafikkommittén (STORK) redovisat olika former för sådan finansiering.

Jag föreslår mot denna bakgrund att formerna för ökad näringslivsmedverkan samt avgiftsfinansiering inom väg- och järnvägssektorerna förutsättningslöst bör utredas. Jag avser att återkomma till regeringen i dessa frågor.

En förutsättning för att införa nya finansieringsformer inom väg- och järnvägsområdena är att grunderna i det nuvarande planeringssystemet för investeringar behålls. Ett visst inflytande från bl. a. näringslivet måste accepteras för att dessa intressenter skall vara beredda att bidra till finansieringen. Ett sätt att balansera ett ökat inflytande från dessa intressen är att riksdag och regering klarare än i dagsläget anger exempelvis investeringsinriktning. Detta bör ske i direktiven som styr investeringsplaneringen.

Den samordnade investeringsplaneringen ger, som jag tidigare redovisat, möjligheter att i ett övergripande perspektiv styra fördelningen av medel mellan olika trafikslag. Inom ramen för den fortsatta samordnade investeringsplaneringen inom trafiksektorn bör ytterligare analyser av möjliga investeringsinriktningar och nivåer utföras från bl. a. näringspolitisk synpunkt. Samhällsekonomiska bedömningar är också nödvändiga vad gäller investeringarnas effekter på samhällsutvecklingen i övrigt. Sådana analyser krävs för att kunna besluta om avvägningar mellan trafiksektorerna.

Jag har i det föregående redovisat mina slutsatser beträffande finansieringen av infrastrukturen under 1990-talet. De lösningar som framstår som möjliga är direkt näringslivsmedverkan och en utökad avgiftsfinansiering. Hur avgifterna kan konstrueras skall – liksom formerna för näringslivets engagemang – utredas i särskild ordning. Enligt min mening bör vägverkets framtida verksamhetsform därmed övervägas. I detta sammanhang bör också en översyn av vägverkets organisation göras.

I avvaktan på resultaten av det utredningsarbete om formerna för ökad näringslivsmedverkan och avgiftsfinansiering som jag tidigare aviserade bör vissa åtgärder vidtas. Jag föreslår därför att en särskild infrastrukturfond inrättas genom ett engångsanslag på 5 miljarder kronor. Jag återkommer till detta senare (kapitel 5.3). Syftet med fonden är att åstadkomma en snabbare utbyggnad av angelägna infrastrukturinvesteringar inom järnvägs- och kollektivtrafikområdena än vad som är möjligt inom ramen för anslagen till vägverket och banverket. Fonden skall användas för att möjliggöra sådana investeringar som annars inte skulle komma till stånd på grund av att projektens drift- och kapitalkostnader inte täcks fullt ut. Fonden bör skapa förutsättningar för en omfattande lånefinansierad utbyggnad av infrastrukturen, t. ex. genom samfinansiering med andra intressenter. Med hänsyn till överhettningen inom bygg- och anläggningssektorn är avsikten att fonden ska kunna användas först när det är lämpligt ur stabiliseringspolitisk synpunkt.

I linje med riksdagsbeslut om en högre investeringsnivå inom järnvägssektorn kommer jag i det följande att föreslå en nivåhöjning av anslaget till nyinvesteringar i stomjärnvägar.

4.3 Förhandlare för storstadsområdena

Trafiken är de tre storstadsregionernas största miljöproblem. Samtidigt är en väl fungerande trafik avgörande för medborgarnas välfärd och levnadsstandard. En uppenbar svårighet, som jag tror medborgare i allmänhet också har uppmärksammat, är att samarbetet inom regionerna i många avseenden går trögt. En stor mängd olika kommunala, landstingskommunala, statliga och andra organ och grupper företräder sina särskilda intressen. Detta försämrar enligt min mening förutsättningarna för helhetslösningar. Vid de överläggningar som hölls mellan regeringen och företrädare för storstadsregionerna i december 1989 meddelade regeringen att tre förhandlare kommer att utses av regeringen med uppgift att, tillsammans med berörda organ, lägga fram förslag till kraftigt förbättrade trafiksystem. Jag kan också konstatera att företrädarna för storstadsregionerna delade regeringens bedömning att dessa frågor nu bäst löses genom regionvisa förhandlingar. Målen skall bl. a. vara att förbättra miljön, öka tillgängligheten samt skapa bättre förutsättningar för regionernas utveckling.

Situationen skiljer sig kraftigt mellan Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionerna. I Stockholmsregionen reser ca 42 % kollektivt varje dag, vilket internationellt sett är en mycket hög andel. Motsvarande siffror för Göteborgs- och Malmöregionerna är 25 % och 10 %. Till resp. innerstadsområde är siffrorna 53 %, 32 % och 24 %. Under 1980-talet har andelen kollektivtrafikresenärer minskat, inte minst på grund av mera komplicerade pendlingsmönster.

Alla tre regionerna saknar i dag fullständiga planer för sådana utbyggnadsprojekt som radikalt kan förbättra miljö, tillgänglighet och trafiksäkerhet.

Jag avser att återkomma till regeringen med förslag till direktiv till tre förhandlare — en för Stockholmsregionen, en för Göteborgsregionen och en för Malmöregionen.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna att regeringen får bemyndiga vägverket inom en ram på 500 000 000 kr. att ta upp lån eller ställa borgen för lånefinansierade objekt,
2. godkänna att regeringen får bemyndiga vägverket att teckna aktier i bolag för avgiftsbelagda objekt,
3. beträffande finansieringen av infrastrukturen att godkänna vad jag anfört om ökad näringslivsmedverkan och avgiftsfinansiering, samt
4. ta del av vad jag anfört om storstadsförhandlare.

5 Anslag för budgetåret 1990/91

5.1 Vägar

I årets budgetproposition har en redogörelse av vägverkets anslagsframställning lämnats. Regeringen angav i avvaktan på särskild proposition oförändrade anslagsbelopp i förslaget till statsbudget för nästa budgetår. Jag anhåller nu att få ta upp anslagsfrågorna för budgetåret 1990/91.

I budgetpropositionen föreslogs att riksdagen skulle beräkna ett förslagsanslag på 35,7 milj. kr. till Tjänster till utomstående. Jag kommer emellertid inte att föreslå att något anslag för detta ändamål förs upp i statsbudgeten för nästa budgetår.

B 1. Vägverket: Ämbetsverksuppgifter m. m.

1988/89	Utgift	9 950 000
1989/90	Anslag	11 105 000
1990/91	Förslag	11 484 000

Från anslaget betalas vissa kostnader för central administration (andel), översiktlig vägplanering, fastställande av arbetsplaner samt vägverkets internrevision.

Vägverket

Vägverket hemställer om ett anslag på 12 milj. kr. för budgetåret 1990/91 avseende verksamheten under år 1991.

Föredraganden

Jag beräknar medelsbehovet till 11,5 milj. kr. I följande sammanställning redovisas hur förbrukningen under anslaget beräknas i stort fördela sig för år 1991. Det är en uppgift för regeringen att göra den slutliga fördelningen.

Plan	1991 Kr.
Central administration (andel)	1 884 000
Översiktlig vägplanering	4 700 000
Fastställande av arbetsplaner	1 600 000
Internrevision (andel)	3 300 000
	11 484 000

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Vägverket: Ämbetsverksuppgifter m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 11 484 000 kr.

B 2. Drift och underhåll av statliga vägar

1988/89	Utgift	5 062 326 766[1]	Reservation	2 554 435 621[1]
1989/90	Anslag	5 460 000 000[1]		
1990/91	Förslag	5 859 900 000		

[1] Anslaget Drift av statliga vägar.

Från anslaget betalas vägverkets kostnader för drift och underhåll av statliga vägar och verkets räntekostnader för kredit i riksgäldskontoret för inköp av omsättningstillgångar. Vidare avses från anslaget betalas vägverkets räntekostnader för kredit i riksgäldskontoret för inköp av anläggningstillgångar.

Vägverket

Vägverket hemställer om ett anslag på 7 700 milj. kr. avseende verksamheten under år 1991. Vidare har vägverket hemställt att den beloppsgräns om 250 milj. kr. som gäller för inköp av anläggningstillgångar via lån i riksgäldskontoret slopas.

Föredraganden

Jag beräknar medelsbehovet till 5 859,9 milj. kr. Som en anpassning till internationellt vedertagen terminologi föreslår jag att benämningen av anslaget Drift av statliga vägar ändras till Drift och underhåll av statliga vägar.

Jag beräknar medelsbehovet till 5 859,9 milj. kr.

I följande sammanställning redovisas hur förbrukningen under anslaget beräknas i stort fördela sig för år 1991. Det är en uppgift för regeringen att göra den slutliga fördelningen.

Plan	1991 Kr.
Servicearbeten	1 930 000 000
Underhållsarbeten	3 444 900 000
Förbättringsåtgärder	350 000 000
Smärre trafiksäkerhetsfrämjande åtgärder	130 000 000
Anskaffning av utrustning för hastighetsövervakning	5 000 000
	5 859 900 000

Det är angeläget att medlen under anslaget kan användas effektivt. Det bör därför ingå i regeringens befogenheter att bemyndiga vägverket att under andra halvåret 1990 ta i anspråk behövliga medel av de medel som anvisas för verksamhetsåret 1991. Jag föreslår vidare att detta bemyndigande fortsättningsvis inte knyts till budgetår.

Finansieringen av vägverkets anläggningstillgångar sker sedan den 1 januari 1990 genom lån i riksgäldskontoret (prop. 1988/89: 100 bil. 8 s. 44). Den hittills gällande ramen för anskaffning av anläggningstillgångar år 1990 och återbetalning av hittillsvarande statskapital genom lån i riksgäldskonto-

ret uppgår till 600 milj. kr. Därutöver har vägverket möjlighet att långtidsförhyra (leasa) anläggningstillgångar motsvarande ett anskaffningsvärde av 170 milj. kr.

Statskapitalet beräknas vid utgången av år 1989 uppgå till ca 400 milj. kr., vilket är ca 50 milj. kr. mer än vad som beräknades när nu gällande ram fastställdes.

Vägverkets utestående kontrakt avseende leasing uppgår för närvarande till ca 170 milj. kr. Med nu gällande regler kommer det samlade anskaffningsvärdet av långtidsförhyrda anläggningstillgångar att vid utgången av år 1990 uppgå till ca 340 milj. kr.

Vägverket redovisar i sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 avseende verksamhetsåret 1991 ett totalt investeringsbehov om 455 milj. kr. Behovet av externfinansiering utgör 290 milj. kr. av det totala investeringsbehovet.

Det är angeläget att medlen under anslaget kan användas effektivt. Vägverket bör därför ges möjlighet att fortsättningsvis finansiera sina anläggningstillgångar under så företagsekonomiskt förmånliga villkor som möjligt. Mot bakgrund av detta finns det enligt min mening inget skäl att bibehålla en separat ram för långtidsförhyrda anläggningstillgångar. Det bör därför enligt min mening stå vägverket fritt att – utöver intern finansiering genom avskrivningar – inom en totalram för lånefinansierade anläggningstillgångar avgöra i vilken omfattning tillgångar skall köpas resp. långtidsförhyras med hänsyn till bl. a. vilka finansieringsvillkor som erbjuds och den grad av flexibilitet som eftersträvas i fråga om innehav av olika slag av anläggningar.

Ramen, som således avser det samlade behovet av externfinansierade anläggningstillgångar, bör sättas till 1 305 milj. kr. Genom att ramen, med denna konstruktion, begränsar kapitalupplåningen snarare än de nyanskaffningar som sker under en viss tidsperiod finns det enligt min uppfattning inget skäl att knyta den till budgetår. Med denna av mig förordade ordningen krävs inte heller fortsättningsvis några särskilda beställningsbemyndiganden.

I syfte att effektivisera väghållningen och underlätta planeringen bör vägverket ha möjlighet att göra mindre justeringar under ett enskilt år mellan drift- och byggandeanslagen för väghållningen.

För investeringar i ADB-utrustning har tidigare medel anvisats över trettonde huvudtitelns anslag B 2. Anskaffning av ADB-utrustning. Fr. o. m. budgetåret 1990/91 ingår vägverket i den försöksverksamhet som innebär att myndigheter själva skall besluta om sina ADB-investeringar. Enligt min uppfattning bör kostnaderna för vägverkets ADB-investeringar betalas ur vägverkets totala låneram i riksgäldskontoret.

En förutsättning för en effektiv väghållning är att gällande hastighetsbestämmelser respekteras. Både från trafiksäkerhetssynpunkt som miljösynpunkt skulle påtagliga förbättringar uppnås om trafikanterna följde gällande hastighetsgränser.

I föregående års budgetproposition redovisades bakgrunden till de försök med automatisk hastighetsövervakning som kommer att genomföras under budgetåret 1989/90 (prop. 1988/89: 100 bil. 8 s. 44). Jag finner det

angeläget att rikspolisstyrelsen fortsätter och utökar sin påbörjade verksamhet. För att möjliggöra detta föreslår jag att 5 milj. kr. av anslaget beräknas för anskaffning av utrustning – som polisen får tillgång till – för automatisk hastighetsövervakning.

I samband med att statliga vägar byggs om och öppnas för trafik förekommer ofta att vägen i den gamla sträckningen dras in från allmänt underhåll. Väghållningen av sådana vägar får som regel övertas av enskilda. Dessa vägar uppfyller ofta fordringarna för att få statsbidrag till enskild väghållning. I de fall vägverket saknar medel under anslaget B 6. Bidrag till drift och byggande av enskilda vägar för detta ändamål bör det även under nästa budgetår vara möjligt för vägverket att besluta om överföring av medel motsvarande gällande statsbidrag till anslag B 6.

Såsom jag redovisat i budgetpropositionen (prop. 1989/90: 100 bil. 8) har vägverket på regeringens uppdrag genomfört en översyn av väghållningsansvaret mellan stat och kommun. Frågan om väghållningsansvaret bereds för närvarande inom regeringskansliet. Då det är svårt att nu förutse omfattningen av de kommande ändringarna i väghållningsansvaret, bör regeringen även för budgetåret 1990/91 inhämta riksdagens bemyndigande att vid ändringar i väghållningsansvaret få överföra medel mellan anslag B 2. Drift och underhåll av statliga vägar och anslag B 5. Bidrag till drift och underhåll av statskommunvägar. Vidare bör det även under budgetåret 1990/91 vara möjligt att använda anslag B 2. Drift och underhåll av statliga vägar vid utbetalning av tilläggsbidrag enligt förordningen (1988:1017) om statsbidrag till vissa vägar och kollektivtrafikanläggningar m. m. till de kommuner som blir väghållare efter den 1 januari 1991.

Under anslaget har kompensation för slopandet av tjänstebrevsrätten beräknats. Tjänstebrevsrätten upphör från och med den 1 juli 1990.

Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Jag har vid min medelsberäkning för detta anslag tagit hänsyn till dessa avgifter.

Vid beräkning av anslaget har jag tagit hänsyn till vägverkets finansiering av framtagandet av en arbetsresevariabel inom ramen för den kommande folk- och bostadsräkningen. Vidare har hänsyn tagits till vägverkets delfinansiering av en ny landsomfattande tätortsavgränsning.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Drift och underhåll av statliga vägar* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 5 859 900 000 kr.,

2. medge att regeringen vid behov när allmän väg, för vilken staten är väghållare, övergår till enskild väghållning får låta vägverket överföra medel motsvarande gällande statsbidrag mellan detta anslag och anslag B 6. Bidrag till drift och byggande av enskilda vägar,

3. medge att regeringen vid ändringar i väghållningsansvaret får överföra medel mellan detta anslag och anslag B 5. Bidrag till drift och underhåll av statskommunvägar,

4. godkänna att jämkning mellan drift- och byggandeanslagen för den statliga väghållningen får ske i enlighet med vad jag har anfört,

5. godkänna inrättandet av vägverkets låneram i riksgäldskontoret för investeringar av anläggningstillgångar som jag har anfört samt att denna ram fastställs till 1 305 000 000 kr.,

6. godkänna vad jag har anfört om användningen av anslaget för tilläggsbidrag till drift av kommunala vägar och gator,

7. godkänna vad jag har anfört om användningen av anslaget för anskaffning av utrustning för hastighetsövervakning,

8. godkänna att medel får föras över mellan åren i enlighet med vad jag har anfört samt

9. godkänna att medel från anslaget Drift av statliga vägar får föras över till anslaget Drift och underhåll av statliga vägar.

B 3. Byggande av riksvägar

1988/89	Utgift	695 188 234	Reservation	724 852 297
1989/90	Anslag	1 417 900 000		
1990/91	Förslag	1 512 000 000		

Från anslaget betalas vägverkets kostnader för byggande av riksvägar, samt lämnas bidrag till byggande av sådana statskommunvägar som är riksvägar. Från anslaget betalas vidare vägverkets räntekostnader för kredit i riksgäldskontoret för projekteringsutgifter samt vägverkets ränteutgifter för krediten i riksgäldskontoret för utbyggnaden av väg E6 delen Stenungsund – Ljungskile. Bidragsgivningen regleras genom förordningen (1988:1017) om statsbidrag till vissa vägar och kollektivtrafikanläggningar m. m.

Vägverket

Vägverket hemställer om ett anslag på 3 100 milj. kr. avseende verksamheten under år 1991.

Föredraganden

Jag beräknar medelsbehovet till 1 512 milj. kr.

Riksdagen beslutade den 13 maj 1987 (prop. 1986/87: 100 bil. 8, TU 19, rskr. 235) bl. a. att godkänna att en kredit inrättas i riksgäldskontoret för finansieringen av utbyggnaden av väg E 6 som motorväg på delen Stenungsund – Ljungskile och att kapitalkostnaden år 1987 får belasta anslaget. Regeringen har den 29 oktober 1987 hemställt att riksgäldskontoret inrättar krediten. Utbyggnaden av väg E6 mellan Stenungsund och Ljungskile pågår. Kapitalkostnaden för krediten har för år 1989 beräknats överstiga anslagsposten med 10 milj. kr. För år 1991 beräknas kapitalkostnaden uppgå till 90 milj. kr. Således bör en total kapitalkostnad om 100 milj. kr. få belasta anslaget under år 1991.

I följande sammanställning redovisas hur förbrukningen under anslaget beräknas i stort fördela sig för år 1991. Det är en uppgift för regeringen att göra den slutliga fördelningen.

Plan	1991 Kr.
Byggande och bidrag till byggande av riksvägar	1 397 000 000
Utrednings- och utvecklingsverksamhet	15 000 000
Kapitalkostnader för år 1989 och år 1990 för väg E 6 Stenungsund – Ljungskile	100 000 000
	1 512 000 000

Det är angeläget att medlen under anslaget kan användas effektivt. Det bör därför ingå i regeringens befogenheter att bemyndiga vägverket att under andra halvåret 1990 ta i anspråk behövliga medel av de medel som

anvisas för verksamhetsåret 1991. Jag föreslår vidare att detta bemyndigande fortsättningsvis inte knyts till budgetår.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Byggande av riksvägar* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 1 512 000 000 kr.,
2. godkänna vad jag har anfört om användningen av anslaget för att täcka kapitalkostnader för utbyggnader av väg E 6 som motorväg på delen Stenungsund – Ljungskile samt
3. godkänna att medel får föras över mellan åren i enlighet med vad jag har anfört.

B 4. Byggande av länstrafikanläggningar

1988/89	Utgift	227 146 455	Reservation	317 853 545
1989/90	Anslag	970 000 000		
1990/91	Förslag	1 041 800 000		

Från anslaget betalas vägverkets kostnader för byggande av länsvägar och banverkets kostnader för investeringar i länsjärnvägar och lämnas bidrag till byggande av sådana statskommunvägar som inte är riksvägar, till väg- och gatuanläggningar samt till spåranläggningar för kollektiv persontrafik och cykelleder. Vidare lämnas från anslaget bidrag till kollektivtrafikåtgärder som främjar miljö, energieffektivitet och samordning. Från anslaget betalas också vägverkets räntekostnader för kredit i riksgäldskontoret för projekteringsutgifter. Bidragsgivningen regleras genom förordningen (1988:1 017) om statsbidrag till vissa vägar och kollektivtrafikanläggningar m. m. samt förordningen (1988:953) om statsbidrag till vissa investeringar som rör kollektiv persontrafik.

Vägverket

Vägverket hemställer om ett anslag på 3 125 milj. kr. avseende byggande av länstrafikanläggningar.

Föredraganden

Jag beräknar medelsbehovet till 1 041,8 milj. kr. I följande sammanställning redovisas hur förbrukningen under anslaget beräknas i stort fördela sig för år 1991. Det är en uppgift för regeringen att göra den slutliga fördelningen.

Plan	1991 Kr.
Investeringar i länstrafikanläggningar	936 800 000
Bidrag till investeringar i trafikmedel m. m.	85 000 000
Bidrag till byggande av cykelleder m. m.	20 000 000
	1 041 800 000

Det är angeläget att medlen under anslaget kan användas effektivt. Det bör därför ingå i regeringens befogenheter att bemyndiga vägverket att under andra halvåret 1990 ta i anspråk behövliga medel av de medel som anvisas för verksamhetsåret 1991. Jag föreslår vidare att detta bemyndigande fortsättningsvis inte knyts till budgetår.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till Byggande av länstrafikanläggningar för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 1 041 800 000 kr. samt
2. godkänna att medel får föras över mellan åren i enlighet med vad jag har anfört.

B 5. Bidrag till drift och underhåll av statskommunvägar

1988/89	Utgift	663 718 000[1]	Reservation	670 048 000[1]
1989/90	Anslag	558 100 000[1]		
1990/91	Förslag	595 000 000		

[1] Anslaget Bidrag till drift av kommunala vägar och gator.

Från anslaget lämnas driftbidrag till statskommunvägar samt väg- och gatuanläggningar för kollektiv persontrafik m. m. Bidragsgivningen regleras genom förordningen (1988:1017) om statsbidrag till vissa vägar och kollektivtrafikanläggningar m. m.

Vägverket

Vägverket hemställer om ett anslag på 1 350 milj. kr. avseende verksamheten under år 1991.

Föredraganden

Som en anpassning till internationellt vedertagen terminologi och för att bättre beskriva anslagets ändamål föreslår jag att anslaget Bidrag till drift av kommunala vägar och gator ändras till Bidrag till drift och underhåll av statskommunvägar. Jag beräknar medelsbehovet till 595 milj. kr.

Svenska kommunförbundet har i en skrivelse i oktober 1989 föreslagit att de medel som avsätts till forskning och utveckling för år 1991 höjs till 1,7 milj. kr. Vägverket tillstyrker att så sker. De till forskning och utveckling anvisade medlen är enligt min mening till stor nytta för den kommunala väghållningen. Det forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs är inriktat mot de speciella problem som gäller väghållning i tätorter. Jag anser den föreslagna ökningen vara väl motiverad och föreslår därför att medlen till forskning och utveckling höjs till 1,7 milj. kr.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Bidrag till drift och underhåll av statskommunvägar* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 595 000 000 kr.,
2. godkänna att medel från anslaget *Bidrag till drift av kommunala vägar och gator* får föras över till anslaget *Bidrag till drift och underhåll av statskommunvägar.*

B 6. Bidrag till drift och byggande av enskilda vägar

1988/89	Utgift	343 215 240	Reservation	378 702 762
1989/90	Anslag	439 000 000		
1990/91	Förslag	482 000 000		

Från anslaget lämnas bidrag till drift och byggande av vissa enskilda vägar. Bidragsgivningen regleras genom förordningen (1979:788) om statsbidrag till enskild väghållning (ändrad senast 1984:771).

Vägverket

Vägverket hemställer om ett anslag på 650 milj. kr. avseende verksamheten under år 1991.

Föredraganden

Jag beräknar medelsbehovet till 482 milj. kr. I följande sammanställning redovisas hur förbrukningen under anslaget beräknas i stort fördela sig för år 1991.

Plan	1991 Kr.
Administration och rådgivning	36 100 000
Bidragsbelopp	445 900 000
	482 000 000

Det är angeläget att medlen under anslaget kan användas effektivt. Det bör därför ingå i regeringens befogenheter att bemyndiga vägverket att under andra halvåret 1990 ta i anspråk behövliga medel av de medel som anvisas för verksamhetsåret 1991. Jag föreslår vidare att detta bemyndigande fortsättningsvis inte knyts till budgetår.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Bidrag till drift och byggande av enskilda vägar* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 482 000 000 kr. samt

2. godkänna att medel får föras över mellan åren i enlighet med vad jag har anfört.

B 7. Vägverket: Särskilda bärighetshöjande åtgärder

1988/89	Utgift	590 552 235	Reservation	424 640 597
1989/90	Anslag	622 000 000		
1990/91	Förslag	669 900 000		

Från anslaget betalas vägverkets kostnader och lämnas bidrag till vissa bärighetshöjande åtgärder på riksvägar och primära länsvägar samt på länsvägar i övrigt i Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Från anslaget lämnas även bidrag till byggande av vissa enskilda vägar i dessa län. Denna bidragsgivning regleras genom förordningen (1979:788) om statsbidrag till enskild väghållning (ändrad senast 1984:771). Bidragsgivningen till statskommunvägar regleras genom förordningen (1988:1019) om statsbidrag till vissa vägar och kollektivtrafikanläggningar m. m.

Vägverket

Vägverket hemställer om ett anslag på 1 720 milj. kr. avseende verksamheten under år 1991.

Föredraganden

År 1991 är det fjärde året i det av riksdagen beslutade tioåriga investeringsprogrammet för bärighetsupprustningen av de allmänna vägarna i de s. k. skogslänen samt de viktigaste vägarna – riksvägarna och de primära länsvägarna – i övriga delar av landet (prop. 1986/87: 100 bil. 8, TU 19, rskr. 235). En upprustning av broarna på dessa vägar är nödvändig för att näringslivets transporter skall kunna tillgodoses och en viktig del i en fortsatt regional utveckling. Vägverket beslutade i december 1987, efter samråd med berörda näringslivsorganisationer, om en tioårig plan för de nödvändigaste upprustningsåtgärderna. Under år 1991 kommer enligt planen 157 objekt att bli föremål för åtgärder. Under år 1988 färdigställdes 79 broar, och arbeten påbörjades på ytterligare 63.

Jag beräknar medelsbehovet till 669,9 milj. kr. I följande sammanställning redovisas hur kostnaderna i stort fördelar sig för år 1991.

Plan	1991 Kr.
Administration	18 500 000
Bärighetshöjande åtgärder	633 300 000
Bidrag till bärighetshöjande åtgärder på det enskilda statsbidragsberättigade vägnätet	18 100 000
	669 900 000

Det är angeläget att medlen under anslaget kan användas effektivt. Det

bör därför ingå i regeringens befogenheter att bemyndiga vägverket att under andra halvåret 1990 ta i anspråk behövliga medel av de medel som anvisas för verksamhetsåret 1991. Jag föreslår vidare att detta bemyndigande fortsättningsvis inte knyts till budgetår.

I föregående års budgetprospiton konstaterade föredraganden att det är av största vikt att bestämmelserna för fordonsvikter beaktas. Under år 1989 har från anslaget avsatts medel för inköp av vågutrustning och byggande av fasta vågstationer. Denna satsning kommer att fortsätta under år 1990. Jag vill i sammanhanget också erinra om den ändring i lagen om överlastavgift (1972:435) som träder i kraft den 1 april 1990. Ändringen innebär bl. a. att avgifterna för överlast höjs kraftigt.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Vägverket: Särskilda bärighetshöjande åtgärder* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 669 900 000 kr. samt
2. godkänna att medel får föras över mellan åren i enlighet med vad jag har anfört.

5.2 Järnvägar

D 1. Drift och vidmakthållande av statliga järnvägar

1989/90	Anslag	2 595 000 000
1990/91	Förslag	2 784 000 000

Under anslaget finansieras banverkets kostnader för underhåll och reinvesteringar avseende det statliga järnvägsnätet.

I avvaktan på näringspolitiska propositionen har regeringen i årets budgetproposition föreslagit riksdagen att till Drift och vidmakthållande av statliga järnvägar för budgetåret 1990/91 beräkna ett oförändrat reservationsanslag på 2 595 milj. kr. Jag anhåller nu om att få ta upp denna fråga.

Banverket

Banverket begär i sin treårsplan för 1990/91 – 1992/93 att verket skall tilldelas ett statskapital för omsättningstillgångar eller på annat sätt kompenseras för dessa lagerhållningskostnader. I övrigt yrkar banverket ett realt oförändrat anslag för 1990/91.

Föredraganden

Efter pris- och löneomräkning beräknar jag medelsbehovet för budgetåret 1990/91 till 2 784 milj. kr. Kostnadsramen för år 1991 bör beräknas till 2 895 milj. kr.

Till följd av 1988 års trafikpolitiska beslut har banverket möjlighet att ta upp lån i riksgäldskontoret för den vidare finansieringen av investeringar i

eldriftsanläggningar och av de s. k. SL-investeringarna. Därefter får upplåning ske för produktions- och teleutrustning samt för rörelsekapital. Från och med år 1991 bör banverkets upplåning dessutom få omfatta finansiering av omsättningstillgångar. Jag föreslår att banverkets upplåning för år 1991 får ske inom en ram av 1 700 milj. kr.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Drift och vidmakthållande av statliga järnvägar* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 2 784 000 000 kr.,
2. godkänna att en kostnadsram på 2 895 000 000 kr. för drift och vidmakthållande beräknas för kalenderåret 1991,
3. godkänna den av mig föreslagna ramen för banverkets upplåning i riksgäldskontoret år 1991.

D 2. Nyinvesteringar i stomjärnvägar

1989/90	Anslag	583 300 000
1990/91	Förslag	864 000 000

Från anslaget betalas banverkets kostnader för nyinvesteringar i stomjärnvägar.

I avvaktan på den näringspolitiska propositionen har regeringen i prop. 1989/90: 100 bil. 8 föreslagit riksdagen att till Nyinvesteringar i stomjärnvägar för budgetåret 1990/91 beräkna ett oförändrat reservationsanslag på 583,3 milj. kr. Jag anhåller nu om att få ta upp denna fråga.

Jag föreslår att anslaget för nyinvesteringar i stomjärnvägar för budgetåret 1990/91 höjs med 280 milj. kr. till 864 milj. kr. Av regeringens föreskrifter avseende banverkets flerårsplanering framgår att planen för stomjärnvägar skall baseras på planeringsramar uppgående till 10 miljarder kronor under åren 1991 – 2000. Genom tillkomsten av infrastrukturfonden har förutsättningar skapats för en anpassning till riksdagens trafikpolitiska beslut, 10 miljarder kronor under 10 år, beträffande nyinvesteringar i järnvägssektorn under 1990-talet.

Det är angeläget att medlen under anslagen D 1. och D 2. kan användas effektivt. Det bör därför ingå i regeringens befogenheter, att då detta främjar ett effektivt resursutnyttjande, bemyndiga banverket att föra medel mellan anslagen D 1. och D 2.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Nyinvesteringar i stomjärnvägar* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 864 000 000 kr.,
2. godkänna att medel kan föras mellan anslagen D 1. och D 2.

D 3. Ersättning till banverket för vissa kapitalkostnader

1989/90	Anslag	94 000 000
1990/91	Förslag	189 000 000

Från anslaget finansieras banverkets kapitalkostnader för riksgäldslån för de s. k. SL-investeringarna i Stockholmsområdet och avskrivningskostnader för eldriftsanläggningar.

I avvaktan på den näringspolitiska propositionen har regeringen i årets budgetproposition föreslagit riksdagen att till Ersättning till banverket för vissa kapitalkostnader beräkna ett oförändrat förslagsanslag på 94 milj. kr. Jag anhåller nu om att få ta upp denna fråga.

Banverket beräknar avskrivningskostnaderna för eldriftsanläggningar till 50 milj. kr. medan den del av kapitalkostnaderna för de lånefinansierade SL-investeringar som faller på banverket beräknas till 139 milj. kr.

Jag tillstyrker banverkets medelsberäkning och föreslår att 189 milj. kr. anvisas till banverkets kapitalkostnader budgetåret 1990/91.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Ersättning till banverket för vissa kapitalkostnader* för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 189 000 000 kr.

D 4. Särskilda nyinvesteringar i stomjärnvägar

1989/90	Anslag	65 000 000
1990/91	Förslag	68 000 000

Från anslaget betalades tidigare utbyggnad av dubbelspår på västkustbanan i enlighet med den Nordiska handlingsplanen för ekonomisk utveckling och full sysselsättning. För budgetåret 1989/90 anvisades dessutom medel för fortsatt dubbelspårsutbyggnad på sträckan Göteborg—Kungsbacka.

I avvaktan på den näringspolitiska propositionen föreslog regeringen riksdagen att för budgetåret 1990/91 beräkna ett oförändrat anslag på 65 milj. kr. för särskilda nyinvesteringar i stomjärnvägar. Jag anhåller nu om att få återkomma i denna fråga.

I sitt beslut med anledning av 1989 års budgetproposition meddelade riksdagen att man avsåg att bekosta en tredjedel av kostnaden för utbyggnad av dubbelspår på sträckan Göteborg—Kungsbacka under förutsättning att banverket och de närmast berörda lokala och regionala intressenterna svarade för vardera en tredjedel av kostnaderna. Banverket har nu träffat en överenskommelse med olika intressenter beträffande kostnadsfördelningen av dubbelspårsutbyggnad på sträckan Göteborg—Kungsbacka till en sammanlagd kostnad av 400 milj. kr. Mot denna bakgrund förordar jag att 68 milj. kr. skall anvisas för särskilda nyinvesteringar i

stomjärnvägar budgetåret 1990/91, vilket motsvarar den resterande delen av statens åtagande.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Särskilda nyinvesteringar i stomjärnvägar* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 68 000 000 kr.

5.3 Infrastrukturfond för transportsektorn

Jag har i det föregående (avsnitt 4) föreslagit att formerna för en ökad näringslivsmedverkan och avgiftsfinansiering bör utredas. I avvaktan på resultaten av utredningsarbetet med att finna nya finansieringsformer bör vissa åtgärder vidtas. Jag föreslår därför att en infrastrukturfond inrättas genom ett engångsanslag på 5 miljarder kronor. Syftet med fonden är att åstadkomma en snabbare utbyggnad av angelägna infrastrukturinvesteringar inom järnvägs- och kollektivtrafikområdena än vad som är möjligt inom ramen för anslagen till vägverket och banverket. Fonden skall användas för att möjliggöra sådana investeringar som annars inte skulle komma till stånd på grund av att projektens drift- och kapitalkostnader inte täcks fullt ut. Fonden bör skapa förutsättningar för en omfattande lånefinansierad utbyggnad av infrastrukturen, t. ex. genom samfinansiering med andra intressenter. Med hänsyn till överhettningen inom bygg- och anläggningssektorn är avsikten att fonden ska kunna användas först när det är lämpligt ur stabiliseringspolitisk synpunkt. Regeringen bör utforma reglerna för användning av fondmedlen. Det bör vidare vara en uppgift för regeringen eller den myndighet som regeringen utser att ansvara för administrationen av fondmedlen. Anslaget bör benämnas L 1. Infrastrukturfond för transportsektorn.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Infrastrukturfond för transportsektorn* för budgetåret 1990/91 anvisa, som ett engångsbelopp, ett reservationsanslag på 5 000 000 000 kr.,
2. bemyndiga regeringen att utfärda riktlinjer för administration och utnyttjande av infrastrukturfonden samt
3. i övrigt godkänna vad jag anfört om infrastrukturfonden.

Regeringens proposition ... 3
Propositionens huvudsakliga innehåll ... 3
Propositionens lagförslag ... 8
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 mars 1990 ... 12
En samlad näringspolitik för ökad tillväxt ... 12
Utgångspunkt ... 12
Behovet av ökad tillväxt ... 13
Näringspolitikens roll ... 14
Näringspolitiska riktlinjer ... 15
Politikens allmänna inriktning ... 15
Områden av särskild betydelse ... 16
Bilaga 1 Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 mars 1990 (industridepartementet) ... 26
1 Inledning ... 26
2 Det svenska näringslivets utveckling ... 28
2.1 Internationell bakgrund ... 28
2.2 Utrikeshandeln ... 28
2.3 Resursutnyttjande och produktivitet i den svenska ekonomin ... 30
2.4 Produktionen i näringslivet ... 32
2.5 Kapacitetsutnyttjandet i industrin ... 33
2.6 Lönsamheten i industrin ... 34
2.7 Investeringar ... 36
2.8 Strukturomvandlingen ... 38
2.9 Export och konkurrenskraft ... 43
3 Förslagens inriktning ... 45
3.1 Utgångspunkt ... 45
3.2 Förslagen i korthet ... 46
3.2.1 Teknisk förnyelse ... 46
3.2.2 Återväxt genom småföretagsutveckling ... 48
3.2.3 Internationell samverkan ... 49
3.2.4 Ett aktivt statligt ägande ... 50
4 Småföretagsutveckling ... 51
4.1 Småföretagspolitikens mål och medel ... 51
4.2 Avreglering och regelförenkling ... 55
4.3 Skattefrågor för småföretagen ... 57
4.4 Internationella småföretagsfrågor ... 57
4.5 De regionala utvecklingsfonderna ... 61
4.6 Kompetensutveckling ... 64
4.7 Finansieringsfrågor ... 67
4.8 Nyetableringsinsatser ... 74
4.9 Underleverantörsfrågor ... 78
4.10 Tekniskspridning ... 80
4.11 Design ... 82
4.12 Miljöfrågor ... 84
5 Teknikpolitik ... 86
5.1 Inledning ... 86
5.1.1 Teknikbehov ... 86
5.1.2 Aktuella avvägningar ... 87
5.1.3 Vitalisering av teknisk forskning och utveckling ... 89
5.1.4 Effektiviseringen av teknikanvändningen ... 91
5.2 Insatser för teknisk forskning ... 91
5.2.1 Teknikvetenskapliga forskningsrådet ... 92

5.2.2 Europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete 93
5.2.3 Rymdverksamhet 94
5.3 Styrelsen för teknisk utveckling 95
5.3.1 STU:s program Ny kunskap och Ny teknik 96
5.3.2 STU:s program Nya produkter 97
5.4 Industrifonden 102
5.5 Särskilda insatser för teknisk utveckling 106
5.5.1 Verkstadsteknik 107
5.5.2 Informationsteknologi 110
5.6 Insatser för den tekniska infrastrukturen 113
5.6.1 Standardisering och certifiering 113
5.6.2 Statens provningsanstalt 126
5.6.3 Statens mät- och provstyrelse 127
5.6.4 Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attaché-verksamhet 128
6 Statligt företagande 129
6.1 Ombildning av affärsverket FFV till aktiebolag, m. m. 129
6.1.1 Bakgrund 129
6.1.2 Föredragandens överväganden 129
6.2 Bildande av ett nytt förvaltningsbolag 135
6.2.1 Ett aktivt statligt företagsägande 143
6.2.2 Överföringen av statens aktieinnehav till ett statligt förvaltningsbolag 144
7 Internationella investeringar 150
7.1 Inledning 150
7.2 Internationellt samarbete rörande internationella investeringar 151
7.3 Svenska företags investeringar utomlands 154
7.3.1 Inledning 154
7.3.2 Näringslivets internationalisering – omfattning och utveckling 154
7.3.3 Utvecklingen av 17-gruppens internationalisering ... 155
7.3.4 De stora industriföretagens fortsatta internationalisering 156
7.3.5 Slutsatser 157
7.4 Utländska företagsinvesteringar i Sverige 160
7.4.1 Omfattning 160
7.4.2 Utvecklingen i förvärvade företag 161
7.4.3 Remissinstansernas synpunkter 163
7.4.4 Frågor om kontroll av utländska företagsförvärv 164
7.4.5 Utländska köp av svenska börsregistrerade aktier i vissa fall 167
8 Upprättade lagförslag 169
9 Specialmotivering 170
9.1 Lag om ändring i lagen (1983:1092) med reglemente för allmänna pensionsfonden 170
9.2 Lag om ändring i lagen (1989:164) om kontroll genom teknisk provning och om mätning 170
10 Hemställan 172
11 Anslagsfrågor för budgetåret 1990/91 174

Underbilaga 1.1 Sammanfattning av remissyttranden över betänkandet "Standardiseringens roll i EFTA/EG-samarbetet" (SOU 1989:45) ... 189
Underbilaga 1.2 Sammanfattning av Finansieringsutredningen (SOU 1989:24, 25) ... 200
Underbilaga 1.3 Sammanfattning av remissyttranden över Finansieringsutredningen (SOU 1989:24, 25) ... 204
Underbilaga 1.4 Sammanfattning av Ägarutredningens huvudbetänkande (SOU 1988:38) ... 214
Underbilaga 1.5 Sammanfattning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1988:38) Ägande och inflytande i svenskt näringsliv ... 216
Bilaga 2 Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 mars 1990 (kommunikationsdepartementet) ... 229
1 Inledning ... 229
2 Allmän bakgrund ... 229
3 Resursbehoven under 1990-talet ... 232
3.1 Resursbehoven inom vägsektorn ... 234
3.2 Resursbehoven inom järnvägssektorn ... 236
3.3 Kollektivtrafiken ... 238
3.4 Sammanfattning av resursbehoven inom väg-, järnvägs- och kollektivtrafiksektorerna ... 239
3.5 Luftfart ... 240
3.6 Sjöfart ... 240
3.7 Telekommunikationer ... 241
3.8 Postväsende ... 241
3.9 Utrikestrafiken ... 242
4 Nya finansieringsformer – en nödvändighet ... 243
4.1 Inledning ... 243
4.1.1 Nuvarande finansieringsformer ... 243
4.1.2 Alternativa finansieringsformer ... 245
4.2 Mina bedömningar och förslag ... 247
4.3 Förhandlare för storstadsområdena ... 250
5 Anslag för budgetåret 1990/91 ... 251
5.1 Vägar ... 251
5.2 Järnvägar ... 261
5.3 Infrastrukturfond för transportsektorn ... 264

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1990